

Gasunie in beweging

Jaarverslag 2017

Inhoudsopgave

1. Kernresultaten	6
Kerncijfers	7
Jaaroverzicht	9
2. Bericht Raad van Bestuur	12
3. Over ons	17
Deelnemingen	23
4. Onze rol in de markt	25
Trends & Ontwikkelingen	26
Onze strategie	29
Onze belangrijkste thema's	33
Connectiviteitsmatrix en SWOT-analyse	37
Managementagenda 2018 en outlook	41
5. Ons risicoprofiel	42
6. Onze resultaten	48
Managementagenda 2017	49
Resultaten netbeheer Nederland en Duitsland	50
Resultaten Participations	59
Resultaten Business development	61
Resultaten Veiligheid	65
Resultaten Milieu	70
Resultaten Medewerkers	74
Financiële resultaten	77
7. Governance	84
Verslag Raad van Commissarissen	85
Corporate Governance	91
Remuneratiebeleid Raad van Bestuur	93
Risicomanagement	99
Samenstelling Raad van Bestuur	104
Samenstelling Raad van Commissarissen	106
8. Onze omgeving	109
Onze omgeving	110
Onze stakeholders aan het woord	111
Karel Postulart - Nuon Vattenfall	112
Arjen Blom - Gasunie	113
Gerard Essing - SCW Systems	114
Alfons Krom - Gasunie	115

Rainier Stolk - Innogy	116
Allard Castelein - Havenbedrijf Rotterdam	117
9. Bestuursverklaring	119
10. Jaarrekening	121
Geconsolideerde financiële overzichten	122
Geconsolideerde balans per 31 december (vóór winstbestemming)	123
Geconsolideerde winst- en verliesrekening	125
Geconsolideerd overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten	126
Geconsolideerd mutatieoverzicht van het eigen vermogen	127
Geconsolideerd kasstroomoverzicht	128
Toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten	130
Grondslagen van waardering en resultaatbepaling	136
Nadere toelichting op de geconsolideerde balans	144
1. Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen	145
2. Acquisities	149
3. Materiële vaste activa	150
4. Investerings in joint operations	153
5. Investerings in joint ventures	154
6. Investerings in geassocieerde deelnemingen	157
7. Overige kapitaalbelangen	158
8. Uitgestelde belastingvorderingen	159
9. Voorraden	161
10. Handels- en overige vorderingen	162
11. Geldmiddelen en kasequivalenten	163
12. Eigen vermogen	164
13. Cash flow hedge reserve	165
14. Rentedragende leningen	166
15. Uitgestelde belastingverplichtingen	169
16. Personeelsbeloningen	171
17. Voorzieningen	175
18. Kortlopende financieringsverplichtingen	176
19. Handelsschulden en overige te betalen posten	177
20. Financiële risico's	178
21. Niet in de balans opgenomen verplichtingen	185
Nadere toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening	186
22. Personeelskosten	187
23. Overige bedrijfslasten	190
24. Financieringsbaten	191

25. Financieringslasten	192
26. Belastingen	193
27. Aantal werknemers	194
28. Uitgekeerd en voorgesteld dividend	195
29. Financiële informatie per segment	196
30. Informatie over producten en diensten	200
31. Geografische informatie	201
32. Belangrijke cliënten	202
33. Verbonden partijen	203
34. Honoraria externe accountant	204
35. Gebeurtenissen na de balansdatum	206
11. Vennootschappelijke jaarrekening	207
Vennootschappelijke financiële overzichten	208
Vennootschappelijke balans per 31 december (vóór winstbestemming)	209
Vennootschappelijke winst- en verliesrekening	211
Toelichting op de vennootschappelijke financiële overzichten	212
Nadere toelichting op de vennootschappelijke balans	213
1. Materiële vaste activa	214
2. Financiële vaste activa	215
3. Vorderingen op groepsmaatschappijen	217
4. Geplaatst kapitaal	218
5. Herwaarderingsreserve	219
6. Wettelijke reserve deelnemingen	220
7. Algemene reserve	221
8. Resultaat na belastingen	222
9. Voorzieningen	223
10. Handelsschulden en overige te betalen posten	224
11. Schulden aan groepsmaatschappijen	225
12. Overige posten	226
Nadere toelichting op de vennootschappelijke winst- en verliesrekening	227
13. Personeelskosten	228
14. Overige bedrijfslasten	229
15. Honoraria externe accountant	230
16. Financieringsbaten en -lasten	231
17. Resultaat deelnemingen	232
18. Belastingen	233
19. Overige posten in de vennootschappelijke winst- en verliesrekening	234
20. Gebeurtenissen na de balansdatum	235

Overzicht deelnemingen	236
Ondertekening	238
Overige gegevens	239
12. Controleverklaring en assurance-rapport	240
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	241
Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant	252
13. Bijlagen	255
Verslag van de Ondernemingsraad	256
Verslaggevingsprincipes	258
Product- en leveranciersinformatie	264
Overige data veiligheid, ketenverantwoordelijkheid en milieu	266
Overige informatie medewerkers	273
Overige informatie stakeholders	276

Kernresultaten

Kerncijfers

Kerncijfers

	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Winst- en verliesrekening		
<i>Gerapporteerd</i>		
Opbrengsten	1 241	1 548
EBITDA	753	1 038
EBIT	331	283
Resultaat na belastingen	259	183
Voorgesteld dividend	259	110
<i>Genormaliseerd, voor de impairment in 2017 (€ 150 miljoen) en in 2016 (€ 450 miljoen)</i>		
Opbrengsten	1 241	1 548
EBITDA	753	1 038
EBIT	448	733
Resultaat na belastingen	370	521
Balans		
Vaste activa	9 583	9 811
Eigen vermogen	5 782	5 602
Balanstotaal	9 832	10 271
Geïnvesteed kapitaal	9 181	9 380
Kasstroomoverzicht		
Kasstroom uit operationele activiteiten	662	884
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-/- 235	-/- 350
Kasstroom uit financieringsactiviteiten	-/- 624	-/- 360
Netto kasstroom	-/- 197	174
Ratio's		
ROIC genormaliseerd	4,4%	5,9%
ROE genormaliseerd	6,3%	8,8%
FFO / interest ratio	9,0	7,4
Netto schuld inclusief garantiestellingen/materiële vaste activa	43%	46%

Controllable Costs	369	362
Lange termijn credit ratings		
Standard & Poor's	AA-	AA-
Moody's Investors Service	A2	A2

Niet-financiële kengetallen

	2017	2016
Fulltime-equivalenten in dienst (per 31 december)	1 761	1 771
Fulltime-equivalenten inleenkrachten (per 31 december)	536	654
Total Reportable Frequency index	3	4
Getransporteerd volume (TWh)	1 213	1 236
Leidingbeschadigingen *)	4	1
Leveringszekerheid (aantal transportonderbrekingen)	1	2
TTF (verhandeld volume) (TWh)	20 692	21 468
Methaanemissie (ton)	4 973	7 252
CO ₂ -emissies (kiloton)		
- Scope 1 (direct gevolg van eigen bedrijfsactiviteiten)	260	307
- Scope 2 (indirect gevolg van ingekochte energie)	270	317
- Scope 3 (overige indirect gevolg bijv. ingekochte stikstof)	115	115
Totaal	645	739

*) waarvan in 2017: één met gasuitstroom en in 2016: geen

Jaaroverzicht

Q1

Gasunie draagt bij aan Green Deal
Aardgasloze wijken

Gasunie neemt deel in warmtealliantie
Zuid-Holland (met Havenbedrijf
Rotterdam, Eneco en een aantal
andere partijen)

Q2

HyStock: groot waterstofproject met
duizenden zonnepanelen

Consortium Gasunie Engineering
verwerft consultancy-opdracht van
TANAP pijplijnproject

Safe@Gasunie Experience afgerond

Q3

Gasunie LNG Holding B.V., Oiltanking
GmbH en Vopak LNG Holding B.V.
onderzoeken de mogelijkheid van een
LNG-terminal nabij Hamburg

Gasunie treedt toe tot North Sea
Wind Power Hub

Bart Jan Hoevers benoemd tot nieuwe directeur Gasunie Transport Services (GTS)

Gasunie en Enexis werken samen aan het energietransitieplan Loppersum

Eerste LNG aangedreven truck laadt bij Gate terminal

Gasunie Deutschland wordt een van de partners in het Duitse EUGAL pijpleidingproject

Demonstratiefabriek superkritische watervergassing SCW genomineerd voor Waterinnovatieprijs 2017

Integratie marktgebieden GTS en BBL vanaf 1 januari 2018 operationeel

EnergyStock investeert in vergroting van de flexibiliteit in gaslevering

Nieuwe cao Gasunie 2018 - 2021 getekend

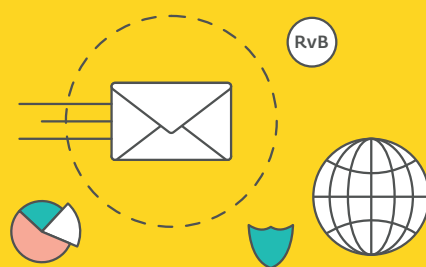
BBL-pijplijn: gastransport kan in beide richtingen vanaf 2019

Gasunie Deutschland wordt 100% efficiënt verklaard

Tijdelijk buitengebruikstellen
compressorstations Schinnen
en Oldeboorn

Bericht Raad van Bestuur

Fundamentele verandering speelveld voor aardgas in Nederland

Naar aanleiding van de aardbeving bij Zeerijp op 8 januari 2018 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK) het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM) en Gasunie Transport Services (GTS) gevraagd advies uit te brengen over het terugbrengen van de gaswinning in Groningen uit oogpunt van veiligheid en leveringszekerheid. Die adviezen zijn gelijktijdig uitgebracht. Strikt vanuit veiligheid bekeken adviseerde SodM om de productie terug te brengen tot maximaal 12 miljard kubieke meter per jaar (bcm). Omwille van de leveringszekerheid heeft GTS berekend dat in een koud jaar er ongeveer 27 bcm nodig is voor leveringszekerheid, in een warm jaar circa 14 bcm. Eén van de uitgangspunten hierbij is dan wel dat de systematiek van 'vlakke winning' wordt losgelaten, zodat onze mogelijkheden voor de conversie van hoogcalorisch gas naar laagcalorisch gas maximaal kunnen worden benut. De minister heeft besloten om te bekijken hoe en wanneer de gaswinning kan worden teruggebracht naar 12 bcm.

Helpen gaswinning te verminderen

Deze forse vermindering van gaswinning uit het Groningenveld vergt ingrijpende maatregelen, voor zowel de korte als de middellange termijn. Gasunie zet zich er maximaal voor in om dit te helpen realiseren. Een verdere productieverlaging kan bereikt worden door een reeks van maatregelen op het gebied van de ombouw naar hoogcalorisch gas, de inzet van kwaliteitsconversie en de overstap naar hernieuwbare bronnen.

In 2013 zijn reeds afspraken gemaakt om Duitsland, België en Frankrijk vanaf 2020 in tien jaar tijd om te schakelen van laagcalorisch gas naar hoogcalorisch gas. Vanwege deze ombouw zal de behoefte aan gas van Groningenkwaliteit in de buitenlandse markt vanaf 2030 vrijwel nul zijn. Er vindt dan geen export van laagcalorisch gas meer plaats. Met betrokkenen, waaronder ook Gasunie Deutschland, wordt onderzocht of dit ombouwproces verder versneld kan worden. Daarnaast wordt gekeken naar ombouw van grote industrieën en centrales in Nederland.

Onze inzet van kwaliteitsconversie is sinds de daling van de Groningenproductie gestegen van 5,7 miljard kuub in 2013 naar 25,8 miljard kuub in 2017. De hoeveelheid laagcalorisch gas die met onze bestaande stikstofinstallaties gemaakt kan worden uit hoogcalorische gasstromen van elders kan nog verhoogd worden, als het huidige vlakke productieprofiel op het Groningenveld wordt losgelaten. De Groningenproductie zou dan uitsluitend nog aanvullend op het maximaal inzetten van kwaliteitsconversie plaatsvinden, gestuurd door de temperatuursafhankelijke behoefte bij gebruikers. Hierdoor kan de kwaliteitsconversie toenemen tot rond de 33 bcm per jaar. Daarnaast kan de conversiecapaciteit verder worden uitgebreid door de bouw van een additionele, nieuwe stikstofinstallatie. De reeds eerder onderzochte installatie bij Zuidbroek zou begin 2022 in bedrijf genomen kunnen worden en met name in de periode tot ongeveer 2030 kunnen bijdragen aan verlaging van gasproductie uit het Groningenveld. Een definitief besluit van de minister van EZK hierover wordt eind maart verwacht.

Ook de overstap naar alternatieve energiedragers kan bijdragen aan het verminderen van de behoefte aan aardgas. Door de inzet van hernieuwbare gassen kan ongeveer 1 miljard kubieke meter Groningengas vervangen worden per 2025. Het betreft de inzet van groen gas (via vergisting en vergassing) en een versnelde uitrol van superkritische watervergassing en vergistingsoplossingen. Door waterstof in het L-gas bij te mengen zou 0,2 miljard kubieke meter aardgas bespaard kunnen worden. In 2030 zou waterstof uit diverse bronnen (onder andere wind op zee) in totaal ongeveer 6 miljard kubieke meter Groningengas kunnen vervangen.

Daarnaast kunnen verdere isolatie, de inzet van hybride warmtepompen en warmtenetten uitkomst bieden. Door de uitrol van het warmtenet Zuid-Holland bijvoorbeeld kunnen 1 miljoen huishoudens en het gelijke equivalent aan tuinbouw en industrie met warmte beleverd worden. Alleen al in dit project kan door de inzet van restwarmte circa 1 miljard kubieke meter aan Groningengas bespaard worden. Het huidige regeerakkoord kent warmte-infrastructuur en daarnaast de opvang en het transport van CO₂ (CCS) een belangrijke rol toe om de uitstoot van CO₂ te verminderen.

Klimaatdoelstellingen

Er kan direct klimaatwinst worden geboekt door aardgas te gebruiken in plaats van meer vervuilende fossiele brandstoffen, zoals kolen en olie. Vervanging hiervan door aardgas vermindert de CO₂-uitstoot flink. Zo stoten gascentrales veel minder CO₂ uit dan kolencentrales. De verwachting is dat aardgas nog geruime tijd een rol blijft spelen, al zal die rol wel veranderen. Van een dominante toepassing van aardgas naar een ondersteunende (gas-op-maat).

We zien dat ook binnen de gassector de verduurzaming steeds verder doorzet, parallel aan het streven om de Groningengaswinning terug te dringen. De komende decennia zal aardgas in toenemende mate worden vervangen door hernieuwbare energiebronnen. De energievoorziening van de toekomst zal een samenspel zijn van verschillende duurzame energievormen: elektronen, warmte én moleculen. Deze vormen en hun bijbehorende infrastructuur zullen steeds meer met elkaar verweven raken. Energiedragers zoals groen gas en waterstof zullen voor een deel de rol van aardgas overnemen. Daarnaast zullen warmtenetten een deel van de gebouwde omgeving van warmte gaan voorzien. Hiervoor is vooral nieuwe kennis nodig en de ontwikkeling van innovatieve technologieën. Om die reden nemen wij deel in diverse projecten en proeftuinen.

Met SCW Systems hebben we in 2017 een demo-vergassingsinstallatie in Alkmaar gebouwd. Hier wordt met superkritische watervergassing duurzaam gas en herbruikbare grondstoffen uit natte biomassa (rest- en afvalstromen) geproduceerd. Voor de komende jaren voorzien wij een opschaling om deze nieuwe technologie ook op industriële schaal te kunnen toepassen. In september is Gasunie toegetreden tot het North Sea Wind Power Hub consortium. Samen met TenneT, het Deense Energinet.dk en het Havenbedrijf Rotterdam verkennen we de mogelijkheden om op de Noordzee een grootschalig windpark te combineren met productie, opslag en transport van duurzame energie in de vorm van waterstof.

Begin 2018 heeft de Tweede Kamer het wetsvoorstel Voortgang energietransitie aangenomen, hiermee wordt de gaswet gewijzigd. De wetswijziging brengt de nodige duidelijkheid waarmee alle betrokkenen nu kunnen werken aan het realiseren van de Europese en nationale ambities van de energietransitie. De wijziging stelt Gasunie in staat om verder bij te dragen aan de energietransitie. Wij willen actief bijdragen aan een CO₂-neutrale energievoorziening in 2050. Een energievoorziening die niet alleen schoon, maar net als nu eveneens betrouwbaar en betaalbaar is. Het is onze overtuiging dat we daarbij de focus moeten leggen op de hoogste CO₂-reductie per geïnvesteerde euro.

Internationale verbindingen

De gasproductie in Europa loopt momenteel harder terug dan de vraag, ook bij de hoge prognoses voor het aandeel duurzame energie. De komende tien jaar blijft het dichten van het verschil tussen vraag en aanbod (supply gap) een reële uitdaging. Dit levert in Europa extra vraag naar transportcapaciteit op. Daarom nemen wij samen met partners deel in grensoverschrijdende projecten op het gebied van gasinfrastructuur en LNG. Voorbeelden zijn de aanleg van de EUGAL-pijpleiding in het oostelijk deel van Duitsland, de reverse-flow van BBL (de gasleiding tussen Nederland en het VK) en het onderzoek naar de ontwikkeling van een LNG-terminal bij Hamburg.

De Noordwest-Europese gasmarkt kan robuust worden genoemd. Om dat zo te houden, is het van belang om de toevoerroutes naar het Noordwest-Europese systeem te verstevigen, ook in Zuid- en Oost-Europa. We zien dat deze verschuivingen om ontwikkeling van extra transportverbindingen binnen Europa vragen.

Hoewel de vraag naar aardgas in Noordwest-Europa redelijk stabiel is, zien we een lichte afname in de gashandel. Van de drie grootste Noordwest-Europese gashandelsplaatsen kende TTF in 2017 relatief gezien de laagste daling in verhandeld volume. TTF blijft daarmee de meest toonaangevende liquide gashub van Europa. Door het opheffen van het interconnectiepunt Julianadorp is de BBL-pijpleiding op 1 januari 2018 onderdeel geworden van het TTF-marktgebied. Hierdoor is TTF direct gekoppeld aan de Engelse gashub NBP en is de flexibiliteit voor onze klanten aanzienlijk toegenomen.

Onzekerheden

Naast de uitdaging om kansen tijdig te signaleren en te benutten, hebben we te maken met onzekerheden. In Nederland is een nieuwe reguleringsperiode van vijf jaar ingegaan die rust brengt voor alle betrokken partijen. Voor Duitsland breekt in 2018 een nieuwe vijfjarige reguleringsperiode aan. In onze niet-gereguleerde business is een deel van de bestaande, langlopende capaciteitscontracten afgelopen, zoals bij onze gasopslag EnergyStock en de pijpleiding tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk, de BBL. Van de vrijgekomen capaciteit werd in 2017 bij BBL een deel en bij EnergyStock vrijwel alles verkocht.

Consequenties voor onze organisatie

Door de risico-gebaseerde herziening van ons vervangings- en onderhoudsprogramma nemen de investeringen in onze bestaande infrastructuur af met behoud van veilig en betrouwbaar gastransport. We plegen meer correctief in plaats van preventief onderhoud en kunnen de inzet van compressiecapaciteit verminderen. Daarom stellen we onze stations in Schinnen en Oldeboorn voorlopig buiten gebruik.

We willen slagvaardig op nieuwe ontwikkelingen reageren. Dit vraagt om intensief contact met externe stakeholders en het betrekken van medewerkers in de veranderingen buiten en binnen Gasunie. In ons bedrijf is nu en in de komende jaren sprake van krimp en groei. Krimp bij een groot deel van onze bestaande activiteiten en groei als gevolg van nieuwe activiteiten, met name bij Gasunie New Energy. De groei qua werkgelegenheid is vooralsnog beperkt.

Samen met vertegenwoordigers van de vakbonden en de Ondernemingsraad hebben we een duurzaam arbeidsvoorwaardenbeleid ontwikkeld. Dit heeft in 2017 onder andere voor de komende vier jaar een nieuwe cao opgeleverd. Uitgangspunten hierbij zijn vooral de duurzame inzetbaarheid van onze medewerkers en de mogelijkheden voor hen om hierbij eigen initiatieven te kunnen ontwikkelen. Hiermee willen we iedereen de kans bieden vol energie aan het werk te blijven, binnen of buiten Gasunie.

Solide resultaten

In 2017 hebben we bijna 100% transportzekerheid kunnen realiseren. Er heeft slechts één kortstondige onderbreking bij een afnemer plaatsgevonden. De hoeveelheid gas die we voor onze klanten hebben getransporteerd door ons Nederlandse en Duitse gasnetwerk was fractioneel minder dan in 2016. Om de verminderde productie van Groningengas op te vangen, hebben we in 2017 11% meer hoogcalorisch gas geschikt gemaakt voor gebruik door huishoudens en bedrijven in vergelijking met het jaar ervoor. Onze veiligheidsresultaten zijn verder verbeterd. Dit zien we onder andere terug in de afname van het aantal te rapporteren ongevallen per miljoen gewerkte uren. Met ons Operational Excellence programma, inclusief de herziening van ons vervangings- en onderhoudsprogramma, hebben we ook in 2017 goede voortgang gemaakt.

Ons resultaat na belastingen is toegenomen met € 76 miljoen tot € 259 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Exclusief de bijzondere waardeverminderingen in 2016 en 2017 (het genormaliseerde resultaat na belastingen) is sprake van een afname van € 151 miljoen, die voornamelijk wordt veroorzaakt door een afname van ons bedrijfsresultaat als gevolg van het nieuwe Methodebesluit voor GTS per 2017.

Gasunie Deutschland heeft in de reguleringsperiode 2013-2017 effectief en efficiënt kunnen opereren waardoor in deze jaren additioneel resultaat is gerealiseerd. In de komende reguleringsperiode, 2018-2022, zijn de mogelijkheden tot het realiseren van additioneel resultaat aanzienlijk beperkt in aard en omvang door ontwikkelingen in het reguleringskader.

Gasunie Deutschland heeft in de periode 2013-2017 tevens een omvangrijk investeringsprogramma uitgevoerd waardoor binnen het reguleringskader investeringsvergoedingen vooruit ontvangen zijn. Deze investeringsvergoedingen dienen conform het reguleringskader in de toekomst te worden terugbetaald. Beide effecten hebben zijn verwerkt in een afwaardering van €150 miljoen op ons Duitse netwerk in 2017. Zie voor een uitgebreide toelichting: Financiële resultaten.

Wijzigingen in toezicht en bestuur

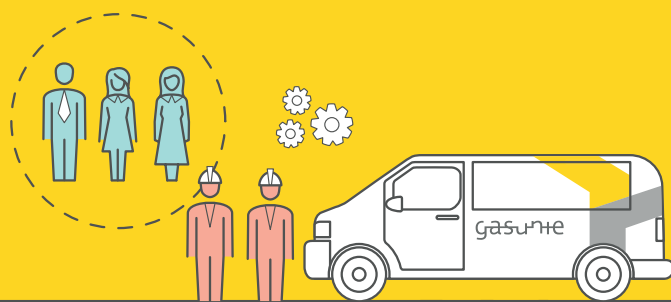
Op 1 april 2017 heeft Annie Krist onze organisatie verlaten om CEO van GasTerra te worden. Wij danken Annie voor haar grote en jarenlange inzet. Na een tijdelijke waarneming door René Oudejans is Bart Jan Hoevers op 1 september gestart als nieuwe CEO van GTS en tevens lid van de Raad van Bestuur. Per maart 2018 vertrekt Jean Vermeire als lid van onze Raad van Commissarissen. Wij zijn Jean zeer erkentelijk voor zijn deskundig toezicht en advies in de afgelopen tien jaar.

Dankwoord

Gasunie streeft ernaar om samenleving en klanten optimaal te blijven bedienen op weg naar een CO₂-neutrale energievoorziening. Hierbij is de inzet van onze medewerkers onmisbaar. Zij zorgen dag en nacht voor veilig en betrouwbaar gastransport en zetten zich vol energie in om nieuwe projecten te realiseren. Wij zijn hen grote dank verschuldigd. Hun inzet en de goede samenwerking met onze klanten en projectpartners geven vertrouwen dat we in 2018 verdere stappen kunnen zetten in onze ontwikkeling van gasinfrastructuurbedrijf naar energie-infrastructuurbedrijf. Wij zijn ervan overtuigd dat we hiermee de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening kunnen helpen versnellen.

Groningen, 28 maart 2018

Han Fennema
Bart Jan Hoevers
René Oudejans
Ulco Vermeulen

Over ons

Missie

Gasunie is een leidende Europese gasinfrastructuuronderneming. We dienen het publieke belang, bieden onze klanten geïntegreerde transport- en infrastructuurdiensten en houden ons aan de hoogste veiligheids- en businessstandaarden. We richten ons op waardecreatie, zowel voor de korte als de lange termijn, voor onze aandeelhouder, andere stakeholders en onze omgeving.

Visie

Wij geloven in een duurzame toekomst met een uitgebalanceerde energiemix en een blijvende rol voor gas dat afkomstig is uit verschillende bronnen. We geloven dat we onze klanten het best bedienen met innovatieve oplossingen op het gebied van (gas)infrastructuur.

Profiel

Onze taak is het verzorgen van veilig, betrouwbaar en betaalbaar gastransport. Dit is van essentieel belang voor de economie en maatschappij. Met onze infrastructuur, dienstverlening en geografische positie, bevinden wij ons in het hart van de Noordwest-Europese (gas)markt.

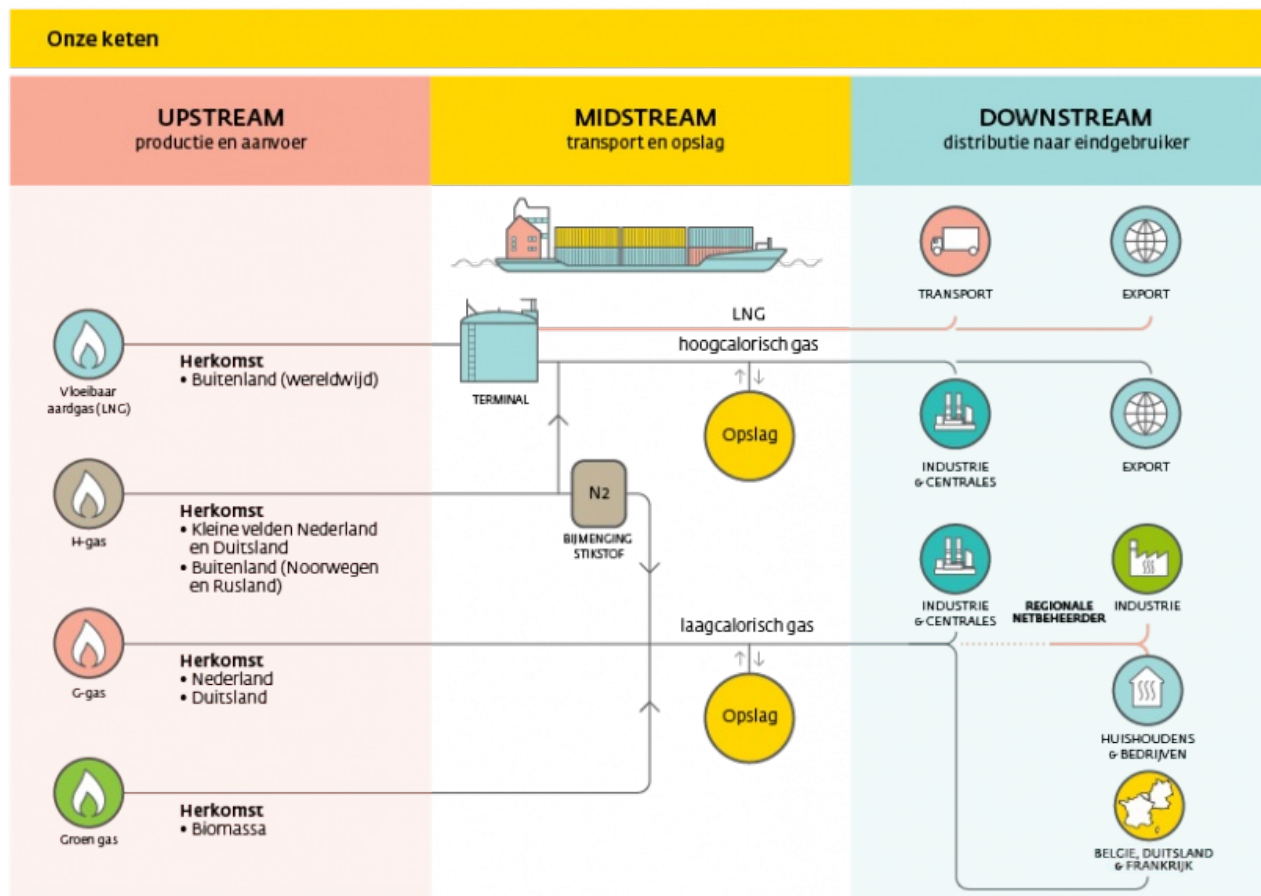
Gasunie heeft twee hoofdactiviteiten: het verzorgen van gereguleerde transportdiensten via het gastransportnet in Nederland en Duitsland en het aanbieden van overige infrastructuurdiensten al dan niet in samenwerking met andere partijen. Onze infrastructuur verbindt leveranciers en eindgebruikers van energie. Het fungeert als internationaal knooppunt in de aan- en doorvoer van gas. We beheren en ontwikkelen daarvoor gasinfrastructuur en gashandelsplaatsen: gastransportnetwerken, internationale transitleidingen, gasopslag, LNG-infrastructuur en virtuele gashandelsplaatsen. We dragen hiermee bij aan een liquide, competitieve, betrouwbare Europese gasmarkt.

Door ons netwerk in Nederland en Duitsland transporteren we bijna een kwart van het totale gasverbruik in de Europese Unie.

In een duurzame energievoorziening zorgt gas, in diverse soorten en in combinatie met andere duurzame energiebronnen, voor een stabiel en betaalbaar energiesysteem. Wij versnellen de overgang naar een duurzame energievoorziening door het ontwikkelen van duurzame technologieën en infrastructuur; dat doen we door middel van nieuwe samenwerkingsverbanden en business modellen. We investeren bijvoorbeeld in projecten op het gebied van groen gas, waterstof, warmte en in infrastructuur voor het gebruik van LNG voor weg- en watertransport.

We zijn een staatsdeelneming met als enige aandeelhouder de Nederlandse Staat. Onze medewerkers werken verspreid over ruim 30 locaties in Nederland en Noord-Duitsland en met vertegenwoordigingen in Den Haag, Brussel en Moskou. Ons hoofdkantoor bevindt zich in Groningen; onze hoofdvestiging in Duitsland bevindt zich in Hannover.

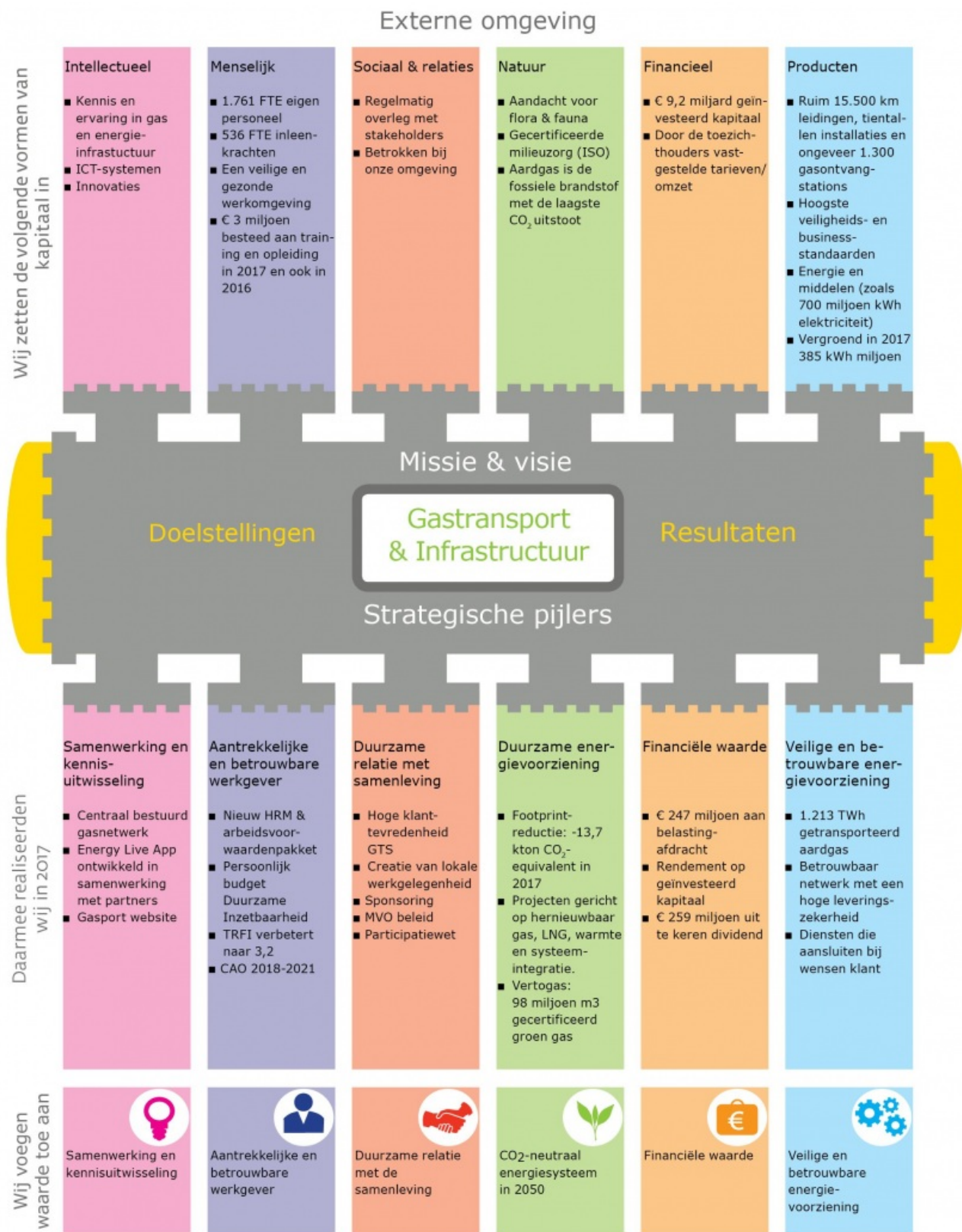
De keten van gas

Wij spelen als gastransporteur een belangrijke rol in de gaswaardeketen, die van aardgaswinning tot aardgastoepassing bij de gebruiker loopt. De keten wordt gevormd door gasproducenten, leveranciers, shippers (partijen met een transportcontract voor aardgastransport), (inter)nationale netwerkbedrijven, (regionale) aardgastransporteurs en afnemers/klanten (direct op het landelijke netwerk aangesloten industrieën en elektriciteitscentrales) en huishoudens. We richten ons, naast Nederland en Duitsland, op de Europese markt in bredere zin.

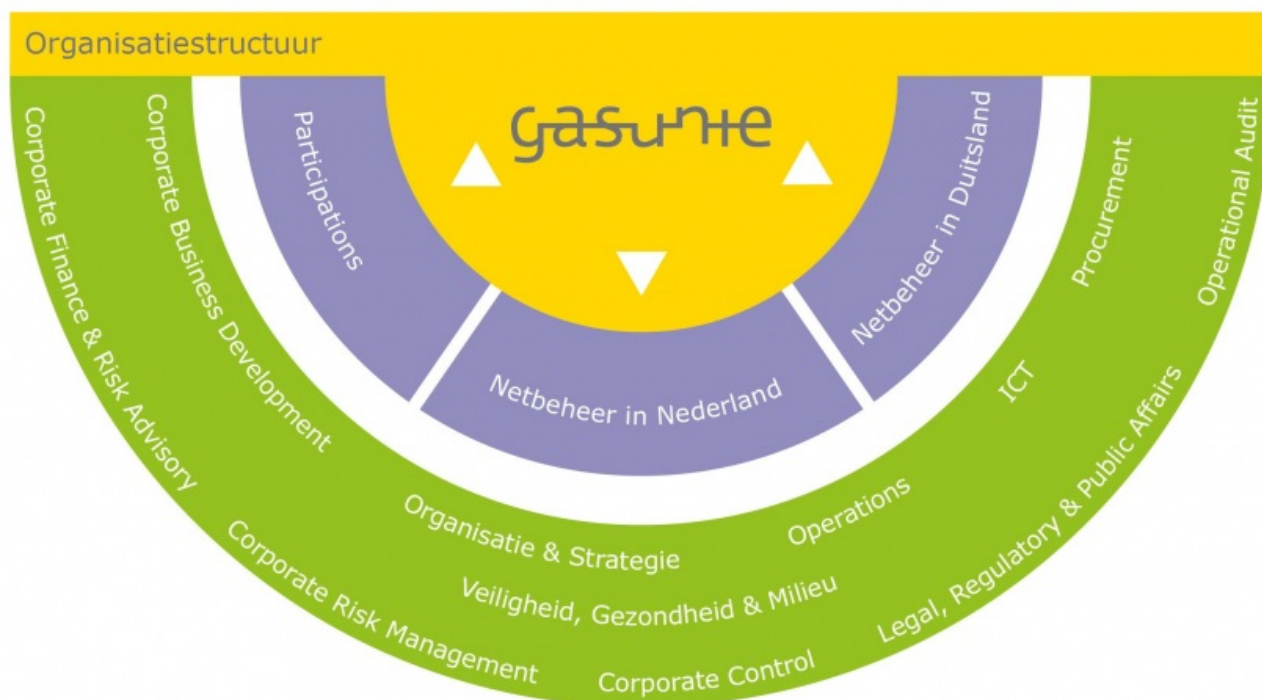
Binnen onze keten zien we een groeiende vraag naar duurzame energie en daaraan gekoppeld de afname van de vraag naar aardgas in Nederland. Tegelijkertijd verwachten we als gevolg van de afnemende lokale productie een groeiende gasimport uit verschillende landen. Deze ontwikkelingen lichten we toe onder Trends & Ontwikkelingen, Onze Strategie en in Ons Risicoprofiel. Om oplossingen te kunnen bieden voor de energievraagstukken van dit moment werken we samen met partners binnen en buiten de sector, zoals kennisinstituten, infrastructuurbedrijven, overheden en natuur & milieuverenigingen.

Waardecreatie

In ons waardecreatiemodel laten we zien, voor elk van de zes vormen van kapitaal (financieel, geproduceerd, intellectueel, menselijk, sociaal & relationeel en natuurlijk), hoe we deze inzetten om onze strategische doelstellingen te realiseren. Ook wordt zichtbaar welke waarden wij met onze kernactiviteiten creëren.

Organisatiestructuur

Gasunie heeft twee dochters die het gastransportnet beheren. In Duitsland is dit Gasunie Deutschland en in Nederland Gasunie Transport Services (GTS).

Overige infrastructuurdiensten, bijvoorbeeld op het gebied van gasopslag, transport door internationale (zee)leidingen en een LNG-terminal, worden geleverd door de business unit Participations. Deze business unit neemt de door de afdeling Corporate Business Development ontwikkelde nieuwe business gericht op bestaande infrastructuur en hernieuwbare energie-oplossingen in beheer.

Businessmodel

Businessmodel netbeheer Nederland en Duitsland

De netbeheerders in Nederland en in Duitsland bieden hun diensten aan op een klantgerichte en transparante manier. Zij verkopen de beschikbare capaciteit tegen gereguleerde voorwaarden. Op entrypunten kan het gas in het netwerk worden ingevoerd en op exitpunten kan een klant het gas uit het netwerk halen. De klanten sluiten contracten af waarmee ze capaciteit boeken op bepaalde entry- of exitpunten in het netwerk, gedurende een bepaalde periode (jaar, kwartaal, maand of dag). Ons netwerk concurreert ten aanzien van het transport van transitstromen met andere netwerken in hetzelfde geografische gebied.

De tarieven die we aan onze klanten in rekening brengen zijn gereguleerd. Ze worden jaarlijks vastgesteld door de toezichthouders die elke 3 tot 5 jaar de methode van regulering opnieuw vaststellen. De toezichthouder in Nederland is de Autoriteit Consument & Markt (ACM) en in Duitsland de Bundesnetzagentur (BNetzA).

De tarieven worden bepaald door de toegestane omzet voor het desbetreffende jaar te delen door de geschatte omvang van de capaciteitsvraag. Indien deze omvang in de praktijk anders is en daarmee de behaalde omzet, wordt het verschil in omzet verrekend in volgende jaren. De door de toezichthouder toegestane omzet bestaat uit een kapitaalkostenvergoeding voor het geïnvesteerd vermogen, een vergoeding voor de jaarlijkse afschrijvingskosten (berekend op basis van de door de toezichthouder vastgestelde afschrijvingstermijnen en activawaarde) en een vergoeding voor de operationele kosten.

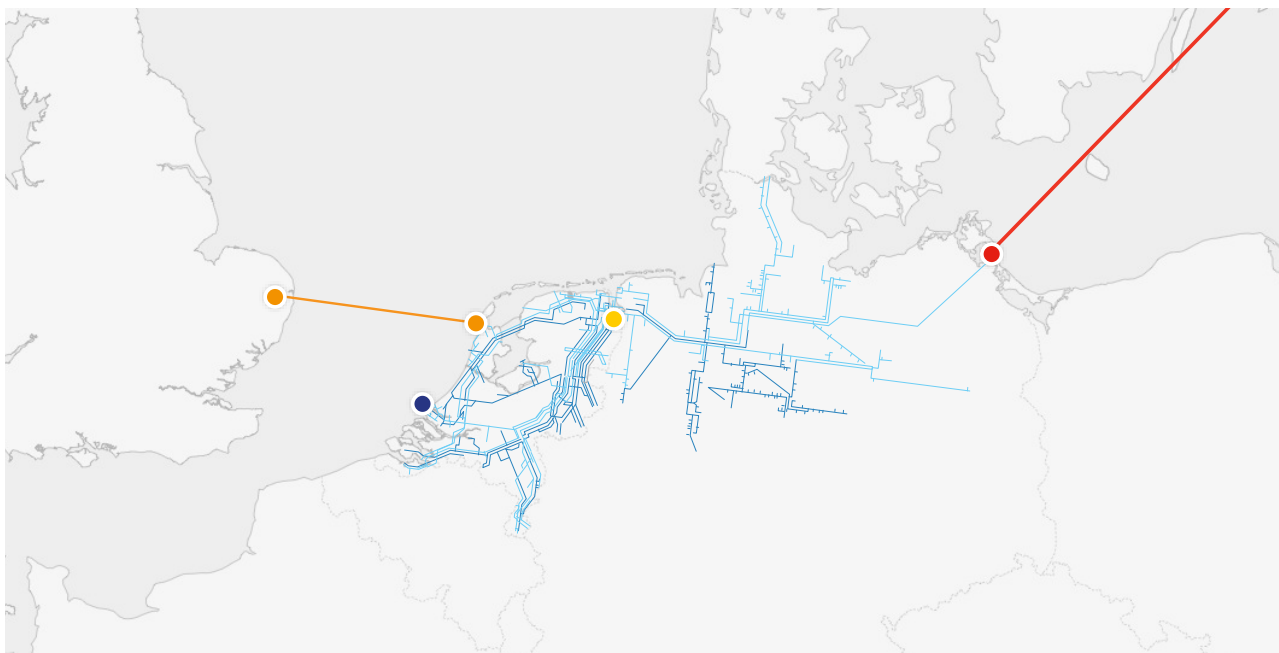
Businessmodel Participations

Participations levert infrastructuurdiensten onder andere op het gebied van gasopslag, transport door internationale (zee)leidingen en een terminal voor de import van vloeibaar aardgas (LNG). Zij is verantwoordelijk voor de verkoop en levering van deze gasinfrastructuurdiensten. Klanten kopen capaciteit waarmee ze de betreffende infrastructuur gedurende een bepaalde periode kunnen gebruiken. De tarieven hiervoor worden in belangrijke mate door de markt van vraag en aanbod bepaald. Het bedrijfseconomische risico en de rendementsdoelstelling van de activiteiten van deze business unit zijn hoger dan die van onze volledig gereguleerde activiteiten.

Participations ondersteunt de werking en liquiditeit van de energiemarkt en positioneert Nederland als knooppunt in de internationale gasstromen. Daarmee draagt ze bij aan de benutting van onze gastransportnetten in Nederland en Duitsland.

Onze deelnemingen

We nemen, veelal samen met andere partijen, deel in een aantal ondernemingen die bijdragen aan de leveringszekerheid van gas in Europa. De belangrijkste noemen we hier.

Gate

Gate (Gas Access To Europe) terminal staat op de Rotterdamse Maasvlakte en is tot op heden de enige importterminal voor vloeibaar aardgas (LNG) in Nederland. Een teruglopende Europese productie vraagt om aanvullende import. Via Gate terminal is het Nederlandse gastransportnet aangesloten op de wereldvoorraden aardgas. Dit versterkt de diversificatie van het gasaanbod in Europa. In de terminal wordt LNG opgeslagen en op druk gebracht en gasvormig gemaakt voor levering aan het Nederlandse gastransportnet. Gate terminal geeft een snelle toegang tot de grote en nabije afzetmarkten voor aardgas in Noordwest-Europa. Gate ontwikkelt zich daarnaast als knooppunt voor LNG-import en -export met een veelzijdig aanbod van small scale LNG-diensten. Klanten van Gate kunnen hiermee LNG distribueren als schonere brandstof voor zeeschepen, veerboten, vrachtwagens en voor toepassing in de industrie. Via Gate terminal CV hebben we een 50% belang in de terminal.

Nord Stream

Nord Stream is een dubbele aardgasleiding door de Baltische Zee. Door deze verbinding heeft het Europese leidingnet een extra aansluiting gekregen op gasstromen uit Rusland. Nord Stream is van belang voor het verzekeren van voldoende gasaanvoercapaciteit op de Europese gasmarkt nu de productie binnen Europa verder terugloopt. We zijn voor 9% aandeelhouder in Nord Stream A.G.

BBL

BBL is een leiding die loopt van het Nederlandse Balgzand naar het Engelse Bacton. De leiding draagt bij aan een stabiele gasvoorziening in het Verenigd Koninkrijk, dat voor een groot deel van haar gasvoorziening afhankelijk is geworden van import. We zijn voor 60% aandeelhouder in BBL Company Vof.

EnergyStock

Deze installatie voor ondergrondse gasopslag vangt het korte termijn-verschil op tussen de vraag naar en het aanbod van aardgas. De zeer hoge flexibiliteit van deze buffer (snel uitzenden/opslaan) is belangrijk voor het in balans houden van de portfolio's van de EnergyStock-klanten. Daarnaast wordt de gasopslag gebruikt door handelaren die profiteren van prijsschommelingen in de energiemarkt. We zijn voor 100% aandeelhouder in EnergyStock B.V.

Vertogas

Dochterbedrijf Vertogas B.V. fungeert in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat als certificeringsinstantie voor groen gas. Het geeft certificaten uit waarmee de duurzame herkomst van groen gas wordt bevestigd en de duurzame productiewijze transparant en aantoonbaar wordt gemaakt. We zijn voor 100% aandeelhouder in Vertogas.

Gasunie Engineering

Gasunie Engineering B.V. biedt commerciële diensten aan richting andere organisaties met een ondergronds transportsysteem, zoals netwerkbedrijven, industrieën en (semi)overheidsinstellingen. Het gaat om diensten gerelateerd aan de kernexpertises die binnen Gasunie aanwezig zijn op het gebied van het ontwerp, de constructie en het beheer van infrastructuur. We zijn voor 100% aandeelhouder van Gasunie Engineering B.V.

Gasunie New Energy

Gasunie New Energy B.V. ontwikkelt ondernemingskansen op het gebied van duurzame energie. Werkgebied: hernieuwbaar gas (vergassings- en vergistingstechnologie), overige energiedragers (bijvoorbeeld warmte en waterstof) en de integratie van energiesystemen. Daarbij wordt vrijwel altijd in nauwe samenwerking met andere projectpartners gewerkt. We zijn voor 100% aandeelhouder van Gasunie New Energy B.V.

Onze rol in de markt

Trends & Ontwikkelingen

Gasunie heeft een belangrijke maatschappelijke rol in de energievoorziening in haar kerngebied Nederland en Duitsland. Het verzorgen van betrouwbaar, betaalbaar en duurzaam transport van aardgas en andere energiedragers is de belangrijkste waarde die wij voor onze stakeholders creëren. Om deze rol optimaal in te kunnen vullen, moeten wij alert zijn en slagvaardig reageren op de ontwikkelingen binnen en buiten onze sector. Deze ontwikkelingen volgen wij nauwlettend, waarbij wij analyseren wat de impact is op onze strategie en organisatie én welke impact wij zelf hierop hebben.

De twee belangrijkste ontwikkelingen voor de komende jaren zijn voor ons:

- Veranderende gasstromen: daling productie Groningengas, een afnemende vraag naar aardgas in Nederland en een redelijk stabiele Europese gasvraag.
- Energietransitie en de rol die gas en gasinfrastructuur daarin spelen.

Onlosmakelijk hieraan verbonden is de wijze waarop we onze organisatie en onze medewerkers ontwikkelen om onze (nieuwe) rol goed te blijven vervullen.

Veranderende gasstromen

Naar aanleiding van de aardbeving bij Zeerijp op 8 januari 2018 heeft de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK) besloten om te bekijken hoe en wanneer de gaswinning uit het Groningenveld kan worden teruggebracht naar 12 miljard m³ per jaar. Om deze productieverlaging mogelijk te maken, zijn ingrijpende maatregelen nodig voor zowel de korte als de middellange termijn op het gebied van ombouw en kwaliteitsconversie, gecombineerd met de inzet van hernieuwbare bronnen. Wij zetten ons er maximaal voor in dit te helpen realiseren.

Door de afname van de productie van Groningengas zal de export van dit laagcalorische gas naar Duitsland, België en Frankrijk vanaf 2020 afnemen. Daarmee neemt ook de vraag naar transportcapaciteit in ons netwerk af. We willen onze infrastructuur goed blijven benutten en de tarieven voor onze klanten zo aantrekkelijk mogelijk houden. Daarom kijken we enerzijds naar opties om nieuwe gasstromen aan te trekken en anderzijds naar mogelijkheden om onze kosten te minimaliseren met behoud van onze licence to operate.

De verwachting is dat Europees gezien de vraag de komende jaren redelijk stabiel zal blijven. Waar in Nederland de beweging is ingezet om aardgas, zeker in de gebouwde omgeving, uit te faseren, zien we dat er in andere delen van Europa groeimarkten zijn voor aardgas. Daar is aardgas een middel om het gebruik van andere fossiele brandstoffen als olie en kolen af te bouwen en dus CO₂-reductie te realiseren.

Voor wat betreft nieuwe gasstromen werken we aan een verdere integratie van de Noordwest-Europese gasmarkt en de versterking van TTF als de meest liquide Europese gashub. Qua aanleg van nieuwe infrastructuur zien we een verschuiving oostwaarts. Voorbeelden hiervan zijn onze participatie in de EUGAL-pijpleiding in het oosten van Duitsland en de plannen voor de bouw van een LNG-terminal bij Hamburg. Daarnaast zijn we bezig met het vergroten van de invoedmogelijkheden voor groen gas in Nederland. Hiermee ondersteunen we de trend om meer groen gas te produceren. Ons gastransportnet is geschikt om grote hoeveelheden groen gas in te voeden. Hiertoe bekijken we vooral hoe we de aansluiting van producenten op het net zo laagdrempelig mogelijk kunnen maken.

Door steeds meer risicogebaseerd te kijken naar de kosten die we maken ten behoeve van de instandhouding van onze infrastructuur, zijn we in staat om deze te reduceren. Uitgangspunt is en blijft daarbij dat we de veiligheid en betrouwbaarheid van onze infrastructuur op het gewenste niveau houden. Het gevolg hiervan is onder meer dat we zijn overgegaan van preventief vervangen van assets naar correctief onderhoud waardoor we het investeringsprogramma hebben kunnen inperken. Daarnaast betekent de vermindering van het

transport van de laagcalorische gasstromen dat we minder assets nodig hebben om aan de marktvraag te voldoen. In het bijzonder heeft dat gevolgen voor de inzet van compressorstations. We kunnen op korte termijn enkele van deze stations buiten bedrijf stellen.

Energietransitie

De ontwikkeling naar het gebruik van meer duurzame energie is breed maatschappelijk geaccepteerd. Duidelijk is dat we in de toekomstige energievoorziening zowel elektronen (stroom) als moleculen (gas) nodig hebben. Gasvormige energiedragers zijn en blijven nodig voor toepassing in diverse industriële processen en gedeeltelijk voor verwarming in de gebouwde omgeving. We merken in het debat hierover dat energie-infrastructuur steeds meer een centrale rol krijgt als cruciaal onderdeel van de oplossing. Voor ons betekent dit dat wij ons willen ontwikkelen van een onderneming met aardgasinfrastructuur naar een onderneming voor duurzame energie-infrastructuur.

We participeren in projecten gericht op de ontwikkeling van groen gas, waterstof, LNG en warmtenetten. In het nieuwe regeerakkoord wordt sterk ingezet op de opvang, het transport en de opslag van CO₂ (CCTS), activiteiten waar wij met onze kennis en ervaring een belangrijk aandeel in kunnen leveren.

Om bij te dragen aan de versnelling van de energietransitie nemen we op dit moment ook deel in diverse, soms kleinschalige, projecten gericht op nieuwe activiteiten. Hierdoor kunnen we innovatieve technologieën ontwikkelen en kennis en ervaring opdoen. Voorbeelden hiervan zijn superkritische watervergassing en de hybride warmtepomp.

Met de toename van diversiteit en complexiteit in energiestromen zullen we nog vaker en intensiever met andere partners gaan opereren. Die samenwerking is logisch, maar niet altijd vanzelfsprekend. Daarom voeren wij proactief de dialoog met stakeholders binnen en buiten onze traditionele keten. We constateren daarbij dat het streven naar realistische oplossingen die bijdragen aan het op efficiënte en effectieve wijze bereiken van de klimaatdoelstellingen steeds meer het gemeenschappelijk uitgangspunt is.

Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en duurzaam HRM- en arbeidsvoorwaardenbeleid

De wereld waarin we wonen en werken verandert snel. Voor de arbeidsmarkt onderscheiden we globaal drie trends die voor ons van belang zijn:

- We zien nog steeds krapte op de arbeidsmarkt voor wat betreft technisch geschoolde medewerkers.
- De pensioenrichtleeftijd wordt vanaf 1 januari 2018 verder verhoogd naar 68 jaar. Dit stelt andere eisen aan medewerkers en aan de inrichting van onze organisatie op personeelsgebied.
- Toenemende robotisering en digitalisering vergt andere competenties van medewerkers en zal in toenemende mate mensenwerk vervangen.

Om in te kunnen spelen op deze veranderingen, moet onze organisatie flexibeler en wendbaarder worden. Deze ontwikkelingen vragen om een HR-beleid dat gericht is op duurzame inzetbaarheid van medewerkers. Medewerkers zullen zich continu moeten blijven ontwikkelen, ook op nieuwe terreinen. Het toekomstbestendig maken van onze medewerkers vraagt er dus om dat medewerkers zich kunnen ontwikkelen op veranderend, nieuw of ander werk, binnen of buiten ons bedrijf.

Fit for purpose

Alle hiervoor geschetste ontwikkelingen en activiteiten kunnen we alleen met succes uitvoeren als onze organisatie daarop is ingericht. We willen slagvaardig kunnen reageren op veranderingen in onze omgeving. Dat betekent dat we zowel krimp van enkele van onze bestaande activiteiten als groei van nieuwe activiteiten moeten managen en een hoge mate van flexibiliteit inbouwen in de wijze waarop we ons werk organiseren. Hierbij stimuleren we onze medewerkers om eigen initiatieven te ontwikkelen die hieraan bijdragen.

Met onze medewerkers, ondernemingsraad en de vakbonden hebben we gezamenlijk een programma ontwikkeld om de duurzame inzetbaarheid van alle medewerkers te bevorderen. Kern hiervan is om ruimte te geven aan eigen regie en competenties uit te breiden met nieuwe kennis en ervaringen die aansluiten bij de ontwikkelingen binnen en buiten Gasunie. Daarnaast bevat het programma diverse onderdelen die gericht zijn op vitaliteit. Een belangrijke voorwaarde om met de juiste energie productief te kunnen blijven werken.

Onze strategie

De veranderingen in het speelveld voor aardgas vertalen zich in veranderingen in een deel van onze activiteiten. Gas en gasinfrastructuur blijven de komende decennia echter nog de ruggengraat van een betrouwbare en betaalbare Europese energievoorziening.

Wij willen in de veranderende omgeving met onze infrastructuur, kennis en competenties maximale waarde voor klanten en samenleving blijven creëren. We hebben daartoe twee groeipaden benoemd: internationalisering en duurzame activiteiten.

Deze groeipaden hebben we verwerkt in onze strategie. Deze strategie is, inclusief de verdere uitwerking, goedgekeurd door onze Raad van Commissarissen, na afstemming met de aandeelhouder. De strategie heeft de volgende drie pijlers:

- Pijler I – Optimale infrastructuur: Zorgdragen voor een veilige, betrouwbare, betaalbare en duurzame gasinfrastructuur in ons kerngebied.
- Pijler II – Europees verbindend: Bijdragen aan een efficiënte gasinfrastructuur en diensten voor een goed functionerende Europese aardgas- en LNG-markt. Daarbij maken we onderscheid tussen Noordwest-Europa en Europese activiteiten buiten dit gebied (de groeimarkten).
- Pijler III – Energie in transitie: Versnellen van de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening.

Deze pijlers worden hieronder toegelicht.

Pijler I: Optimale infrastructuur

Met name na 2020 zullen het geleidelijk wegvallen van de Nederlandse (L-gas) export en de teruggang in de vraag naar L-gas in Nederland een aanzienlijke impact hebben op het gebruik van het Nederlandse gastransportnet. Op langere termijn verwachten wij een gestage daling van de aardgasvraag in Nederland. Voor de Europese energievoorziening blijft aardgas nog een cruciale rol spelen. Dit stelt strenge eisen aan de veiligheid en betrouwbaarheid van onze gasinfrastructuur. Onze onderhoudsfilosofie sluit daarop aan. Om het efficiënt gebruik en daarmee de betaalbaarheid van onze Nederlandse en Duitse gastransportnetten te stimuleren, is het van belang onze positie op de internationale aanvoer- en doorvoerroutes en onze LNG-positie, waar onder de small scale markt, in Nederland en Duitsland te versterken. In veel gevallen zal dit hoogcalorisch gas (H-gas) betreffen. We treffen daarom voorbereidingen om bestaande L-gaspijpleidingen te kunnen gebruiken voor het transport van H-gas na 2025.

We zetten onze infrastructuur en kennis in voor het mogelijk helpen maken van een verdere vermindering van de gaswinning in Groningen. Onze onderhoudsstrategie stemmen we af op de verwachte afname van L-gas en inzet van nieuwe importstromen, waarbij met name de benutting van onze compressorstations zal veranderen.

We willen met onze bestaande infrastructuur de invoeding van groen gas faciliteren. Dat doen we door een groengasbooster, het realiseren van groengasaansluitingen voor derden en door ons netwerk geschikt te maken om groen gas te kunnen invoeden (onder andere door drukverlaging van het RTL).

De verdere verduurzaming van gastransport en -opslag blijft een belangrijk aandachtspunt. In samenwerking met andere Europese gasinfrabedrijven hebben we ons tot doel gesteld onze CO₂-footprint naar nul terug te brengen. Een van de speerpunten daarbij is de verdere vermindering van methaanemissies, die momenteel circa 0,01% van het getransporteerde gas bedragen.

Voor de niet-gereguleerde activiteiten (BBL, EnergyStock, Gate) blijven de Noordwest-Europese marktomstandigheden uitdagend. Door nieuwe verdienmodellen en de introductie van nieuwe diensten wordt getracht de winstgevendheid op peil te houden.

Pijler II: Europees verbindend

Gasmarkten in Noordwest-Europa

We willen onze leidende positie als grensoverschrijdend gasinfrastructuurbedrijf in Noordwest-Europa behouden. Daarom blijven we ons netwerk optimaliseren door middel van efficiënte bedrijfsvoering, een

liquide gashandelsplaats, voldoende opslag- en LNG-importcapaciteit, en het oplossen van knelpunten. Dit zijn essentiële factoren die ons netwerk aantrekkelijk en concurrerend houden voor huidige en nieuwe (doorvoer)stromen, ook in een krimpende markt.

Door de afnemende gasproductie vanaf de Noordzee en de toenemende Europese import uit Rusland verschuift het zwaartepunt van de Europese gasmarkt geleidelijk richting Duitsland. In samenwerking met de andere Duitse netbeheerders wordt op deze ontwikkeling geanticipeerd en worden maatschappelijk gewenste 'greenfield' projecten op het gebied van LNG en het ontsluiten van nieuwe aanvoerroutes ontwikkeld.

Buiten Noordwest-Europa

We willen onze activiteiten beperkt uitbreiden naar het Zuidoostelijke deel van Europa onder andere door het ontwikkelen van transporthubs. Deze regio is van belang voor doorvoer van aardgas uit de productielanden ten oosten van deze regio richting West-Europa, als alternatief voor de aanvoer van aardgas uit Rusland. Hier groeit de gasmarkt, onder andere doordat gas wordt ingezet ter vervanging van andere fossiele bronnen met een hogere CO₂-emissie, zoals bijvoorbeeld kolen. We benutten onze kennis en expertise van de gasinfrastructuur en gasmarktontwikkeling in Zuidoost-Europa via het verstrekken van adviesdiensten.

Pijler III: Energie in transitie

We willen onze kennis, competenties en infrastructuur inzetten voor het versnellen van de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening. Wij zien vooral toepassingsmogelijkheden voor onze kennis op de volgende vier gebieden: (1) groen gas, (2) waterstof, (3) warmte en (4) CO₂. Wij doen dat gewoonlijk samen met partners en via de Gasunie-dochter Gasunie New Energy. Ter illustratie wordt hieronder een aantal projecten beschreven waarin we actief zijn.

1. **Groen Gas:** In een joint venture met Cogas wordt het biogasnetwerk Twente ontwikkeld. Via dit netwerk kan ruw biogas worden getransporteerd naar een opwerkinstallatie waar het wordt omgezet naar groen gas zodat het kan worden gevoed in het reguliere gasnet. Gasunie New Energy en het bedrijf SCW Systems hebben een demonstratie-installatie gebouwd in Alkmaar. In deze demonstratie-installatie zullen biomassa (afval-)stromen onder hoge druk en temperatuur worden omgezet in groen gas, dat geschikt is voor directe invoeding in het aardgasnetwerk.
2. **Waterstof:** In Zeeuws-Vlaanderen wordt een bestaande aardgasleiding tussen Terneuzen en Sas van Gent omgezet voor transport van waterstof. Met Europese ondersteuning is een investeringsbesluit genomen voor het project HyStock, waarin de opbrengst van 1 MW aan zonnepanelen door middel van power-to-gas wordt geconverteerd naar waterstof. Samen met het Noorse Statoil en het Zweedse Vattenfall/Nuon worden de mogelijkheden onderzocht aardgas te converteren naar waterstof en vervolgens te gebruiken voor bijvoorbeeld elektriciteitsproductie in de vorm van back-up voor zon en wind. De koolstof uit het aardgas wordt in dat plan in de vorm van CO₂ ondergronds opgeslagen in Noorwegen. Ook onderzoeken we samen met AkzoNobel de mogelijkheden voor grootschalige conversie van duurzame elektriciteit in groene waterstof op het Chemie Park Delfzijl.
3. **Warmte:** Gasunie is een partner in de Warmte Alliantie Zuid-Holland. Het doel van dit project is een hoofdinfrastructuur voor warmte te realiseren zodat de restwarmte vanuit de Rotterdamse industrie gebruikt kan worden voor particulieren en bedrijven in Zuid-Holland. Het doel is om op termijn ook andere bronnen te kunnen aansluiten.
4. **CO₂:** Het kabinet heeft aangegeven in 2030 ongeveer 20 Mton CO₂ per jaar te willen gaan opslaan in lege offshore gasvelden. We zien voor onszelf een rol om CO₂-leidinginfrastructuur te gaan ontwikkelen voor de opslag en het hergebruik van CO₂. We zijn hierover in gesprek met onder andere het Rotterdamse Havenbedrijf, Energiebeheer Nederland (EBN) en het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.

Strategiekaart Gasunie 2018-2020 "In beweging"

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO)

Ons beleid en onze activiteiten op het gebied van MVO sluiten aan bij onze strategische doelstellingen. MVO maakt integraal onderdeel uit van onze bedrijfsactiviteiten.

Speerpunten MVO-beleid

Onze MVO-speerpunten zijn footprintreductie, bewustzijn rondom energietransitie, duurzame mobiliteit en maatschappelijk verantwoord inkopen. In een nieuw meerjarenbeleid dat in 2017 is vastgesteld hebben we ons tot doel gesteld om gemiddeld 4% emissiereductie per jaar te bereiken. Dat leidt tot -82,5% in 2030 ten opzichte van het basisjaar 1990 (vanaf dat jaar registreren we onze eigen emissies). In 2020 zullen we deze doelstelling evalueren. Daarnaast worden MVO-doelstellingen, waar relevant, verwerkt in individuele werkafspraken en/of targets op alle niveaus in de organisatie.

Footprintreductie

We richten ons op het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen door het beperken en voorkomen van CO₂- en methaanemissies, het nuttig aanwenden van energie en efficiënte verbranding. Met ons programma voor footprintreductie dragen we bij aan de overheidsdoelstelling van een klimaatneutrale energievoorziening in 2050. We streven ernaar om hierin toonaangevend te zijn binnen de internationale gasinfrastructuursector. Wij zijn een van de oprichters van het Green Gas Initiative waarin zeven onafhankelijke gasinfrastructuurbedrijven een gezamenlijke langetermijnvisie onderschrijven: het realiseren van een CO₂-neutrale gasvoorziening in 2050. Met dit doel werken de initiatiefnemers samen aan vier thema's: Footprint reduction, Biomethane, Transport en Power to gas. Deze laatste werkstroom is in 2017 verbreed en behandelt nu alle voor TSO's relevante aspecten van waterstof.

Op weg naar 2050, willen we in onze eigen bedrijfsvoering in 2020 20% minder CO₂ uitstoten dan in 1990 en in 2030 40% minder. De doelstelling voor 2020 heeft betrekking op uitsluitend scope 1 van het internationale Green House Gas protocol, terwijl de doelstelling voor 2030 de volledig scope (1, 2 en 3) betreft. Het produceren en/of inkopen van meer stikstof voor de G-gas productie leidt tot een tijdelijke verhoging van onze CO₂-footprint. Zie voor de resultaten op dit gebied het hoofdstuk 'Resultaten Milieu' in dit verslag.

Bewustzijn rondom Energietransitie

Wij proberen ook de energietransitie concreet te maken in de dagelijkse realiteit van onze medewerkers, zowel tijdens het werk als in hun privésituatie. Onze medewerkers zijn onze ambassadeurs en daarom organiseren we activiteiten die het bewustzijn van energiegebruik vergroten en concrete verduurzamingsmogelijkheden onder de aandacht brengen. Sinds 2016 hebben wij in samenwerking met Buurkracht een Gasunie Buurkrachtwijk georganiseerd. Buurkracht is een initiatief van diverse netwerkbedrijven met als doel mensen bij elkaar te brengen om samen energie te besparen. Medewerkers van Gasunie organiseerden in 2017 verschillende acties binnen deze "virtuele wijk". De resultaten daarvan worden in het hoofdstuk 'Resultaten Milieu' nader toegelicht.

Duurzame mobiliteit

Het doel van ons beleid is om onze CO₂-footprint als gevolg van reizen (mobiliteitsfootprint) te verminderen. De meest in het oog springende maatregelen die we hebben ingevoerd zijn:

- voor alle vliegreizen wordt sinds april 2017 de CO₂-uitstoot gecompenseerd: dat heeft geleid tot ruim 7% CO₂-reductie van onze mobiliteitsfootprint;
- leaserijders kunnen vanaf 1 januari 2017 ook kiezen voor elektrische- en plug-in hybride auto's: per tien auto's die elektrisch rijden levert dit een CO₂-reductie op van 1% van onze totale mobiliteitsfootprint;
- de stimuleringsmaatregel voor personenleaseauto's op groen gas is een vast onderdeel geworden van ons leasebeleid;
- een deel van onze 287 bedrijfsvoertuigen rijdt al op groen gas, dat worden er in de toekomst steeds meer.

Deze maatregelen zijn geïntroduceerd om de lange termijn doelstelling van minimaal 25% CO₂-reductie in 2030 te realiseren. Tijdens de Spitsbergen-expeditie hebben de deelnemende directieleden van Gasunie samen met andere bedrijven deze ambitie aangescherpt. Onze CO₂-footprint als gevolg van reizen zal in 2030 gehalveerd zijn ten opzichte van 2015. Het komende jaar gaan we aan de slag om aan deze ambitie invulling te geven.

Maatschappelijk verantwoord inkopen (MVI)

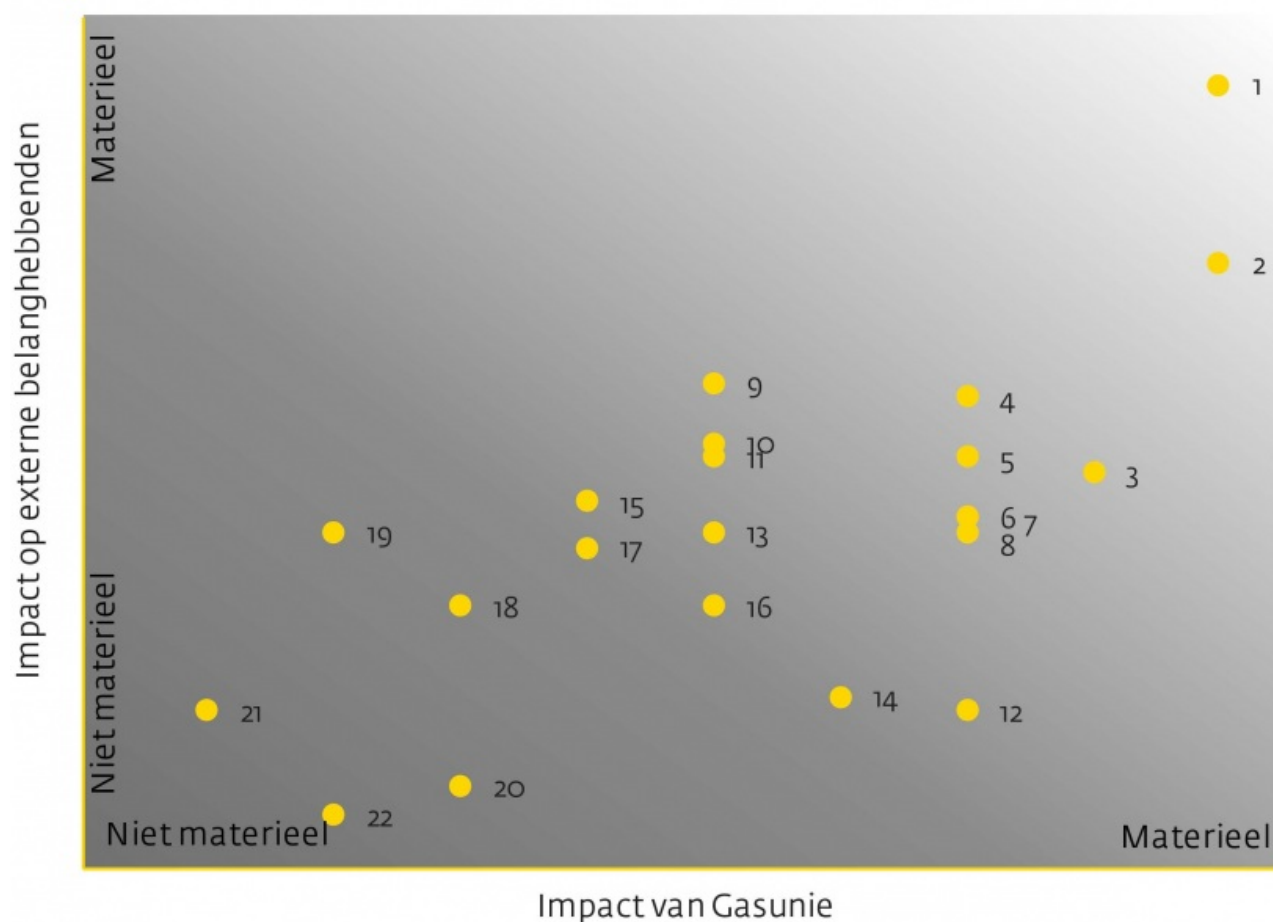
Wij willen onze inspanningen op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen de komende jaren intensiveren. Uitgangspunt is dat we op dit punt aansluiten bij onze strategie en het MVO-beleid. Een concreet voorbeeld hiervan is dat we voor 2017 40% van ons elektriciteitsgebruik groen hebben ingekocht. In stappen van 20% groeien we door naar 100% in 2020. Ook de elektriciteit die nodig is om stikstof te produceren, die we in toenemende mate gebruiken om van hoogcalorisch aardgas gas van Groningen-kwaliteit te maken, wordt in dezelfde stappen vergroend door middel van de aankoop van certificaten. Onze ambitie is om met onze inspanningen een vergelijkbaar niveau te handhaven als dat van andere TSO's in Europa.

Onze belangrijkste thema's

Welke materiële onderwerpen zijn voor ons en onze stakeholders van belang om over te rapporteren in ons jaarverslag? Om hier een antwoord op te krijgen, voeren we een materialiteitsanalyse uit. We hebben hierbij aan de hand van diverse externe (rapportage) raamwerken en de jaarverslagen van een aantal vergelijkbare ondernemingen een lijst opgesteld van mogelijke onderwerpen waarover we kunnen rapporteren.

Vervolgens hebben we onze stakeholders via een online vragenlijst gevraagd om de relevantie van deze onderwerpen voor ons jaarverslag aan te geven. Om de interne prioritering te bepalen zijn zes functionarissen van Gasunie uitgenodigd om de survey in te vullen, bestaande uit de leden van de Raad van Bestuur en drie senior-managers. De resultaten zijn weergegeven in onderstaande materialiteitsmatrix.

Materialiteitsmatrix 2017

1	Energietransitie	12	Naleving van wet- en regelgeving
2	Business development	13	Cybersecurity/-crime
3	Transportzekerheid	14	Economische prestaties
4	Transparantie	15	Omgevingsmanagement
5	Methaanemissies	16	Klanttevredenheid
6	Gezondheid en veiligheid van medewerkers	17	Duurzame inzetbaarheid
7	Risico- en crisismanagement	18	Energiemanagement
8	Veiligheid van het leidingnetwerk	19	Geopolitieke ontwikkelingen
9	CO ₂ -emissies	20	Afvalmanagement
10	Internationalisering van energiemarkten	21	Maatschappelijk Verantwoord Inkopen
11	Ketensamenwerking	22	Anti-corruptie

In de materialiteitsanalyse hebben we het onderwerp “Emissies” opgesplitst naar Methaanemissies en CO₂-emissies. Uit de analyse blijkt dat zowel interne als externe stakeholders het onderwerp Methaanemissies qua impact en relevantie belangrijker vinden dan CO₂. In dit verslag rapporteren we daarom primair over methaan, maar vermelden wij ook onze CO₂-emissies volgens de standaard van het Greenhouse Gas Protocol. De afbakening van de onderwerpen is niet veranderd ten opzichte van vorig jaar.

In dit verslag concentreren we op de zes meest materiële onderwerpen. Deze onderwerpen vormen de basis van dit geïntegreerde jaarverslag, dat in overeenstemming met de GRI Standards is opgesteld, toepassingsniveau Core. Hieronder lichten wij per onderwerp toe waarom het onderwerp voor ons belangrijk is en hoe wij hierop sturen, onze management aanpak. De GRI Standards referentietabel is beschikbaar op onze website.

Een uitgebreidere toelichting op de materialiteitsanalyse vindt u in de bijlage Verslaggevingsprincipes.

In onderstaande overzicht geven wij per thema een korte beschrijving van de inhoud en de invloed die Gasunie er op heeft.

Energietransitie	Het Nederlandse energiebeleid is gericht op het realiseren van een CO ₂ -neutrale energievoorziening in 2050. Veel partijen zijn hier inmiddels actief bij betrokken. Gasunie speelt een rol in het maatschappelijke debat door verschillende partijen te verbinden en het bewustzijn rondom dit thema te verhogen. Daarnaast zijn we actief op de gebieden groen gas, waterstof en warmte. Zo willen we de energietransitie helpen versnellen en leveren we met onze infrastructuur, kennis en ervaring blijvend toegevoegde waarde aan de energievoorziening van de toekomst. Daarnaast hebben we onszelf CO ₂ -besparingsdoelstellingen opgelegd voor de periode tot 2020 en tot 2030. Met deze ambitie blijven wij Europees koploper op dit gebied.
Business development	De veranderende omstandigheden van de gasmarkt bieden kansen om nieuwe business te identificeren en te realiseren. We werken samen met partners binnen en buiten de energieketen om de overgang naar een duurzamere energievoorziening mogelijk te maken. Tegelijkertijd ontwikkelen we ook gasinfrastructuurgerelateerde activiteiten in ons kerngebied Noordwest-Europa en waar opportuun daarbuiten.
Transportzekerheid	Klanten en samenleving vertrouwen op een veilige, betrouwbare en betaalbare energievoorziening. Een ongestoorde gaslevering door ons netwerk draagt daar aan bij en is dan ook onze prioriteit. Gezien de afname van gas uit het Groningenveld, zetten we in toenemende mate onze stikstofcapaciteit in voor het geschikt maken van buitenlands gas voor gebruik in Nederlandse huishoudens. In Duitsland worden marktgebieden omgebouwd van "laagcalorisch" naar "hoogcalorisch" gas. Wij monitoren onze prestaties onder andere aan de hand van het aantal transportonderbrekingen en het aantal leidingbeschadigingen.
Transparantie	In contacten met onze stakeholders stellen we ons graag open en transparant op. In ons jaarverslag vertellen we over onze activiteiten. We lichten daarbij toe wat er goed ging, maar ook wat er minder goed ging en wat we er aan doen om dit te verbeteren. De (duurzaamheids)informatie in dit jaarverslag is opgesteld in overeenstemming met de GRI Standards, toepassingsniveau Core. Wij vragen een externe accountant om deze informatie in ons jaarverslag te beoordelen. Het assurance-rapport van de externe accountant is in dit jaarverslag opgenomen.
Methaanemissies	Aardgas bestaat voor het grootste gedeelte uit methaan. We nemen maatregelen om het vrijkomen van methaan tijdens werkzaamheden te beperken. Ook richten we ons op de reparatie van zogenaamde "sluipende lekkages". Wij monitoren onze prestaties onder andere aan de hand van onze CO ₂ -footprint en hebben ons doelen voor 2020 en voor 2030 gesteld om onze CO ₂ -footprint te verkleinen.
Gezondheid en veiligheid van medewerkers	We werken voortdurend aan een gezonde werkomgeving op kantoor en in het veld. Bewustwording rondom veilig werken, het creëren van een ergonomische werkomgeving en het meten van werkdruk onder onze medewerkers zijn hier onderdeel van. Onze prestaties monitoren we aan de hand van verzuimcijfers en Total Reportable Frequency Index-cijfers.

Naast het feit dat dit de meest relevante thema's zijn voor onze stakeholders, sluiten ze nauw aan bij onze strategie. De risico's en de belangrijkste beheersmaatregelen die met deze thema's zijn verbonden beschrijven we per strategische pijler in "Ons Risicoprofiel". Jaarlijks wordt de effectiviteit van interne beheersmaatregelen geëvalueerd. Het management van de (business) units legt in het 'Document of

Representation' verantwoording af over de opzet, bestaan en werking van de business controls. Ondersteund door deze verantwoordingen legt de Raad van Bestuur geaggregeerd verantwoording af aan de Raad van Commissarissen.

Voorafgaand aan het jaarlijkse businessplan proces worden onder andere de belangrijkste ontwikkelingen in de business environment, de gasmarkt en onze rol in de energietransitie met de commissarissen besproken. Dit resulteert in richtlijnen en kaders voor het business plan.

In ons businessplan voor de periode 2018-2020 zijn tussen de Raad van Bestuur, de business units en de direct-betrokken afdelingen concrete afspraken gemaakt over de te behalen doelen en de daarvoor beschikbare middelen. Voor de afgesproken managementdoelen 2018 verwijzen naar de Managementagenda 2018.

De Raad van Bestuur wordt maandelijks geïnformeerd over belangrijke ontwikkelingen. Per kwartaal wordt door de business units, Corporate Business Development en de stafafdelingen over de voortgang van hun business plan gerapporteerd. Deze rapportages worden door de Raad van Bestuur besproken met de verantwoordelijke manager(s). Indien er veiligheidsincidenten zijn voorgevallen, worden deze in de wekelijkse vergadering van de Raad van Bestuur besproken. De Raad van Commissarissen houdt toezicht op en adviseert gevraagd of ongevraagd het bestuur.

In "Onze resultaten" lichten wij onze prestaties in 2017 op de verschillende thema's toe. Bij het selecteren van de resultaten hebben wij prioriteit gegeven aan prestaties binnen de zes materiële thema's. In onderstaande tabel wordt per thema verwezen naar relevante prestaties.

Energietransitie	Cluster renewable gas, Cluster Waterstof en power-to-gas, cluster Warmte, Resultaten energietransitie [GTS]
Business development	EUGAL-pijplijn, German LNG, Gasunie New Energy projecten, Resultaten Participations: Gasunie Engineering, BBL, EnergyStock
Transportzekerheid	Resultaten gastransport, nieuw besturingssysteem gastransportnet, Transparency (Ontwikkeling EU)
Transparantie	Risicoprofiel, Connectiviteitsmatrix, SWOT-analyse, Managementagenda's, Ontwikkeling klantorganisatie, Corporate Governance, assurance-rapport inzake de duurzaamheidsinformatie in ons jaarverslag
Methaanemissies	Methaanemissies (in Resultaten Milieu), LDAR-programma (in Resultaten Milieu)
Gezondheid en veiligheid medewerkers	Resultaten Medewerkers, Resultaten Veiligheid

Connectiviteitsmatrix en SWOT-analyse

Connectiviteitsmatrix

In onderstaande overzicht laten we de samenhang zien tussen de waarden die we willen creëren, onze strategische pijlers en risico's, de resultaatgebieden waarover wij in dit jaarverslag rapporteren en de KPI's.

Veilige en betrouwbare energievoorziening	Financiële waarde
Strategische pijler(s)	Strategische pijler(s)
- Optimale infrastructuur - Europees verbindend	- Optimale infrastructuur - Europees verbindend
Strategisch risico	Strategisch risico
I:C Beschikbaarheid internationale gasstromen. I:D Versnelde uitfasering Groningenveld. I:F Kans op catastrofaal falen van Gasunie assets. O:B Complexiteit van ICT.	I:A Gereguleerde inkomsten in Nederland en Duitsland zijn gegarandeerd maar nemen af en blijven onder druk. I:B Veranderende marktomstandigheden leiden ertoe dat tarieven minder competitief worden en dat delen van onze assets niet langer nodig zijn. III:B Wetgeving beperkt voor Gasunie de mogelijkheden voor groei in duurzame energie.
Resultaatgebieden 2017	Resultaatgebieden 2017
- Veiligheidsprestaties - Transportzekerheid - Getransporteerd gas - Kwaliteitsconversie - Investerings in de gasinfrastructuur - Netontwikkelingsplan GTS - Klanttevredenheid - TTF en GASPOOL	Kerncijfers, gerapporteerd en genormaliseerd Financiële resultaten, o.a.: - Omzet en kosten - Resultaat na belastingen - Dividend - Financiële vooruitzichten - Financiering en credit ratings - Belastingafdracht
KPI	KPI
- Transportonderbrekingen - Potentieel ernstige incidenten	- Netto operationele kosten - ROIC
Doelstelling 2017	Doelstelling 2017
- géén transportonderbreking - zo laag mogelijk maar zeker niet meer dan 15 potentieel ernstige incidenten	- maximaal € 347 miljoen - tenminste 4,41%
Realisatie 2017	Realisatie 2017
1 transportonderbreking 10 potentieel ernstige incidenten	€ 345 miljoen 3,17% (genormaliseerd: 4,4%)

CO2-neutraal energiesysteem in 2050	Duurzame relatie met samenleving
Strategische pijler(s)	Strategische pijler(s)
- Optimale infrastructuur - Energie in transitie	- Optimale infrastructuur - Europees verbindend - Energie in transitie
Strategisch risico	Strategisch risico
II:A Door gebrek aan steun uit de politiek of van onze stakeholders wordt onze strategie beperkt tot de netbeheerderrol en -voorwaarden. III:A Het uitrollen van onze energietransitie-strategie gaat te langzaam of stagneert.	O:C Niet volgen van wetgeving, intern beleid of gedragscode.
Resultaatgebieden 2017	Resultaatgebieden 2017
- Resultaten Gereguleerd netbeheer - Resultaten Gasunie New Energy - Businessdevelopment resultaten - Vertogas - Milieuresultaten	- Veiligheid - Milieuresultaten, footprintreductie - Maatschappelijk verantwoord inkopen
KPI	KPI
Beperken CO2-footprint	Leidingbeschadigingen
Doelstelling 2017	Doelstelling 2017
Besparing ten minste 10 kiloton CO2-equivalenten	Maximaal één leidingbeschadiging
Realisatie 2017	Realisatie 2017
Besparing 13,7 kiloton CO2-equivalenten	4 leidingbeschadigingen

Aantrekkelijke en betrouwbare werkgever	Samenwerking en kennisuitwisseling in de keten
Strategische pijler(s)	Strategische pijler(s)
- Optimale infrastructuur - Europees verbindend - Energie in transitie	- Optimale infrastructuur - Europees verbindend - Energie in transitie
Strategisch risico	Strategisch risico
O:A De noodzakelijke organisatorische condities voor het waarmaken van onze strategie komen niet tot stand	I:E Weerbaarheid tegen buiten Gasunie ontstane catastrofes in de keten. II:B Geopolitieke risico's
Resultaatgebieden 2017	Resultaatgebieden 2017
- Veiligheidsbeleid - Aantal reportable ongevallen - Duurzaam HRM en arbeidsvoorwaardenbeleid - Duurzame inzetbaarheid - Training & ontwikkeling - Beloning naar resultaat - Gezondheid en welzijn - Gedragscodes, melden van misstanden	- Prisma, het Europese boekingsplatform - Samenwerken door TSO's in Europees verband - EUGAL pijpleidingproject - Energietransitieprojecten zijn meestal samenwerkingsverbanden, bijv. SCW, Torrgas, North Sea Wind Power Hub en CCS in Rotterdam.
KPI	
- TRFI - Ziekteverzuim	
Doelstelling 2017	
- TRFI: maximaal 3,3 - Ziekteverzuim: zo laag mogelijk, maar ten minste onder het landelijk gemiddelde	
Realisatie 2017	
TRFI: 3,2 Ziekteverzuim: in Nederland 4,14% en in Duitsland 4,36%	

SWOT-analyse

We kijken naar de kansen en sterktes van ons bedrijf, alsook naar de bedreigingen en de zwaktes van onze organisatie, ook in relatie tot andere vergelijkbare Europese bedrijven. Een belangrijk uitgangspunt is dat wij in markten waarmee wij minder bekend zijn nauw samen werken met partners. Dit geldt zowel voor markten in geografische zin als ook voor veel projecten om de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening te versnellen.

Sterktes

- Gasinfrastructuur: sterk in operationele, commerciële en netwerkplanning-activiteiten en in het management van nieuwbouwprojecten
- Goede naamsbekendheid en reputatie
- Veel ervaring met, en kennis van, gasinfrastructuur
- Processen in hoge mate geautomatiseerd
- Grensoverschrijdend actief met een breed scala aan midstream assets
- Solide financiële positie

Zwaktes

- Hoofdactiviteiten met name gericht op de aardgas business
- Beschikking over een beperkt aantal assets in groeimarkt(en)
- Beperkte ervaring met innovatieve projecten in nieuwe omgevingen
- Slagvaardigheid en wendbaarheid van de organisatie

Kansen

- Inspelen op en stimuleren van nieuwe duurzame energiemarkten door het ontwikkelen van duurzame business
- Invulling geven aan onze rol van energie-infrastructuuronderneming in de transitie naar een CO₂-neutrale energievoorziening
- Versterken van onze positie als (grensoverschrijdende) gasinfrastructuur onderneming door samenwerking met toonaangevende gastransportondernemingen
- Bijdragen aan voorzieningszekerheid door het ontwikkelen van projecten op het gebied van LNG en het ontsluiten van nieuwe aanvoerroutes

Bedreigingen

- Rol van aardgas in Nederland niet onbetwist
- Snel veranderende bedrijfsomgeving met een verwachte afname van gastransport
- Geopolitieke ontwikkelingen
- Gelijktijdige krimp van bestaande business en groei in nieuw te ontwikkelen duurzame activiteiten

Managementagenda 2018 en outlook

Managementagenda 2018-2020

	Pijler I: Optimale infrastructuur	Pijler II: Europees verbindend	Pijler III: Energie in transitie
Onze internationale positie in Noordwest Europa versterken, met name in Duitsland. Wij doen dit via samenwerkingsverbanden en 'greenfield' projecten.		x	
Deelnemen aan de ontwikkeling van transportleidingen en andere gasinfrastructuur projecten in Zuid Oost Europa.		x	
Een leidende positie verkrijgen in de energiemarkt voor hernieuwbare gassen (onder andere biogas en waterstof).			x
Een actieve rol nemen in de ontwikkeling van warmte-infrastructuur en CO ₂ opslag en transport.			x
Creëren van een toekomstbestendige organisatie door het verbeteren van onze flexibiliteit en wendbaarheid.	x	x	x
Realiseren van onze veiligheidsdoelstellingen.	x	x	x
Realiseren van onze MVO-doelstellingen. Onderdeel hiervan vormen de doelstellingen op het gebied van CO ₂ -footprint reductie.	x	x	x
Optimaliseren van de positie van gas en Gasunie en het behouden van de waarde van het bedrijf door middel van een optimaal reguleringskader en tariefstructuur.	x	x	x
Maximaal faciliteren van onze klanten met onze producten en diensten.	x		
Verbeteren van de governance, efficiency en effectiviteit van onze organisatie met behulp van het 'Operational Excellence' programma.	x		
Handhaven van onze solide financiële positie (minimale creditrating van A3).	x	x	x

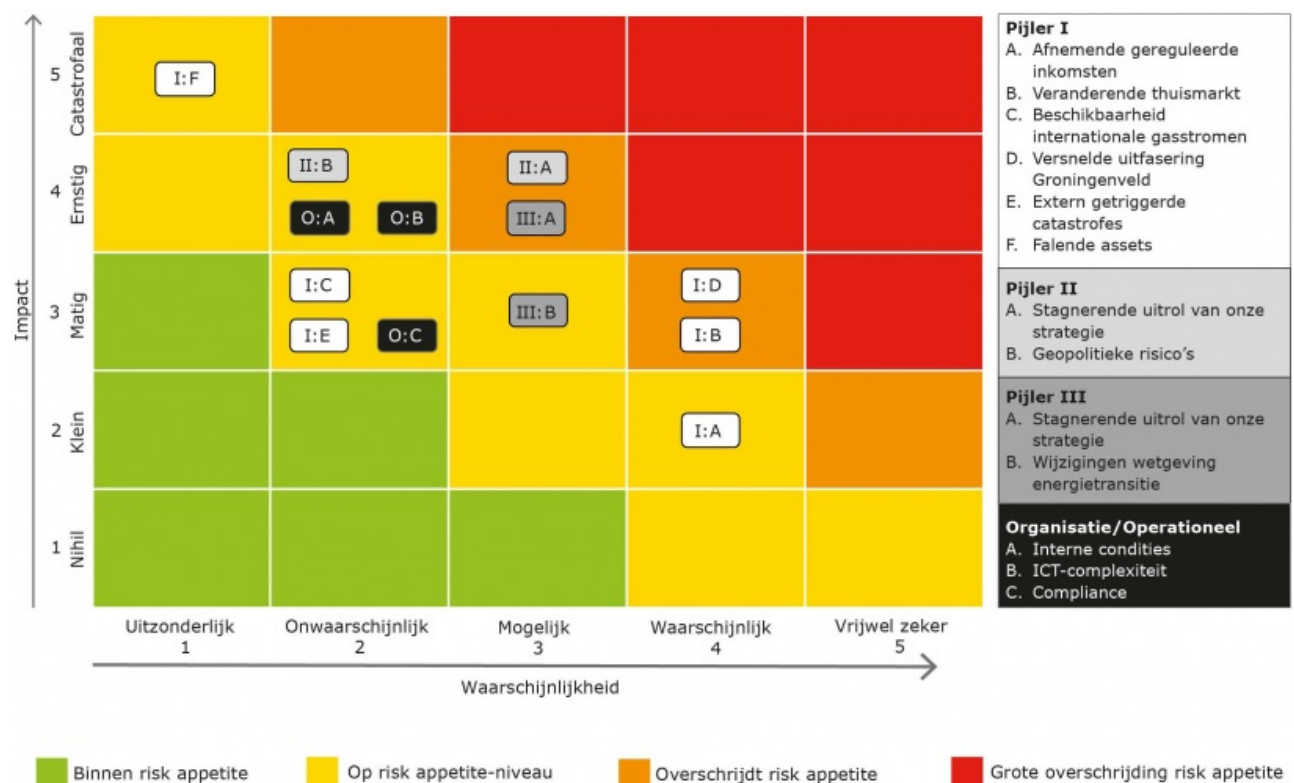
Ons risicoprofiel

Toenemende energie-efficiency en de transitie naar een duurzame energievoorziening in Nederland leidt tot een in de tijd afnemend aandeel van aardgas in de energiemix. Daarnaast is er onzekerheid over de snelheid waarmee de Groningen aardgasproductie zal afnemen. In welke mate wij daadwerkelijk kunnen inspelen op kansen in het buitenland, bijvoorbeeld om de transportzekerheid te versterken, is afhankelijk van de Nederlandse politiek en geopolitieke ontwikkelingen. In hoeverre wij erin zullen slagen om onze geambieerde positie in een duurzame energievoorziening waar te maken hangt onder meer af van de wettelijke speelruimte. Daarbij is de levensvatbaarheid van individuele projecten nu veelal afhankelijk van subsidie. Voor alle activiteiten geldt dat veilig en betrouwbaar opereren een randvoorwaarde is.

Overzicht van belangrijkste risico's

In de onderstaande heatmap hebben we van de belangrijkste restrisico's de ingeschatte kans en impact afgezet tegen onze risicobereidheid. Risico's in de oranje en rode band overschrijden onze risicobereidheid, risico's in de groene en gele band vallen erbinnen. We hebben de risico's gekoppeld aan onze strategische pijlers. De beschouwde tijdshorizon is ongeveer 5 tot 10 jaar voor strategische en externe risico's, en tot 5 jaar voor risico's van meer operationele aard.

Ons uitgangspunt is dat de risico's door middel van beheersmaatregelen worden teruggebracht, voor zover redelijkerwijs mogelijk en voor zover kostenefficiënt. Bij besluiten met strategische risico's wordt de afweging gemaakt tussen risico en verwachte beloning. In de heatmap wordt het restrisico aangegeven, dus met inachtneming van de al genomen beheersmaatregelen.

In onderstaande tabel lichten we de risico's en de belangrijkste beheersmaatregelen toe waarbij ook de relatie met onze risicobereidheid is aangegeven. Voor uitleg over onze systematiek verwijzen wij naar de paragraaf Risicomanagement.

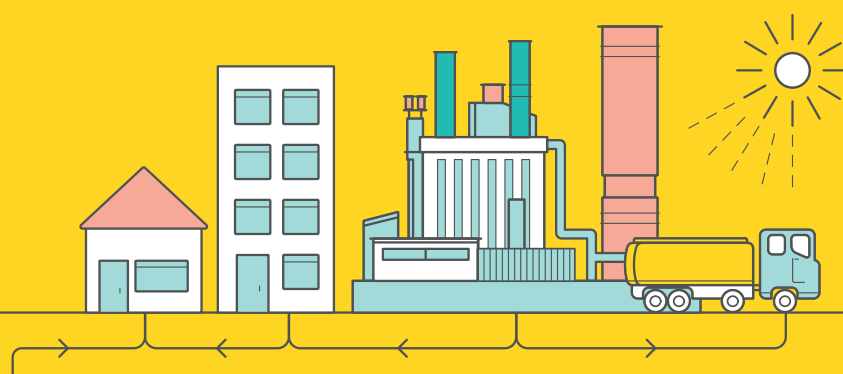
	Risico's in strategische pijler I	Belangrijke beheersmaatregelen
A	Gereguleerde inkomsten in Nederland en Duitsland zijn gegarandeerd maar nemen af en blijven onder druk. • Een geleidelijke afname onder het huidige reguleringsregime, de benchmarkmethodiek geeft extra onzekerheid; • De huidige omzet regulering kan worden vervangen door een andere methode. <i>Extern risico, lage risicobereidheid</i>	Blijven benadrukken van het GTS en GUD perspectief bij overleg met overheden en toezichthouder, focus op kosten in onze bedrijfsvoering.
B	Veranderende marktomstandigheden en daaraan gerelateerd business model leiden ertoe dat tarieven minder competitief worden en dat delen van onze assets niet langer nodig zijn. • Blijvende druk op langetermijncontracten; • Grote onvoorspelbaarheid in marktontwikkelingen; • Afname in de vraag naar gastransport, op lange termijn mogelijk slechts een marginale rol voor duurzame gassen in de energiemix. <i>Strategisch risico, zeer lage risico bereidheid</i>	Marktconsultatie verhoogt lange termijn inzichten, waar mogelijk ondersteunen van de positie van gas, rol van Gasunie benadrukken in energiedebat, verhogen van efficiëntie, aandacht voor afschrijvingstermijnen, studie naar gebruik van netwerk voor waterstof.
C	Beschikbaarheid internationale gasstromen. • Stagnerende internationale gasstromen of hoge prijsniveaus hebben invloed op voorzieningszekerheid en de positie van gas. <i>Extern risico, lage risicobereidheid</i>	Relatiemanagement met stakeholders.
D	Versnelde uitfasering Groningenveld. • Dit stelt hogere betrouwbaarheidseisen aan kwaliteitsconversie; potentiële reputatieschade in geval van onvoldoende conversiecapaciteit. <i>Extern risico, zeer lage risicobereidheid</i>	Waar mogelijk optimaliseren van de bestaande systemen, verbeteren van planning modellen, overleg met stakeholders over additionele maatregelen (bijvoorbeeld over de ombouw naar hoogcalorisch gas, de inzet van kwaliteitsconversie en de overstap naar hernieuwbare bronnen).

E	Weerbaarheid tegen buiten Gasunie ontstane catastrofes in de keten. - Grote partijen in de keten kunnen failliet gaan waardoor ernstige leveringsproblemen ontstaan binnen Nederland of Duitsland: juridische consequenties indien GTS of GUD gedwongen is om zonder mandaat keuzes te maken wie wel en wie niet wordt beleverd. - Een “black start” situatie kan optreden, waarbij zowel gas als elektriciteit op grote schaal zijn uitgevallen. <i>Extern risico, lage risicobereidheid</i>	Business continuity planning, streven naar helderheid van de TSO verantwoordelijkheid bij faillissement van ketenpartners.
F	Kans op catastrofaal falen van Gasunie assets. - Calamiteit met significante impact op veiligheid (fouten in ontwerp, onderhoud, bediening; externe invloeden zoals graafschade, aardbeving overstroming). - Cyberaanval op vitale ICT systemen. - Terroristische dreiging op het voor Nederland of Duitsland vitale netwerk. <i>Vermijdbaar risico, zeer lage tot nul risicobereidheid</i> <i>Dit is ook voor pijlers II en III een risico.</i>	Risicogebaseerd asset management, continu bewaken van systemen en opvolgen van incidenten, continue aandacht voor cyberdreiging, nauw overleg met overheid over mogelijke terroristische dreiging.

	Risico's in strategische pijler II	Belangrijke beheersmaatregelen
A	Het uitrollen van onze strategie gaat te langzaam of stagneert. - Door gebrek aan steun uit de politiek of van onze stakeholders wordt onze strategie beperkt tot de netbeheerderrol en -voorwaarden. - Hoge snelheid van ontwikkelingen in Europa, bijvoorbeeld op energiemarkt, regulering, financiële markten, etc. - Snelle formele marktintegratie gedreven vanuit grote EU-lidstaten; het ontstaan van enkele zeer grote TSO's. <i>Strategisch risico, lage risicobereidheid</i>	Overleg met onze aandeelhouder (ministerie van Financiën) en met onze stakeholders (o.a. politiek: ministerie van Economische Zaken en Klimaat, ministerie van Buitenlandse Zaken) om een gezamenlijk beeld te houden van onze strategie, sterke focus op zich voordoende kansen, goede relatie onderhouden met relevante financiële partijen, sterke interne beheersing voor internationale activiteiten.
B	Geopolitieke risico's - Sterke afhankelijkheid van aan Rusland gerelateerde gasstromen. - Dreiging van US sancties <i>Extern risico, lage risicobereidheid.</i> <i>Dit risico heeft uitstraling naar pijler I.</i>	Relatiemanagement met stakeholders, samenwerken met partners in consortia, portfoliomanagement.

	Risico's in strategische pijler III	Belangrijke beheersmaatregelen
A	Het uitrollen van onze strategie gaat te langzaam of stagneert. • Business cases in het duurzame domein zijn (nog) niet economisch haalbaar. • De reputatie van Gasunie blijft te zeer verbonden met fossiele brandstof, ondanks initiatieven in het duurzame domein. • Maatschappelijke zorg over ondergrondse activiteiten. • Terughoudendheid bij het betreden van een werkveld met onduidelijke of ontbrekende wetgeving. <i>Strategisch risico, zeer lage risicobereidheid</i>	Actieve rol en leidende positie zoeken in veelbelovende technieken en ontwikkelingen, heldere communicatie over de rol van Gasunie in de energietransitie, niet-financiële opbrengsten meewegen in business case, waar mogelijk gebruik maken van subsidies en financieringsmogelijkheden.
B	Wijzigingen in wetgeving met betrekking tot energietransitie beperkt voor Gasunie de mogelijkheden voor groei in duurzame energie. • Het is TSO's niet toegestaan betrokken te zijn bij productie of handel van (groen) gas. • Nieuwe wetgeving kan uitwerken in het voordeel van andere energievormen. • Onvoldoende invloed op de totstandkoming van Europese wetgeving, EU-codes beperken de slagkracht van Gasunie in Nederland en Duitsland. <i>Extern risico, neutrale risicobereidheid</i>	Positieve rol van Gasunie blijven benadrukken bij debat rondom nieuwe wetgeving.

	Risico's met betrekking tot onze organisatie	Belangrijke beheersmaatregelen
A	De noodzakelijke organisatorische condities voor het waarmaken van onze strategie komen niet tot stand. • Langzame of stagnerende ontwikkeling van de gewenste cultuur, vaardigheden en kennis; • Onvoldoende geschikte mensen en middelen voor nieuwe activiteiten. <i>Strategisch risico, zeer lage risicobereidheid</i>	Wij betrekken onze medewerkers en management in het ontwikkelen van beleid en activiteiten, strategische personeelsplanning, leiderschapsontwikkeling.
B	Complexiteit van ICT. • Hoge afhankelijkheid van interne en externe ICT systemen; • Hoge snelheid van veranderingen met grote impact (blockchain, internet of things) geeft naast kansen ook onzekerheid. <i>Operationeel / Strategisch risico, lage risicobereidheid</i>	Een weloverwogen digitale visie, certificering rondom ICT systemen en audits door externe experts.
C	Niet volgen van wetgeving, intern beleid of gedragscode. • De zakelijke cultuur en/of een besluit binnen een joint venture (met minderheidsaandeel van Gasunie) is niet in lijn met Gasunie gedragscode of beleid van onze aandeelhouder; • Fraude, overtreden van de wet, niet-ethisch gedrag; • Dilemma's bij het tijdig voldoen aan veranderde wetgeving in een complexe omgeving. <i>Vermijdbaar risico, Zeer lage tot nul risicobereidheid</i>	Interne audits, sterke project - en joint venture governance, transparant handelen in geval van dilemma's.

Onze resultaten

Managementagenda 2017

- Gerealiseerd
- Gedeeltijk gerealiseerd
- Niet gerealiseerd

	Strategische pijler Optimale infrastructuur	Strategische pijler Europees verbindend	Strategische pijler Energie in transitie
Onze internationale positie in Noordwest-Europa versterken, met name in Duitsland. Wij doen dit via samenwerkingsverbanden en 'greenfield' projecten.		●	
Deelnemen aan de ontwikkeling van transportleidingen en andere gasinfrastructuur projecten buiten Noordwest-Europa.		●	
Een actieve rol innemen in de energietransitie op het gebied van onder andere hernieuwbaar gas, warmte-infrastructuur, geothermale energie.			●
Het gebruik van onze gasinfrastructuur bewaken en optimaliseren.	●		
Ons ondernemingsbrede Operational Excellence programma uitvoeren en de beoogde besparingen realiseren.	●		
Onze flexibiliteit en wendbaarheid verbeteren en een toekomstbestendige organisatie realiseren.	●	●	●
Realiseren van de hoogste veiligheidsstandaarden door succesvolle uitvoering van ons Safe@Gasunie-programma.	●		
Realiseren van onze MVO-doelstellingen, onderdeel hiervan vormen doelstellingen op het gebied van energietransitie en CO ₂ -footprintreductie.	●		●
De positie van gas en Gasunie bewaken binnen de wettelijke kaders. Daarnaast willen we de bestaande waarde van het bedrijf behouden d.m.v. een optimaal reguleringskader, en tariefstructuur.	●		●
Effectief en efficiënt uitvoeren van ons programma voor investeringen in ICT en het realiseren van onze doelstellingen op het gebied van ICT-security.	●		
Onze solide financiële positie handhaven (d.w.z. een minimale credit rating van A ₃).	●	●	●

Resultaten netbeheer Nederland en Duitsland

Resultaten gastransport

Onze gastransport- en infrastructuuractiviteiten staan centraal in onze strategie. Wij voeren deze activiteiten zo efficiënt mogelijk uit. Wij zorgen voor een goede werking en de ontwikkeling van het gastransportnet. Dit doen wij door het borgen van de transportzekerheid en het aanbieden van passende diensten aan onze klanten. Veiligheid, betrouwbaarheid, duurzaamheid en kostenbewustzijn staan hierbij voorop.

Transportzekerheid

Het veilig en betrouwbaar transporteren van gas is één van onze belangrijkste resultaatgebieden. Een onderbreking van het gastransport komt in ons net zelden voor. Door een goede besturing van ons net en door goed beheer en onderhoud van onze infrastructuur creëren we de optimale omstandigheden voor een hoge transportzekerheid.

De gasstromen die door ons netwerk gaan zijn niet alleen bestemd voor de binnenlandse markt in Nederland, maar ook voor de landen om ons heen, zoals Duitsland, België, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Zo leveren we ook een bijdrage aan de transportzekerheid in Noordwest-Europa.

In 2017 hebben we een hoge transportzekerheid gerealiseerd. Er vond één korte onderbreking plaats in de gaslevering aan een industriële afnemer. We hebben onderzoek gedaan naar de oorzaak van deze transportonderbreking en geconcludeerd dat de procedures adequaat zijn, maar dat het hier een menselijke fout betrof.

Er heeft geen transportonderbreking plaatsgevonden in het Duitse net.

Fractionele afname getransporteerd gas in Nederland

In 2017 is in Nederland 1,2% minder aardgas getransporteerd dan in het vorige jaar, met een gemiddelde temperatuur die 0,3°C hoger was. Zo hebben onze klanten in 2017 960 TWh (98,2 miljard m³) gas door onze netwerken laten transporteren ten behoeve van eindgebruikers in binnen- en buitenland. In 2016 was dat 971 TWh (99,4 miljard m³). Dit is veroorzaakt door verschillende verschuivingen. Binnenlands gebruik was nagenoeg gelijk, transport voor vullen bergingen (binnen- en buitenland) iets hoger en transport naar het buitenland lager. Onderverdeeld naar gassoort was het transport van hoogcalorisch gas nagenoeg gelijk en het transport van laagcalorisch gas iets lager.

De energiekosten waren in 2017 hoger dan in 2016. De verhoging van de kosten kwam met name door de hogere prijzen van gas en elektriciteit, hogere conversiekosten en hogere compressiekosten wegens een hogere import van Noors gas.

Meer kwaliteitsconversie

Om de verminderde productie van het Groningenveld op te vangen is de inzet van onze kwaliteitsconversiecapaciteit in 2017 verder toegenomen. Hiermee kunnen we hoogcalorisch H-gas mengen met stikstof tot een kwaliteit die vergelijkbaar is met het laagcalorische G-gas. Daardoor kunnen we blijven voldoen aan de vraag naar G-gas. De hoeveelheid geconverteerd H-gas is gestegen van 258 TWh in 2016 naar 286 TWh in 2017.

Lichte afname getransporteerd gas in Duitsland

In Duitsland heeft Gasunie Deutschland over heel 2017 253 TWh gas getransporteerd. (2016: 265 TWh). Een ontwikkeling, die voornamelijk wordt veroorzaakt door de verdere neerwaartse trend van de invoer van Noordzee gasvolumes en het benutting van entrypunt Nord Stream in Greifswald met een capaciteit van ongeveer 88 % (2016: 90%). De capaciteitsboekingen bij de grenspunten Emden (Noorwegen) en Oude Statenzijl (Nederland) zijn aanzienlijk lager dan verwacht. De Duitse L-gasmarkt werd tijdens de

zomermaanden bijna volledig voorzien door de binnenlandse productie en de H-gasmarkt grotendeels door gas uit Rusland. De gasopslag-plaatsen in het marktgebied van Gasunie Deutschland zijn voor ongeveer 90% gevuld (L-gas: 95%) aan het begin van de winter van 2017/18.

Getransporteerd gasvolume (in TWh)	2013	2014	2015	2016	2017
Nederland	1 131	976	926	971	960
Duitsland	234	257	244	265	253
Totaal	1 365	1 233	1 170	1 236	1 213

De trend dat shippers in Duitsland vooral kortetermijncapaciteit boeken op grenspunten blijft zich, net als in Nederland, doorzetten. Noch de prijsdifferentiatie bij kortetermijnboekingen (ter stimulering van langetermijnboekingen) noch de aanzienlijk lagere korting voor afschakelbare capaciteit hebben geleid tot een merkbare verandering in het boekingsgedrag van de shippers.

De BNetzA had een wijziging in de methode van tariefberekening opgelegd die van kracht zou worden op 1 januari 2018. Deze methode zou naar alle waarschijnlijkheid de boekingssituatie bij de Gasunie Deutschland grenspunten verbeteren, omdat die zou leiden tot een uniform entry-tarief voor het gehele marktgebied. De nieuwe uniforme entrytarieven, geldig vanaf 1 januari 2018, zijn berekend en gepubliceerd in augustus 2017 volgens de BNetzA uitspraak HoKoWä. Echter, op basis van een uitspraak van de OLG Düsseldorf, moest de Duitse regelgever de uitspraak en de door de Gasunie Deutschland berekende tarieven intrekken door de toepassing van voormalige methode. Vanwege het afnemende boekingsniveau, dat leidt tot een aanzienlijk lagere 2018 capaciteitsprognose, zullen de 2018-tarieven duidelijk stijgen.

Investerings in Nederland

Verder optimaliseren vervangingsprogramma

Wij hebben het meerjarig vervangingsprogramma voor afsluiters, meet- en regelstations en gasontvangststations in 2017 voortgezet. Dit geldt ook voor het onderzoek naar de conditie van de vrijgekomen onderdelen. Op basis van dit onderzoek is het programma bijgesteld, omdat bepaalde delen daarvan vanuit risicoperspectief niet langer noodzakelijk bleken te zijn. Deze bijstelling geldt met name voor afsluiters waarbij het tempo van vervanging vanaf 2020 met een derde wordt verlaagd tot 100 per jaar. Dit levert een investering reductie op van circa 20 miljoen euro per jaar.

In 2016 was al besloten om na 2020 te stoppen met het preventief renoveren van gasontvangststations op basis van risico-afwegingen. In aanvulling hierop is nu de keus gemaakt om in 2019 en 2020 alleen nog enkele stations waarover al afspraken zijn gemaakt met klanten, volledig te renoveren. De nadruk bij gasontvangststations komt daarmee te liggen op correctief onderhoud in plaats van grootschalige renovatie. Tot en met 2020 levert dit in totaal een investering reductie op van circa 30 miljoen euro.

Met betrekking tot meet- en regelstations is een onderzoek gestart naar de risico effectiviteit van het lopende renovatieprogramma.

Een analyse van externe corrosie op het Regionaal Transport Leidingnetwerk (RTL) heeft aangetoond dat het risico op leidingbreuk ten gevolge van externe corrosie verwaarloosbaar klein is. Het van kracht zijnde RTL leidinginspectieprogramma is daarom vervangen door een nieuw programma om de kathodische bescherming verder te verbeteren. Daarmee treedt een verschuiving op van inspectie naar preventie. Deze maatregel levert een netto kostenreductie op van 5 miljoen euro per jaar.

De inzet van onze infrastructuur verandert. Dat komt omdat het aandeel van duurzame bronnen als wind en zon en van gassen als groen gas en waterstof sterk zal toenemen en de vraag naar aardgas afneemt. Daarnaast verandert de richting van de gasstromen. Er komt steeds minder gas afkomstig uit het Groningenveld en steeds meer uit buitenlandse bronnen.

Een en ander heeft gevolgen voor de inzet van onze infrastructuur. Wij bekijken continu op welke manier wij deze veranderingen optimaal kunnen faciliteren en wat dit betekent voor de inzet van ons netwerk. Omdat het gastransport in de huidige situatie de komende jaren ook zonder de inzet van alle compressorstations naar de eindgebruikers kan, hebben wij compressorstations Schinnen en Oldeboorn tijdelijk buiten gebruik gesteld. Daarnaast zijn er vergelijkbare plannen ontwikkeld voor de compressorstations Ommen (voor de G-gas onderdelen) en Alphen, die mogelijk in 2020 en 2024 buiten gebruik worden gesteld. Daarmee worden vervangingsinvesteringen uitgesteld en operationele kosten voorkomen, maar houden wij deze stations beschikbaar voor hernieuwde inzet of gebruik.

Een nieuw besturingssysteem voor ons gastransportnet

In 2015 zijn we het Jason programma gestart om het besturingssysteem van ons gastransportnetwerk te vervangen. Met het nieuwe besturingssysteem kunnen we meer dan voorheen de transportstromen accuraat volgen en voorspellen en ondersteunt het onze dispatchers optimaal in het nemen van beslissingen. Ook het implementeren van nieuwe functionaliteit voor de bewaking van transportzekerheid en kostenreductie van gastransport wordt hiermee mogelijk. Het Jason programma nadert zijn voltooiing. Ondanks de omvang en complexiteit liggen we nog steeds op schema om het systeem in het voorjaar van 2018 in gebruik te nemen. Tevens is de verwachting dat het Jason project binnen budget gerealiseerd gaat worden.

Investerings in Duitsland

Alle projecten als gevolg van de Integrated Open Seasons projecten zijn nu voltooid en operationeel. De resterende openstaande punten zullen tot eind 2018 gereed zijn.

Gasunie Deutschland heeft in 2017 drie aanvragen ontvangen voor nieuwe netwerkaansluitingen: een aanvraag voor een LNG-terminal nabij Hamburg, een verzoek om de transportcapaciteit naar de Volkswagen energiecentrale in Wolfsburg te verhogen en een aanvraag voor de injectie van waterstof in Deudan leiding in Sleeswijk-Holstein. Het LNG-project en de uitbreiding van de VW energiecentrale betekenen – als de projecten doorgang vinden – een aanmerkelijke uitbreiding van de bestaande Gasunie Deutschland-netwerk. Beide projecten zijn meegenomen in het aankomende NEP 2018-proces (nationaal plan voor netontwikkeling). Hoewel de injectie van waterstof een kleinschalig project is, zal het de eerste stap zijn naar deze technologie als een voorbeeld voor het volgen van soortgelijke initiatieven.

Gasunie heeft met de Duitse gastransportnetbeheerders Gascade, ONTRAS en Fluxys een overeenkomst gesloten voor de verwerving van een aandeel van 16,5% in het EUGAL-pijpleidingproject. De deelname in het project betekent een uitbreiding van de transportcapaciteit van Gasunie Deutschland en versterkt de positie van Gasunie in de internationale transitstromen. Meer informatie bij 'Resultaten Business development'.

Andere belangrijke resultaten in Nederland

Advisering ministerie van Economische Zaken en Klimaat

GTS heeft in 2017 de minister van Economische Zaken en Klimaat (EZK) geadviseerd bij het instemmingsbesluit van het kabinet ten aanzien van de gaswinning in Groningen. Daarbij hebben wij aangegeven welke levering vanuit het Groningenveld benodigd is om in de gasjaren 2017 tot en met 2020 (oktober 2016 tot oktober 2020) de leveringszekerheid van L-gas binnen Nederland, Duitsland, België en Frankrijk te waarborgen.

Daarnaast hebben wij de minister van Economische Zaken en Klimaat gerapporteerd over de vraag en aanbod van het laagcalorische gas tot 2030. Hierbij is uitgegaan van een jaarlijkse productie van het Groningenveld van 21,6 miljard kubieke meter.

In 2018 heeft GTS op verzoek van de minister, naar aanleiding van de aardbeving bij Zeerijp op 8 januari 2018, een leveringszekerheidsanalyse uitgevoerd, waarin wij hebben gekeken naar de gevolgen voor de leveringszekerheid als de gaswinning in Groningen wordt verlaagd. Aanvullend heeft GTS een scenariostudie uitgevoerd waarin wij de minister hebben geadviseerd hoe de gaswinning in Groningen vanuit het oogpunt van leveringszekerheid zo snel mogelijk omlaag kan worden gebracht tot in eerste instantie 12 miljard kubieke meter per jaar. Eén van de belangrijkste maatregelen in dit advies is de bouw van een nieuwe

stikstofinstallatie bij Zuidbroek. De nieuw te bouwen stikstofinstallatie levert een reductie op van circa 7 miljard kubieke meter Groningengas per jaar (bij een koud jaar). Hierdoor kan direct na ingebruikname van de installatie begin 2022 het niveau van 12 miljard kubieke meter gerealiseerd worden.

LNG Peakshaver onderdeel van GTS

Sinds 1 januari 2017 maakt de LNG Peakshaver onderdeel uit van het netwerk van GTS. De Peakshaver is een LNG-installatie op de Maasvlakte die kan worden ingezet wanneer er op dagen met flinke vorst extra aardgas nodig is voor de kleinverbruikers. De overdracht naar GTS is gebeurd door middel van een juridische fusie, waardoor de Peakshaver installatie volledig ten dienste staat van GTS. Deze fusie werd ingegeven door de wijzigende markt voor G-gas als gevolg van de afname van de Groningenproductie. Als gevolg van deze veranderingen is de Peakshaver, vanwege de locatie van de installatie en de transport ondersteunende functie, onmisbaar voor GTS. Dit heeft tot het besluit geleid om de Peakshaver onder te brengen bij GTS, waardoor het assetmanagement en de operationele aansturing de directe verantwoordelijkheid van GTS is geworden.

Fusie GTS en GGS

In het kader van het nieuwe methodebesluit 2017-2021 zijn afspraken gemaakt tussen ACM, marktpartijen en GTS. Eén van de gemaakte afspraken is dat GTS afziet van de splitsing en de landelijk netbeheerder blijft voor zowel het hoofdtransportnet (HTL) en het regionale transportnet (RTL). Het in stand houden van GGS B.V. als afzonderlijk bedrijf heeft hierdoor geen toegevoegde waarde. Er is besloten om met ingang van 2 januari 2018 GTS B.V. en GGS B.V. te laten fuseren.

Andere belangrijke resultaten in Duitsland

jordgasTransport GmbH

In december 2016 hebben Gasunie Deutschland en Open Grid Europe GmbH (OGE) gezamenlijk de Duitse netbeheerder jordgasTransport GmbH (JGT) van Statoil overgenomen. JGT biedt transportdiensten aan via de NETRA pijplijn-verbinding, een joint venture van JGT, Gasunie Deutschland en OGE. De additionele capaciteit is een goede aanvulling op het bestaande portfolio van Gasunie Deutschland en ondersteunt de diversificatie van de importalternatieven in Duitsland.

In 2017 is de overdracht van de transportactiviteiten van JGT aan Gasunie Deutschland en OGE in gang gezet. Vanaf begin 2018 zijn de activiteiten overgedragen en heeft JGT geen eigen personeel meer in dienst.

L-gas conversieprojecten

Door de afnemende productie van laagcalorisch gas (L-gas) in zowel Duitsland als Nederland moeten de eindgebruikersinstallaties in het Gaspool marktgebied geschikt gemaakt worden voor hoogcalorisch H-gas. Gasunie Deutschland organiseert deze conversie proactief om zeker te stellen dat haar gastransportnet optimaal benut blijft en om met een planmatige overgang de transportzekerheid te kunnen blijven waarborgen. In 2017 is de omschakeling van het bedrijf SW (Stadtwerke) Nienburg, SW Neustadt, SW Achim, delen van Avacon Hochdrucknetz, delen van SW Bremen en verschillende industriële afnemers voltooid.

De volgende conversieprojecten zijn al aangekondigd en de bijbehorende overeenkomsten met de aangrenzende netbeheerders zijn gesloten in lijn met het Duitse netwerkontwikkelingsplan (NEP) / Implementatie plan (USP).

Ontwikkeling klantenorganisatie

We willen onze dienstverlening als een serviceorganisatie verder ontwikkelen door in gesprek te blijven met de markt. Inzicht in ontwikkelingen in de markt die we van onze klanten en andere stakeholders tijdens diverse contactmomenten ontvangen is waardevol voor ons. Zeker nu de gasmarkt aan de vooravond staat van een nieuwe periode: de energietransitie. Een periode waarin aardgas een andere plaats gaat innemen. Het helpt ons om onze dienstverlening nog beter af te stemmen op de klantbehoefte. We intensiveren daarom de interactie met marktpartijen.

In gesprek met klanten

Onze producten en diensten moeten onze klanten in staat stellen hun business te doen. Via onder andere klantendagen en marktconsultaties zoeken wij de dialoog. Afgelopen jaar hebben wij naast een tweetal klantendagen, meerdere marktconsultaties georganiseerd onder andere in het kader van de Balgzand Bacton Leiding (BBL) integratie in het TTF marktgebied, het netwerk ontwikkelingsplan (NOP), de introductie van Virtual Interconnection Points (VIPs) en de implementatie van de network code on harmonised transmission tariff structures for gas (NC TAR). In 2018 zullen wij wederom actief zijn in het voeren van de dialoog met onze klanten.

Daarnaast hebben wij in 2017 met de verschillende representatieve organisaties van gedachten gewisseld over de energietransitie en de gevolgen voor de Nederlandse gasmarkt. Hieruit is een gezamenlijk stakeholderoverleg ontstaan met als onderwerp: de ontwikkeling van de Nederlandse gasmarkt. Vanuit dit platform kunnen we gezamenlijk ontwikkelingen initiëren en stimuleren om vervolgens gezamenlijk sturing te geven aan de realisatie.

Klanttevredenheidsonderzoek GTS

Onze prestatie toetsen wij regelmatig, bijvoorbeeld met behulp van een klanttevredenheidsonderzoek bij GTS. In 2016 waardeerden shippers en industriële klanten GTS met respectievelijk een 8,0 en een 7,7. Het onderzoek uit 2016 en gesprekken met onze klanten heeft GTS in 2017 gebruikt om het producten- en dienstenpakket zoveel mogelijk toe te spitsen op de behoeften van de klanten. De gevolgen van nieuwe ontwikkelingen, zoals de marktintegratie tussen GTS en BBL, zullen klanten van GTS grotendeels in 2018 gaan ervaren. Daarom heeft GTS ervoor gekozen om einde 2018 het volgende klanttevredenheidsonderzoek te houden.

Klachtenafhandeling

Voor alle vragen of eventuele klachten kunnen de shippers terecht bij de customerdesk en de industriële klanten bij de industriedesk. Hier worden zij door een team van specialisten geholpen. Hiermee voorziet GTS in een goede bereikbaarheid en gespecialiseerde aanspreekpunten.

De klachten die bij ons binnenkomen proberen wij zo snel mogelijk en naar tevredenheid af te handelen. In 2017 hebben we 2 klachten van shippers en 1 klacht van industriële aangeslotenen ontvangen en afgehandeld. Vergeleken met 3 klachten van shippers en 3 klachten van industrieel aangeslotenen in 2016.

Ontwikkelingen in de markt

TTF (gashandelsplaats in Nederland)

De Nederlandse virtuele gashandelsplaats TTF (Title Transfer Facility) is de afgelopen jaren uitgegroeid tot de meest toonaangevende liquide gashub van Europa. Dat is onder meer terug te zien in de Tradability Index van ICIS Heren, waar TTF als enige gashandelsplaats (en dat na kalenderjaar 2017 al voor de 10^e keer op rij) de maximale score behaalde voor het gemak waarmee shippers gas kunnen kopen of verkopen.

In 2017 is er in Noordwest-Europa minder gas verhandeld dan in 2016. Een lagere volatiliteit en een stabielere olieprijs zorgden voor een daling in gashandel. Ook leidde de aanhoudende nieuwsstroom over Groningen en de Engelse berging Rough in 2017 tot minder additionele handel dan in 2016. Gevolg is dat er ook op TTF in kalenderjaar 2017 minder gas is verhandeld (20.962 TWh) dan in het voorafgaande jaar (21.468 TWh). Van de top drie Noordwest-Europese gashandelsplaatsen kende TTF in 2017 echter de procentueel laagste daling in verhandeld volume. Het fysieke volume dat via TTF door het netwerk van GTS stroomde, het netto TTF-volume, bedroeg in 2017 540 TWh tegen 516 TWh in 2016. Net als in voorgaande jaren is daarmee het fysieke TTF-volume groter dan de Nederlandse gasconsumptie. Zowel partijen in binnen- als buitenland maken bij de invulling van hun gasbehoefte gebruik van TTF. Het maximum actieve aantal TTF-handelaren op een dag is in 2017 verder toegenomen tot 151 (was 143 in 2016).

De bilaterale Over-The-Counter handel (OTC) nam af van 16.607 TWh (in 2016) naar 15.592 TWh. Het via gasbeurzen verhandelde TTF-segment daarentegen steeg van 4.861 TWh naar 5.370 TWh in 2017, een stijging van 10% ten opzichte van 2016.

TTF bouwde haar voorsprong als grootste gashandelsplaats van Europa het afgelopen jaar verder uit. In 2017 vond 48% van de Europese gashandel plaats op TTF, tegenover 47% in 2016. Dit bevestigt wederom dat de Nederlandse gasmarkt goed functioneert.

GASPOOL (gashandelsplaats in Duitsland)

In 2017 is het verhandeld volume op de virtuele gashandelsplaats GASPOOL licht toegenomen ten opzichte van dezelfde periode (januari–december) in 2016, met een niveau van 1.565 TWh (2016: 1.505 TWh). De churnfactor (aantal keer dat een hoeveelheid gas gemiddeld verhandeld wordt tussen de productie en het verbruik door de afnemer) voor L-gas was 1,9 met een maximum waarde van 2,1 in oktober. De churnfactor voor H-gas nam licht af naar 3,9 met een maximum van 4,5 in september.

Ontwikkelingen regulering

Nederland

Algemeen

In Nederland geldt een systeem van omzetregulering: de tarieven worden bepaald door de toegestane omzet voor het betreffende jaar te delen door de geschatte omvang van de capaciteitsboekingen. Indien deze omvang in de praktijk anders is en daarmee de behaalde omzet, wordt het verschil in omzet verrekend in volgende jaren.

De door de toezichthouder toegestane omzet bestaat uit een kapitaalkostenvergoeding voor het geïnvesteerd vermogen, een vergoeding voor de jaarlijkse afschrijvingskosten (berekend op basis van de door de toezichthouder vastgestelde afschrijvingstermijnen en activawaarde) en een vergoeding voor de operationele kosten.

Reguleringsmethodiek

In het methodebesluit van GTS beschrijft toezichthouder ACM de regels die bepalen hoe hoog de inkomsten van GTS mogen zijn en de wijze waarop GTS haar efficiënte kosten mag terugverdienen, gedurende een bepaalde reguleringsperiode. Deze regels zijn bepalend voor de hoogte van onze tarieven. Op 24 februari 2017 heeft ACM, op basis van met GTS en marktpartijen overeengekomen afspraken, de methode van regulering van GTS voor een periode van vijf jaar (2017–2021) vastgelegd. Dit methodebesluit, dat met terugwerkende kracht met ingang van 1 januari 2017 van toepassing is, bevat voor het eerst een vergelijking van de kostenefficiëntie van GTS met die van andere Europese gastransportbedrijven (kostenbenchmark). Naar verwachting zal ACM ook in een volgend methodebesluit gebruik maken van een dergelijke kostenbenchmark.

Naast de kostenbenchmark bevat het methodebesluit andere parameters en regels die de hoogte van de inkomsten van GTS bepalen zoals de Weighted Average Cost of Capital (WACC), productiviteitsverbetering evenals regels voor de wijze waarop GTS haar efficiënte kosten mag terugverdienen. GTS heeft tegen de hoogte van de vastgestelde productiviteitsverbetering en WACC beroep aangetekend bij het College van Beroep voor het bedrijfsleven (CBb).

Tariefbesluit

Het tarievenbesluit 2019 wordt in mei 2018 gepubliceerd. Eerdere tarievenbesluiten werden normaal gesproken pas tegen het einde van het jaar gepubliceerd. De nieuwe Europese netwerk code betreffende geharmoniseerde transmissietariefstructuren schrijft echter voor dat de publicatie al in het voorjaar plaatsvindt. Deze nieuwe netwerk code leidt tevens tot een hernieuwde tarievenstructuur die naar verwachting ingaat met de tarieven voor 2020.

Duitsland

Herziene entry-tarieven 2018

In juni 2016 heeft de BNetzA haar besluit gepubliceerd over de kostenallocatie tussen netwerkbeheerders (Transmission System Operators, ofwel TSO's). Dit besluit leidt ertoe dat de entry-tarieven van alle TSO's binnen eenzelfde marktgebied hetzelfde zijn, waardoor naar verwachting de boekingen zich zullen stabiliseren. Het tariefensysteem zou met ingang van 1 januari 2018 van kracht worden. Drie TSO's en één

shipper zijn echter een rechtszaak gestart tegen het besluit bij het Oberlandesgericht (OLG) Düsseldorf. In november heeft het OLG een oordeel uitgebracht dat het BNetzA-besluit geen wettelijke basis had en daarom moest de Duitse regulator de uitspraak intrekken. Bijgevolg moet Gasunie Deutschland zijn eigen entry tarieven voor 2018 berekenen zonder enige kostentoewijzing tussen TSO's.

Uitkomst efficiëntiebenchmark reguleringsperiode 2018-2022

Aan het eind van het tweede kwartaal van 2016 heeft Gasunie Deutschland bij de BNetzA een kostenraming voor de nieuwe reguleringsperiode 2018-2022 ingediend met betrekking tot haar gastransportnet. Aan de hand van een benchmark wordt door de BNetzA de individuele efficiency van de netbeheerders bepaald.

In individuele brieven aan Gasunie Deutschland en de andere TSO's heeft BNetzA de voorlopige resultaten van de efficiëntiebenchmark bekendgemaakt: de individuele efficiëntie van Gasunie Deutschland bedraagt 100% op basis van dezelfde parameters als voorheen plus compressievermogen als één extra parameter. Deze kennisgeving wordt echter als voorlopig beschouwd, aangezien de definitieve rechtszitting nog niet is begonnen en de finale juridische beslissing daarom nog steeds ontbreekt.

Ontwikkelingen in EU

Samenwerken in Europees verband

Energiegebruikers hebben baat bij sterke internationale gasverbindingen en een liquide gasmarkt. Dit is gunstig voor de beschikbaarheid en betaalbaarheid van gas. In een energiewereld die steeds internationaler wordt, willen we onze infrastructuur zo goed mogelijk blijven benutten en de waarde ervan behouden of zelfs vergroten.

In dit streven blijven we kijken naar mogelijkheden tot een intensievere samenwerking met andere gasinfrastructuurbedrijven. Daarmee stimuleren we de ontwikkeling van een competitieve, leveringszekere en duurzame Europese gasmarkt en bevorderen we de marktliquiditeit. Dit zorgt voor een verdere verbreding en versterking van onze netwerken.

Marktintegratie

In het kader van deze samenwerking hebben GTS en BBL Company in 2017 de integratie van de BBL-pijpleiding in het TTF-marktgebied voorbereid. Door het opheffen van interconnectiepunt Julianadorp ontstaan de volgende voordelen: een directe koppeling tussen de twee meest liquide hubs van Europa, TTF en NBP, aantrekkelijker transport waardoor shippers eerder kunnen inspelen op arbitragekansen, een significante toename van flexibiliteit voor de Nederlandse markt en stimulering van de liquiditeit op TTF. Sinds 1 januari 2018 is de BBL-pijpleiding onderdeel van het TTF-marktgebied.

De samenwerking door TSO's vindt onder andere plaats in ENTSG (European Network of Transmission System Operators for Gas) en PRISMA European capacity platform. Binnen ENTSG werken TSO's aan het opstellen en implementeren van Europese netwerkcodes, het tienjarig netontwikkelingsplan en de bevordering van transparantie. Ook in 2017 heeft GTS verder gewerkt aan het mede vormgeven van nieuwe Europese netwerkcodes, zoals voor tariefstructuren en om de verbinding tussen marktgebieden te vereenvoudigen.

PRISMA

PRISMA is het belangrijkste Europese boekingsplatform voor grenscapaciteit, waar in totaal 37 TSO's uit 16 verschillende EU-lidstaten hun grenscapaciteit op aanbieden. GTS en Gasunie Deutschland zijn twee van 24 aandeelhouders van PRISMA.

Transparency platform

Om de werking van de Europese en nationale gasmarkt optimaal te faciliteren zijn door de Europese wet- en regelgeving verschillende eisen gesteld aan de publicatie van gegevens van transportcontracten en het gebruik daarvan. Wij faciliteren deze omvangrijke publicaties via verschillende podia die gebaseerd zijn op de Europese wet- en regelgeving. Omdat het voor de marktdeelnemers van groot belang is dat de gepubliceerde

informatie consistent en vergelijkbaar is werken wij in Europese verband (ENTSOG) continu mee aan de invulling van de publicaties en de ontwikkeling van de Europese transparency platform. Daarmee leveren wij een grote bijdrage aan de harmonisatie van de publicaties en een transparante toegang tot marktinformatie.

Samenwerking TSO's

GTS en Gasunie Deutschland stemmen met collega netbeheerders (TSO's) de terugloop van capaciteit over de afzonderlijke grenspunten af. Om de ontwikkeling te stimuleren van een competitieve, leveringszekere en – steeds meer – duurzame Europese gasmarkt en om de marktliquiditeit te bevorderen, wordt er door TSO's samengewerkt. Dit gebeurt onder andere in ENTSOG (European Network of Transmission System Operators for Gas) en PRISMA European capacity platform. Binnen ENTSOG werken TSO's aan onder andere het opstellen en implementeren van Europese netwerkcodes, het tienjarig netontwikkelingsplan en het bevorderen van transparantie.

Door gastransportdiensten te harmoniseren zijn de drempels voor (internationale) klanten zo laag mogelijk en wordt grensoverschrijdende gashandel bevorderd. Ook in 2017 hebben GTS en Gasunie Deutschland verder gewerkt aan het mede vormgeven van nieuwe Europese netwerkcodes, met name voor tariefstructuren.

In 2017 heeft Gasunie Deutschland samen met GTS en de Duitse TSO's de eerste fase van het Incremental Capacity Process uitgevoerd volgens NC CAM. Op basis van vrijblijvende verzoeken van shippers zijn extra entrycapaciteitsbehoeften aan de grens tussen Rusland en GASPOOL en extra capaciteitsbehoefte aan de grens tussen GASPOOL en GTS richting Nederland geïdentificeerd. Eerste technische studies zijn uitgevoerd en de resultaten zijn gepubliceerd in het kader van het consultatieproces. De feedback van de shippers en andere marktdeelnemers zal worden geanalyseerd en de respectieve biedingsniveaus voor extra incrementele capaciteit zullen worden aangeboden binnen de aankomende veiling voor jaarlijkse capaciteit.

Resultaten energietransitie [GTS]

Een CO₂-neutrale energievoorziening vraagt om een vernieuwende kijk op energievraagstukken. Wij willen onze kennis en ervaring van energie-infrastructuren en markten inzetten om de energietransitie mogelijk te maken en te versnellen. We werken met steeds meer partijen samen om duurzame, betaalbare en betrouwbare oplossingen te realiseren. Dit doen we door het ontwikkelen van een lange termijn visie en door bij te dragen aan verschillende initiatieven.

Van gezamenlijke lange termijn visies naar consequenties voor ons net

In opdracht van GTS en TenneT heeft ECN vier energiescenario's ontwikkeld, waarin de marktontwikkeling van gas en elektriciteit integraal wordt beschreven. Stakeholders hebben positief gereageerd op dit initiatief en het bereikte resultaat. Deze scenario's worden gebruikt voor infrastructuur- en investeringsplannen en dienden ook als basis voor het door ons gepubliceerde netwerkontwikkelingsplan (NOP 2017).

De Nederlandse netbeheerders, die verenigd zijn in de brancheorganisatie Netbeheer Nederland, brachten de studie 'Net voor de Toekomst' uit. De scenario's in deze studie bevestigen de wisselwerking tussen hernieuwbare elektriciteit en gas. In de toekomstige energievoorziening is sprake van steeds verdergaande systeemintegratie tussen elektriciteit, gas en warmte en tussen centraal en lokaal. Deze belangrijke samenhang tussen energiedragers in de toekomst wordt door de gezamenlijke netbeheerders gezien en gedeeld, waarmee het voortdurende belang van gasnetten voor de energietransitie wordt onderstreept.

Bijdrage aan de warmtetransitie gebouwde omgeving zet door

Zowel nationaal als regionaal zijn we betrokken bij de warmtetransitie van de gebouwde omgeving.

Op nationaal niveau hebben we aan de SER borgingscommissie een extra pakket maatregelen voor het energieakkoord gepresenteerd; we hebben de Green Deal Aardgasloze wijken ondertekend, we zijn betrokken bij de uitwerking van de transitiepaden hoge- en lage temperatuur door de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Buitenlandse Zaken. Bij de warmtetafel zijn we betrokken bij de ontwikkeling van het afwegingskader voor de warmtetransitie en we hebben ook een positie voorbereid voor het kostenverdelingsvraagstuk dat samenhangt met de warmtetransitie. We stellen onafhankelijk advies met

betrekking tot duurzame warmtetechnieken beschikbaar voor woningcorporaties. En samen met de installatiebranche Uneto VNI hebben we een impuls gegeven aan de ontwikkeling van een landelijk opleidingsprogramma duurzame warmtetechnieken voor installateurs.

Regionaal stimuleren we door intensieve samenwerking met gemeentes, regionale netbeheerders, woningcorporaties en installateurs de uitrol van de hybride warmtepomp. Onder andere door Groenversnelling, een project waarbij in 100 woningen in Winsum (Groningen) een hybride warmtepomp is geïnstalleerd in combinatie met het gebruik van groen gas. Maar ook door met de gemeente Groningen en regionale netbeheerder Enexis samen te werken aan het uitwerken van energie-omgevingsplannen. Met dezelfde gemeente hebben we een samenwerkingsovereenkomst getekend om via een energieloket energiebesparende maatregelen aan te bieden aan huizenbezitters. We hebben meegewerkt aan de toevoeging van warmtepompen aan het assortiment en dragen bij aan de promotie van de hybride warmtepomp.

Waterstofleiding in Zeeland

Dow Benelux, Yara, en ICL-IP, industriële bedrijven in de Zeeuwse Delta regio, zijn van plan om waterstof voor industriële toepassing uit te wisselen via ons netwerk. Dit voornemen was in 2016 bekrachtigd via de Green Deal Waterstof Symbiose in de Delta Regio. Deze Green Deal heeft als doel om waterstoftransport in dit gebied mogelijk te maken binnen het kader van onze wettelijke taak. Tijdens de uitvoering van de Green Deal bleek dat het wettelijke en regulatoire kader niet toereikend is om het door GTS uit te laten voeren. Vervolgens is in afstemming met de projectpartners inclusief het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en met ACM tot een oplossing gekomen, door het project en de leiding over te dragen aan een nieuw op te richten entiteit, Gasunie Waterstof Services B.V. (GWS). Hiermee is het buiten het kader van de wettelijke taak van GTS gebracht. Naar verwachting gaat het transport van waterstof vanaf medio 2018 uitgevoerd worden door GWS.

Resultaten Participations

De business unit Participations houdt zich bezig met het optimaal benutten van de bestaande deelnemingen. Als onderdeel van deze strategie en gebaseerd op vraag uit de markt vinden er ook investeringsprojecten plaats.

Gate

De activiteiten bij Gate zijn afgelopen jaar verder toegenomen. Het aantal geloste schepen is in 2017 toegenomen naar 18 (2016: 15). Verder zijn er 10 grote tankers beladen (2016: 12), en 5 kleinere tankers (2016: 7). De nieuwe LNG breakbulk kade heeft 17 kleinere schepen bevoorrad. Ook zijn er 4 transshipments uitgevoerd. Daarbij wordt de LNG rechtstreeks van het ene schip naar het andere schip gepompt. Deze dienst is gestart in 2016, toen zijn er 2 transshipments uitgevoerd. Gate behoort hiermee in de wereld tot de categorie LNG-installaties die een transshipment zonder problemen kan uitvoeren.

In juli zijn de tweede en derde truck loading bay geopend. Daardoor kunnen meer trucks per dag beladen worden. Het aantal geladen trucks en containers steeg afgelopen jaar vrijwel elke maand tot in totaal 1.600 over 2017, tegenover 1.137 over 2016. Voor vrachtwagens en schepen op diesel respectievelijk stookolie vormt LNG een schoner brandstofalternatief. Voer- en vaartuigen op LNG stoten veel minder schadelijke emissies uit. Ook wordt LNG in containers geleverd aan industrieën die niet op een aardgasnet zijn aangesloten en toch de voordelen van deze brandstof kunnen benutten.

De ontwikkeling van LNG-faciliteiten draagt bij aan de positionering van ons netwerk ten opzichte van internationale gasstromen en aan de marktwerking in deze regio. Zij legt bovendien het fundament voor de distributie van een schoner brandstofalternatief voor schepen, vrachtwagens en industrieën.

BBL

Via de Bacton-Balgzand-leiding (BBL) is in 2017 ruim 20 TWh getransporteerd, een daling ten opzichte van vorig jaar (48 TWh) mede als gevolg van het aflopen van een van de grote transportcontracten op 1 december 2016. Van de vrije capaciteit is in 2017 een deel verkocht via het handelsplatform Prisma. In 2017 heeft BBL Company de volgende projecten uitgevoerd:

Project Reverse flow

BBL Company heeft in 2017 besloten om gastransport via de BBL in beide richtingen mogelijk te maken vanaf het najaar van 2019. Hierdoor wordt de handel tussen de twee meest liquide marktgebieden van Europa, het Nederlandse Title Transfer Facility (TTF) en het Britse National Balancing Point (NBP), verder versterkt. Momenteel kan er via de BBL fysiek alleen gas vanaf Nederland naar het Verenigd Koninkrijk worden getransporteerd. Door aanpassingen in het leidingsysteem op compressorstation Anna Paulowna en de gasterminal in Bacton zal het vanaf 2019 mogelijk zijn gas te transporteren vanuit het Verenigd Koninkrijk naar Nederland.

Project West

GTS en BBL Company hebben in 2017 de integratie van de BBL-pijpleiding in het TTF-marktgebied voorbereid. Door het opheffen van interconnectiepunt Julianadorp ontstaan de volgende voordelen: een (nog) betere verbinding tussen de twee meest liquide hubs van Europa, TTF en NBP, aantrekkelijker transport waardoor shippers eerder kunnen inspelen op arbitragekansen, een significante toename van flexibiliteit voor de Nederlandse markt en stimulering van de liquiditeit op TTF. Sinds 1 januari 2018 is de BBL-pijpleiding onderdeel van het TTF-marktgebied.

EnergyStock

Evenals in 2016 is de vrije capaciteit van EnergyStock in 2017 vrijwel uitverkocht, wat opnieuw laat zien dat de markt behoefte heeft aan de opslagdiensten die EnergyStock biedt. De druk op de prijs voor de diensten van EnergyStock houdt nog aan maar op de middellange termijn verwachten we dat concurrerend aanbod van

flexibiliteit afneemt waardoor de prijs weer omhoog zou kunnen gaan. Eén van de functies van de aardgasbuffer EnergyStock is het leveren van flexibiliteit ten behoeve van een betrouwbare, stabiele gasvoorziening.

Op 1 december is een investeringsbeslissing genomen voor een uitbreiding van aardgasbuffer Zuidwending met een extra caverne (caverne A1) en aanpassing van de installatie. De grootte van de investering lag onder de € 50 miljoen. Door de uitbreiding kan de bestaande functionaliteit beter benut worden. Met deze uitbreiding is EnergyStock in staat circa 20% extra fast cycle storage diensten aan te bieden terwijl de totale investeringen beperkt toenemen. Caverne A1 kan met een zeer korte doorlooptijd (korter dan 3 jaar) worden ontwikkeld. Deze unieke mogelijkheid ontstaat omdat deze caverne momenteel in gebruik is voor zoutwinning door AkzoNobel en reeds voor 75% van het uiteindelijke volume is uitgeloopt. Een dergelijke ontwikkeling neemt normaal gesproken meer dan 5 jaar in beslag. Genoemde doorlooptijd voor de ontwikkeling van caverne A1 sluit aan bij de marktverwachtingen. Een aanvullende strategische waarde is dat caverne A1 grotendeels reeds geschikt is voor de opslag van waterstof (H₂-ready) zodat deze caverne ook in een toekomstige waterstofeconomie kan worden ingezet.

Nord Stream

In 2017 heeft Nord Stream 556 TWh getransporteerd. Dit is 17% meer dan 2016 (477 TWh).

Vertogas

Vertogas treedt sinds 1 januari 2015 op namens de minister van EZK als certificeerder van hernieuwbaar gas (groen gas). Ze voert haar taak uit op basis van nieuwe energiewetgeving, waarin ook de certificering van hernieuwbare energie is opgenomen. Vertogas bevestigt met haar certificaten de groene oorsprong van hernieuwbaar gas uit biomassa. Dit is van belang voor de ontwikkeling van een duurzame groengasmarkt, die bij zal dragen aan de beoogde CO₂-vrije energievoorziening in 2050.

Het volume door Vertogas gecertificeerd groen gas is in 2017 gestegen, van 81 miljoen m³ in 2016 naar 98 miljoen m³ in 2017. De toename vond voornamelijk plaats als gevolg van nieuwe groen gas productie-installaties die in 2017 gestart zijn.

Resultaten Business development

De strategie van Gasunie speelt in op de grote veranderingen die zich in het energielandschap in Nederland en daarbuiten voltrekken. Gasunie ambieert een blijvende rol als energieinfrastructuurbedrijf in een betrouwbare, betaalbare en op den duur CO₂-vrije energievoorziening. Dat is ook de context voor een strategische inzet van mensen en middelen. Om groeikansen te creëren en benutten wordt het aantal mensen en middelen voor businessdevelopmentprojecten uitgebreid. Hieronder worden deze projecten per cluster beschreven, inclusief de fasering en een indicatie van de investering.

Cluster renewable gas

SCW

Met SCW Systems is in 2017 de demo vergassingsinstallatie in Alkmaar gebouwd waar met de nieuwe technologie van superkritische watervergassing duurzaam gas en herbruikbare grondstoffen geproduceerd wordt uit natte biomassa (rest- en afvalstromen). De komende jaren wordt de demonstratiefaciliteit gefaseerd opgeschaald om de betrouwbare werking van de nieuwe technologie op industriële schaal aan te tonen. SCW Systems en Gasunie New Energy zijn elk voor de helft aandeelhouder van de demonstratiefaciliteit. Opschaling van het aanbod van duurzame gassen is van groot belang voor de realisatie van de beoogde CO₂-vrije energievoorziening in 2050.

Ambigo

Samen met Participatiefonds Duurzame Economie Noord-Holland (PDENH), ENGIE, Dahlman Renewable Technology en ECN werkt Gasunie New Energy aan de realisatie van deze groen gas installatie Ambigo.

Ambigo is een onderzoeks- en demonstratiefaciliteit waar drie innovatieve technologieën (MILENA, OLGA en ESME genoemd) gecombineerd worden in een industrieel proces om groen gas te produceren. Ze zorgen er samen voor dat in de installatie – met een voor vergassingsprojecten recordefficiëntie van 70 procent – verschillende soorten biomassa kunnen worden omgezet naar groen gas. Ambigo past in ons streven om met innovatieve technieken de opschaling van het aanbod duurzame gassen te faciliteren.

Biogasnetwerk Twente

Met de opening van het Biogas Netwerk Twente begin 2017 is een stap gezet om de rol van groen gas in de duurzame energievoorziening te versterken en op te schalen. Het Biogas Netwerk Twente voegt 4 miljoen m³ groen gas toe aan de bestaande productie van 81 miljoen m³. Het Biogas Netwerk Twente is een samenwerkingsverband tussen Gasunie New Energy en Cogas met medewerking van het Energiefonds Overijssel. Op termijn kan het biogasnetwerk zorgen voor de invoeding van 40 miljoen m³ groen gas in het netwerk van Cogas. Dat komt overeen met het gemiddeld gasgebruik van 25.000 huishoudens.

Cluster waterstof en power-to-gas

Waterstof wordt in de toekomst een belangrijke schone energiedrager in een duurzame CO₂-vrije energievoorziening. Naast duurzame stroom zal veel energie in moleculaire vorm getransporteerd en opgeslagen moeten blijven worden.

Waterstof kan worden ingezet voor onder meer mobiliteit/vervoer, industrie en elektriciteitslevering. Ook inzet in gebouwde omgeving is denkbaar. Waterstof, onder meer afkomstig van duurzame stroombronnen, maar ook uit methaan in combinatie met CO₂-opslag, kan worden bijgemengd in het huidige gastransportnet en kan een significant deel van de energiebehoefte invullen.

Power-to-gas

Gasunie New Energy ziet power-to-gas als een veelbelovende technologie waarbij gasinfrastructuur een verbindende rol speelt. Met behulp van deze techniek wordt duurzame stroom, bijvoorbeeld afkomstig van windparken, omgezet in waterstof. De verwachting is dat deze techniek na 2030 zal bijdragen aan het bereiken van klimaatdoelstellingen. Sinds het begin van 2017 is de aandacht voor en interesse in waterstof als potentieel schone en flexibel inzetbare energiedrager sterk toegenomen.

Gasunie New Energy is met volle inzet bezig om projecten te starten en uit te rollen om deze waterstofeconomie te stimuleren.

HyStock

Samen met EnergyStock wordt onder de naam HyStock gewerkt aan het converteren, opslaan en transporteren van groene waterstof. In het verslagjaar is voor dit project de Final Investment Decision (FID) genomen. Oplevering is gepland in het najaar van 2018. Dit project kan als opmaat dienen voor grootschaliger elektrolyseprojecten en de opslag van waterstof. Voor dit project is er samen met partners subsidie aangevraagd (TSO 2020 call) en verkregen.

Gasunie Waterstof Services

Het project om een bestaande aardgastransportleiding geschikt te maken voor gebruik als waterstoftransportleiding ligt op koers. Eind 2018 zal de leiding waterstof kunnen vervoeren van Dow Chemicals naar Yara en ICL-IP in Zeeuws-Vlaanderen. In 2017 is hiervoor Gasunie Waterstof Services B.V (GWS) opgericht. In de toekomst willen we meer infrastructuur voor waterstoftransport aan GWS toevoegen.

North Sea Wind Power Hub

In het verslagjaar is Gasunie toegetreden tot het North Sea Wind Power Hub-consortium, dat tot dan toe bestond uit de netwerkbedrijven TenneT (Nederland), Energinet.dk (Denemarken) en TenneT (Duitsland). Inmiddels heeft ook het Havenbedrijf van Rotterdam zich bij het consortium gevoegd. De bedrijven bundelen hun krachten voor de verdere studie en onderzoek naar de ontwikkeling van een grootschalig, duurzaam Europees energiesysteem op de Noordzee. Wind en waterstof staan daarbij centraal. Het samenwerkingsverband is een belangrijke stap naar de uiteindelijke totstandkoming van een 'North Sea Wind Power Hub' in de periode 2030 - 2050, die een cruciale bijdrage moet leveren aan het realiseren van de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs (COP21). De voor de energietransitie benodigde hoeveelheden offshore-windenergie zijn zo groot dat er naast stroomverbindingen ook oplossingen voor gasvormig(e) transport en opslag in de vorm van waterstof moeten worden ingezet. Dit kan vervolgens een grote rol spelen in de verduurzaming van energievoorziening voor industriële bedrijven en andere sectoren.

Cluster warmte

In het nieuwe regeerakkoord wordt veel aandacht gegeven aan het verminderen en verduurzamen van de warmtevraag. Gasunie beschouwt warmtenetten als een onmisbare component in de duurzame energiemix van 2050. In de gebouwde omgeving zal de warmtebehoefte voor een belangrijk deel worden ingevuld door warmtepompen, zonneboilers en warmtenetten die gebruik maken van restwarmte.

Warmterotonde Zuid-Holland

In 2017 zijn wij samen met het Havenbedrijf Rotterdam en een aantal andere partijen een groot onderzoek gestart naar de haalbaarheid en realisatiewijze van een grootschalige warmte infrastructuur in Zuid-Holland; de Warmterotonde Zuid-Holland. De ambitie is om bestaande en nieuwe leidingen te bundelen in een hoofdinfrastructuur in Zuid-Holland. Er wordt toegewerkt naar een open transportnet met een onafhankelijk netbeheerder waaraan elke warmte-aanbieder kan leveren. Hiermee moet een optimale basis gecreëerd worden voor het benutten van zoveel mogelijk duurzame warmtebronnen in de regio zodra deze beschikbaar komen. Gasunie ambieert vooral een rol als transporteur in de warmte-infrastructuur.

Warmtenet Noordwest Groningen

Daarnaast is in 2017 gekeken naar de mogelijkheden van een samenwerking met WarmteStad in Groningen. Gasunie heeft in 2017 ondersteuning verleend aan de ontwikkeling van Warmtenet Noordwest Groningen. Sinds eind 2017 is WarmteStad op zoek naar een alternatieve duurzame warmtevoorziening in plaats van de beoogde geothermiebron. Daarom is de ondersteuning vanuit Gasunie voor onbepaalde tijd 'on hold' gezet.

Cluster CCS

Havenbedrijf, Gasunie en EBN doen haalbaarheidsstudie naar CCS in Rotterdam. CCS (Carbon Capture and Storage, het afvangen en opslaan van CO₂) wordt zowel internationaal als in het regeerakkoord genoemd als een belangrijk instrument om tijdig de CO₂-uitstoot teruggedrongen te krijgen en de klimaatafspraken van Parijs te realiseren. Veel bedrijven beschikken nog over onvoldoende hernieuwbare of circulaire alternatieven om op de vereiste termijn de CO₂-uitstoot te reduceren die nodig is voor het behalen van klimaatdoelstellingen. CCS wordt beschouwd als een kosteneffectieve en snel toepasbare oplossing daarvoor. Gasunie onderzoekt samen met Havenbedrijf Rotterdam en EBN de mogelijkheden om een basisinfrastructuur te realiseren voor het verzamelen en transporteren van CO₂ in het Rotterdamse havengebied, dat vervolgens opgeslagen kan worden in (lege) olie- en gasvelden onder de Noordzee. Het streven is om in 2018 een investeringsbeslissing te nemen. Het systeem kan dan in 2020 operationeel zijn.

Gasunie, Havenbedrijf en EBN gaan in het kader van de studie uit van een robuuste basisinfrastructuur voor transport en opslag (een 'backbone'), waar diverse bedrijven hun CO₂ in kwijt kunnen. Door deze ringleiding en de opslagfaciliteiten als een 'collectieve voorziening' op te zetten, kunnen belangrijke kostenvoordelen worden gerealiseerd.

Cluster data/IT

Gasunie New Energy ontwikkelt in samenwerking met partners applicaties die real-time inzichtelijk maken hoeveel duurzame energie er wordt opgewekt in Nederland. Informatiediensten als deze kunnen van groot belang worden om de markt te helpen keuzes te maken om zo slim mogelijk energiebronnen in te zetten. De bedoeling is dat daarmee CO₂-uitstoot wordt vermeden en 'slimme' flexibiliteit wordt gecreëerd, waardoor de energietransitie kan worden versneld. In 2017 is besloten Energieopwek.nl uit te breiden met andere vormen van duurzame energie. Deze applicatie is een samenwerking met TenneT, de SER, NBNL en de Hanze Hogeschool. Dit project krijgt een vervolg waarbij meer bronnen centraal staan zoals warmtepompen en biomassa. Daarnaast is Gasunie New Energy bezig met het ontwikkelen van informatiediensten die het toepassen van groen gas faciliteren in de markt.

Cluster internationale gasinfrastructuur

In Noordwest-Europa wil Gasunie haar positie versterken en met efficiënte services op het gebied van gasinfrastructuur en LNG bijdragen aan het functioneren van de steeds verder integrerende Europese gasmarkt. In Zuidoost-Europa, waar gasmarkten deels nog in groeifase verkeren en waar zich nieuwe aanvoerroutes voor gas ontwikkelen wordt gekeken naar strategische posities met een geringe financiële omvang.

Gasunie Engineering

In 2017 heeft Gasunie Engineering tezamen met DNVGL als resultaat van een hiertoe uitgeschreven tender een consultancy-opdracht verkregen ter ondersteuning van het TANAP-project (Trans Anatolian National Gas Pipeline Project). Deze leiding moet de gasvelden uit de Kaspische Zee in Azerbeidzjan, en later mogelijk ook gasvelden in Turkmenistan en Iran, via Turkije gaan verbinden met Europa.

De TANAP-pijpleiding is van belang voor het ontsluiten van nieuwe bronnen van gas voor de Europese markt en vergroot de diversiteit van de Europese gasaanvoer. Dit ondersteunt het goed functioneren van de integrerende Europese gasmarkt en de voorzieningszekerheid.

Het leveren van adviesdiensten past in de uitbreiding van onze activiteiten in Zuidoost-Europa, waar zich gasmarkten in ontwikkeling bevinden. Gasunie Engineering gaat samen met DNVGL de TANAP-activiteiten begeleiden ten behoeve van het verantwoord en veilig opstarten van de pijpleiding en de eerste fase van het operationele gebruik van de pijpleiding.

EUGAL

Gasunie Deutschland heeft met de Duitse gastransportnetbeheerders Gascade Gastransport, Fluxys Deutschland en ONTRAS Gastransport een overeenkomst getekend voor de verwerving van een aandeel van 16,5% in het EUGAL-pijpleidingproject. De deelname in het project betekent een uitbreiding van de

transportcapaciteit van Gasunie Deutschland en versterkt de positie van het Gasunie-netwerk in de internationale transitstromen. De EUGAL (Europäische Gas-Anbindungsleitung) zal over een afstand van circa 485 kilometer van de Oostzee naar het zuiden van Saksen lopen en van daar naar de Tsjechische grens. Het traject heeft via aftakkingen in westelijke richting in verbinding de gasmarkten in Duitsland, Nederland, België en Engeland. Eind 2019 moet de eerste van de twee geplande leidingen gereed zijn. Cascade behoudt 50,5% in het project en is verantwoordelijk voor de bouw en het toekomstige beheer van de leiding. Het besluit voor de aanleg van de EUGAL-leiding is genomen na een marktbevraging en het contracteren van de benodigde capaciteit en valt volledig onder Duitse regulering.

German LNG Terminal

Gasunie heeft samen met Oiltanking en Vopak LNG Holding de oprichting van de joint venture “German LNG Terminal GmbH” in gang gezet. Het doel hiervan is de ontwikkeling van een LNG-terminal in Noord-Duitsland. Dit gebeurt op basis van een haalbaarheidsstudie die wordt uitgevoerd op basis van Brunsbüttel als vestigingsplaats, aan de Elbe, ten noorden van Hamburg. De joint venture versterkt de positie van het Gasunie-netwerk ten opzichte van aanvoerstromen in het kerngebied Noordwest-Europa. De terminal kan een belangrijke rol in de diversificatie van Duitslands energievoorziening gaan spelen. In de Duitse stroomopwekking is op korte termijn de uitfasering van kernenergie en kolen voorzien, en ook de inzet bruinkool staat onder druk. Dit – en het grote sterk fluctuerende aanbod van stroom uit zon en wind – brengt een groeiende vraag naar gas met zich mee. In het verlengde daarvan groeit ook de behoefte aan diversificatie van aanvoer. Daarnaast zal de terminal ook de basis gaan vormen voor de distributie van LNG als schonere transportbrandstof in plaats van diesel en stookolie. De Europese Commissie heeft de samenwerking van de drie partijen in een joint venture goedgekeurd. In de eerste helft van 2018 vindt een open season plaats. Gestreefd wordt naar een investeringsbeslissing in 2019.

Omvang en fasering van projecten

De omvang en fasering van de in dit jaarverslag beschreven business development projecten wordt getoond in de onderstaande tabel. De indicatieve omvang van de investering is voor het gehele project en is in de tabel in vijf klassen verdeeld: € 1-10 miljoen, € 10-50 miljoen, € 50-250 miljoen, € 250-500 miljoen en meer dan € 500 miljoen. De investering voor Gasunie is meestal een deel daarvan aangezien in de regel deze projecten door een samenwerkingsverband van partners wordt uitgevoerd. De fasering heeft betrekking op het jaar dat project gereed is en de operationele periode begint.

Omvang en fasering	2018	2019/2020	2021/2022	2023/2025	na 2025
Pijler II: Europees verbindend					
- EUGAL pijpleidingproject		€ 250-500 mln			
- German LNG terminal				€ 250-500 mln	
Pijler III: Energie in transitie					
- SCW		€ 50-250 mln			
- Ambigo		€ 10-50 mln			
- HyStock	€ 1-10 mln				
- North Sea Wind Power Hub					> € 500 mln
- Warmterotonde Zuid-Holland				€ 50-250 mln	> € 500 mln
- CCS Rotterdam			€ 250-500 mln		

Resultaten Veiligheid

Veiligheidsbeleid

Veiligheid voor onze medewerkers en onze omgeving is een belangrijk uitgangspunt bij het uitvoeren van onze werkzaamheden. Het zorgen voor een gezonde en veilige werkomgeving en het minimaliseren van (milieu)risico's voor de omgeving heeft daarom prioriteit.

We rapporteren periodiek over onze veiligheidsprestaties en we voeren stelselmatig analyses uit. Zo kunnen we deze prestaties het beste monitoren. We leren voortdurend en streven altijd verbetering na. We hebben onder andere kritische prestatie-indicatoren opgesteld ten aanzien van ongevallen met een medische handeling en het aantal leidingbeschadigingen.

Veiligheid is een belangrijke indicator voor de kwaliteit van ons werk en heeft meerdere aspecten, die allemaal een relatie met elkaar hebben: arbeidsveiligheid, procesveiligheid en externe veiligheid.

- Arbeidsveiligheid heeft te maken met de veiligheid van onze eigen medewerkers en aannemers. Deze kan onder andere in het geding komen bij een foutieve menselijke handeling, een integriteitsprobleem of een leidingbeschadiging door werkzaamheden.
- Procesveiligheid wil zeggen dat we de risico's van het ongecontroleerd vrijkomen van gevaarlijke stoffen en/of energie willen beperken. Bij gastransport gaat het met name om aardgas dat onder hoge druk wordt vervoerd, aardgascondensaat, stikstof en odorant.
- Bij externe veiligheid gaat het om de invloed die de infrastructuur van Gasunie kan hebben op de omgeving. Denk hierbij bijvoorbeeld aan ondergrondse gasleidingen die beschadigd kunnen raken door werkzaamheden van grondroerders.

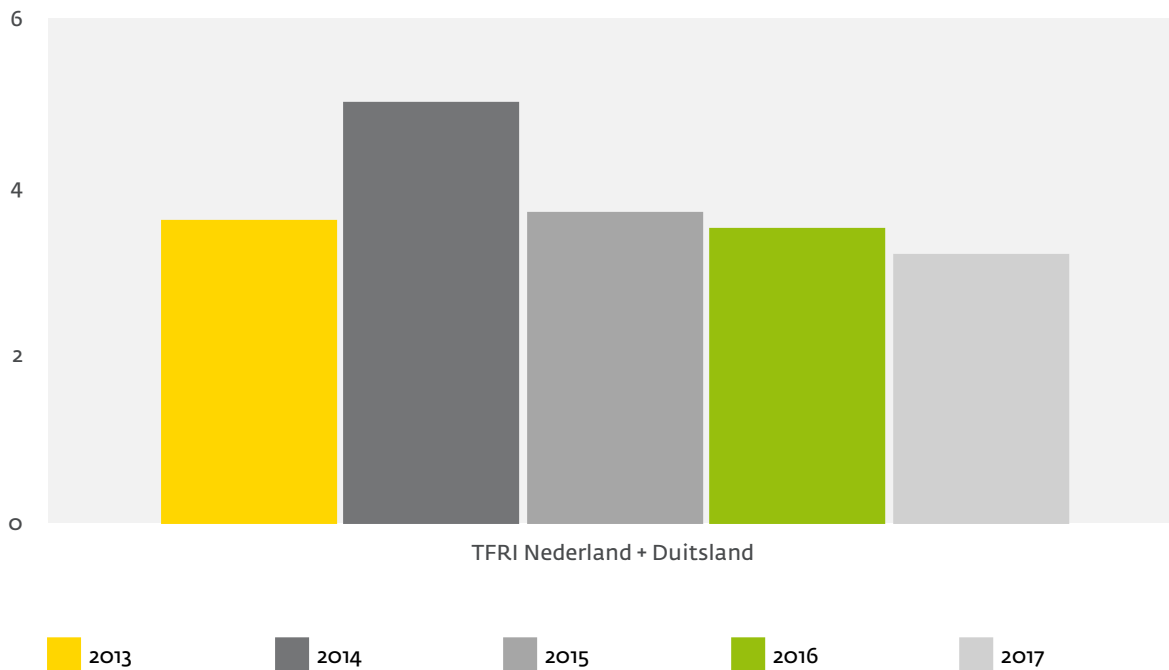
Veiligheidsresultaten

De belangrijkste veiligheidsresultaten zijn hieronder weergegeven.

Aantal ongevallen en verzuim

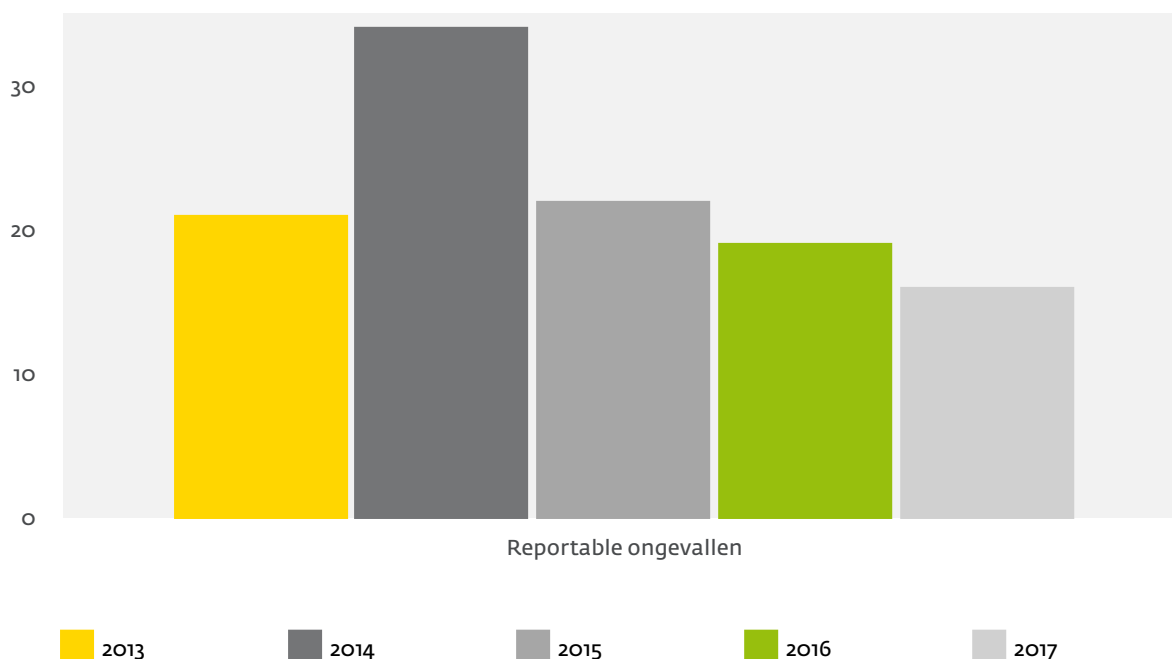
In 2017 hebben zich 32 (2016: 47) ongevallen voorgedaan waarvan 16 (2016: 19) reportable ongevallen. Dit geeft een Total Reportable Frequency Index (TRFI) van 3,2 (2016: 3,5). Bij 7 ongevallen was er sprake van verzuim (2016: 10).

TRFI Gasunie Nederland + Deutschland

Het aantal reportable ongevallen bij Gasunie Deutschland is met 2 laag gebleven terwijl bij Gasunie Nederland een sterke afname is te zien: van 18 naar 14. Het totaal aantal gewerkte uren door Gasunie medewerkers en medewerkers van derden (hetgeen van belang is voor de berekening van de TRFI) is licht gedaald van 5,43 (miljoen) naar 5,02 (-8%). De daling van het aantal uren is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de afname van het aantal projecten, met name bij Gasunie Deutschland.

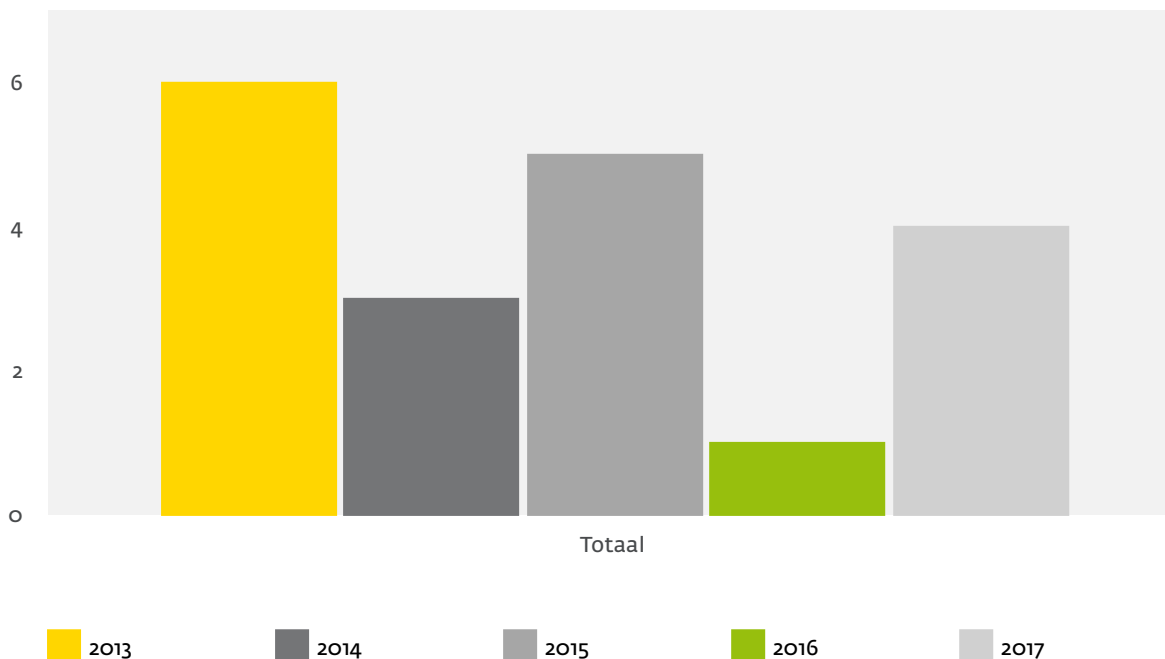
Aantal reportable ongevallen

Leidingbeschadigingen

Er hebben zich in 2017 4 leidingbeschadigingen voorgedaan door een mechanische handeling. Vanaf 2013 is er sprake van een dalende trend waarbij het aantal beschadigingen in 2016 met slechts 1 incident uitzonderlijk laag was. Van de leidingbeschadigingen hadden in potentie 3 kunnen leiden tot het bezwijken van de leiding met gasuitstroom tot gevolg. Bij deze gevallen heeft een grondroerder tijdens graafwerkzaamheden een Gasunie-leiding geraakt. In 1 geval is de leiding tijdens het trekken van een stroomkabel doorgeslepen door de staalkabel waarmee de stroomkabel met een lier werd ingetrokken, met gasuitstroom tot gevolg.

Totaal aantal leidingbeschadigingen

Om schade door grondroeren te voorkomen is de actuele ligging van onze leidingen bekend bij KLIC en wordt de veilige ligging van ons complete net driewekelijks vanuit een helikopter geïnspecteerd.

Om de integriteit van ons leidingsysteem te waarborgen inspecteren wij jaarlijks planmatig een deel van ons leidingsysteem. In 2017 hebben wij in Nederland 290 kilometer leiding intern (door middel van pigruns) en 96 kilometer extern (door bovengrondse inspecties; ECDA) geïnspecteerd.

Safe@Gasunie

In maart 2017 ging de Safe@Gasunie Experience workshop van start. Het is onderdeel van het Safe@Gasunie-programma, dat er op is gericht om het veiligheidsbewustzijn en -gedrag structureel te verbeteren. Deze workshop is een op maat ontwikkelde 'Experience' waarin de deelnemers 'stage lopen' bij een op Gasunie-gelijkende organisatie. Tijdens hun stage ervaren zij wat zowel individueel handelen als een goede samenwerking in de keten (van initiatief, ontwerp en constructie tot oplevering, bediening en onderhoud) betekenen voor de veiligheid. In totaal hebben ruim 1.300 mensen deelgenomen, verdeeld over 91 gemengd samengestelde groepen: medewerkers van Gasunie en van aannemers vanuit het hele land en vanuit alle afdelingen, inclusief leden van de Raad van Commissarissen en de Raad van Bestuur van Gasunie. Op basis van de evaluatie van de Experience zijn nieuwe activiteiten gestart om ons veiligheidsbewustzijn en de randvoorwaarden daarvoor op een hoger niveau te krijgen, zoals:

- de Gasunie-begeleiders van de Experience gaan in gesprek met alle leidinggevendenden over de resultaten en de wijze waarop in hun afdeling met de resultaten van de Experience wordt omgegaan;
- de resultaten van de Experience zijn verwerkt in het programma Impuls voor leidinggevendenden;
- om duidelijkheid over de keten te vergroten, wordt die uitgewerkt in een schema. Dan wordt voor iedereen zichtbaar uit welke schakels het proces bestaat, wie waarvoor verantwoordelijk is en welke overdrachtsmomenten er zijn. De eerste schakel betreft het uitvoeren van onderhoud en de daaraan gekoppelde veiligheidsprocessen;
- we gaan incidenten onderzoeken over afdelingen heen uitvoeren zodat alle betrokkenen in de keten hun input kunnen leveren.

Op veel fronten wordt gewerkt aan minder in het oog springende activiteiten zoals het actualiseren van de risico-inventarisatie & -evaluatie, het verbeteren van incidentonderzoeken, de uitgave van 'potentieel ernstige ongevallen'-bulletins en het geven van voorlichting en instructie.

Het realiseren van de hoogste veiligheidsstandaarden door een succesvolle uitvoering van ons Safe@Gasunie-programma is meetbaar gemaakt. De doelstelling voor de TRFI is onder de 3,4 in 2017 en structureel onder de 3,0 vanaf 2018. De doelstelling voor leidingbeschadigingen met (potentie op) gasuitstroom is minder dan 6 in 2017 en structureel minder dan 5 vanaf 2018. In 2017 zijn de doelstellingen gerealiseerd.

Het succes van het programma is niet alleen vast te stellen op basis van de meetbare doelstellingen. De verbetering ligt nog niet op het niveau van de ambitie. Vastgesteld is dat met name het werken volgens afspraak, toegankelijkheid en bruikbaarheid van procedures, bewustzijn van risico's en veiligheidsleiderschap verder versterkt moeten worden.

Gevaarlijke stoffen

Bij het transporteren van aardgas en aanverwante werkzaamheden kunnen medewerkers blootgesteld worden aan gevaarlijke stoffen. Daar gaan we zorgvuldig mee om. Sommige stoffen komen (van nature) voor in het gastransportsysteem, sommige worden gebruikt bij onderhoudswerkzaamheden en andere bij facilitaire werkzaamheden op bijvoorbeeld onze kantoren. De laatste categorie gevaarlijke stoffen is bijvoorbeeld in het verleden gebruikt (asbest) of ontstaan bij bepaalde processen (lasrook en dieselrook). Onze medewerkers en medewerkers van aannemers kunnen daaraan worden blootgesteld. In 2017 is onderzoek gedaan naar de eventuele blootstelling aan kwik- en benzeendampen tijdens werkzaamheden en de maatregelen om dat te voorkomen. De gevaarlijke stoffen die we gebruiken staan geregistreerd in een centrale database (Toxic). Op basis hiervan zijn wij in 2017 gestart met het vervangen van de CMR-stoffen (Carcinogeen, Mutageen, Reprotoxisch) door stoffen die deze eigenschap(en) niet hebben. Daarnaast zijn we gestart met een nulmeting op één van onze locaties als voorbereiding op een uitgebreid onderzoek naar de blootstelling aan CMR- stoffen en andere gevaarlijke stoffen tijdens werkzaamheden dat in 2018 zal worden uitgevoerd.

Ook bij Gasunie is door aannemers tijdens straalwerkzaamheden met het met asbest vervuilde Eurogrit gewerkt. Direct na het bekend worden daarvan zijn maatregelen genomen om verdere verspreiding te voorkomen en de eventuele blootstelling in kaart te brengen. Voor zover er nog asbesthoudend grit aanwezig was, is dat door de aannemers conform de daarvoor geldende regels gesaneerd.

Resultaten Milieu

De footprint van gastransport

Aardgas bestaat voornamelijk uit methaan, net als CO₂ een broeikasgas, maar sterker. Het Global Warming Potential (GWP) is een maat voor de bijdrage aan het broeikasgaseffect ten opzichte van CO₂. In onze rapportages rekenen we, evenals de Nederlandse overheid, met een GWP van 25. Dat wil zeggen dat 1 kilogram methaan 25 keer zoveel impact op klimaatverandering heeft als CO₂. Regelmatig wordt door het IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) een update gegeven van het GWP op basis van de jongste wetenschappelijke inzichten.

Het algemene beeld volgens het Compendium voor de Leefomgeving is dat ongeveer 4% van de antropogene (door de mens veroorzaakte) methaanemissies in Nederland aan de energiesector toe te schrijven is. Een kwart van die 4% (dus ongeveer 1% van alle methaanemissies in Nederland) is volgens het Compendium voor de Leefomgeving toe te schrijven aan emissies in het Gasunie-transportstelsel (waarmee ruim veertig procent van alle gebruikte energie in Nederland bij de gebruikers bezorgd wordt). De methaanemissie door Gasunie is circa 0,01% van het gastransport in Nederland. Internationaal vergeleken is dat een laag percentage.

Daarnaast is aardgas gunstiger dan andere fossiele brandstoffen als het gaat om CO₂-emissies. Uit een onderzoek van het International Energy Agency (IEA) blijkt dat de CO₂-emissies (per eenheid geproduceerde energie) uit gas ongeveer 40% lager zijn dan uit steenkool en ongeveer 20% lager dan uit olie.

Voor het transport van aardgas is energie nodig, denk hierbij aan elektriciteit en aardgas die we gebruiken om het gas op druk te houden en te transporteren door het transportstelsel. Daarnaast is ook energie nodig voor kwaliteitsconversie van het aardgas.

Hoe wij op onze milieu-impact sturen

We verminderen onze CO₂-equivalent-footprint op drie manieren. Dit doen we via het reduceren van aardgasemissies (methaanemissies) en door efficiënter energiegebruik. Ook vergroenen we ons energieverbruik door de aankoop van groencertificaten.

Onze ambities voor de CO₂-footprintreductie zijn:

- 2020: emissies die een direct gevolg zijn van onze eigen bedrijfsactiviteiten reduceren met 20% ten opzichte van het referentiejaar 1990 (124 kiloton);
- 2030: tot en met 2030 gemiddeld jaarlijks 4% reductie van de emissies die een direct gevolg zijn van onze eigen bedrijfsactiviteiten. De reductie wordt telkens vergeleken met de emissies in de drie voorgaande jaren en zal in belangrijke mate worden gerealiseerd door het terugdringen van onze methaanemissie. De methaanemissie bedraagt in 2030 (omgerekend) maximaal 50 kiloton CO₂-equivalenten. Met deze ambitie blijven wij Europees koploper op dit gebied.
- 2050: onze infrastructuur is vanaf 2050 volledig CO₂-neutraal.

Om ervoor te zorgen dat we in relevante bedrijfsprocessen rekening houden met het milieu, hebben we ons milieuzorgstelsel ingericht volgens de internationaal geaccepteerde standaard, de ISO 14001-norm. Elk jaar wordt de werking van ons milieumanagementsysteem door een extern auditbureau gecontroleerd. In 2017 leidde de hercertificering van de ISO 14001:2015 tot een positief resultaat.

Resultaten

We rapporteren volgens de standaard van het Greenhouse Gas Protocol (GHG Protocol). Dit protocol voor broeikasgassen onderscheidt verschillende categorieën (scopes) op basis van waar emissies gegenereerd worden (emissiebron). Voor een uitgebreide definitie van de scopes en een nadere specificatie van de emissiebron verwijzen wij naar bijlage "Overige data veiligheid, ketenverantwoordelijkheid en milieu".

CO₂-equivalenten volgens het Greenhouse Gas Protocol

Tot en met 2017 bereikten wij een absolute vermindering van 131 kton CO₂-equivalenten. Hiermee hebben wij onze milieudoelstelling voor 2020 al in 2017 behaald. Momenteel worden nieuwe programma's uitgewerkt om de doelstellingen voor 2030 te realiseren.

Scope	2013	2014	2015	2016	2017
<i>(in kiloton CO₂-equivalenten)</i>					
1 (direct gevolg van eigen bedrijfsactiviteiten)	575	379	343	307	260
2 (indirect gevolg van ingekochte energie)	172	164	239	317	270
3 (overige indirect gevolg bijv. ingekochte stikstof)	4	5	80	115	115
Totaal	751	548	662	739	645

De totale CO₂-equivalentemissie is in 2017 lager dan de emissie van 2016 (645 kiloton versus 739 kiloton). De CO₂-equivalentemissie door eigen bedrijfsactiviteiten (scope 1 van het Green House Gas Protocol) wordt met name veroorzaakt door een verlaging van de aardgasuitstoot in de laatste jaren en een vermindering van de CO₂-equivalenten door de aankoop van Garanties van Oorsprong (GvO's) voor elektriciteit (scope 2 en 3).

Methaanemissies en energie

Onze methaanemissies (scope 1) waren in 2017 4.973 ton lager dan in 2016 (7.252 ton). Deze daling wordt met name veroorzaakt doordat we het afgelopen jaar op diverse installaties veel kleine lekkages hebben gerepareerd als onderdeel van het Leak Detection and Repair (LDAR)-programma. Daarnaast is er in 2017 minder gas afgeblazen.

Methaanemissies	2013	2014	2015	2016	2017
<i>(in ton)</i>					
Nederland	9 518	8 224	7 205	6 868	4 619
Duitsland	690	265	598	384	354
Totaal	10 208	8 489	7 803	7 252	4 973

In bijlage "Overige data veiligheid, ketenverantwoordelijkheid en milieu" is de realisatie met betrekking tot ons aardgasverbruik en elektriciteitsverbruik weergegeven.

Maatregelen om de footprint te verminderen

Om onze footprint te verminderen gaan we in de komende jaren enkele maatregelen realiseren. Hiermee besparen wij energie en beperken wij onze methaanemissies.

1. Leak Detection And Repair (LDAR)-programma

Gasunie heeft te maken met 'ongecontroleerde' methaanemissies, onder meer als gevolg van sluipende lekkage uit verbindingen en appendages. Het identificeren van deze emissies in ons transportsysteem, dat een leidinglengte van circa 15.000 km heeft in Nederland en Duitsland en daarnaast bestaat uit compressorstations, meet- en regelstations en gasontvangstations, is complex.

Het LDAR-programma is opgezet met als doel lekken op te sporen, te kwantificeren en te repareren. Hiervoor wordt gebruikgemaakt van een meetmethode ontwikkeld door het “Environmental Protection Agency” (EPA). Deze meetmethode wordt op verschillende Gasunie-locaties uitgevoerd ter vaststelling van de methaanemissies.

2. Emissiereductie bij het gasvrij maken van leidingen en bij compressie

Hercompressie: wij gebruiken al enige jaren een mobiele hercompressie-unit waarmee we gas, dat anders zou moeten worden afgeblazen, hercompresseren en in een andere leiding overbrengen. Zo hoeven we minder gas af te blazen. In 2017 hebben we 4,7 miljoen m³(n) aardgas gehercomprimeerd, waarmee we een uitstoot van circa 69 kiloton CO₂-equivalenten hebben voorkomen. We hebben in 2017 naar schatting bijna € 1,2 miljoen bespaard op aardgaskosten door de inzet van de mobiele hercompressor.

Flare (affakkelen): naast hercompressie flaren we ook gas. Dit gebeurt bijvoorbeeld door de inzet van een mobiele flare-installatie. De milieubelasting door flaren, waarbij het aardgas wordt verbrand, is lager dan wanneer het gas wordt afgeblazen. In 2017 is ongeveer 372.000 m³n aardgas geflared. Ten opzichte van het afblazen is dit een milieuwinst van 4,8 kton CO₂-equivalenten.

Verdringen door stikstof: in 2017 is een experiment uitgevoerd om toekomstige emissies bij het aardgasvrij maken van leidingsegmenten te voorkomen. In dit experiment wordt aardgas in een leiding verdrongen door stikstof. Door op het juiste moment afsluiters te sluiten, kan er een scheiding worden aangebracht tussen het aardgas en het stikstof. Het aardgas wordt hierbij in een niet vrij te maken segment van de leiding gebracht en daarmee wordt het afblazen van gas voorkomen.

3. Emitterende regelapparatuur

Reductie van methaanemissies door emitterende regelapparatuur op lucht te zetten of elektrisch aan te sturen.

4. Vergroenen van eigen elektriciteitsverbruik

Voor de vergroening van ons elektriciteitsverbruik zijn in 2017 door Gasunie in Nederland GvO's van Europese windmolenparken aangekocht. Met deze aankoop is ongeveer 40% van het elektriciteitsverbruik vergroend. Gasunie Deutschland heeft haar elektriciteitsverbruik voor 100% vergroend.

5. Emissies door kwaliteitsconversie

Sinds het kabinetsbesluit om het winningsniveau van het Groningenveld te verlagen, is onze inzet van kwaliteitsconversie gestegen van 5,7 miljard m³ in 2013 naar 25,8 miljard m³ in 2017. Als gevolg daarvan is de stikstofinkoop in 2017 ten opzichte van 2016 wederom toegenomen. Door de afname van de productie uit het Groningenveld wordt steeds meer hoogcalorisch gas ingekocht dat vervolgens op de juiste kwaliteit moet worden gebracht. Deze kwaliteitsconversie vindt plaats met zelfgeproduceerd stikstof en stikstof dat bij derden wordt ingekocht. Voor de productie van stikstof is energie (elektriciteit) nodig. In scope 3 worden de CO₂-equivalenten als gevolg van het ingekochte stikstof meegenomen. In 2017 hebben we circa 40% elektriciteit groen ingekocht (ongeveer 67 kton CO₂-equivalent) voor de productie van stikstof bij derden.

Transparantie

Door communicatie op verschillende niveaus trachten wij een zo transparant mogelijk beeld te geven van de emissies die door Gasunie worden veroorzaakt. Dit doen we onder andere door verantwoording via elektronische milieujaarverslagen, rapportages naar de Nederlandse Emissie autoriteit (NEa) en onze jaarverslagen.

We kijken daarbij naar alle typen emissies die in de gasinfrastructuur kunnen voorkomen, zoals sluipende lekkages (fugatieve emissies), emissies als gevolg van het afblazen van gas door onderhoud aan ons gastransportsysteem of het starten en stoppen van gascompressoren, maar ook de emissies van pneumatische componenten (onderdelen van het gastransportsysteem die gedurende de werking gas emitteren).

Resultaten Medewerkers

Eerbiedigen van mensenrechten

Gasunie geeft hoge prioriteit aan gezondheid en veiligheid, zowel wat betreft onze mensen als onze omgeving. Daarnaast hechten we waarde aan diversiteit en gelijke kansen. Discriminatie of ander onethisch gedrag tolereren we niet. Ook in ons ketenbeheer worden mensenrechten expliciet bij de leverancierskeuze betrokken door de toepassing van het Uniform Europees Aanbestedingsdocument. Uitsluitingsgronden binnen het inkoopproces zijn onder andere kinderarbeid en overtredingen van andere mensenrechten.

Onder Trends & Ontwikkelingen hebben we toegelicht welke ontwikkelingen in de energiemarkt en op de arbeidsmarkt van invloed zijn op ons bedrijf en medewerkers. Deze ontwikkelingen proberen we middels het strategisch personeelsplan te vertalen naar de impact op onze formatie, zowel wat betreft aantallen medewerkers als de benodigde kennis en vaardigheden. Het plan geeft daarmee inzicht in de gevolgen van ons operational excellence programma en de veranderende inzet van onze gasinfrastructuur en het onderhoudsbeleid. In 2017 hebben we een daling in deze activiteiten opgevangen met onze flexibele schil (ongeveer 110 fte).

Daarnaast geeft het strategisch personeelsplan inzicht in de impact van onze internationale en energietransitie-activiteiten. Over 2017 zien we voor deze activiteiten een groei van ongeveer 10 fte. De ontwikkeling van deze activiteiten gaat gepaard met meer onzekerheid en vragen in de huidige ontwikkelingsfase vaak andere competenties. Bij de invulling hiervan geven we eigen medewerkers de ruimte en middelen om de benodigde competenties te ontwikkelen. Over het geheel genomen verwachten we de komende jaren een verdere daling in fte die ook onze eigen medewerkers zal raken. Uitgangspunt hierbij is dat we medewerkers willen begeleiden van werk naar werk.

Rekening houdend met de algemene ontwikkelingen en trends op de arbeidsmarkt en meer specifiek de ontwikkelingen binnen de energiemarkt en de impact hiervan op Gasunie, hebben we het afgelopen jaar verder invulling gegeven aan organisatie- en leiderschapsontwikkeling en ons programma voor duurzame inzetbaarheid verder ontwikkeld.

Duurzaam HRM- en Arbeidsvoorwaardenbeleid

In 2017 zijn we verdergegaan op de in voorgaande jaren ingeslagen weg, vanuit een gezamenlijke dialoog met bonden en ondernemingsraad. We hebben samen een evenwichtig en toekomstgericht arbeidsvoorwaardenpakket samengesteld voor de komende 4 jaar. Centrale uitgangspunten hierbij zijn (ruimte voor) eigen regie en duurzame inzetbaarheid. Daarbij hebben we bovenstaande ontwikkelingen in onze omgeving meegenomen en deze vertaald in een pakket van maatregelen op het gebied van arbeidsverhoudingen en relaties, duurzame inzetbaarheid (DI), werkplezier en beloning & productiviteit.

Pensioenregeling

De pensioenregeling van Gasunie liep eind 2017 af. Een commissie waarin pensioenskundigen van de werkgever en van de vakbonden vertegenwoordigd zijn, heeft een nieuwe regeling voorbereid. De belangrijkste kenmerken van deze regeling zijn: de huidige regeling wordt voortgezet voor een periode van 4 jaar, omdat in 2021 nieuwe pensioenwetgeving wordt verwacht. De pensioenrichtleeftijd wordt gewijzigd van 67 naar 68 jaar, een wettelijk gegeven per 1 januari 2018. Door de aanhoudend lage rente moet de premie behoorlijk verhoogd worden, ondanks de verhoging van de pensioenrichtleeftijd. Werkgever en medewerkers zullen vanaf 1 januari 2018 ieder de helft van de benodigde premieverhoging betalen.

Duurzame inzetbaarheid

Om een flexibele organisatie te kunnen zijn, hebben we medewerkers nodig die niet alleen nu, maar ook in de toekomst bevlogen en productief hun werk doen. En daarmee blijvend van toegevoegde waarde zijn voor ons bedrijf of elders, ofwel 'duurzaam inzetbaar' zijn. Vanaf 1 januari 2017 kunnen medewerkers met de nieuwe toevoegingen op ons programma voor duurzame inzetbaarheid aan de slag. Het richt zich op vier thema's: vitaliteit, werksituatie, loopbaan en flexibiliteit, die nader zijn uitgewerkt in verschillende opties, waaronder

coaching, omscholing en loopbaanadviesgesprekken. Deze opties zijn door medewerkers zelf bedacht en uitgewerkt. Het programma wordt deels door medewerkers zelf, deels door het bedrijf gefinancierd. Dit pakket is een startpunt en zal in de loop van de tijd verder worden aangepast en uitgebreid, al naar gelang de behoeftes.

Training & ontwikkeling

We geloven in 'een leven lang leren'. We vinden het belangrijk dat onze medewerkers zich gedurende hun loopbaan kunnen ontwikkelen en verder kunnen groeien. Ook dat bevordert de duurzame inzetbaarheid. We bieden medewerkers de mogelijkheid opleidingen en trainingen te volgen, waaronder individuele maatwerkprogramma's. Dit betreft reguliere (bedrijfs)opleidingen die bestaan naast het programma voor duurzame inzetbaarheid. We hebben bij Gasunie in Nederland in 2017 € 2,9 miljoen aan opleidingen, cursussen en trainingen besteed.

In oktober is Impuls gestart, het ontwikkelingsprogramma dat leidinggevenden ondersteunt bij hun rol in het realiseren van onze strategische doelstellingen voor 2023. Elke vier maanden wordt via Impuls op inspirerende wijze een thema onder de aandacht gebracht waar zowel leidinggevenden en medewerkers actief mee aan de slag kunnen gaan. Ook hier is 'eigen regie' het uitgangspunt: leidinggevenden hebben veel ruimte voor eigen inbreng en sturing in het programma.

Beloning

Conform de eerder gemaakte afspraken tussen werkgever, vakbonden en de ondernemingsraad hebben we in 2017 een cao-verhoging doorgevoerd van 0,2%, die gelijk is aan de CPI over de periode augustus 2015 - augustus 2016. Vanaf 2017 zijn de collectieve en individuele targets afgeschaft, omdat we onze medewerkers op een andere manier willen stimuleren. De medewerkers zijn deels gecompenseerd voor het afschaffen van de collectieve targets. Voor de medewerkers met individuele targets hanteren we een afbouwregeling. Voor de Raad van Bestuur wordt het systeem van variabele beloning toegepast, passend bij de beloningsstructuur voor Raden van Bestuur van staatsdeelnemingen.

Gezondheid en welzijn

We streven naar een zo laag mogelijk ziekteverzuim. Het percentage werkverzuim door ziekte bij Gasunie in Nederland bedroeg in 2017 4,14% (in 2016: 3,97%). In Duitsland was het ziekteverzuimpercentage afgelopen jaar 4,36% (in 2016: 4,15%). Wij proberen de duur van het verzuim te verkorten door re-integratie mogelijkheden te bieden. Het landelijke gemiddelde in Nederland bedroeg voor 2016 3,9%. Voor 2017 is dit cijfer nog niet bekend op het moment van het verschijnen van dit verslag.

Medewerkers van veertig jaar en ouder krijgen elke vier jaar de mogelijkheid om deel te nemen aan een periodiek medisch onderzoek.

Indicator	Eenheid	2016	2016	2017	2017
		GUN	GUD	GUN	GUD
Ziekteverzuimpercentage (totaal)	Procenten	3,97	4,15	4,14	4,36
- kortdurend verzuim	Procenten	0,80	1,36	0,77	1,42
- middellang verzuim	Procenten	0,70	1,02	0,60	1,33
- langdurig verzuim	Procenten	2,40	1,77	2,77	1,61
Ziekteverzuimfrequentie	Frequentie	1,14	2,19	1,05	2,26
Arbeidsgerelateerd verzuim (opgave medewerker)	Verzuimgevallen	27	-	23	-
Melding aan Nederlands Centrum voor Beroepsziekten (NCB)	Meldingen	0	-	0	-

Gelijke kansen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt

In 2015 zijn we begonnen met de implementatie van de Participatiewet. De wet heeft als doel om mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt bij reguliere werkgevers aan het werk te krijgen. We vinden dat we een maatschappelijk verantwoordelijkheid hebben en willen met de uitvoering van de participatiewet onze betrokkenheid vergroten. Daarom stellen we onze vacatures open voor mensen uit de betreffende doelgroep. Het plaatsen van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt is maatwerk. We houden daarom niet vast aan een percentage van participatiewet-medewerkers, maar kijken of en zo ja, waar competenties van een kandidaten binnen onze onderneming het beste tot hun recht komen.

In 2017 zijn er dertien mensen die vallen onder de doelgroep van de Participatiewet bij ons bedrijf werkzaam geweest. In deze groep vallen zowel mensen met een fysieke als met een verstandelijke beperking. Daarnaast voeren we overleg met UWV, gemeente en met andere bedrijven in de regio om kennis te delen, ideeën op te doen en de uitvoering van de wet te versimpelen. We werken mee aan initiatieven om meer mensen te kunnen laten participeren in de samenleving. We bieden werkervaringsplekken en stageplekken aan.

Gedragscode

We hebben een gedragscode, waarin staat wat we van onze medewerkers verwachten op het gebied van integer handelen. Daarin zijn onder andere voorschriften opgenomen ten aanzien van respectvol omgaan met collega's, ethiek, omkoping/corruptie, het gebruik van drank en drugs, omgaan met commercieel gevoelige informatie, gebruik van social media en telefoneren tijdens het autorijden. Gemelde inbreuken op deze code in 2017 zijn aan de orde gesteld en er zijn maatregelen genomen door ons management. In 2017 hebben we nul gevallen van omkoping of corruptie geconstateerd.

Melden van misstanden

In 2017 is twee maal melding gemaakt van een 'vermoeden van een misstand' door onze medewerkers. We hebben deze meldingen onderzocht en waar nodig maatregelen genomen. We hebben in totaal vier van onze collega's opgeleid tot vertrouwenspersoon. Onze medewerkers kunnen bij hen anoniem en vertrouwelijk vermoedens van misstanden melden, waaronder bijvoorbeeld corruptie, fraude, pesten of intimidatie. In een vrijblijvend gesprek wordt gezamenlijk overlegd of actie al dan niet gewenst is, en op welke manier dat gestalte zou moeten krijgen.

Financiële resultaten

Gerapporteerde kerncijfers

	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Opbrengsten	1 241	1 548
Totale lasten	-/- 910	-/- 1.265
Bedrijfsresultaat	331	283
Financiële baten en lasten	-/- 77	-/- 125
Resultaat deelnemingen	47	61
Resultaat voor belastingen	301	219
Belastingen	-/- 42	-/- 36
Resultaat na belastingen	259	183

Opbrengsten

De opbrengsten zijn in 2017 met € 307 miljoen afgenomen ten opzichte van vorig jaar. Deze daling wordt met name veroorzaakt door een afname van de toegestane omzet van GTS als gevolg van het methodebesluit en regulatoire verrekeningen vanuit voorgaande jaren. Daarnaast zijn enkele lange-termijncontracten afgelopen in de niet-gereguleerde business.

Bedrijfsresultaat

Het bedrijfsresultaat is gestegen met € 48 miljoen ten opzichte van vorig jaar. De impairment van € 150 miljoen op het gastransportnet in Duitsland heeft een effect van € 117 miljoen negatief op het bedrijfsresultaat en van € 33 miljoen negatief op het resultaat deelnemingen. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar 'regulatoire verrekeningen' elders in dit hoofdstuk.

Vorig jaar werd ons bedrijfsresultaat eveneens beïnvloed door een bijzondere waardevermindering. Deze bijzondere waardevermindering bedroeg € 450 miljoen en had betrekking op het gastransportnet in Nederland. Exclusief de bijzondere waardevermindering in 2016 en de bijzondere waardevermindering dit jaar, bedraagt de daling van het bedrijfsresultaat € 285 miljoen (het genormaliseerde bedrijfsresultaat).

De daling van het genormaliseerde bedrijfsresultaat is met name het gevolg van de eerder genoemde daling van de opbrengsten. De daling van de opbrengsten wordt voor een deel gecompenseerd door lagere lasten. Deze daling van de lasten wordt onder andere veroorzaakt doordat vorig jaar, in tegenstelling tot dit jaar, forse voorbereidingskosten zijn gemaakt voor de eventuele bouw van een stikstoffabriek. Daarnaast waren dit jaar minder toevoegingen aan voorzieningen noodzakelijk.

Ondanks een toename van de inzet van stikstof bij de conversie van hoog- naar laagcalorisch gas als gevolg van een verdere daling van de productie uit het Groningenveld, lagen de totale energiekosten voor het gastransport op hetzelfde niveau als vorig jaar. Dit is met name het gevolg van lagere tarieven ten opzichte van vorig jaar.

Resultaat na belastingen

Het resultaat na belastingen is toegenomen met € 76 miljoen ten opzichte van vorig jaar. Exclusief de bijzondere waardeverminderingen in 2016 en 2017 (het genormaliseerde resultaat na belastingen) is sprake van een afname van € 151 miljoen, hetgeen met name wordt veroorzaakt door een afname van het bedrijfsresultaat.

De financiële lasten zijn aanzienlijk afgenomen ten opzichte van vorig jaar. Deze afname wordt met name veroorzaakt door een daling van de totale rentedragende schuld.

Exclusief de bijzondere waardevermindering in 2017, is ons resultaat deelnemingen gestegen met € 19 miljoen (zie de genormaliseerde kerncijfers). Deze stijging is het gevolg van de verkoop van ons aandeel in de Europese energiebeurs ICE Index.

Genormaliseerde kerncijfers

	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Opbrengsten	1 241	1 548
Totale lasten *)	-/- 793	-/- 815
Bedrijfsresultaat	448	733
Financiële baten en lasten	-/- 77	-/- 125
Resultaat deelnemingen *)	80	61
Resultaat voor belastingen	451	669
Belastingen	-/- 81	-/- 148
Resultaat na belastingen	370	521

*) Genormaliseerd voor de effecten van de impairment in 2017 (€ 150 miljoen) en in 2016 (€ 450 miljoen)

Investerings

In 2017 is Gasunie Deutschland voor 16,5% partner geworden in het pijpleidingproject EUGAL. Dit is een meerjarig investeringsproject waarbij een pijpleiding van 485 kilometer wordt aangelegd in Duitsland. De totale investeringswaarde voor Gasunie Deutschland bedraagt circa € 475 miljoen.

Daarnaast lopen een aantal andere meerjarige projecten zoals het nog beter aardbevingsbestendig maken van ons netwerk en het bijna afgeronde investeringsproject Jason. Met het Jason-project worden de huidige ICT-systemen ten aanzien van gastransport vervangen door een nieuw gastransport management systeem. De totale investeringswaarde van het Jason-project bedraagt circa € 100 miljoen. De verwachte ingebruikname van het nieuwe gastransport management systeem is in het eerste half jaar van 2018.

De nadruk zal de komende jaren blijven liggen op vervanging en onderhoud van ons bestaande gastransportnetwerk en overige bedrijfsmiddelen. De vervangings- en onderhoudsinvesteringen zullen naar verwachting de komende jaren afnemen als gevolg van een herijking van het meerjarig

vervangingsprogramma. Door nieuwe initiatieven op het gebied van duurzame energie zullen onze investeringen in business development naar verwachting in het komende jaar toenemen. Het verwachte bedrag aan investeringen voor business development bedraagt in 2018 circa € 20 miljoen.

Voor de komende 3 jaar verwachten wij een investeringsniveau tussen de € 250 en € 350 miljoen. In 2017 bedroeg het investeringsniveau € 260 miljoen.

Financiële vooruitzichten

We verwachten dat het bedrijfsresultaat voor de komende jaren in lijn zal liggen met het genormaliseerde bedrijfsresultaat van dit jaar. De toegestane opbrengsten zullen de komende jaren dalen als gevolg van het ingaan van de nieuwe reguleringsperiode voor Gasunie Deutschland en het methodebesluit 2017-2021 voor Gasunie Transport Services, echter deze omzetsdaling is de komende jaren nog niet volledig zichtbaar vanwege regulatoire verrekeningen uit het verleden. De totale kosten en financiële lasten zullen naar verwachting relatief stabiel blijven, waardoor het netto resultaat de komende jaren in lijn zal liggen met het genormaliseerde netto resultaat van dit jaar.

Regulering netbeheerders

De omzet van de netbeheerders in Nederland en Duitsland is gereguleerd. De tarieven die we aan onze klanten in rekening brengen worden jaarlijks vastgesteld door de toezichthouders. De toezichthouder in Nederland is de Autoriteit Consument & Markt (ACM) en in Duitsland de Bundesnetzagentur (BNetzA).

Regulatoire verrekeningen

Zowel in Nederland als in Duitsland geldt een systeem van omzetregulering: de tarieven worden bepaald door de toegestane omzet voor het betreffende jaar te delen door de geschatte de omvang van de capaciteitsboekingen. De toegestane omzet bestaat uit een kapitaalkostenvergoeding voor het geïnvesteerd vermogen, een vergoeding voor de jaarlijkse afschrijvingskosten (berekend op basis van de door de toezichthouder vastgestelde afschrijvingstermijnen en activawaarde) en een vergoeding voor de operationele kosten.

Wanneer de behaalde omzet afwijkt van de toegestane omzet, wordt het verschil in omzet verrekend in volgende jaren. Onder de huidige IFRS regels is het niet toegestaan om regulatoire verrekeningen als vordering of schuld in de balans te verantwoorden. Als gevolg hiervan vindt verantwoording van regulatoire verrekeningen onder IFRS niet plaats in het jaar waarin ze zijn ontstaan, maar in het jaar waarin de verrekeningen in de tarieven plaatsvinden. Dit leidt tot timingsverschillen tussen IFRS en het regulatoire verdienmodel die periodieke impairments tot gevolg kunnen hebben.

In de Duitse regulering is bepaald dat netbeheerders tijdens de bouwfase van een uitbreidingsinvestering al een investeringsvergoeding krijgen. Na ingebruikname van de investering dient deze investeringsvergoeding terug betaald te worden over een periode van 20 jaar. Deze terugbetaling vindt plaats door middel van verrekening in de tarieven. Nominaal is deze regeling neutraal, echter door het naar voren halen van de investeringsvergoedingen ontstaat een positief nettocontante waarde-effect. Gasunie Deutschland heeft in de afgelopen tien jaar grote uitbreidingsinvesteringen gedaan en heeft hiermee forse investeringsvergoedingen naar voren weten te halen. Het zwaartepunt van de terugbetaalverplichting ligt in de periode vanaf 2023 met een aanzienlijke opbrengstendaling tot gevolg. De voor dit effect genormaliseerde opbrengsten vertonen echter een stabiel patroon.

In de onderstaande overzichten is de omzet gecorrigeerd voor regulatoire verrekeningen, als gevolg van afwijkingen tussen de toegestane en werkelijke omzet en energiekosten (ENF), weergegeven. Voorts is de omzet van Gasunie Deutschland gecorrigeerd voor ontvangen investeringsvergoedingen. Bijzondere verrekeningen, zoals verrekeningen als gevolg van beroepsprocedures, zijn in de onderstaande overzichten buiten beschouwing gelaten.

Gasunie Transport Services	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Opbrengsten op basis van IFRS grondslagen	928	1 208
Regulatoire verrekeningen jaar T; van voorgaande jaren	49	-22
Afwijking behaalde omzet/ENF en toegestane omzet/ENF jaar T	-6	-25
Investeringsvergoedingen	-	-
Opbrengsten gecorrigeerd voor regulatoire verrekeningen	971	1 161

Gasunie Deutschland	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Opbrengsten op basis van IFRS grondslagen	224	235
Regulatoire verrekeningen jaar T; van voorgaande jaren	3	2
Afwijking behaalde omzet/ENF en toegestane omzet/ENF jaar T	36	31
Investeringsvergoedingen	-20	-20
Opbrengsten gecorrigeerd voor regulatoire verrekeningen	243	248

Voor GTS is het gereguleerde opbrengstenniveau in 2017 met ongeveer € 200 miljoen gedaald ten opzichte van de voorgaande reguleringsperiode. In de jaren voorafgaand aan 2016 was het gereguleerde opbrengstenniveau vergelijkbaar met 2016. De gereguleerde opbrengsten van GUD waren in 2016 en 2017 stabiel op een niveau van ongeveer € 250 miljoen. Dit is conform het beeld van de jaren daarvoor.

De EBITDA gecorrigeerd voor bovengenoemde regulatoire verrekeningen (het onderliggende resultaat) bedraagt in 2017 € 814 miljoen en is met ongeveer € 200 miljoen afgenomen ten opzichte van vorig jaar. Deze afname wordt met name veroorzaakt door een lager gereguleerd opbrengstenniveau van GTS.

In de tarieven van 2017 is een bedrag verrekend van € 52 miljoen vanuit voorgaande jaren. Dit bedrag bestaat uit een negatieve verrekening van € 49 miljoen voor Gasunie Transport Services en een negatieve verrekening van € 3 miljoen voor Gasunie Deutschland.

In 2017 bedraagt de afwijking tussen de toegestane omzet en energiekosten en de werkelijke omzet en energiekosten € 30 miljoen. Voor Gasunie Transport Services bedraagt dit verschil € 6 miljoen (meer omzet/energiekosten dan toegestaan) en voor Gasunie Deutschland € 36 miljoen (minder omzet/energiekosten dan toegestaan). Deze bedragen worden verrekend in de tarieven van de volgende jaren.

Gasunie Deutschland heeft in 2017 een bedrag van ca. € 20 miljoen aan investeringsvergoedingen ontvangen en in de IFRS opbrengsten verantwoord. Dit bedrag wordt echter eveneens verrekend in de tarieven van de volgende jaren.

De onderstaande overzichten tonen het verloop van de te verrekenen regulatoire vorderingen en schulden welke niet in de balans op basis van IFRS grondslagen zijn opgenomen. In de onderstaande overzichten zijn eveneens de bijzondere verrekeningen buiten beschouwing gelaten.

Overzicht van te verrekenen regulatoire bedragen	2017	2016
<i>In € miljoenen</i>		
Gasunie Transport Services		
Te verrekenen op 1 jan.	-75	-28
Regulatoire verrekeningen jaar T; van voorgaande jaren	49	-22
Afwijking behaalde omzet/ENF en toegestane omzet/ENF jaar T	-6	-25
Investeringsvergoedingen	-	-
Te verrekenen op 31 dec.	-32	-75
Gasunie Deutschland		
Te verrekenen op 1 jan.	-32	-45
Regulatoire verrekeningen jaar T; van voorgaande jaren	3	2
Afwijking behaalde omzet/ENF en toegestane omzet/ENF jaar T	36	31
Investeringsvergoedingen	-20	-20
Te verrekenen op 31 dec.	-13	-32

Ultimo 2017 dient een bedrag van € 45 miljoen te worden verrekend (schuld). Dit bedrag bestaat uit een te verrekenen bedrag voor Gasunie Transport Services van € 32 miljoen en voor Gasunie Deutschland van € 13 miljoen. In het onderstaande overzicht is dit bedrag gesplitst naar de perioden waarin de bedragen in de tarieven, en in de jaarrekening op basis van IFRS grondslagen, worden verrekend:

Te verrekenen bedragen naar looptijd ultimo 2017	Totaal	0-1 jaar	2-5 jaar	> 5 jaar
<i>In € miljoenen</i>				
Gasunie Transport Services	-32	-26	-6	0
Gasunie Deutschland	-13	8	54	-75
Totaal te verrekenen	-45	-18	48	-75
waarvan te verrekenen investeringsvergoedingen	-80	-1	-4	-75

Voor Gasunie Deutschland wordt in de komende reguleringsperiode (5 jaar) een bedrag van positief € 62 miljoen verrekend, in de daarop volgende periode (vanaf 2023) wordt een bedrag van negatief € 75 miljoen verrekend.

Nieuwe reguleringsperiode Duitsland

De toezichthouder in Duitsland heeft in 2017 de toegestane omzet voor de komende reguleringsperiode (2018-2022) vastgesteld. Hierbij is Gasunie Deutschland opnieuw 100% efficiënt verklaard door de toezichthouder. Hiermee is dit startpunt voor de nieuwe reguleringsperiode positief te noemen.

Gasunie Deutschland is in de afgelopen reguleringsperiode, 2013-2017, in staat geweest om efficiënt en effectief te opereren en heeft hiermee additioneel resultaat weten te realiseren.

De komende perioden nemen de mogelijkheden om additioneel resultaat te realiseren in aard en omvang af. Dit komt enerzijds door verdere ontwikkelingen in het reguleringskader. Anderzijds worden in de komende perioden de eerder ontvangen investeringsvergoedingen via de tarieven, en in de jaarrekening op IFRS grondslagen, verrekend. Dit leidt tot lagere inkomsten. Het totale bedrag aan te verrekenen investeringsvergoedingen bedraagt ultimo 2017 ca. € 80 miljoen, zie hiervoor de paragraaf 'regulatoire verrekeningen'.

De vaststelling van nieuwe regulatoire parameters, hetgeen eens per 4-5 jaar plaatsvindt, is volgens de IFRS regels aanleiding voor het uitvoeren van een impairment test (her-evaluatie van de waardering van de activa). De timingsverschillen die bestaan tussen de IFRS regels en het regulatoire verdienmodel, inclusief regulatoire verrekeningen, worden tijdens een impairment test in één keer meegenomen in de waardering van de activa.

De verdere ontwikkelingen in het reguleringskader, en de terugbetaalverplichting in verband met de eerder ontvangen investeringsvergoedingen, hebben geleid tot een afwaardering van € 150 miljoen op ons netwerk in Duitsland in 2017.

Financiering

In maart 2017 hebben wij een obligatielening van € 750 miljoen afgelost. Ten behoeve van deze aflossing is in november 2016 een obligatielening uitgegeven van € 300 miljoen met een looptijd van 3 jaar tegen 0% rente. Gedurende 2017 hebben we geen nieuwe langlopende leningen aangetrokken.

Gedurende 2017 hebben we naast kortlopende deposito's op de geldmarkt ook gebruik gemaakt van het Euro Commercial Paper (ECP) programma. Onze kortlopende leningen zijn gedurende 2017 toegenomen van € 24 miljoen naar € 281 miljoen. Deze toename wordt met name verklaard doordat in 2017 minder nieuwe langlopende leningen zijn aangetrokken dan afgelost.

Het totale bedrag aan rentedragende schuld kwam ultimo 2017 uit op € 3.446 miljoen, een verlaging van € 514 miljoen ten opzichte van ultimo 2016. De balanspost geldmiddelen en kasequivalenten kwam ultimo 2017 uit op € 41 miljoen (ultimo 2016: € 238 miljoen). Onze netto schuldpositie (rentedragende schuld minus kasmiddelen) nam hierdoor in 2017 af met € 316 miljoen tot € 3.405 miljoen.

De solvabiliteit is eind 2017 uitgekomen op 59%. De solvabiliteit is gestegen als gevolg van een toename van het eigen vermogen met € 180 miljoen en een afname van de netto schuldpositie.

In ons financieringsbeleid streven we naast het handhaven van onze liquiditeitspositie op een adequaat niveau ook naar de nodige toegang tot financieringsalternatieven en het zo efficiënt mogelijk aantrekken van financiering. We vullen deze doelstellingen zoveel mogelijk in door middel van het Euro Medium Term Note (EMTN) programma, het eerder genoemde ECP-programma, onze activiteiten op de publieke en onderhandse geld- en kapitaalmarkt en middels een meerjarige gecommiteerde bancaire miljoen kredietfaciliteit (RCF).

In 2017 hebben we de samenwerking beëindigd met één van onze relatiebanken. Als gevolg hiervan is de omvang van onze meerjarige gecommiteerde kredietfaciliteit (RCF) afgenomen van € 750 miljoen naar € 680 miljoen. Dit bedrag is volledig gecommiteerd tot en met juli 2021.

Vooruitkijkend dient in oktober 2018 een obligatielening van € 300 miljoen te worden afgelost. Ter herfinanciering zullen wij in 2018 een nieuwe obligatielening uitgeven van circa € 300 miljoen. In 2019 moet eveneens een obligatielening van € 300 miljoen worden afgelost. In 2020 staan geen aflossingen gepland.

Credit Ratings

Rating agency Standard & Poor's heeft in 2017 onze lange termijn credit rating gehandhaafd op AA- met een stable outlook. De korte termijn rating bedraagt A-1+. Na de vaststelling van het definitieve methodebesluit voor GTS heeft Moody's Investors Services de outlook van onze lange termijn credit rating van A2 verhoogd van stabiel naar positief. De korte termijn rating blijft op het hoogst mogelijke ratingniveau van P-1. Moody's verwacht in 2018 een besluit te nemen omtrent een mogelijke verhoging van Gasunie's lange termijn credit rating.

Belastingafdracht

Wij hebben in 2009 een zogenoemd 'handhavingsconvenant' gesloten met de Nederlandse Belastingdienst, waarin we onderlinge afspraken hebben vastgelegd. In lijn met dit convenant hebben wij intern een Tax Control Framework (TCF) ingericht, op basis waarvan we het fiscale beleid, de fiscale processen en de beheersmaatregelen opstellen en uitvoeren. Ons fiscale beleid is erop gericht om verschuldigde belastingen tijdig en overeenkomstig fiscale wet- en regelgeving te betalen in de landen waarin wij bedrijfsactiviteiten ontplooiën.

Gasunie is zich ervan bewust dat fiscale keuzes aan de buitenwereld uitlegbaar moeten zijn. In 2017 heeft Gasunie kaders vastgesteld op basis waarvan gemaakte en te maken fiscale keuzes worden onderbouwd. Deze kaders worden toegepast op NV Nederlandse Gasunie en in ieder geval haar 100% dochtermaatschappijen in binnen- en buitenland.

In de volgende tabel hebben wij voor de belangrijkste belastingen weergegeven hoeveel belasting we hebben betaald.

Het verschil tussen de in 2016 en 2017 in Nederland betaalde vennootschapsbelasting is ontstaan doordat het fiscale resultaat in 2016 hoger was dan in 2017. Het verschil tussen de in 2016 en 2017 in Nederland betaalde dividendbelasting is ontstaan doordat in 2017 een hoger dividend is uitgekeerd dan in 2016.

Belastingafdrachten	2017	2016
Nederland		
vennootschapsbelasting	45	104
Omzetbelasting	64	70
Loonheffingen	68	65
Dividendbelasting	17	50
Totaal	194	289
Duitsland		
vennootschapsbelasting	25	27
Omzetbelasting	17	20
Loonheffingen	11	11
Totaal	53	58

Governance

Verslag Raad van Commissarissen

Als Raad van Commissarissen (hierna RvC of raad) houden wij toezicht op en geven wij, ook ongevraagd, advies aan het bestuur met betrekking tot het formuleren en realiseren van de doelstellingen, strategie en beleid van N.V. Nederlandse Gasunie, hierna ook Gasunie of de vennootschap. Wij treden op als werkgever van de Raad van Bestuur (RvB).

Samenstelling en organisatie

De samenstelling van onze raad is gedurende 2017 niet gewijzigd. Onze raad is divers en evenwichtig samengesteld. Alle commissarissen zijn onafhankelijk. De gegevens van de individuele commissarissen staan vermeld bij Samenstelling Raad van Commissarissen.

Gasunie volgt de Nederlandse corporate governance code. Daar waar Gasunie niet voldoet of kan voldoen aan bepaalde *principes of best practices* wordt dit in het hoofdstuk Corporate Governance aangegeven. We hebben onze werkwijze als RvC aan de nieuwe code getoetst en hebben enkele al eerder aangekondigde wijzigingen geformaliseerd. De maximale benoemingstermijn van de leden van onze raad is nu tweemaal vier jaar. Omdat de praktijk van benoeming in bestaande vacatures onduidelijkheden geeft met betrekking tot benoemingstermijnen, hebben we de benoeming van nieuwe commissarissen gekoppeld aan de datum van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. In 2017 is eenmalig de lopende termijn van de zittende commissarissen in die zin aangepast, zodat nieuwe benoemingen en herbenoemingen met ingang van 2018 op de datum van de Algemene Vergadering zullen plaatsvinden. Voorzitter van de raad is de heer Rinse de Jong en vicevoorzitter is de heer Dirk Jan van den Berg.

Wij hebben de heer Rinse de Jong voorgedragen voor herbenoeming per datum van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (24 april 2018). Deze nieuwe termijn loopt tot de Algemene Vergadering van 2020 omdat dan het maximale mandaat van acht jaar is bereikt. In 2018 loopt het mandaat van de heer Jean Vermeire af. Hij is niet herbenoembaar en zal per datum van de Algemene Vergadering van maart 2018 aftreden. De heer Vermeire heeft ruim 10 jaar gediend als commissaris van de vennootschap en is zeer deskundig op het gebied van internationaal transport van aardgas, LNG en van de bijbehorende infrastructuur. Wij zeggen hem veel dank voor zijn bijdrage en zijn langjarige toewijding aan de belangen van Gasunie. Wij zoeken een nieuwe commissaris met een, gezien de kerntaken van Gasunie, vergelijkbaar profiel.

Onze raad kent twee commissies. De Audit Commissie wordt gevormd door mevrouw Jolanda Poots- Bijl (voorzitter), de heren Jean Vermeire en Willem Schoeber. De Belonings- & selectie/benoemingscommissie staat onder voorzitterschap van mevrouw Martika Jonk en wordt verder gevormd door de heren Dirk Jan van den Berg en Rinse de Jong. Over de werkzaamheden van beide commissies wordt onderstaand gerapporteerd.

Evaluatie eigen functioneren

Gedurende de tweede helft van 2017 hebben wij met behulp van een extern adviesbureau ons functioneren geëvalueerd. Op basis van een elftal individuele interviews is een 360° beeld benaderd. De belangrijkste conclusies van de evaluatie, die eind november met ons en in een gezamenlijke sessie met de Raad van Bestuur is besproken, zijn vooral inhoudelijk van aard. Zo mag er scherper worden gedebatteerd over de strategie en rol van Gasunie in de energietransitie, mede door inbreng van de visie van externe stakeholders of door het aanpassen van het profiel van de raad. Ook moet er, omdat Gasunie een staatsdeelneming is, zorg worden gedragen voor een herkenbare profilering van de RvC ten opzichte van de aandeelhouder en is er nog steeds de behoefte aan meer tijd voor inhoudelijke discussie (vergeleken met de formele aspecten van het werk van de RvC) en aan een betere controle over de agenda. De permanente educatie is een punt van aandacht.

Werkwijze

Wij hebben in 2017 elfmaal vergaderd, waarvan zesmaal telefonisch. De meeste vergaderingen vonden plaats in het hoofdkantoor in Groningen en één vergadering in Amsterdam. De “fysieke” vergaderingen zijn reguliere vergaderingen, de telefonische vergaderingen betreffen speciale onderwerpen, zoals voortgang en/ of besluitvorming rond grote investeringen of bijzondere ontwikkelingen ten aanzien van de bedrijfsvoering. Naast de reguliere vergaderingen wordt een aparte vergadering gewijd aan de strategie. Vier commissarissen hebben deelgenomen aan de ééndaagse veiligheidsworkshop Safe@Gasunie, waar een praktijksituatie in het veld werd nagebootst en waar in totaal ongeveer 1.300 Gasunie-medewerkers, managers, bestuurders en contractors aan hebben meegedaan. Wij spreken, buiten aanwezigheid van de Raad van Bestuur, over hun en ons eigen functioneren en delen onze bevindingen en aanbevelingen in een gezamenlijk gesprek. Mevrouw Poots-Bijl, de heer Schoeber en de heer Van den Berg hebben ieder aan één vergadering niet kunnen deelnemen wegens andere verplichtingen. Waar relevant hebben zij hun inbreng vooraf gegeven.

Toezicht

Wij houden toezicht via regelmatige, intensieve vergaderingen met het bestuur van Gasunie, zowel plenair als via de beide commissies. Managers en medewerkers komen regelmatig langs in de plenaire vergaderingen en maken vaak deel uit van de commissievergaderingen om presentaties of toelichtingen te geven over specifieke onderwerpen. Naast deze formele vergaderingen is er veel contact tussen onze voorzitter en de CEO over de voorbereiding van vergaderingen en om kennis te nemen van ontwikkelingen en plannen, zodat hier tijdig op kan worden geacteerd. De beide commissievoorzitters hebben ten aanzien van “hun” onderwerpen vergelijkbaar overleg met de CEO respectievelijk de CFO. Ook hebben commissarissen advies gegeven in het voortraject van bepaalde investeringsvoorstellen. In het najaar van 2017 hebben wij de heer Fennema voorgedragen voor een tweede termijn als lid van de Raad van Bestuur en CEO per datum van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (24 april 2018).

Wij hebben in aanvulling op de Algemene Vergadering van Aandeelhouders, periodiek contact met onze aandeelhouder, zowel samen met de CEO als ook afzonderlijk. In deze contacten bespreken wij zaken als het beloningsbeleid, de strategie, aan de orde zijnde (her)benoemingen, maar ook de algemene gang van zaken, financiën en het dividendbeleid. In geval van (her)benoemingen hebben de beoogde commissarissen gesprekken met vertegenwoordigers van de aandeelhouder.

Ook is er periodiek contact met de Ondernemingsraad. In september 2017 hebben twee commissarissen met de gehele Ondernemingsraad gesproken in wisselend samengestelde groepen over de invloed van de veranderende omgeving ten aanzien van het gebruik van gas, de gesignaleerde krimp van de organisatie die dat met zich meebrengt en over wat dat voor de medewerkers van Gasunie kan betekenen en in hoeverre het HR-beleid hierop inspeelt. Duurzame inzetbaarheid en weerbaarheid van medewerkers zijn hierbij speerpunten. Ook hebben twee commissarissen ieder een overlegvergadering met de Ondernemingsraad bijgewoond, mevrouw Jonk in het voorjaar en de heer De Jong in het najaar van 2017. In deze laatste vergadering was ruimte gemaakt voor een open discussie over de energieparagraaf in het regeerakkoord van het nieuwe kabinet en wat dat voor Gasunie zou kunnen betekenen. De conclusie was dat hier aan Gasunie vooral ook kansen worden geboden, maar dat er het nodige gedaan moet worden om deze kansen dan ook te benutten. Onze waarneming is dat er een gestructureerde en open dialoog bestaat tussen het bestuur en de medezeggenschap.

Inhoud

Het onderwerp “veiligheid” staat altijd als eerste onderwerp op de agenda van al onze vergaderingen, overigens ook van de vergaderingen van de Raad van Bestuur. De veiligheid van onze medewerkers, aannemers, onderaannemers, klanten en omwonenden en de integriteit van onze activa verdienen continue aandacht.

Nu door de energietransitie er minder vraag naar transport van aardgas ontstaat en als gevolg daar van de inkomsten gaan dalen, verdient een kwalitatief hoogwaardig maar ook effectief onderhoud de nodige aandacht teneinde de verschillende kostenratio's op of beneden het maximaal gewenste niveau te houden.

Krimp in de organisatie moet gepaard gaan met het blijven leveren van toegevoegde waarde voor klanten (gas op maat, groen gas), duurzame inzetbaarheid voor medewerkers (van werk naar werk) en inkomen voor de aandeelhouder, uiteindelijk de Nederlandse samenleving.

Gas zal naar onze verwachting nog enige decennia een ondersteunende rol spelen in de Nederlandse en Europese energiemix.

Het is in een omgeving waarin aardgas als onderdeel van de energiemix ter discussie staat, voor Gasunie zaak om de financiële en maatschappelijke belangen van de Nederlandse samenleving af te wegen, zodanig dat grote investeringen van diezelfde samenleving in infrastructuur en kennis niet onnodig worden geriskeerd. Gas kan verschillende vormen aannemen: aardgas, groen gas, CO₂ of waterstof. De grote kennis van gas in al zijn verschijningsvormen en de uitgebreide en hoogwaardige infrastructuur kunnen een belangrijke faciliterende rol spelen in de energietransitie in het werkgebied van Gasunie. Op deze manier kan mede invulling worden gegeven aan de realisatie van de in 2016 goedgekeurde strategie en kan ook op lange termijn niet alleen waarde worden behouden, maar ook waarde worden gecreëerd. De onderneming heeft op zijn website een platform gecreëerd en een strategiekaart ("metrokaart") ontworpen voor belanghebbenden en belangstellenden om een gestructureerd debat te voeren, maar vooral om een praktisch plan te maken met betrekking tot de transitie naar een nieuwe energiemix. Gasunie zelf neemt daartoe deel in verschillende initiatieven op het gebied van opslag en transport van waterstof, warmtetransport in de regio Rotterdam en CO₂-transport en -opslag. Daarenboven beoogt de door ons goedgekeurde strategie, met steun van onze aandeelhouder, mee te sturen aan de belangrijke internationale gasstromen om zowel de leveringszekerheid als de economische belangen van de samenlevingen in ons kerngebied zeker te stellen. Een voorbeeld hiervan in 2017 is een participatie in de EUGAL pijpleiding die in het oosten van Duitsland wordt aangelegd.

De behandeling van een aantal vaste onderwerpen zoals riskmanagement, financiële resultaten, fiscaliteit, financiering, regulering, businessplan, automatisering en de beveiligingsaspecten daarvan, remuneratie en governance wordt voorbereid via een van beide commissies. Zodoende hoeven we in de voltallige vergadering alleen nog in te gaan op mogelijk aanvullende vragen en kunnen we de gevraagde besluiten nemen. De evaluatie van ons functioneren heeft aangetoond dat deze aanpak goed werkt en ook de nodige ruimte creëert voor de overige, inhoudelijke zaken die van belang zijn voor de rol en positie van Gasunie in het steeds bredere energiedebat.

Werkgeverschap

Wij zijn werkgever van de statutaire leden van de RvB, maar zijn natuurlijk ook verantwoordelijk voor een goed functioneren van de RvB in zijn geheel. Daartoe voeren de leden van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie periodiek formele functioneringsgesprekken met alle leden van de RvB, het meest recent in januari 2018. Daarnaast kunnen we uit de vele contacten die we met de bestuurders hebben ons ook anderszins een oordeel vormen over de wijze waarop het bestuur de onderneming leidt. Voor de jaarlijkse beoordeling die is gekoppeld aan de variabele beloning, is het kwalitatieve oordeel van onze raad over het functioneren en over de bijdrage van de leden van de RvB aan het bereiken van de strategische doelen zwaarder gaan wegen. Dit past onzes inziens bij het belang dat de realisatie van de lange termijn doelen van de vennootschap moet hebben in vergelijking met de meer korte termijn operationele zaken die eigenlijk gewoon op orde moeten zijn. Deze zijn in de bepaling van de variabele beloning dan ook minder belangrijk gemaakt. De vaststelling van de variabele beloning gebeurt door de voltallige raad op advies van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie.

Human Relations

In ons verslag over 2016 stond de volgende zinsnede: "Een uitvloeisel van de maatschappelijke discussie over de rol van aardgas in de energievoorziening, die vooral is en wordt gedreven door aardbevingen in het winningsgebied en de steeds intensievere discussie over broeikasgassen (CO₂), is de veranderde houding ten aanzien van de winning van aardgas. Hoewel Gasunie geen aardgas wint noch levert, maar haar infrastructuur ter beschikking stelt voor het transport van aardgas, zijn de in vergelijking met het recente verleden substantieel kleinere winnvolumes van invloed op het traditionele businessmodel. Een lagere benutting van de infrastructuur geeft ook minder werk en dat betekent dat op termijn ook de personele bezetting van Gasunie zal krimpen. De Raad van Bestuur heeft hiertoe Visie 2023 ontwikkeld als fundament

voor een HR-beleid dat is gericht op de duurzame inzetbaarheid van de medewerkers binnen, dan wel buiten Gasunie." Deze visie is in 2017 alleen maar meer actueel gebleken. Effectief beheer van het Nederlandse netwerk heeft geleid tot het buiten gebruik stellen van een compressorstation waardoor de invloed van kleiner wordende gasstromen opeens tastbaar wordt en direct leidt tot minder werk. Vertegenwoordigers van de organisatie, de Ondernemingsraad en de werknemersorganisaties werken samen aan ideeën en oplossingen om de effecten van deze ontwikkelingen zo goed mogelijk te vertalen naar concrete maatregelen op het gebied van persoonlijke vorming, opleidingen, begeleiding van werk naar werk zowel binnen als buiten de organisatie en de verdeling van de bijbehorende lasten over werknemers en werkgever. Gasunie heeft daartoe een vierjarige cao afgesloten waar zowel deze lastenverdeling in is opgenomen, als ook een aanpassing van de pensioenregeling die geldt voor alle Gasunie-medewerkers en bestuurders. Wij zijn positief over deze initiatieven.

Regulering

Met ingang van 2017 heeft toezichthouder ACM, na veel inhoudelijke discussie in 2016, een nieuw methodebesluit voor de periode 2017-2021 vastgesteld. Het besluit heeft tot gevolg dat de tarieven van GTS omlaag zullen gaan. De jaarlijkse toegestane inkomsten zullen in deze periode stapsgewijs in totaal met 200 miljoen euro dalen. Het methodebesluit heeft geleid tot een bijzondere waardevermindering van het GTS-netwerk van € 450 miljoen in 2016.

De toezichthouder in Duitsland heeft in 2017 het aangescherpte reguleringskader voor de komende reguleringsperiode (2018 – 2022) gepubliceerd. Dit kader laat onvoldoende tariefsruimte om op een zelfde niveau efficiënt te opereren en additionele resultaten te realiseren als in de periode 2013-2017. Tevens hebben recente uitbreidingsinvesteringen geleid tot in kas gerealiseerde voordelen in voorgaande jaren. Door deze effecten in de tijd moet in 2017 een bijzondere waardevermindering van € 150 miljoen van het Duitse gastransportnetwerk worden verwerkt.

Nieuw transportbesturingssysteem

In september 2017 zijn de gebruikersacceptatietesten gestart van het nieuwe besturingssysteem. Na een intensieve periode van ontwerp, bouw en testen op geografisch ver van elkaar verwijderde locaties met enkele IT-partners van verschillende nationaliteit en signatuur, is een geheel nieuw systeem in de testfase gekomen. Het nieuwe systeem voldoet geheel aan de huidige eisen van veiligheid en flexibiliteit en stelt de betreffende medewerkers in staat de gasstromen te beheren op een manier die bij deze tijd past. Onze raad heeft het projectteam in december bezocht, een demonstratie van het acceptatietestsysteem gezien en de nodige uitleg gekregen. Het systeem zal naar verwachting opgeleverd worden in het tweede kwartaal van 2018, binnen het budget van bijna € 100 miljoen. Het projectteam heeft tot zover een prachtige prestatie geleverd, waar wij hen mee feliciteren.

Jaarrekening 2017

De raad heeft het jaarverslag 2017 besproken en na kennisneming van het positieve advies van de Audit Commissie en de goedkeurende controleverklaring van de externe accountant PwC, besloten de jaarrekening over 2017 ter vaststelling aan te bieden aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders. Tevens stelt de raad voor om van de nettowinst van € 259,5 miljoen een bedrag van € 258,8 miljoen uit te keren als dividend en het resterende bedrag toe te voegen aan de Algemene Reserve.

Audit Commissie

De Audit Commissie ondersteunt de RvC met het toezicht op de Raad van Bestuur ten aanzien van, onder meer, de opzet en werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, het financiële verslagleggingsproces en de instelling en handhaving van daarbij horende interne procedures, de financiering van de vennootschap en de relatie met de in- en externe accountants. De Audit Commissie heeft in 2017 vijf keer vergaderd. Naast de leden van de commissie waren de CFO, de operational auditor en de externe accountant steeds aanwezig, evenals de concern controller. Op de agenda stonden reguliere onderwerpen als de periodieke interne en externe financiële rapportages, het business plan, de fiscaliteit, de financiering, de gemiddelde vermogenskostenvoet, winstbestemming en dividend, de periodieke verslagen van de operational auditor en de vaststelling van zijn werkplan, het controleplan van de externe accountant, de management letter en het accountsverslag, het Document of Representation van het bestuur, de risicomatrix

en de beheersing van de belangrijkste risico's, de ontwikkelingen in de informatietechnologie en de organisatie en effectiviteit van de beveiliging met het oog op een veilig en betrouwbaar gastransport/corporate security. De Audit Commissie is het gesprek gestart over de terugverdientijd van de assets gebaseerd op de regulatoire afschrijvingstermijnen in relatie tot de afnemende capaciteitsbenutting welke samenhangt met de energietransitie.

De voorzitter van de Audit Commissie spreekt voorafgaand aan de vergaderingen van de Audit Commissie rechtstreeks met de externe accountant, meestal in aanwezigheid van de CFO van Gasunie. De discussies en bevindingen van de Audit Commissie worden gerapporteerd in de plenaire vergaderingen van de RvC. De notulen van de commissie worden aan alle commissarissen ter beschikking gesteld.

Belonings- & selectie/benoemingscommissie

De commissie heeft in 2017 viermaal vergaderd. Naast reguliere onderwerpen, zoals de periodieke functioneringsgesprekken met de leden van de raad van bestuur, de realisatie van de doelstellingen ten behoeve van de vaststelling van de variabele beloning over 2016, de vaststelling van nieuwe collectieve en individuele doelstellingen aan de hand van het budget over 2018, het jaarverslag over 2016 en de remuneratieparagraaf met betrekking tot 2016, is ook gesproken over de opvolging van mevrouw Annie Krist, die op 1 april 2017 is benoemd tot CEO van GasTerra. Door de Raad van Bestuur is een profielschets opgesteld die recht deed aan de brede functie: Een in de basis technisch profiel met veel aandacht voor veiligheid, leveringszekerheid, regulering, maar ook het voorbereiden van de organisatie op de energietransitie en tegelijkertijd het zo goed mogelijk zeker stellen van de voorwaarden waaronder de grootste virtuele gasmarkt van continentaal Europa (TTF) optimaal kan functioneren; iemand die de belangen van Gasunie Transport Services (GTS) en de Nederlandse gasmarkt goed kan behartigen in nationaal en internationaal verband en tevens voldoende intern gezag heeft om de door de maatschappij gewenste veranderingen zodanig te implementeren dat de leveringszekerheid niet in gevaar komt. Over dit profiel en de invulling daarvan is veelvuldig met ons overlegd en met de aandeelhouder. Een extern search bureau heeft vervolgens een uitgebreide inventarisatie gemaakt van mogelijke interne en externe kandidaten en heeft, na raadpleging van de kandidaten op de shortlist, een tweede search gedaan specifiek met het oog op de door alle partijen gewenste diversiteit. Ook deze search leverde niet de gewenste combinatie van eigenschappen en achtergrond op. In deze situatie lag een keuze voor tussen nadruk op continuïteit, dan wel op diversiteit. In het licht van de uitdagingen in de komende jaren is voor de nadruk op continuïteit gekozen. Wij vinden het verheugend dat de interne kandidaat, de heer Bart Jan Hoevers, met ingang van 1 september 2017 benoemd is tot titulair lid van de Raad van Bestuur en tot statutair directeur van GTS, de beheerder van het gereguleerde netwerk in Nederland, en wij wensen hem alle succes.

De commissie heeft met behulp van een externe adviseur op verzoek van de aandeelhouder gekeken naar het beloningsbeleid van Gasunie en heeft daartoe met behulp van benchmarking een voorstel gedaan, dat door de aandeelhouder is geaccepteerd. Het beleid behoeft geen materiële aanpassing. De notulen van de commissie worden aan alle commissarissen ter beschikking gesteld.

Beloningsopbouw Raad van Commissarissen

De beloning die de commissarissen ontvangen voor het uitoefenen van hun functie(s) staat in de volgende tabel weergegeven. De verhoging van de beloning in 2017 is gekoppeld aan de structurele verhogingen die staan opgenomen in de voor Gasunie geldende cao. Deze bedragen zijn exclusief reis- en onkostenvergoedingen.

Functie	Beloning per kwartaal	
	<i>Vanaf 1-7-2016</i>	<i>Vanaf 1-1-2017</i>
(in euros)		
Voorzitter RvC (of Interim-voorzitter)	7 711	7 727
Vicevoorzitter RvC	5 655	5 667
Lid RvC	5 141	5 152
Voorzitter of lid AC	1 285	1 288
Voorzitter of lid BBC	514	516

De over 2017 en 2016 uitbetaalde beloning staat vermeld in de jaarrekening.

Woord van waardering

Wij danken bestuurders, management en medewerkers voor hun inzet en betrokkenheid.

Groningen, 28 maart 2018

Raad van Commissarissen van N.V. Nederlandse Gasunie

Rinse de Jong, voorzitter

Dirk Jan van den Berg, vicevoorzitter

Martika Jonk

Jolanda Poots-Bijl

Willem Schoeber

Jean Vermeire

Corporate Governance

Algemeen

N.V. Nederlandse Gasunie (Gasunie) is een naamloze vennootschap met de Nederlandse Staat als enig aandeelhouder. De aandelen worden gehouden door het ministerie van Financiën. Voor de onderneming geldt het zogenoemde gemitigeerde structuurregime. De governance-structuur is gebaseerd op boek 2 van het Burgerlijk Wetboek, de statuten van de vennootschap en diverse interne reglementen. Ook de Gaswet bevat diverse bepalingen die van invloed zijn op de governance van Gasunie.

Herziene Corporate Governance Code

In december 2016 is de herziene Corporate Governance Code (de Code) gepubliceerd en deze is ook wettelijk verankerd. Hoewel Gasunie geen beursgenoteerde onderneming is, past Gasunie, net als andere staatsdeelnemingen de Code toe voor zover dit mogelijk is. Over boekjaar 2017 wordt derhalve gerapporteerd op basis van de herziene Code. De principes en best practice-bepalingen zijn veelal ook geïmplementeerd in de statuten en in de diverse reglementen.

Raad van Bestuur

De Raad van Bestuur (ook wel 'bestuur') bestaat uit vier personen. Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor het besturen van de onderneming, als ook voor de algemene gang van zaken bij de verschillende dochtermaatschappijen. Voor de samenstelling en personele wijzigingen in het jaar 2017 verwijzen we naar elders in het jaarverslag. Naast de CEO en de CFO, beiden statutair bestuurder, bestaat het bestuur uit de Algemeen Directeur van de Nederlandse netbeheerder GTS en de Algemeen Directeur Participations. De benoeming van laatstgenoemden heeft een 'titulair' karakter. Dat is ingegeven door het feit dat beide directeurs op grond van de wettelijke vereisten zoals opgenomen in de Gaswet, niet voor alle activiteiten van Gasunie een collectieve verantwoordelijkheid kunnen dragen.

Raad van Commissarissen

Voor de samenstelling, benoemingstermijnen en werkzaamheden van de Raad van Commissarissen (ook wel 'de Raad') in het jaar 2017 verwijzen wij naar elders in het jaarverslag. De leden van de Raad voldoen aan de onafhankelijkheidseisen als verwoord in de best practices 2.1.7 t/m 2.1.9 van de Code. De Raad treedt op als werkgever van de bestuurders van Gasunie, houdt toezicht op het bestuur en staat het bestuur met raad terzijde. Op basis van de Gaswet en statuten worden ook belangrijke besluiten van Gasunie Transport Services B.V. aan de Raad van Commissarissen van Gasunie ter goedkeuring voorgelegd. De Raad kent twee commissies: de Auditcommissie (houdt met name toezicht op de risicobeheersings- en controlesystemen, de jaarlijkse en halfjaarlijkse financiële verslaglegging, de financiering van de onderneming en pensioenen) en de Belonings- & selectie/benoemingscommissie. Van commissievergaderingen wordt verslag gedaan in de vergaderingen van de gehele Raad op basis waarvan besluitvorming plaatsvindt.

Naleving van de Nederlandse Corporate Governance Code

Wij bevestigen de naleving van best practice-bepalingen 2.7.4 waarin wordt bepaald dat transacties met tegenstrijdige belangen uitgevoerd door de leden van de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen in het jaarverslag moeten worden vermeld. In 2017 hebben dergelijke transacties niet plaatsgevonden.

Gasunie wijkt op enkele punten af van de Code. Gezien het karakter van de onderneming is niet voorzien in een specifiek reglement met betrekking tot voorwetenschap en bezit van en transacties in effecten (best practice 2.7.2). Het verbod om misbruik te maken van voorkennis is opgenomen in de gedragscode.

De samenstelling van de Raad van Bestuur voldoet niet aan de eisen die de Code stelt aan diversiteit op het punt van streefcijfers man/vrouw (best practices 2.1.5 en 2.1.6). Bij de vervulling van een vacature in het bestuur in 2017 is het, ondanks nadrukkelijke inspanningen daartoe, helaas niet gelukt een vrouwelijke kandidaat te benoemen die in voldoende mate voldoet aan het functieprofiel. Het beleid is er op gericht om bij toekomstige vacatures recht te doen aan de in de wet en de Code genoemde diversiteitseisen.

De Raad van Commissarissen kent geen afzonderlijke Renumeratiecommissie (best practice 2.3.2). Renumeratie is belegd bij de gecombineerde Belonings- & selectie/benoemingscommissie. Dit vindt z'n rechtvaardiging in het feit dat staatsdeelnemingen een eigen renumeratiemethodiek kennen, waarbij het beloningsbeleid eens in de zoveel tijd wordt herijkt. Met de herijking in 2017 ligt het beloningsbeleid voor de komende jaren vast.

Een compleet 'pas toe of leg uit'-overzicht met betrekking tot toepassing van de Code is gepubliceerd op de website.

Beschikbaarheid documentatie

Op de website www.gasunie.nl zijn de volgende documenten beschikbaar:

- het reglement voor de Raad van Commissarissen en de commissies;
- het reglement voor de Raad van Bestuur;
- Regeling "Melding van Misstanden";
- de gedragscode;
- een 'pas toe of leg uit'-overzicht met betrekking tot de toepassing van de Code.

Remuneratiebeleid Raad van Bestuur

Het remuneratiebeleid is door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders op 4 oktober 2017 vastgesteld, op voordracht van de Raad van Commissarissen met inachtneming van het advies van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie.

Context voor remuneratiebeleid

Gasunie is uitgegroeid tot een internationaal gasinfrastructuurbedrijf. Gasunie opereert in een integrerende Europese markt en is niet alleen actief in gereguleerde markten, maar ontwikkelt ook niet-gereguleerde activiteiten waarmee het waarde creëert voor haar stakeholders. De waarde voor de Nederlandse economie wordt vooral gecreëerd door de totstandkoming van een sterke 'hubfunctie' in een liquide markt, de doorvoer van significante gasstromen, de mogelijkheid van handel, concurrentie tussen gasleveranciers voor de binnenlandse gasmarkt en flexibiliteit (opslag) en de ontwikkeling van de rol van gas en gasinfrastructuur in een efficiënte, betrouwbare en duurzame energievoorziening. De transitie naar meer duurzame, CO₂-neutrale energievoorziening neemt de laatste jaren een enorme vlucht. De rol van fossiel gas loopt langzaam terug en nieuwe, vaak meer geïntegreerde vormen van energie komen hiervoor in de plaats. Hierbij valt te denken aan biogas, warmtenetten, power to gas, hybride warmtepompen, LNG voor transportdoeleinden etc. Ook is carbon capture storage teruggekeerd op de politieke agenda. Gasunie is goed gepositioneerd om in deze ontwikkelingen een prominente rol te spelen. De combinatie van traditioneel internationaal gastransport en opslag (zowel ondergronds als in de vorm van LNG), de doorgaande integratie van de Europese gasmarkt en het toenemend belang van duurzame activiteiten en projecten maakt dat Gasunie van grote waarde is voor de Nederlandse samenleving en de Nederlandse economie. De bestuurders van het bedrijf dragen derhalve een grote verantwoordelijkheid.

Doelstellingen en principes van het remuneratiebeleid

Het remuneratiebeleid is gericht op het aantrekken, motiveren en vasthouden van bestuurders met de juiste kwaliteit en ervaring, zowel uit eigen kweek als bewezen talent uit de markt. De beloning reflecteert de verantwoordelijkheid die de bestuurders dragen, en is afgezet tegen geldende beloningsprincipes in de markt, zoals hierna wordt uitgelegd. Dit bestuurlijke talent is noodzakelijk voor het realiseren van de essentiële doelstellingen van de strategie van Gasunie in de hiervoor geschetste context. Bij de uitvoering van dit beleid gelden de volgende overwegingen:

- Met de Staat als enig aandeelhouder, past Gasunie in beginsel de uitgangspunten toe die gelden voor het beloningsbeleid van staatsdeelnemingen. Indien dit naar de mening van de Raad van Commissarissen tot onacceptabele risico's voor de onderneming leidt, zal de Raad van Commissarissen in overleg treden met de aandeelhouder.
- Voor het remuneratiepakket van bestuurders hanteert Gasunie een marktvergelijking op basis van een relevante arbeidsmarktreferentiegroep; deze groep bestaat uit (semi-) publieke, private en internationale ondernemingen die zich zowel qua grootte (aantal werknemers, assets en omzet) als qua activiteiten in voldoende mate laten vergelijken met Gasunie. In de vergelijking zitten met name bedrijven uit de energie-, distributie-, installatie-, bouw- en ingenieursadviessector.
- De structuur van de bezoldiging van bestuurders wordt vastgesteld aan de hand van de marktvergelijking, waarbij aangesloten wordt bij de beloningsverhoudingen binnen de onderneming, zodat er een logisch doorlopende salarislijn is van de functies in de Raad van Bestuur naar de functies onder de Raad van Bestuur.
- De variabele beloning geldt afhankelijk van de realisatie van doelen op korte en lange termijn en op operationeel en strategisch gebied.

Beloningselementen

De remuneratie bestaat uit:

- een vast gedeelte (basisjaarsalaris);
- een variabel gedeelte, afhankelijk van het realiseren van zowel korte als lange termijn doelstellingen, zoals op de komende bladzijden gespecificeerd;
- een werkgeversbijdrage in de pensioenpremie;
- overige secundaire arbeidsvoorwaarden.

Basisjaarsalaris

De Raad van Commissarissen zal op verzoek van de aandeelhouder bij benoeming van bestuurders de som van vast en variabel jaarsalaris limiteren tot het maximum van € 367.000 (niveau 2017) voor de voorzitter van de Raad van Bestuur. Het basisjaarsalaris is in lijn met het beleid van het ministerie exclusief pensioenregeling en overige emolumenten. De Raad van Commissarissen bepaalt de jaarlijkse groei van het salaris. Indien het maximumsalaris is bereikt, wordt verdere groei beperkt tot de structurele verhogingspercentages van de cao.

Variabele beloningselementen

De variabele beloningselementen zijn gebaseerd op het beloningsbeleid dat door de aandeelhouder is goedgekeurd. Het maximum van de variabele beloningselementen is 20% van het basisjaarsalaris. De doelen voor het behalen van deze beloningselementen worden jaarlijks vastgesteld. Zij dienen ambitieus te zijn en de op lange termijn waardecreatie gerichte strategie van de onderneming te reflecteren. De Raad van Commissarissen heeft de bevoegdheid om, binnen de hiervoor aangegeven limieten, de variabele bezoldiging aan te passen wanneer deze tot onbillijke uitkomsten leidt vanwege buitengewone omstandigheden in de prestatieperiode. De Raad van Commissarissen heeft eveneens de bevoegdheid de variabele beloning die is toegekend op basis van onjuiste (financiële) gegevens of “incorrect gedrag” terug te vorderen van bestuurders.

De Raad van Commissarissen laat zich bij het bepalen van de prestatiecriteria, zowel voor de korte als voor de lange termijn, leiden door de strategische doelstellingen van Gasunie. Bij de vaststelling van de strategie wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de maatschappelijke functie van de activiteiten van Gasunie en de effecten op de samenleving. Ook daarvoor zijn prestatiecriteria ontwikkeld, gerelateerd aan veiligheid en transportzekerheid.

De variabele beloningselementen met het maximum van 20% van het basisjaarsalaris zijn met ingang van 2017 opgedeeld naar twee elementen. Beide elementen kennen een totale maximale waarde van 10% van het basisjaarsalaris. Het eerste element bestaat uit maatregelen en handelingen die nodig zijn om de strategie en bedrijfsdoelstellingen van Gasunie op een veilige, betaalbare en een betrouwbare manier te realiseren. Deze zijn vertaald naar specifieke en meetbare targets ten aanzien van veilige, betrouwbare, maatschappelijk verantwoorde, doelmatige en rendabele bedrijfsvoering. Het tweede element bestaat uit targets en thema's die het bedrijf wezenlijk verder brengen in het realiseren van de lange termijn strategische doelstellingen te weten groei (internationaal, energietransitie en New services), operational excellence, organisatie ontwikkeling en positionering van gas en Gasunie. De realisatie van deze targets zal discretionair worden vastgesteld.

Element 1 (10%)

Voor 2017 golden de volgende targets:

<i>Veiligheid</i> 100% realisatie als de Total Reportable Frequency Index maximaal 3,3 of lager is 50% realisatie indien de TRFI* maximaal 3,6 is 0% realisatie indien de TRFI 3,7 of hoger is	2%
<i>Veiligheid</i> 100% realisatie bij maximaal 1 leidingbeschadiging 50% realisatie bij 2 leidingbeschadigingen 0% realisatie bij 3 of meer leidingbeschadigingen	2%
<i>Transportzekerheid</i> 100% realisatie bij geen enkele transportonderbreking 50% realisatie bij maximaal 2 transportonderbrekingen 0% realisatie bij 3 of meer transportonderbrekingen	2%
<i>Financiële resultaten</i> 100% realisatie bij een NOC van € 5 miljoen of meer onder budget. 50% realisatie bij een NOC die maximaal € 5 miljoen onder budget uitvalt 0% realisatie bij een NOC op of boven het budget	2%
<i>Financiële resultaten</i> 100% realisatie als de ROIC 0,1% of meer boven het budget is 50% realisatie indien de ROIC op of boven het budget is 0% realisatie indien de ROIC onder het budget is	2%

*) Voor een toelichting hierop verwijzen wij naar de Begrippenlijst.

Element 2 (10%)

Hiervoor zijn 4 thema's geformuleerd die aansluiten bij de management agenda zoals geformuleerd in het businessplan

Groei	2,5%
Operational excellence	2,5%
Organisatieontwikkeling	2,5%
Positionering van gas en Gasunie	2,5%

Procedure

De targets voor het verkrijgen van de variabele beloning worden aan het begin van het desbetreffende jaar afgesproken tussen de Raad van Commissarissen en de leden van de Raad van Bestuur, nadat de voorzitter van de Raad van Bestuur een voorstel heeft besproken met de Belonings- & selectie/benoemingscommissie.

In het volgende jaar vindt het onderzoek naar de realisatie van de doelstellingen plaats. De mate van realisatie van Element 1 van de targets zal worden vastgesteld door de Raad van Commissarissen, op voordracht van de Belonings-, Selectie- & Benoemingscommissie op basis van een assurance rapport van de externe accountant.

De mate van realisatie van Element 2 van de targets zal discretionair door de Raad van Commissarissen worden vastgesteld op voorstel van de Belonings-, Selectie- & Benoemingscommissie.

De uitbetaling van de variabele beloning geschiedt na vaststelling door de Aandeelhoudersvergadering van de jaarstukken van het jaar waarvoor de doelen zijn gesteld.

Pensioen

Op de leden van de Raad van Bestuur is de pensioenregeling van Gasunie van toepassing zoals deze ook geldt voor andere medewerkers. Deze regeling is op basis van middelloon en bevat een eigen bijdrage van de bestuurders.

Overige secundaire arbeidsvoorwaarden

Gasunie heeft voor haar bestuurders een pakket secundaire arbeidsvoorwaarden dat ook op andere medewerkers van toepassing is.

Overige uitgangspunten

Benoemingsduur

Bij benoeming van leden van de Raad van Bestuur geldt een benoemingsduur van vier jaar, met de mogelijkheid tot verlenging met telkens vier jaar. Uitgangspunt hierbij is een benoeming voor maximaal drie keer een periode van vier jaar. De bestuurders hebben een dienstverband met Gasunie met dezelfde duur als de benoemingsperiode. Hun dienstverband eindigt van rechtswege in het geval de bestuurder niet wordt herbenoemd.

Opzegtermijn

Voor de leden van de Raad van Bestuur geldt een opzegtermijn van de arbeidsovereenkomst van drie maanden. Voor de vennootschap geldt een opzegtermijn van zes maanden.

Vertrekvergoeding

Voor bestuurders geldt, behoudens kennelijke onredelijkheid, een beperking van de ontslagvergoeding conform de Corporate Governance Code, te weten maximaal één vast jaarsalaris. Deze vergoeding omvat tevens de eventuele transitievergoeding. In geval van niet-herbenoeming wordt in beginsel geen vertrekvergoeding toegekend. Een voorstel van de Raad van Commissarissen tot afwijking van dit beginsel vereist de goedkeuring van de aandeelhouder.

Change of control

Voor bestuurders geldt een 'change of control-clausule', waarbij in geval van beëindiging van het dienstverband naar aanleiding van een fusie of overname van de Vennootschap door een niet tot de Vennootschap behorende partij, of in het kader van een aan de Raad van Bestuur opgelegde wezenlijke verandering in aard, aansturing of structuur van de onderneming, aan de bestuurder een vergoeding wordt toegekend van maximaal één basisjaarsalaris, ongeacht op wiens initiatief de beëindiging plaatsvindt.

Evenwichtige samenstelling

Diversiteit heeft nadrukkelijk de aandacht van de Raad van Commissarissen en de aandeelhouder. De samenstelling van de Raad van Bestuur is met vier mannen niet in overeenstemming met de evenwichtige samenstelling als genoemd in art. 2:166 BW, welk artikel bepaalt dat bij een evenwichtige samenstelling een raad van bestuur tenminste voor 30% bestaat uit vrouwen. Wanneer nieuwe leden benoemd moeten worden, is het streven om aan deze bepaling te voldoen.

Beloningspakket 2017

Op basis van het hiervoor genoemde beleid heeft de Raad van Commissarissen voor de op 31 december 2017 actieve leden van de Raad van Bestuur de volgende basisjaarsalarissen en variabele beloningen toegekend:

In euro's	Basisjaarsalaris 2017	Variabele beloning (m.b.t. prestaties 2017)
De heer J.J. Fennema	303.018	42.423
De heer I.M. Oudejans	279.621	39.147
De heer U. Vermeulen	242.405	33.937
De heer B.J. Hoevers	200.000	9.333 ¹⁾

1) Betreft de variabele beloning voor de periode van zitting in de Raad van Bestuur.

Beloningsverhouding

De beloningsverhouding, uitgedrukt als ratio tussen de totale bezoldiging van de hoogst betaalde medewerker en de mediaan van de totale bezoldiging van alle overige medewerkers in Nederland, is 5,17. De totale bezoldiging is gebaseerd op de som van het fiscale jaarloon en de kosten van pensioen (werkgeversbijdrage). Bij de berekening van de mediaan zijn alleen die medewerkers betrokken die het gehele jaar in dienst waren.

Doelstellingen en realisatie variabele beloning met betrekking tot prestaties 2017

	J.J. Fennema		I.M. Oudejans	U. Vermeulen	B.J. Hoevers
	<i>Maximaal</i>	<i>Gerealiseerd</i>	<i>Gerealiseerd</i>	<i>Gerealiseerd</i>	<i>Gerealiseerd</i>
1. Collectieve Gasunie targets					
1.a Veiligheid (TRFI: 3,3 of lager)	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%
1.b Veiligheid (Leidingbeschadigingen: 0 of 1)	2,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
1.c Transportzekerheid (Transportonderbrekingen: 0)	2,00%	1,00%	1,00%	1,00%	1,00%
1.d Financiële resultaten (NOK: max € 2 mio afwijking van budget)	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%
1.e Financiële resultaten (ROIC: 0,1% of meer boven budget)	2,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
Subtotaal	10,00%	5,00%	5,00%	5,00%	5,00%
2. Targets gericht op lange termijn strategische doelstellingen					
2.a Groei	2,50%	2,50%	2,50%	2,50%	2,50%
2.b Operational Excellence	2,50%	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%
2.c Organisatieontwikkeling	2,50%	2,00%	2,00%	2,00%	2,00%
2.d Positionering van gas en Gasunie	2,50%	2,50%	2,50%	2,50%	2,50%
Subtotaal	10,00%	9,00%	9,00%	9,00%	9,00%
Totaal	20,00%	14,00%	14,00%	14,00%	14,00%
Realisatiepercentage		70,00%	70,00%	70,00%	70,00%
Uitgekeerde targetbeloning *)		42 423	39 147	33 937	9 333

*) Betreft de variabele beloning voor de periode van zitting in de Raad van Bestuur

Voor de toekenning van de overige remuneratiebestanddelen in 2017 wordt verwezen naar punt 22 van de nadere toelichting in de geconsolideerde jaarrekening.

Risicomanagement

Wij hebben, net als iedere andere onderneming, te maken met veel verschillende interne en externe factoren die onze bedrijfsvoering in positieve of negatieve zin beïnvloeden. Bij onze activiteiten is het van groot belang dat wij de risico's die daarmee gepaard gaan zo goed mogelijk in beeld hebben en maatregelen treffen om deze risico's te beheersen.

Risicomanagement speelt bij ons op ieder niveau een belangrijke rol bij de besluitvorming en is een integraal onderdeel van onze bedrijfsvoering. Het aandachtsgebied van risicomanagement betreft zowel de factoren die invloed hebben op de haalbaarheid van onze strategie en doelstellingen, als factoren die invloed hebben op onze bedrijfsactiviteiten. Inzicht in risico's stelt ons in staat om weloverwogen keuzes maken die leiden tot een grotere kans van slagen van onze strategie.

Onze risicobereidheid is hierbij een leidraad. Het aantoonbaar maken van risico- afwegingen bij besluitvorming is voor Gasunie van belang, niet alleen omdat externe wet- en regelgeving dat van ons vraagt maar vooral omdat het de kwaliteit van besluitvorming verhoogt.

Ontwikkelingen risicomanagement in 2017

We willen ons risico framework, en de uitvoering van risicomanagement in de praktijk blijven ontwikkelen. Periodiek evalueren we de opzet en werking van het risicomanagement, bijvoorbeeld als onderdeel van projectevaluatie of naar aanleiding van eventuele auditresultaten. Aandacht is in 2017 uitgegaan naar:

- een verdere integratie van risicomanagement in de business plan cyclus waarmee ook de link met de strategie wordt versterkt;
- het verstevigen van de beïnvloeding vanuit onze interne "second line of defence" (bijvoorbeeld business controllers en risk management functies): doel is het verder versterken van een cultuur waarin dialoog over keuzes en dilemma's open wordt gevoerd;
- de discussie over risico's en beheersmaatregelen op corporate niveau verder aanscherpen door inhoudelijke discussie over onze top of mind risico's en onze risicobereidheid;
- we hebben vastgesteld dat onze systematiek van risico management in lijn is met de vereisten in de nieuwe corporate governance code.

Risicoraamwerk: Beleid en beheersing

Risicomanagement is een continu proces dat wordt uitgevoerd op alle niveaus in de organisatie. Het biedt stuurinformatie bij besluitvorming en ondersteunt de verantwoording over genomen besluiten en gemaakte keuzes. Onze medewerkers handelen vanuit kernwaarden en risicobewustzijn en vormen in die zin de basis van risico management bij Gasunie.

De Raad van Bestuur is verantwoordelijk voor het risicomanagement binnen ons bedrijf en legt daarover verantwoording af aan de Raad van Commissarissen. Zij wordt ondersteund door de afdeling Corporate Risk Management. Op corporate niveau en business unit niveau worden bij ons bedrijf met name de strategische en externe risico's en kansen geïdentificeerd en beheerst. Binnen de afdelingen en werkprocessen ligt de focus vooral op de operationele -, reporting -, en compliance risico's.

We gebruiken het zogenoemde "three Lines of Defense" (3LoD)-model. De eerste lijn wordt gevormd door ons business/lijnmanagement: zij is primair verantwoordelijk is voor uitvoering van de strategie en de activiteiten en daarmee ook voor de inzet van risicomanagement. De tweede lijn wordt gevormd door corporate afdelingen waaronder Risk Management, Control, en Veiligheid, met als taak het adviseren, uitdagen en soms ook toetsen van operationele activiteiten binnen de (business) units. Specifiek voor grote of strategische projecten wordt een "Expert Committee" ingezet om de Raad van Bestuur te adviseren. De derde lijn wordt gevormd door de afdeling Operational Audit die middels operationele audits de opzet en werking van het risicomanagement systeem en control beoordeelt en hierover rapporteert aan onze voorzitter van de Raad van Bestuur en Audit Committee van de Raad van Commissarissen.

De verantwoordingsrapportages van de (business) units aan Raad van Bestuur lopen via het Document of Representation (DoR). Met de DoR geven units formele terugkoppeling dat aan de business controls wordt voldaan volgens de interne vereisten voor management control en de gedragscode. Tevens is dit een extra gelegenheid om over bestaande dilemma's met de Raad van Bestuur van gedachten te wisselen.

De Raad van Commissarissen bespreekt op regelmatige basis met (leden van) de Raad van Bestuur over Management Control. Daarbij komen naast de ontwikkelingen op het gebied van doelstellingen, strategie en beleid ook de belangrijkste risico's van de onderneming en de uitkomsten van operational audits aan de orde.

Risk management model van Gasunie

Risico's hebben invloed op het bereiken van onze doelstellingen, op de waarde die we willen creëren. Om op een gestructureerde en herkenbare manier over risico's te kunnen denken en discussiëren is het van belang om een praktische indeling van onze risico's te hanteren. Wij hebben het door ons gehanteerde COSO Enterprise Risk Model zo ingericht dat het ons denken en vooral ons handelen maximaal faciliteert. Zo maken we onderscheid tussen strategische risico's en externe risico's. Strategische risico's hebben een directe relatie met de verwachte beloning. Onze risicobereidheid verschilt hier per strategische pijler.

Externe risico's kennen geen risk/reward relatie en zijn niet of nauwelijks te voorkomen. De nadruk ligt op het managen van de impact van deze risico's.

De COSO risicocategorieën "operationeel, rapportage, compliance" zien we als risico's waarvan de verwezenlijking met een goed control bouwwerk vermeden kan worden (vandaar: vermijdbare risico's) binnen de grenzen van het ALARA principe (As Low As Reasonably Achievable). Hierbij streven wij naar een mate van beheersing die past bij onze risicobereidheid in combinatie met kostenefficiëntie.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van onze risicobereidheid, voor een samenvatting van de belangrijkste actuele risico's verwijzen we het hoofdstuk "Ons risicoprofiel".

COSO categorie	Beheersingsmodel	Risico acceptatie en toelichting
	Externe risico's (wees voorbereid)	De kans dat een extern risico zich voordoet is niet of nauwelijks te vermijden, beheersing richt zich met name op het beperken van de impact. • Pijler I: Laag. In het gereguleerde domein in onze thuismarkten zijn we ons steeds zeer bewust van onze maatschappelijke rol en positie. We willen hier niet tekort schieten, ook niet onder uitdagende omstandigheden. De maatschappelijke discussies over de toekomstige energievoorziening en beperking van Groningen productie maken dat wij niet op alle eventualiteiten voorbereid kunnen zijn. We hechten groot belang aan een stabiele regulering die recht doet aan onze efficiënte kosten. • Pijler II: Laag. Ook in pijler II zijn we alert op situaties waar onze maatschappelijke verantwoordelijkheid een rol speelt. We voorkomen dat externe risico's in deze pijler een negatief financieel effect hebben op onze thuismarkten. • Pijler III: Neutraal. In pijler III accepteren we dat we ons in een snel veranderende omgeving bevinden. Dit is zichtbaar in maatschappelijke druk en politieke discussies met vele meningen. Binnen deze omgeving houden we vast aan onze strategie.

Strategic	Strategische risico's (balans risk/reward)	Bij het nastreven van de strategische doelen wordt het evenwicht gezocht tussen de verwachte rewards en risico's. • Pijler I: Zeer laag. Bij de geringe marges in het gereguleerde domein past dan ook een lage tot zeer lage risicobereidheid, strategische keuzes worden afgewogen tegen de gegarandeerde inkomsten. • Pijler II: Laag. Bij activiteiten in ons kerngebied (Nederland en Duitsland) wordt onze risicoacceptatie sterk bepaald door onze focus op het publiek belang, uiteraard naast een gedegen financieel-economische afweging. Buiten ons kerngebied ligt een zwaardere focus op de balans tussen risk en reward. • Pijler III: neutraal. Voor de projecten past een ondernemender houding, ook indien sprake is van wetgeving die nog in ontwikkeling is. In zeer innovatieve omgevingen wordt meer risico geaccepteerd dan bij het op grote schaal toepassen van bestaande methodieken. Voor pijler III is het van groot belang dat onze strategie actief wordt uitgerold (zeer lage acceptatie op risico van stagnatie). Risico's bij de drie pijlers kunnen niet als geheel los van elkaar worden gezien. Met name in geval van cumulatie van risico's is de risico-acceptatie laag.
-----------	---	---

Operationeel Reporting Compliance	Te vermijden risico's	Bij al onze activiteiten geldt dat we onveilige situaties niet tolereren. Risico's die de veiligheid van onze omgeving of medewerkers van Gasunie of contractors in gevaar brengen of het milieu kunnen schaden worden strak beheerst en waar mogelijk vermeden. Wij houden ons aan de wet en onze gedragscode, waar in onze operationele activiteiten dilemma's ontstaan gaan we daar transparant mee om. We staan voor integriteit in ons handelen in onze interne organisatie en daarbuiten, en zijn alert op het voorkomen van fraude. Voor toegang tot financiële markten is het van groot belang dat onze financiële systemen en rapportages betrouwbaar zijn. • Pijler I: Nul. In onze gereuleerde activiteiten ligt de focus op onze "licence to operate". Middels onze sterke beheersomgeving wordt een buitengewoon goede prestatie op het gebied van veiligheid en leverbetrouwbaarheid bereikt. Daarbij zijn we aantoonbaar efficiënt, en zijn zorg voor het milieu en het voldoen aan de wet vanzelfsprekend. • Pijler II: Zeer laag. Een hoge mate van beheersing is in onze pijler II activiteiten net zo belangrijk. Tot op zekere hoogte accepteren we hierbij afhankelijkheid van partners en samenwerking met andere (bedrijfs)culturen. • Pijler III: Zeer laag. In pijler III vertaalt het innovatieve karakter van sommige projecten en partners zich in een iets hogere risico acceptatie. Toch zijn ook hier veiligheid, milieu en wetgeving belangrijke uitgangspunten.
--	------------------------------	---

In Control Statement

De Raad van Bestuur is zich ervan bewust dat de beheerssystemen, hoe professioneel deze ook zijn, geen absolute zekerheid kunnen bieden dat de ondernemingsdoelstellingen worden gerealiseerd, noch dat deze systemen onjuistheden van materieel belang, verlies, fraude en overtredingen van wetten en regels volledig kunnen voorkomen.

Ten aanzien van financiële verslaggevingsrisico's verklaart de Raad van Bestuur dat de interne risicobeheersings- en controlesystemen voldoende mate van zekerheid geven dat de financiële verslaggeving geen materiele onjuistheden bevat en dat de risicobeheersings- en controlesystemen in het verslagjaar adequaat hebben gewerkt. Eventuele tekortkomingen, waar dit jaar geen sprake van is, zullen worden opgenomen in het verslag.

Materiele risico's, die komend jaar relevant zijn, maken onderdeel uit van dit verslag. De verwachting is dan ook dat de continuïteit van de vennootschap minimaal voor de komende twaalf maanden gewaarborgd is.

Samenstelling Raad van Bestuur

J.J. (Han) Fennema, CEO en voorzitter van de Raad van Bestuur

(1964, Nederlandse nationaliteit)

Op 1 januari 2014 is Han Fennema toegetreden tot de Raad van Bestuur en op 1 maart 2014 nam hij de functie over van CEO en voorzitter van de Raad van Bestuur. Deze termijn loopt af in 2018.

Verantwoordelijk voor de aandachtsgebieden:

Han Fennema heeft als voorzitter van de RvB een aantal specifieke taken en verantwoordelijkheden. Deze hangen nauw samen met de coördinerende rol van de CEO en zijn genoemd in artikel 4.2 van het Reglement houdende principes en best practices voor het bestuur. Daarnaast is hij verantwoordelijk voor:

- De drie business units (GTS, Deelnemingen en Gasunie Deutschland)
- Stafdiensten HR, inclusief de afdeling Strategie & Innovatie, de afdelingen Veiligheid en Audit.

Nevenfuncties:

- Voorzitter bestuur Koninklijke Vereniging van Gasfabrikanten in Nederland (KVGn)
- Lid Raad van Toezicht Hanzehogeschool in Groningen
- Lid Aandeelhouderscommissie Nord Stream A.G.
- Lid Internationale Raad van Commissarissen Energy Delta Institute
- Lid Adviesraad Clingendael International Energy Programme
- Lid Executive Committee International Gas Union

I.M. (René) Oudejans, CFO

(1961, Nederlandse nationaliteit)

René Oudejans is CFO en lid van de Raad van Bestuur sinds 1 oktober 2012. Hij is herbenoemd op 1 oktober 2016. Van 28 februari tot 1 september 2017 was hij tevens waarnemend CEO GTS.

Verantwoordelijk voor de aandachtsgebieden:

René Oudejans is vanuit zijn functie verantwoordelijk voor de financiële verslaglegging en verantwoording hierover aan de Audit Commissie en de Raad van Commissarissen. Ook is hij eerstverantwoordelijke voor de interne aspecten van finance, treasury, control en risk management en de desbetreffende afdelingen.

Daarnaast heeft hij als aandachtsgebied:

- Corporate stafdiensten ICT en Juridische Zaken

Nevenfuncties:

- Bestuurslid, Pensioenfonds N.V. Nederlandse Gasunie (sinds 1 juli 2013)
- Lid Raad van Commissarissen, Zorggroep Alliade

B.J. (Bart Jan) Hoevers

(1971, Nederlandse nationaliteit)

Op 1 september 2017 is Bart Jan Hoevers toegetreden tot de Raad van Bestuur als titulair lid. Bart Jan Hoevers is CEO van Gasunie Transport Services B.V.

Verantwoordelijk voor de aandachtsgebieden:

- Unit Operations en Projects

Nevenfuncties:

- Bestuurslid Netbeheer Nederland
- Bestuurslid European Network of Transmission System Operators for Gas

U. (Ulco) Vermeulen

(1959, Nederlandse nationaliteit)

Op 1 mei 2016 is Ulco Vermeulen toegetreden tot de Raad van Bestuur als titulair lid. Ulco Vermeulen is directeur Participations.

Verantwoordelijk voor de aandachtsgebieden:

- Corporate Business Development

Nevenfuncties:

- Lid Raad van Commissarissen ICE Endex Holding B.V.
- Bestuursvoorzitter Groen Gas Nederland
- Voorzitter Raad van Bestuur Energy Delta Institute
- Lid Raad van Toezicht Energy Academy Europe
- Lid Strategisch Board Energy Valley
- Bestuursvoorzitter TKI Gas
- Voorzitter Strategiecommissie International Gas Union
- Lid Raad van Commissarissen Ommelander Ziekenhuis Groningen (sinds 1 maart 2018)

Op onze website geven wij een aanvullende beschrijving over de achtergrond van de bestuursleden.

Samenstelling Raad van Commissarissen

V.l.n.r. Dirk Jan van den Berg, Willem Schoeber, Martika Jonk, Rinse de Jong, Jolanda Poots-Bijl en Jean Vermeire.

R. (Rinse) de Jong RA (voorzitter)

(1948, Nederlandse nationaliteit)

Voorzitter

Datum eerste benoeming: 16 mei 2012

Tweede termijn loopt af in 2018

Lid van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie

Overige bestuursfuncties:

- Bestuurslid Stichting Aandelenbeheer BAM Groep
- Bestuurslid Stichting Preferente Aandelen Wereldhave NV
- Voorzitter Raad van Commissarissen Rabobank Arnhem en omstreken
- Vice-voorzitter Raad van Toezicht Hogeschool van Amsterdam
- Voorzitter Stichting Kunstcollectie Essent-Enexis

Drs. M.J. (Jolanda) Poots-Bijl RC
(1969, Nederlandse nationaliteit)

Datum eerste benoeming: 1 september 2011
Herbenoeming in 2017
Voorzitter van de Audit Commissie

Overige bestuursfuncties:

- Chief Financial Officer Van Oord N.V.
- Lid Raad van Commissarissen Blokker Holding B.V.

Ir. J.P.H.J. (Jean) Vermeire
(1944, Belgische nationaliteit)

Datum eerste benoeming: 1 oktober 2007
Derde termijn loopt af in 2018
Lid van de Audit Commissie

Overige bestuursfuncties:

- Onafhankelijk consultant gas en LNG
- Kerndocent Energy Delta Institute
- Ere-voorzitter International Group of LNG Importers (GIIGNL)

Mr. M.M. (Martika) Jonk
(1959, Nederlandse nationaliteit)

Datum eerste benoeming: 1 oktober 2013
Herbenoeming in 2017
Voorzitter van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie

Overige bestuursfuncties:

- Partner, CMS Derks Star Busmann N.V.
- Lid Raad van Toezicht St. Antonius Ziekenhuis
- Lid Raad van Toezicht St. Catharina Ziekenhuis (sinds 19 maart 2018)

Dr. Ir. W.J.A.H. (Willem) Schoeber
(1948, Nederlandse en Duitse nationaliteit)

Datum eerste benoeming: 1 oktober 2013
Tweede termijn loopt af in 2020
Lid van de Audit Commissie

Overige bestuursfuncties:

- Consultant, Dr. Willem Schoeber Unternehmensberatung
- Niet-uitvoerend lid Board of Directors, Neste Oyj (Helsinki, Finland)
- Niet-uitvoerend lid Board of Directors Electrica SA (Boekarest, Roemenië)

Drs. D.J. (Dirk Jan) van den Berg (vicevoorzitter RvC)
(1953, Nederlandse nationaliteit)

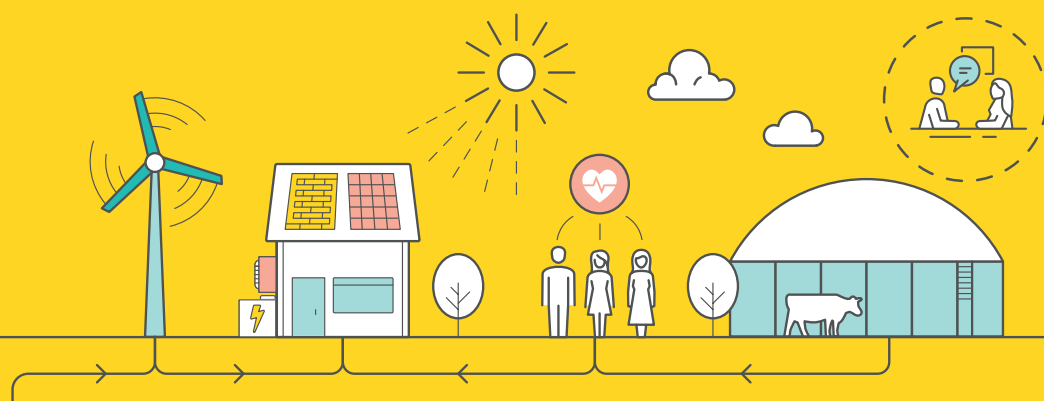
Datum eerste benoeming: 1 oktober 2014

Eerste termijn loopt af in 2019

Lid van de Belonings- & selectie/benoemingscommissie

Overige bestuursfuncties:

- Voorzitter Raad van Bestuur Sanquin Bloedvoorziening
- Lid Internationale Adviesraad PolyU, Hongkong
- Voorzitter Atlantische Commissie
- Lid Commissie Europese Integratie van het ministerie van Buitenlandse Zaken, Adviesraad Internationale Vraagstukken
- Voorzitter Stichtingsbestuur IHE (tot 1 september 2017)
- Bestuurslid Europees Instituut voor Innovatie en Technologie (EIT) in Boedapest
- Lid Raad van Commissarissen FMO (Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden N.V.)
- Lid van de Centrale Plancommissie (CPC) (sinds 1 september 2017)

Onze omgeving

Onze omgeving

Om onze missie, strategie en activiteiten goed uit te kunnen voeren, willen we de belangen van onze stakeholders kennen en deze zo veel mogelijk meenemen in onze besluiten. Daarnaast kunnen verschuivingen in de belangen van onze stakeholders impact hebben op onze strategie en activiteiten. We zijn daarom voortdurend in dialoog met veel verschillende stakeholders.

Wij identificeren onze stakeholders aan de hand van de mate waarin onze activiteiten hen beïnvloeden en de mate waarin zij invloed kunnen uitoefenen op onze organisatie of bedrijfsvoering. Daaronder vallen onze klanten, onze partners in deelnemingen, onze aandeelhouder, medewerkers, omwonenden, beleidsmakers, overheden, toezichthouders, investeerders, aannemers, leveranciers, media en (maatschappelijke) belangenorganisaties. In onze stakeholdertabel (zie bijlage) lichten we onze belangrijkste stakeholders en hun belangen toe, alsmede de bespreekpunten en de uitkomsten daarvan.

De meeste informatie wisselen we uit via persoonlijk contact met onze stakeholders. Dit gebeurt op alle niveaus binnen ons bedrijf en door alle afdelingen. Onze Raad van Bestuur is hierbij betrokken en heeft zelf ook gedurende het jaar frequent contact met verschillende stakeholders, variërend van de aandeelhouder en politieke vertegenwoordigers tot belangenverenigingen en klanten. Daarnaast communiceren wij onder andere via onze website, social media en nieuwsbrieven.

We zijn vertegenwoordigd in diverse samenwerkingsverbanden en overlegorganen. Eén daarvan is de belangenvereniging voor de gassector, de Koninklijke Vereniging van Gasfabrikanten Nederland (KVGN) waarvan Han Fennema voorzitter is.

Ook bij het rapporteren van resultaten in ons jaarverslag hechten wij belang aan de mening van onze stakeholders. Daarom hebben wij in 2017 de materialiteitsanalyse uit 2015 geactualiseerd (zie Onze belangrijkste thema's). Wederom hebben we stakeholders uit verschillende groepen gevraagd wat zij vinden van hun relatie met Gasunie. Deze meningen zijn op verschillende plekken in dit jaarverslag te lezen.

Stakeholderevent

Op 29 juni hebben we voor een brede groep stakeholders een thema-avond over de Duurzame Waterstofeconomie georganiseerd. Aanwezig waren onder andere vertegenwoordigers van ministeries, energieleveranciers, regionale netbeheerders, Greenpeace, Klimaatverbond, Natuur & Milieu, bedrijven als de NS, Vopak en ProRail en een aantal banken. Hun aanwezigheid en de discussies die plaatsvonden, maakten hun betrokkenheid bij het onderwerp en de verbindende rol die Gasunie kan spelen in de energietransitie eens te meer duidelijk. Namens Gasunie waren onder andere de Raad van Bestuur en een aantal leden van de Raad van Commissarissen aanwezig.

Onze stakeholders aan het woord

Karel Postulart - Nuon Vattenfall

Karel Postulart is technisch specialist bij Nuon Vattenfall. Eind 2016-begin 2017 vond er groot onderhoud plaats op twee gasgestookte elektriciteitscentrales van Nuon in Velsen. De levensduur van beide centrales is verlengd en alle besturingssystemen zijn aangepast aan de nieuwste standaarden. Deze werkzaamheden werden gecombineerd met renovatiewerkzaamheden van Gasunie op het gasontvangstation dat bij de centrales staat. Tevens werd de capaciteit van het station uitgebreid. De werkzaamheden werden in nauwe samenwerking tussen Gasunie en Nuon uitgevoerd waarbij Karel Postulart optrad als liaison tussen beide partijen.

'We hebben vanaf de voorbereiding veel en goed contact met elkaar gehad over de werkzaamheden, met name met de projectmanager van Gasunie. Er zijn altijd knelpunten die moeten worden opgelost, er moet ruimte beschikbaar zijn en er zijn milieu- en bodemzaken die moeten worden uitgezocht. Op onze terreinen moet volgens onze regels worden gewerkt en daar moeten ook de medewerkers van Gasunie en hun aannemers zich aan houden. Voor ons was het belangrijk dat het gas bleef stromen zodat de elektriciteitsproductie in stand kon blijven. Om dat mogelijk te maken hebben wij zelf ook enkele aanpassingen gedaan in ons eigen netwerk. Ik heb veel waardering voor de inbreng van Gasunie. Onze zorgen werden goed opgepakt en dat gaf vertrouwen. De voorbereiding verliep prima en de werkzaamheden werden zorgvuldig uitgevoerd. Er liggen veel kabels en leidingen op het terrein en die mochten natuurlijk niet geraakt worden. Dat is ook niet gebeurd en alles is conform planning verlopen. Wat mij betreft niets dan lof.'

Arjen Blom - Gasunie

In oktober 2017 werd bekend dat bij een groot aantal bedrijven in Nederland werkzaamheden waren uitgevoerd waarbij met asbest vervuild straalgrit was gebruikt. Het grit was afkomstig van een grote landelijke leverancier. Een aannemer die op dat moment op installatie Wieringermeer met grit van deze leverancier aan het werk was lichtte meteen installatiemanager Arjen Blom in.

‘De aannemer was bezig met het stralen van onze bovengrondse leidingen zodat deze daarna opnieuw geschilderd konden worden. Deze straalwerkzaamheden vinden altijd plaats in tenten om verspreiding van het straalgrit tegen te gaan. Nadat de aannemer hoorde dat het grit dat hij gebruikte mogelijk besmet was met asbest, heeft hij de werkzaamheden onmiddellijk stopgezet. Hij heeft een gecertificeerde instantie gevraagd monsters te nemen van het straalgrit. Ook zijn er luchtmonsters en kleefmonsters genomen. Het resultaat was dat alleen in de monsters van het straalgrit sporen van asbest zijn gevonden en in alle andere monsters niet. Er is geen asbest aangetroffen op kleding, werkplekken in de kantoorruimten en in de kantine. Het grit is vervolgens conform de daarvoor geldende regels opgeruimd. Ook op andere locaties van Gasunie is met dit grit gewerkt en in de meeste gevallen bleek het grit geen sporen van asbest te bevatten. Op een paar locaties was dat wel het geval. Hoewel er sprake was van een zeer geringe hoeveelheid asbest die zich bovendien alleen aan het grit hechtte, zijn de opruimwerkzaamheden met de grootst mogelijke zorgvuldigheid aangepakt. Ze hebben een aantal weken in beslag genomen want alles, bijvoorbeeld ook de steigers waarop de aannemer aan het werk was, moest volgens de regels worden afgebroken, schoongemaakt en afgevoerd. Ik denk dat we goed gereageerd hebben op deze situatie. We waren er snel bij, we hebben meteen onderzocht of het grit ook op andere locaties van Gasunie was gebruikt, we hebben de medewerkers en de Arbeidsinspectie geïnformeerd en we hebben erop toegezien dat de aannemer de juiste maatregelen trof. De ernst en omvang van de besmetting bleken zeer beperkt te zijn. Ik ga er vanuit dat de landelijke controle op het grit wordt verbeterd want dit voorval heeft op heel veel bedrijven in Nederland een grote impact gehad.’

Gerard Essing - SCW Systems

In Alkmaar is in 2017 een fabriek gebouwd voor de omzetting van natte biomassa, afkomstig van rest- en afvalstromen, in duurzaam gas en herbruikbare grondstoffen. SCW Systems en Gasunie New Energy werken hierin nauw samen. Het gas dat in dit proces wordt gevormd voldoet aan wettelijke kwaliteitseisen en kan direct onder hoge druk worden ingevoerd in het gastransportnet van Gasunie. Voor het proces wordt gebruikgemaakt van een nieuwe, innovatieve techniek: superkritisch (water) vergassen. De fabriek is de eerste industriële superkritische vergasser in de wereld. Gerard Essing is directeur van SCW Systems en projectleider van de activiteiten die in Alkmaar plaatsvinden.

‘In Alkmaar bootsen we de natuur na, alleen in een hoger tempo. Als water warmer is dan 375 °C en de druk hoger dan 221 bar krijgt water een andere verschijningsvorm: de superkritische fase. Natte biomassa, zoals rioolslib en drijfmest, wordt dan omgezet in de gassen methaan, waterstof en CO₂ en in de mineralen ammoniak en fosfaat. Het water dat overblijft is schoon en kan zo worden hergebruikt. Voor alle elementen zijn weer toepassingen te vinden zodat we met dit proces een belangrijke bijdrage leveren aan een duurzame kringloop en daarmee aan de klimaatdoelstellingen van Nederland. De gassen komen op hoge druk beschikbaar en kunnen in het gastransportnet van Gasunie worden opgenomen. Daarom kan deze ontwikkeling juist voor Nederland veel betekenen. Er ligt een uitgebreide gasinfrastructuur die we zo kunnen benutten. In principe kunnen alle gassen die vrijkomen in proces in het netwerk van Gasunie worden opgenomen maar we beginnen met methaan. De waterstof mengen we met CO₂ waardoor er extra methaan ontstaat. Gasunie en SCW Systems werken nauw samen. Gasunie heeft veel kennis van en ervaring met het industrialiseren van gasbehandelingsprocessen. Dat is waardevol in combinatie met SCW’s innovaties en ervaring met superkritische watersystemen. Ik verwacht dat we eind 2018 het eerste 100% methaangas aan het net kunnen leveren. Het proces is bijzonder energie-efficiënt. Het levert 3 tot 6 keer meer energie op dan ervoor nodig is. In Nederland verbruiken we nu ruim 2.000 Petajoules energie per jaar. Met Nederlandse biomassa kan via superkritische watervergassing maximaal circa 200 Petajoules worden opgewekt. Deze eerste demonstratiefabriek alleen al kan jaarlijks 20 MW leveren. Ik heb dan ook hoge verwachtingen van deze mogelijkheid om op grote schaal van biomassa groen gas te maken. Wat mij betreft blijft het niet bij deze fabriek in Alkmaar.’

Alfons Krom - Gasunie

Alfons Krom is werkzaam als specialist materiaalintegriteit bij de afdeling Veiligheid, Gezondheid en Milieu (VGM) van Gasunie. Hij is gepromoveerd op de effecten van waterstof op de mechanische eigenschappen van staal. Vanuit TNO was hij destijds betrokken bij het project NaturalHy, een Europees onderzoeksproject naar de mogelijkheid om gastransportnetten te gebruiken voor het transport van waterstof. Vanwege zijn grote kennis van de materie is Alfons nauw betrokken bij de waterstofprojecten van Gasunie.

‘Uit het onderzoeksproject blijkt dat het staal dat we gebruiken voor onze leidingen ook geschikt is voor het transport van waterstof. Onze infrastructuur kan dus ook in de toekomst van grote waarde zijn. Naar waterstof is al heel veel onderzoek gedaan. Het is geen nieuw gas, er is al veel ervaring mee, onder meer in de petrochemische industrie. Waterstof lijkt erg op methaan maar er zijn ook verschillen. De waterstofmoleculen zijn kleiner dan methaanmoleculen en de energie die nodig is om waterstof te ontsteken is aanzienlijk lager. Daar moet je rekening mee houden als je bijvoorbeeld onderhoudswerkzaamheden gaat uitvoeren. Samen met de collega's van de afdeling VGM kijken we naar de arbeidsveiligheid en de externe veiligheid. Om onze kennis van waterstof verder uit te breiden zijn we van plan een testopstelling te bouwen. Zo kunnen we het gedrag van waterstof in verschillende onderdelen van onze infrastructuur onderzoeken en laten zien. Collega's kunnen op deze manier ervaring opdoen met deze, voor Gasunie, nieuwe energiedrager.’

Rainier Stolk - Innogy

Rainier Stolk is Regulatory Affairs Manager Gas voor Nederland en België bij Innogy. In die hoedanigheid onderhoudt hij nauwe contacten met Gasunie Transport Services B.V. (GTS).

‘Wij leveren gas aan eindverbruikers zoals huishoudens en industrieën. Qua omvang zijn wij één van de grotere gebruikers van de infrastructuur van GTS. We hebben een jarenlange relatie met elkaar en we treffen elkaar regelmatig, bijvoorbeeld op de shippersmeetings. GTS heeft de wettelijke taak om te zorgen voor voldoende transportcapaciteit. Die taak wordt steeds lastiger want er verandert voortdurend wat in het energielandschap. Hoe geven ze daar in de komende jaren invulling aan? Gas blijft nog wel een aantal jaren een belangrijke energiebron, daarom blijft ook de gasinfrastructuur van belang. Ook voor transport en opslag van meer duurzame energiebronnen, zoals biogas en waterstof. Nederland staat voor de grote uitdaging om de CO₂-emissie te reduceren. Welke rol speelt aardgas nog in de transitiefase? De toekomst is niet te voorspellen maar daarom kunnen we ons er nog wel zo goed mogelijk op voorbereiden. Onze relatie met GTS biedt die ruimte. Mijn ervaring is dat ze bereid zijn te luisteren en dat goede argumenten kunnen leiden tot aanpassing van het beleid. GTS faciliteert ons en denkt mee om de kosten beperkt te houden, met name voor de huishoudens. Ik zou het waarderen als GTS ons en andere partijen nog vaker om onze mening zou vragen, zodat daar in de besluitvorming rekening mee kan worden gehouden. Dat gebeurt nu niet altijd, bijvoorbeeld bij de opheffing van het exitpunt Julianadorp. Gezien het lerend vermogen van GTS vertrouw ik erop dat we ook over dit soort onderwerpen het gesprek met elkaar blijven aangaan. Dat zou uitstekend passen in de goede relatie die we met elkaar hebben.’

Allard Castelein - Havenbedrijf Rotterdam

Het Havenbedrijf Rotterdam wil de haven wereldwijd koploper maken in de energietransitie. Daarvoor werkt het Havenbedrijf nauw samen met de bedrijven in het gebied, overheidsinstanties en met andere partijen die ook een bijdrage aan de overgang naar een klimaatneutrale, CO₂-vrije energietoekomst leveren, zoals Gasunie.

Allard Castelein, CEO van het Havenbedrijf Rotterdam, vindt deze samenwerking belangrijk, onder andere vanwege de specifieke expertise die Gasunie biedt met betrekking tot grootschalige 'open' energietransportnetwerken.

'We willen de haven van Rotterdam ontwikkelen tot de plaats waar de energietransitie vorm krijgt. Dat zijn we ook aan onze stand verplicht. De bedrijven in het havengebied gebruiken veel energie in hun productieprocessen. Een substantieel deel daarvan is fossiele energie waardoor ze samen circa 20% van de totale CO₂-uitstoot in Nederland voor hun rekening nemen. Om de klimaatdoelstellingen van Parijs te kunnen halen, moet deze emissie worden teruggedrongen. De haven van Rotterdam is belangrijk voor de Nederlandse economie en voor de werkgelegenheid. Zo'n 180.000 mensen zijn in of voor de haven werkzaam. Samenwerking tussen publieke en private partijen is cruciaal voor de energietransitie. Het Havenbedrijf kan initiëren, faciliteren en coördineren. Ik zie veel beweging en enthousiasme bij bedrijven om hierin mee te gaan en ook bij andere partijen die hun expertise inbrengen.'

Kwalitatief hoogwaardige kennis

'Ik ken Gasunie als een betrouwbare partner die kwalitatief hoogwaardige kennis heeft van open netwerken. Daarom heb ik hen benaderd voor de Warmtealliantie Zuid-Holland, een coalitie van partijen met als doel om restwarmte van de industrie via bestaande en nieuwe leidingen naar potentiële afnemers te brengen, zoals tuinders, particuliere huishoudens en bedrijven. Ook andere warmte-aanbieders, bijvoorbeeld warmte afkomstig van biomassa of geothermie, gaan een belangrijke rol in het netwerk spelen. De winst zit vooral in het vermijden van aardgas - zo'n 1,3 miljard m³ - voor verwarming bij de eindgebruikers. En daarmee wordt substantieel bijgedragen aan het bereiken van de klimaatdoelen.'

Samenwerking

'Daarnaast werken we samen aan de ontwikkeling van een nieuw aan te leggen netwerk voor het afvangen, transporteren en ondergronds opslaan van CO₂ in de Noordzee. We zijn ook betrokken bij een project dat onlangs is gestart voor de aanleg van één of meerdere energie-eilanden voor de kust. Een groot aantal windturbines en offshore-windparken kan op zo'n eiland worden aangesloten waarna de windenergie naar land kan worden getransporteerd als groene stroom of omgezet tot duurzame waterstof. De realisatie van Gate terminal bracht ook ons enkele jaren geleden ook in een nauwe samenwerking met Gasunie. We komen

elkaar dus vaak tegen en de contacten verlopen plezierig, zowel in projectteams als op directieniveau. We staan voor dezelfde uitdaging, we delen dezelfde ambitie en we hebben het vertrouwen dat we daar samen een succes van gaan maken.'

Bestuursverklaring

(in de zin van artikel 5:25c lid 2 sub c Wft)

De Raad van Bestuur verklaart dat, voor zover hen bekend,

1. de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de activa, de passiva, de financiële positie en het resultaat van de vennootschap en de gezamenlijke in de consolidatie opgenomen ondernemingen; en dat
2. het jaarverslag een getrouw beeld geeft omtrent de toestand op de balansdatum, de gang van zaken gedurende het boekjaar van de vennootschap en van de met haar verbonden ondernemingen waarvan de gegevens in haar jaarrekening zijn opgenomen en dat in het jaarverslag de wezenlijke risico's waarmee de vennootschap wordt geconfronteerd, zijn beschreven.

De Raad van Bestuur,

J.J. Fennema*, voorzitter

I.M. Oudejans*,

U. Vermeulen,

B.J. Hoevers (vanaf 1 september 2017).

Groningen, 28 maart 2018

*) statutair bestuurder

Jaarrekening

Geconsolideerde financiële overzichten

Geconsolideerde balans per 31 december (vóór winstbestemming)

<i>In miljoenen euro's</i>	Nadere toelichting	2017	2016
Activa			
Vaste activa			
- materiële vaste activa	3	8 499,9	8 665,3
- investeringen in joint ventures	5	190,1	233,2
- investeringen in geassocieerde deelnemingen	6	0,7	11,5
- overige kapitaalbelangen	7	490,7	470,2
- uitgestelde belastingvorderingen	8	402,0	430,3
Totaal vaste activa		9 583,4	9 810,5
Vlottende activa			
- voorraden	9	45,8	39,5
- handels- en overige vorderingen	10	161,2	182,8
- geldmiddelen en kasequivalenten	11	41,2	238,4
Totaal vlottende activa		248,2	460,7
Totaal activa		9 831,6	10 271,2

<i>In miljoenen euro's</i>		2017	2016
Passiva			
Totaal eigen vermogen			
toekomend aan de aandeelhouder	12	5 782,3	5 601,9
Langlopende verplichtingen			
- rentedragende leningen	14	2 842,9	3 164,3
- uitgestelde belastingverplichtingen	15	166,9	202,5
- personeelsbeloningen	16	102,8	100,4
- voorzieningen	17	57,9	67,6
Totaal langlopende verplichtingen		3 170,5	3 534,8
Kortlopende verplichtingen			
- kortlopende financieringsverplichtingen	18	602,8	794,9
- handelsschulden en overige te betalen posten	19	276,0	339,6
Totaal kortlopende verplichtingen		878,8	1 134,5
Totaal passiva		9 831,6	10 271,2

Geconsolideerde winst- en verliesrekening

<i>In miljoenen euro's</i>		Nadere toelichting	2017	2016
Voortgezette bedrijfsactiviteiten				
Opbrengsten	29		1 241,4	1 547,8
Aan investeringen toegerekende kosten			91,5	98,7
Personeelskosten	22		-206,1	-199,9
Overige bedrijfslasten	23		-374,2	-408,8
Afschrijvingskosten	3		-304,1	-304,6
Bijzondere waardeveranderingen	1		-117,0	-450,0
Totale lasten			-909,9	-1 264,6
Bedrijfsresultaat	30		331,5	283,2
Financieringsbaten			7,9	2,2
Financieringslasten	25		-85,5	-127,2
Resultaat (des)investeringen geassocieerde deelnemingen	6		18,6	0,0
Aandeel in resultaat joint ventures	5		3,3	31,2
Aandeel in resultaat geassocieerde deelnemingen	6		1,3	2,8
Ontvangen dividend overige kapitaalbelangen	7		23,9	27,2
Resultaat vóór belastingen			301,0	219,4
Belastingen	26		-41,5	-35,9
Resultaat ná belastingen			259,5	183,5

Geconsolideerd overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten

<i>In € miljoenen</i>	Nadere toelichting	2017	2016
<i>Resultaat na belastingen zoals opgenomen in de geconsolideerde winst-en-verliesrekening</i>		259,5	183,5
Saldo van actuariële winsten en verliezen terzake van personeelsbeloningen,	16	1,3	-3,8
waarvan vennootschapsbelasting		-0,3	1,2
<i>Totaal van de resultaten verwerkt in het eigen vermogen, welke bij realisatie niet worden geherclassificeerd naar de winst-en-verliesrekening</i>		1,0	-2,6
Mutatie van tegen reële waarde gewaardeerde overige kapitaalbelangen	7	20,5	35,3
Mutaties in de cashflow hedge reserves bij joint ventures en geassocieerde deelnemingen gewaardeerd op nettovermogenswaarde		13,6	1,2
Waarvan vennootschapsbelasting		-3,4	-0,3
Mutatie in cash flow hedge reserve	13	-0,9	-1,3
waarvan vennootschapsbelasting		0,2	0,3
<i>Totaal van de resultaten verwerkt in het eigen vermogen, welke bij realisatie worden geherclassificeerd naar de winst- en verliesrekening</i>		30,0	35,2
Totaal van de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten		290,5	216,1
Toe te rekenen aan aandeelhouder		290,5	216,1

Geconsolideerd mutatieoverzicht van het eigen vermogen

<i>In miljoenen euro's</i>	Aandelen kapitaal	Cash flow hedge reserve	Reële waarde reserve	Overige reserves	Onverdeeld resultaat	Totaal
2017						
Stand per 1 januari 2017	0,2	-46,3	297,4	5 167,1	183,5	5 601,9
Totaal van de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten over het boekjaar	-	9,5	20,5	1,0	259,5	290,5
Uitgekeerd dividend 2016	-	-	-	-	-110,1	-110,1
Toegevoegd aan de overige reserves	-	-	-	73,4	-73,4	0,0
Stand per 31 december 2017	0,2	-36,8	317,9	5 241,5	259,5	5 782,3
2016						
Stand per 1 januari 2016	0,2	-46,2	262,1	4 948,5	552,9	5 717,5
Totaal van de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten over het boekjaar	-	-0,1	35,3	-2,6	183,5	216,1
Uitgekeerd dividend 2014	-	-	-	-	-331,7	-331,7
Toegevoegd aan de overige reserves	-	-	-	221,2	-221,2	0,0
Stand per 31 december 2016	0,2	-46,3	297,4	5 167,1	183,5	5 601,9

Geconsolideerd kasstroomoverzicht

<i>In miljoenen euro's</i>	Nadere toelichting	2017	2016
Kasstroom uit operationele activiteiten			
Opbrengsten		1 241,4	1 547,8
Totale lasten		-909,9	-1 264,6
Bedrijfsresultaat		331,5	283,2
Aanpassingen voor:			
- afschrijvingskosten	3	304,1	304,6
- bijzondere waardeveranderingen	1	117,0	450,0
- mutatie voorraden	9	-6,3	-5,6
- mutatie vorderingen	10	31,7	14,5
- mutatie niet-rentedragende verplichtingen		-10,7	48,2
- resultaat desinvesteringen		5,4	14,5
Kasstroom uit bedrijfsoperaties		772,7	1 109,4
Ontvangen rente		7,9	2,2
Ontvangen dividend joint ventures	5	41,6	12,6
Ontvangen dividend geassocieerde deelnemingen	6	1,2	3,7
Ontvangen dividend overige kapitaalbelangen	7	23,9	27,2
Betaalde rente	25	-115,4	-140,9
Betaalde vennootschapsbelasting	26	-70,1	-130,4
		-110,9	-225,6
Kasstroom uit operationele activiteiten		661,8	883,8

<i>In miljoenen euro's</i>	Nadere toelichting	2017	2016
Investerings in (im)materiële vaste activa	3	-269,5	-294,0
Desinvesteringen in (im)materiële vaste activa	3	-0,9	0,0
Investerings in joint ventures	5	-2,9	-56,3
Terugbetaald kapitaal joint ventures	5	18,0	
Resultaat desinvesteringen geassocieerde deelnemingen		20,0	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-235,3	-350,3
Kasstroom uit financieringsactiviteiten			
Opname langlopende schulden	14	0,0	950,0
Aflossingen van langlopende schulden	14	-771,4	-721,4
Mutatie kortlopende financieringsverplichtingen	18	257,8	-256,7
Uitgekeerd dividend	28	-110,1	-331,7
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-623,7	-359,8
Mutatie geldmiddelen en kasequivalenten		-197,2	173,7
Geldmiddelen en kasequivalenten ultimo vorig jaar		238,4	64,7
Geldmiddelen en kasequivalenten ultimo dit jaar		41,2	238,4
		-197,2	173,7

Toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten

Opmaken en vaststellen van de jaarrekening

De jaarrekening 2017 is opgemaakt door de Raad van Bestuur op 28 maart 2018. De opgemaakte jaarrekening wordt ter vaststelling voorgelegd aan de Algemene Vergadering van Aandeelhouders van 24 april 2018.

Aard der bedrijfsactiviteiten

De N.V. Nederlandse Gasunie (Gasunie) is een Europees gasinfrastructuurbedrijf. Het netwerk van Gasunie is één van de grootste gastransport-hogedruknetten in Europa en bestaat uit ongeveer 15.500 kilometer pijpleiding in Nederland en Noord-Duitsland, tientallen installaties en ongeveer 1.300 gasontvangstations. De jaarlijkse doorzet van gas bedraagt circa 1.250 TWh (125 miljard m³). Gasunie dient het algemeen belang in de markten waarin ze actief is en streeft ernaar een optimale waarde te creëren voor haar stakeholders. Gasunie biedt transportdiensten aan via haar dochterondernemingen Gasunie Transport Services B.V. in Nederland en Gasunie Deutschland Transport Services GmbH in Duitsland. Daarnaast biedt ze ook andere diensten aan op het gebied van gasinfrastructuur, waaronder gasopslag, LNG-opslag en het certificeren van groen gas via haar dochterbedrijf, Vertogas. Gasunie wil haar infrastructuur en kennis inzetten voor verdere ontwikkeling en integratie van hernieuwbare energiebronnen, en van groen gas in het bijzonder.

De vennootschap is statutair en feitelijk gevestigd te Groningen op Concourslaan 17, ingeschreven onder KvK-nummer 02029700.

Alle op balansdatum uitstaande aandelen worden gehouden door de Staat der Nederlanden.

Uitgangspunten voor de grondslagen

Op grond van de Verordening (EG) nr. 1606/2002 van het Europees Parlement dient de vennootschap haar geconsolideerde financiële overzichten op te stellen in overeenstemming met de bepalingen van de International Financial Reporting Standards (IFRS), zoals bekrachtigd door de Europese Unie.

De grondslagen van waardering en resultaatbepaling toegepast bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening 2017 zijn consistent met de toegepaste grondslagen bij het opstellen van de geconsolideerde jaarrekening 2016. Vanaf boekjaar 2017 zijn binnen de Europese Unie geen standaarden en interpretaties effectief geworden.

Vanaf boekjaar 2017 worden de volgende nieuwe standaarden en interpretaties effectief maar zijn nog niet bekrachtigd binnen de Europese Unie:

- IAS 12: Recognition of Deferred Tax Assets for Unrealized losses (Amendments)
- IAS 7: Statement of Cash Flows. Disclosure initiative: Amendments to IAS 7

De vennootschap verwacht dat de toepassing van de hierboven opgenomen onderwerpen geen materiële invloed heeft op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap. De vereiste toelichtingen op grond van de amendments op IAS 7 zijn in deze jaarrekening opgenomen onder nummers 14, 18, en 20.

Vanaf boekjaar 2018 worden de volgende standaarden effectief die zijn bekrachtigd binnen de Europese Unie:

- IFRS 9 Financial Instruments
- IFRS 15 Revenue from Contracts with Customers

De vennootschap heeft onderzocht in hoeverre IFRS 9 materiële invloed zal hebben op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap in de periode van eerste toepassing en in hoeverre dit zal leiden tot additionele toelichtingen. Er is geen materiële invloed op het eigen vermogen en het resultaat van de vennootschap.

Toepassing van de standaard leidt tot aanvullende toelichtingen ten aanzien van cashflow hedge accounting en het kredietbeleid en -risico.

De vennootschap heeft onderzocht in hoeverre IFRS 15 materiële invloed zal hebben op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap in de periode van eerste toepassing en in hoeverre dit zal leiden tot additionele toelichtingen. Er is geen materiële invloed op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap. Wel brengt toepassing van IFRS 15 naar verwachting additionele toelichtingen met zich mee, met name ten aanzien van contracten en afzonderlijke leveringsverplichtingen en de inschattingen van het management bij het toepassen van deze standaard.

Vanaf boekjaar 2018 worden de volgende nieuwe standaarden effectief die nog niet zijn bekrachtigd binnen de Europese Unie:

- Clarifications to IFRS 15 revenue from contracts with customers
- Amendments to IFRS 2: Classification and Measurement of Share-based Payment Transactions (issued on 20 June 2016)
- Amendments to IFRS 4: Applying IFRS 9 Financial Instruments with IFRS 4 Insurance Contracts (issued on 12 September 2016)
- Annual Improvements to IFRS Standards 2014-2016 Cycle
- IFRIC Interpretation 22 Foreign Currency Transactions and Advance Consideration (issued on 8 December 2016)
- Amendments to IAS 40: Transfers of Investment Property (issued on 8 December 2016)

De overige standaarden die vanaf 2018 effectief worden maar nog niet zijn bekrachtigd door de Europese Unie hebben geen materiële invloed op het eigen vermogen en het resultaat van de vennootschap en brengen geen additionele toelichtingen met zich mee.

Vanaf het boekjaar 2019 wordt IFRS 16 Leases effectief. Deze standaard is bekrachtigd door de Europese Unie. De vennootschap heeft onderzocht in hoeverre dit materiële invloed zal hebben op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap in de periode van eerste toepassing en in hoeverre dit zal leiden tot additionele toelichtingen. Naar verwachting is er geen materiële invloed op het eigen vermogen en resultaat van de vennootschap. Wel zal er een niet-materiële verschuiving van bedrijfslasten naar rente- en afschrijvingslasten plaatsvinden. Daarnaast zullen zowel de materiële vaste activa als de kort- en langlopende verplichtingen toenemen. De vennootschap verwacht dat deze balansverlenging tussen de 50 en 100 miljoen euro zal bedragen. Voorts zal er in het kasstroom overzicht een verschuiving plaatsvinden van operationele kasstromen naar financieringskasstromen. Tot slot verwacht de vennootschap aanvullende toelichtingen op te stellen inzake de leaseverplichtingen bij de afschrijvingslasten en de financieringslasten.

Vanaf boekjaar 2019 worden de volgende nieuwe standaarden effectief die nog niet zijn bekrachtigd binnen de Europese Unie:

- IFRIC 23 Uncertainty over Income Tax Treatments (issued on 7 June 2017)
- Amendments to IFRS 9: Prepayment features with negative Compensation (issued on 12 October 2017)
- Amendments to IAS 28: Long term interests in Associates and Joint Ventures (issued on 12 October 2017)

Deze standaarden hebben naar verwachting geen materiële invloed op het eigen vermogen en het resultaat van de vennootschap en brengen geen additionele toelichtingen met zich mee.

Oordelen en schattingen door het management

Het management maakt bij het opstellen van de jaarrekening schattingen en beoordelingen, die de gerapporteerde bedragen voor activa en passiva op balansdatum en het resultaat over het boekjaar beïnvloeden.

Oordelen en schattingen zijn met name van belang bij de waardering van vaste activa, voorziening voor opruimingskosten en saneringen, uitgestelde belastingen, pensioenen en overige kapitaalbelangen, met name het 9% belang van de Vennootschap in Nordstream A.G. Ook spelen oordelen een belangrijke rol bij de classificatie van kapitaalsbelangen in het kader van IFRS 10 Consolidated Financial Statements en IFRS 11 Joint Arrangements zoals nader toegelicht onder noten 4, 5 en 6 van de geconsolideerde jaarrekening.

Vaste activa

Vaste activa betreffen onder andere het gastransportnetwerk.

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen kostprijs verminderd met lineaire afschrijvingen, gebaseerd op de verwachte economische levensduur rekening houdend met de restwaarde, en bijzondere waardeverminderingen. Hiertoe zijn aannames gedaan over de levensduur, restwaarde en toekomstige kasstromen van voornamelijk de transportleidingen.

Een belangrijk deel van de bedrijfsactiviteiten valt onder reguleringsregimes. De toekomstige kasstromen en de daarmee samenhangende realiseerbare waarde van de gereguleerde activa worden mede bepaald door oordelen en schattingen ten aanzien van de kasstromen die binnen het relevante reguleringskader kunnen worden verdiend. Voor aanvullende informatie verwijzen wij naar punt 1 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.

Voorziening voor opruimingskosten en saneringen

Een voorziening voor opruimingskosten en saneringen is gevormd naar aanleiding van besluiten van het management om binnen afzienbare tijd specifieke activa buitengebruik te stellen, te verwijderen of te saneren, bijvoorbeeld naar aanleiding van nieuwe wetgeving. De omvang van de voorziening wordt bepaald aan de hand van ervaringscijfers van gereed gekomen projecten. Voor aanvullende informatie verwijzen wij naar punt 17 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.

Een voorziening voor algemene opruimingskosten op langere termijn wordt niet opgenomen omdat het thans niet aannemelijk wordt geacht dat het opruimen van transportleidingen en toebehoren aan de orde zal komen. Verwacht wordt dat de opbrengsten van een alternatieve aanwending (op termijn) verminderd met de kosten van conservering zullen opwegen tegen de (maatschappelijke) kosten van het opruimen.

Uitgestelde belastingvorderingen

Voor alle verrekenbare tijdelijke verschillen en voor beschikbare voorwaartse verliescompensatie wordt een uitgestelde belastingvordering opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er fiscale winst beschikbaar zal zijn voor verrekening. Hiertoe zijn aannames gedaan over de toekomstige fiscale winsten.

Pensioenen

De kosten van de toegezegd-pensioenregelingen en de waardering van de toegezegd-pensioenverplichtingen worden bepaald met behulp van actuariële berekeningen. Hiertoe zijn belangrijke aannames gedaan over de marktrente op bedrijfsobligaties van hoge kwaliteit ter bepaling van de disconteringsvoet, de verwachte toekomstige salarisverhogingen, de verwachte toekomstige pensioenverhogingen en de gemiddelde levensverwachting. Voor aanvullende informatie verwijzen wij naar punt 17 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.

Overige kapitaalbelangen

Het belang in Nord Stream AG wordt gewaardeerd tegen reële waarde rekening houdend met een disconteringsvoet na belastingen op de verwachte kasstromen. De verwachte kasstromen zijn gebaseerd op contractueel gemaakte afspraken. Bij het bepalen van de disconteringsvoet na belastingen zijn de aannames door het management belangrijk. Voor aanvullende informatie verwijzen wij naar punt 6 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.

Grondslagen voor consolidatie

In de geconsolideerde jaarrekening zijn de financiële gegevens van de N.V. Nederlandse Gasunie en haar groepsmaatschappijen opgenomen. Groepsmaatschappijen zijn rechtspersonen en vennootschappen waarin beslissende zeggenschap ('control') wordt uitgeoefend.

Van 'control' is sprake indien de Groep:

- macht ('power') heeft over de relevante activiteiten van de betreffende rechtspersoon/vennootschap; en
- is blootgesteld aan of gerechtigd is tot variabele opbrengsten uit hoofde van de betrokkenheid bij de rechtspersoon/vennootschap; en
- over de mogelijkheid beschikt zijn macht over de rechtspersoon /vennootschap te gebruiken om de omvang van de opbrengsten van de investeerder te beïnvloeden.

In het algemeen wordt control verondersteld indien de Groep meer dan 50% van de stemgerechtigde aandelen bezit, maar dit wordt naar de feitelijke omstandigheden per individueel kapitaalbelang beoordeeld.

Bij gewijzigde omstandigheden beoordeelt de Groep opnieuw of wel of geen sprake is van control.

De groepsmaatschappijen worden integraal geconsolideerd vanaf de datum waarop beslissende zeggenschap op de groepsmaatschappij is verkregen. De groepsmaatschappijen worden niet meer in de consolidatie opgenomen vanaf de datum waarop geen sprake meer is van beslissende zeggenschap. De posten in de geconsolideerde jaarrekening worden volgens uniforme grondslagen van waardering en resultaatbepaling vastgesteld.

Financiële relaties en niet-gerealiseerde resultaten tussen groepsmaatschappijen worden geëlimineerd.

De in de consolidatie begrepen groepsmaatschappijen zijn:

Naam van de vennootschap	Zetel	Aandeel in kapitaal op 31 december	
		2017	2016
EnergyStock B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa Holding B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 1 B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 2 B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 3 B.V.	Groningen	100%	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 4 B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie BBL B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Engineering B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie New Energy B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie LNG Holding B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Peakshaver B.V.	Groningen	-	100%
Gasunie Transport Services B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Grid Services B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Underground Storage (GUUS) B.V.	Groningen	-	100%
Vertogas B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Waterstof Services B.V.	Groningen	100%	100%
Gasunie Deutschland GmbH & Co. KG	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Deutschland Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Deutschland Technical Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Deutschland Transport Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Deutschland Transport Services Holding GmbH	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Deutschland Verwaltungs GmbH	Hannover, Duitsland	100%	100%
Gasunie Infrastruktur AG	Zug, Zwitserland	100%	100%

Gasunie Peakshaver B.V. is opgericht in 2014. Per 1 januari 2017 is deze vennootschap gefuseerd met Gasunie Transport Services B.V.

Gasunie Underground Storage (GUUS) B.V. is in 2017 geliquideerd. De liquidatie is financieel neutraal verlopen.

Gasunie Transport Services B.V. is de netbeheerder van het landelijk gastransportnet in de zin van de Gaswet. De minister heeft regels gesteld ten aanzien van goed financieel beheer door een netbeheerder in het 'Besluit Financieel Beheer Netbeheerder'. Deze regels bestaan uit een aantal financiële ratio's waaronder een eigenvermogensminimum. Dit kan leiden tot restricties ten aanzien van de uitkeerbaarheid van onder andere dividend.

Per 2 januari 2018 is Gasunie Grid Services B.V. gefuseerd met Gasunie Transport Services B.V.

Gasunie Waterstof Services B.V. is in augustus 2017 opgericht en heeft als doel het ontwikkelen en exploiteren van activiteiten op het gebied van waterstof als energiedrager.

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De algemene grondslag voor de waardering en de resultaatbepaling wordt gevormd door de historische kosten. Voor zover onderstaand niet anders vermeld, wordt deze algemene grondslag toegepast.

Vreemde valuta

De functionele en rapporteringvaluta van de vennootschap is de euro. De geconsolideerde jaarrekening is opgemaakt in euro's.

Transacties in vreemde valuta worden verantwoord tegen de koers van de functionele valuta per de datum van de transactie.

Monetaire activa en passiva in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per balansdatum. Eventuele omrekeningsverschillen alsmede verschillen bij afwikkeling van de transacties worden verantwoord in de winst- en verliesrekening.

Bedrijfscombinaties (acquisities)

Bedrijfscombinaties worden verantwoord in overeenstemming met de in IFRS 3 Business Combinations beschreven methodiek: de 'acquisition method'. De verkrijgingsprijs van een acquisitie wordt bepaald op het totaal van opgeofferde activa, aangegane of overgenomen verplichtingen en door de overnemende partij uitgegeven eigen vermogen instrumenten. Kosten verband houdend met de overname worden direct ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht. De bij de bedrijfscombinaties verkregen identificeerbare activa, passiva en voorwaardelijke verplichtingen worden door de overnemende partij verantwoord tegen de reële waarde op de overnamedatum.

Het meerdere van de verkrijgingsprijs van een acquisitie boven het Gasunie aandeel in de reële waarde van de netto identificeerbare activa, passiva en voorwaardelijke verplichtingen wordt geclassificeerd als goodwill. Het wordt opgenomen onder de immateriële vaste activa. Na de eerste opname wordt de goodwill gewaardeerd tegen kostprijs minus eventuele geaccumuleerde bijzondere waardeverminderingen.

Vaste activa

Materiële vaste activa

Materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen kostprijs verminderd met lineaire afschrijvingen, gebaseerd op de verwachte economische levensduur rekening houdend met de restwaarde en bijzondere waardeverminderingen. De restwaarde van het actief, de gebruiksduur en de afschrijvingsmethodes worden beoordeeld en indien noodzakelijk aangepast per het einde van het boekjaar.

De bijdrage van derden in de kosten van aanleg van het gastransportnetwerk worden op de investeringen in mindering gebracht.

Materiële vaste activa die op balansdatum nog niet zijn opgeleverd worden verantwoord onder de 'vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering'. Na de ingebruikname worden de betreffende activa naar hun aard gerubriceerd onder één van de hoofdcategorieën. De hoeveelheden gas en stikstof permanent aanwezig in de pijpleidingen en cavernes benodigd voor het gastransport en gerelateerde diensten worden opgenomen onder de 'andere vaste bedrijfsmiddelen'.

De materiële vaste activa worden onderverdeeld in de volgende componenten:

- Bedrijfsgebouwen en -terreinen
- Compressorstations
- Installaties
- Hoofdtransportleidingen c.a.
- Regionale transportleidingen c.a.
- Ondergrondse gasopslag
- Andere vaste bedrijfsmiddelen
- Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering

Subsidies

Subsidies op investeringsprojecten worden in mindering gebracht op de boekwaarde van het betreffende actief. De subsidie wordt over de looptijd van het actief verantwoord in resultatenrekening als vermindering van de afschrijvingskosten.

Investeringsen in joint operations

Investeringsen in joint operations zijn kapitaalbelangen waarin de vennootschap gezamenlijke zeggenschap uitoefent en rechten heeft op de activa en verplichtingen uit hoofde van de schulden van de kapitaalbelangen.

In de financiële overzichten worden de rechten op de activa en verplichtingen uit hoofde van de schulden en de bijbehorende rechten op de opbrengsten en lasten van de joint operations opgenomen.

Investeringsen in joint ventures

Investeringsen in joint ventures zijn kapitaalbelangen waarin de vennootschap gezamenlijke zeggenschap uitoefent en rechten heeft op de netto-activa van de kapitaalbelangen.

Deze kapitaalbelangen worden volgens de equity-methode gewaardeerd. Overeenkomstig deze methode worden de kapitaalbelangen opgenomen tegen de verkrijgingsprijs (inclusief goodwill) vermeerderd met het aandeel in het resultaat en het aandeel in de overige gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten vanaf het moment van verwerving en verminderd met het aandeel in de dividenduitkeringen. In de winst- en verliesrekening en in het geconsolideerde overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten wordt het aandeel van de vennootschap in het resultaat van de joint ventures opgenomen.

Investeringsen in geassocieerde deelnemingen

Investeringsen in geassocieerde deelnemingen zijn kapitaalbelangen waarin de vennootschap invloed van betekenis uitoefent op het zakelijke en financiële beleid.

Deze kapitaalbelangen worden volgens de equity-methode gewaardeerd. Overeenkomstig deze methode worden de kapitaalbelangen opgenomen tegen de verkrijgingsprijs (inclusief goodwill) vermeerderd met het aandeel in het resultaat en het aandeel in de overige gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten vanaf het moment van verwerving en verminderd met het aandeel in de dividenduitkeringen. In de winst- en verliesrekening wordt het aandeel van de vennootschap in het resultaat van de geassocieerde deelnemingen opgenomen.

Overige kapitaalbelangen

Een overig kapitaalbelang wordt op basis van IAS 39 (vanaf 2018 op basis van IFRS 9) na de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde, waarbij niet-gerealiseerde winsten of verliezen worden verwerkt in het eigen vermogen totdat het overig kapitaalbelang niet meer wordt opgenomen of onderhevig is aan een bijzondere waardevermindering. Op dat moment wordt de cumulatieve winst of het cumulatieve verlies verwerkt in de winst- en verliesrekening.

Indien de reële waarde niet betrouwbaar kan worden vastgesteld wordt een overig kapitaalbelang gewaardeerd tegen kostprijs.

In de winst- en verliesrekening wordt het ontvangen dividend van de overige kapitaalbelangen opgenomen.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

De vennootschap onderzoekt periodiek en indien daartoe een aanleiding bestaat of er sprake is van een bijzondere waardevermindering van vaste activa, waaronder (im)materiële en financiële vaste activa. Zij bepaalt daartoe de realiseerbare waarde van de activa. De realiseerbare waarde is de hoogste van de directe en de indirecte opbrengstwaarde. Indien deze waarde lager is dan de huidige boekwaarde, dan wordt het verschil ten laste van de winst- en verliesrekening gebracht. De aard van de activa leidt ertoe dat de realiseerbare waarde veelal niet per actief kan worden bepaald. In deze gevallen wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

De vennootschap onderzoekt indien daartoe een aanleiding bestaat of het bijzondere waardeverminderingverlies dat in voorgaande perioden is verantwoord voor een materieel vast actief niet meer bestaat of is afgenomen. Een eventuele terugname wordt in de winst- en verliesrekening verantwoord. Bijzondere waardeverminderingen van goodwill worden in toekomstige perioden niet teruggenomen.

Flottende activa

Vorraden

De voorraden van onderhoudsmaterialen en onderdelen worden opgenomen tegen de gemiddelde inkooprijzen of lagere realiseerbare waarde.

Vorderingen

Vorderingen worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde. Na eerste verwerking worden zij gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs gebruikmakend van de effectieve interestmethode onder aftrek van de voorziening wegens oninbaarheid. Indien daartoe een objectieve aanleiding is, wordt een voorziening wegens oninbaarheid gevormd. Onder de post handelsvorderingen zijn tevens de per balansdatum nog niet gefactureerde bedragen begrepen van in het boekjaar verleende diensten.

Geldmiddelen en kasequivalenten

Geldmiddelen omvatten de beschikbare geldmiddelen in contanten en uitstaande bedragen bij banken. Kasequivalenten worden aangehouden met als doel kortlopende verplichtingen contant te voldoen, en worden niet zozeer aangewend voor investeringen of andere doeleinden. Een belegging komt slechts in aanmerking als kasequivalent indien ze onmiddellijk kan worden omgezet in een gekend bedrag aan geldmiddelen en niet onderhevig is aan een materieel risico van waardeverminderingen.

Langlopende verplichtingen

Dit betreft verplichtingen met een resterende looptijd van meer dan een jaar. De binnen een jaar vervallende aflossingsverplichtingen op langlopende schulden worden opgenomen onder kortlopende verplichtingen.

Rentedragende leningen worden bij de eerste opname gewaardeerd tegen reële waarde van de ontvangen prestatie verminderd met de transactiekosten. Na deze eerste opname worden de rentedragende leningen vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs op basis van de effectieve-rentemethode. De leningen worden niet meer opgenomen op het moment dat de contractuele verplichting is vervallen of verlopen.

Personeelsbeloningen

De langlopende verplichtingen ter zake van personeelsbeloningen hebben betrekking op pensioenverplichtingen, jubileumuitkeringen en de kosten van de secundaire arbeidsvoorwaarden na pensionering voor postactieve en gepensioneerde werknemers.

Pensioenverplichtingen

De N.V. Nederlandse Gasunie en de in de consolidatie begrepen groepsmaatschappijen hebben meerdere pensioenregelingen die haar werknemers aanspraak geeft op onder andere ouderdoms- en

nabestaandenpensioen.

Per 1 juli 2013 is de pensioenovereenkomst van de medewerkers van de N.V. Nederlandse Gasunie gewijzigd. De nieuwe pensioentoezegging houdt in dat de vennootschap zich verplicht heeft tot het betalen van een vaste, vooraf vastgestelde premie. Deze premie is gebaseerd op een voorwaardelijk middelloonsysteem, met als ambitie een opbouw van 2% per jaar van de pensioengrondslag. Ook het Pensioenspaarreglement Raad van Bestuur (gebaseerd op een voorwaardelijk middelloonsysteem) is vervangen door de nieuwe pensioenovereenkomst.

Per 1 januari 2015 is nieuwe wetgeving van kracht geworden betreffende de fiscaal toegestane pensioenopbouw. De pensioenopbouw in een voorwaardelijk middelloonsysteem is gemaximeerd op 1,875% per jaar over de gemiddelde pensioengrondslag en het maximaal pensioengevend salaris is € 100.000. Per 1 januari 2015 is de pensioenregeling in lijn met deze wetgeving gewijzigd. De pensioentoezegging, het betalen van de vooraf vastgestelde premie, is niet gewijzigd.

De pensioenovereenkomst kwalificeert in IFRS termen als een zogenaamde toegezegde bijdrageregeling.

De verschuldigde premie uit hoofde van de pensioentoezeggingen aan de werknemers van de N.V. Nederlandse Gasunie wordt betaald aan de Stichting Pensioenfonds Gasunie. De stichting voert de pensioenregeling uit. Voor alle pensioenverplichtingen, welke zijn ondergebracht bij Stichting Pensioenfonds Gasunie, houdt het fonds beleggingen aan.

Voor de werknemers van Gasunie Deutschland die vanaf 2012 in dienst zijn getreden is in 2013 een pensioenregeling geïmplementeerd en per 1 januari 2013 van kracht geworden. Deze pensioenregeling welke één op één is herverzekerd bij een pensioenfonds wordt behandeld als een toegezegde bijdrageregeling. De werkgeversbijdrage wordt per jaar bepaald door het bruto pensioeninkomen en kan oplopen tot 4% van de bijdragegrondslag.

De pensioenregeling van de werknemers van Gasunie Deutschland, die vóór 2012 in dienst zijn getreden, betreft een toegezegd-pensioenregeling welke is gebaseerd op een eindloonsysteem. De aanspraken van deze werknemers zijn niet afgefinancierd.

De voorziening voor pensioenverplichtingen wordt berekend in overeenstemming met de 'projected unit credit method of actuarial cost allocation'. Volgens deze methode wordt de contante waarde van de pensioenaanspraken bepaald op basis van het aantal actieve dienstjaren tot aan de balansdatum, het geraamde salarisoniveau per de verwachte pensioneringsdatum en de disconteringsvoet.

Actuariële winsten en verliezen worden volledig en rechtstreeks verantwoord in het eigen vermogen in de periode waarin zij zich voordoen onder aftrek van uitgestelde belastingen.

Jaarlijks worden actuariële berekeningen opgesteld door externe actuarissen.

Voorziening voor jubileumuitkeringen

De voorziening heeft betrekking op de jubileumuitkeringen die de N.V. Nederlandse Gasunie uitkeert aan haar werknemers bij dienstjubilea. Er is rekening gehouden met de kans dat de uitkering zal plaatsvinden en met een disconteringsvoet vóór belastingen welke rekening houdt met de huidige marktbeoordelingen voor de tijdswaarde van geld en de risico's die inherent zijn aan de verplichting.

Voorziening voor kosten van de secundaire arbeidsvoorwaarden na pensionering voor postactieve en gepensioneerde werknemers

De voorziening heeft betrekking op de vergoeding die de N.V. Nederlandse Gasunie verstrekt aan haar werknemers na hun pensionering. De voorziening vertegenwoordigt de contante waarde van de al ingegane

verplichtingen ter zake van postactieve en gepensioneerde werknemers. Er is rekening gehouden met sterkansen en een disconteringsvoet vóór belastingen welke rekening houdt met de huidige marktbeoordelingen voor de tijdswaarde van geld en de risico's die inherent zijn aan de verplichting.

Periodiek worden de veronderstellingen van deze voorziening getoetst aan de hand van sterfte-, rente- en kostenontwikkelingen en zo nodig bijgesteld.

Voorzieningen

Het bedrag opgenomen als voorziening is de best mogelijke schatting op de balansdatum van de uitgaven die vereist zijn om aan de bestaande verplichting te voldoen, rekening houdend met de waarschijnlijkheid van het mogelijke resultaat van de gebeurtenis.

Indien het effect van de tijdswaarde van geld materieel is, wordt een voorziening bepaald op de contante waarde van de uitgaven die naar verwachting vereist zullen zijn om de verplichting af te wikkelen.

De disconteringsvoet wordt bepaald vóór belastingen en houdt rekening met de huidige marktbeoordelingen voor de tijdswaarde van geld en de risico's die inherent zijn aan de verplichting.

Voorziening voor opruimingskosten en saneringen

Deze voorziening wordt gevormd naar aanleiding van besluiten van het management om binnen afzienbare tijd specifieke activa buitengebruik te stellen, te verwijderen of te saneren, bijvoorbeeld naar aanleiding van nieuwe wetgeving.

Kortlopende verplichtingen

Dit betreft verplichtingen met een looptijd van maximaal een jaar.

Opbrengsten

Onder 'opbrengsten' wordt verstaan de opbrengsten van aan derden geleverde diensten uit gastransport en gastransport gerelateerde diensten aan derden onder aftrek van kortingen en over deze omzet geheven belastingen zoals omzetbelasting.

Indien het resultaat van een transactie aangaande het verlenen van een dienst betrouwbaar kan worden geschat, wordt de opbrengst met betrekking tot die dienst verwerkt naar rato van de verrichtte prestaties in het boekjaar.

Diensten die betrekking hebben op het beschikbaar stellen van transportcapaciteit, staan los van het daadwerkelijk gebruik. Zij worden geacht te zijn geleverd, indien de capaciteit ter beschikking heeft gestaan aan de afnemer gedurende het overeengekomen tijdvak.

Aan investeringen toegerekende kosten

Onder de 'aan investeringen toegerekende kosten' worden de eigen bedrijfskosten opgenomen ten dienste van de vervaardiging van materiële vaste activa. Het betreft voornamelijk de kosten van eigen en inleenpersoneel en een deel van de organisatiekosten van de ondersteunende afdelingen.

Overige bedrijfslasten

De kosten worden bepaald op historische basis, met inachtneming van de hiervoor al vermelde grondslagen voor de waardering en worden toegerekend aan de verslagperiode waarop zij betrekking hebben. Verliezen worden in aanmerking genomen in de verslagperiode waarin zij voorzienbaar zijn.

Onder de personeelskosten wordt verstaan alle personeelsbeloningen tijdens en na afloop van het dienstverband. De verplichtingen van de vennootschap met betrekking tot personeelsbeloningen omvatten niet alleen de in rechte afdwingbare verplichtingen, maar ok die waarbij sprake is van een situatie waarin de vennootschap geen ander reel alternatief dan het nakomen van die verplichting ("constructive obligation").

Lease

Leaseovereenkomsten waarbij sprake is van overdracht aan de Groep van nagenoeg alle aan het eigendom verbonden risico's en voordelen, worden geclassificeerd als financiële lease en opgenomen als investeringen onder materiële vaste activa, waartegenover een verplichting op lange termijn wordt gevormd. Bij overige leaseovereenkomsten (operationele lease) worden betalingen uit hoofde van deze leaseovereenkomsten op tijdsevenredige basis als last in het resultaat verwerkt.

Financieringsbaten en -lasten

Hieronder worden baten en lasten verband houdende met de financiering verantwoord.

Rentebaten worden tijdsevenredig in de winst- en verliesrekening verwerkt rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende actiefpost, indien hun bedrag bepaalbaar is en hun ontvangst waarschijnlijk.

Rentelasten worden geactiveerd indien deze betrekking hebben op de aankoop, constructie of productie van kwalificerende activa, waarvoor geldt dat het actief noodzakelijkerwijze pas na een aanzienlijke tijdsperiode klaar is voor het beoogde gebruik.

De overige rentelasten worden tijdsevenredig in de winst- en verliesrekening verwerkt rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende passiefpost.

Vennootschapsbelasting

Voor alle belastbare tijdelijke verschillen wordt een uitgestelde belastingverplichting opgenomen. Voor alle verrekenbare tijdelijke verschillen en voor beschikbare voorwaartse verliescompensatie wordt een uitgestelde belastingvordering opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er fiscale winst beschikbaar zal zijn voor verrekening.

De uitgestelde belastingverplichtingen en -vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. Bij de waardering worden die belastingtarieven gehanteerd die naar verwachting van toepassing zullen zijn op de periode waarin realisatie zal plaatsvinden op basis van de belastingtarieven en de belastingwetgeving waarvan het wetgevingsproces (materieel) is afgesloten op balansdatum. De uit tariefswijzigingen voortvloeiende mutaties worden verwerkt in de winst- en verliesrekening met uitzondering van de mutaties die betrekking hebben op de herwaardering van de materiële vaste activa per 1 januari 2004, de fiscale verwerking van de door de Staat betaalde koopsom, de actuariële winsten en verliezen en de cash flow hedge reserve. Deze mutaties worden rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkt.

(Uitgestelde) belastingvorderingen en -verplichtingen worden gesaldeerd indien er een wettelijk afdwingbaar recht bestaat om de belastingvorderingen en -verplichtingen te salderen en deze vorderingen en verplichtingen samenhangen met door dezelfde belastingautoriteit opgelegde winstbelasting aan dezelfde belasting verschuldigde entiteit, dan wel op verschillende belasting verschuldigde entiteiten die voornemens zijn de belastingvorderingen en -verplichtingen te salderen of waarvan de belastingvorderingen en -verplichtingen gelijktijdig worden gerealiseerd.

Tussen de N.V. Nederlandse Gasunie en haar Nederlandse 100%-groepsmaatschappijen bestaat een fiscale eenheid. Aan deze groepsmaatschappijen wordt geen vennootschapsbelasting toegerekend, met uitzondering van Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V. De in de vennootschappelijke winst- en verliesrekening opgenomen belastinglast heeft betrekking op alle tot de fiscale eenheid behorende vennootschappen, met uitzondering van Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V.

Tussen Gasunie Deutschland GmbH & Co. KG en haar Duitse 100%-groepsmaatschappijen bestaat een fiscale eenheid in Duitsland voor Gewerbesteuer en Körperschaftsteuer/Solidaritätszuschlag.

De belastingen worden berekend op basis van het verantwoorde resultaat, rekening houdend met fiscaal vrijgestelde posten en geheel of gedeeltelijk niet-aftrekbare kosten.

Kasstroomoverzicht

In dit overzicht komen de gegenereerde kasstromen tot uitdrukking. De kasstroom uit operationele activiteiten wordt op basis van de indirecte methode bepaald uitgaande van de opbrengsten in de geconsolideerde winst- en verliesrekening. Gasunie presenteert ontvangen en betaalde rente, ontvangen dividenden van joint ventures, geassocieerde deelnemingen en overige kapitaalbelangen en betaalde vennootschapsbelasting als onderdeel van de kasstroom uit operationele activiteiten.

Financiële informatie per segment

De informatie over de bedrijfsactiviteiten waarover afzonderlijke financiële informatie beschikbaar is en waarvan de bedrijfsresultaten regelmatig worden beoordeeld door de hoogstgeplaatste functionaris die belangrijke operationele beslissingen neemt is gericht op enerzijds de 'gastransport'-activiteiten in Nederland en Duitsland en anderzijds de 'new business'-activiteiten.

De binnen Gasunie te definiëren operationele segmenten op basis van IFRS 8 Operating Segments zijn:

- Gasunie Transport Services
- Gasunie Deutschland
- Participations

Voor nadere financiële informatie per segment verwijzen wij naar punt 29, 30 en 31 van de toelichting op de geconsolideerde jaarrekening.

Afgeleide financiële instrumenten

Cash flow hedge accounting

Op de afgeleide financiële instrumenten die daartoe specifiek zijn aangewezen door het management, die zijn gericht op het afdekken van een zeer waarschijnlijke kasstroom en voldoen aan de overige voorwaarden wordt cash flow hedge accounting toegepast.

Zij worden bij de eerste opname verantwoord tegen de reële waarde per de datum waarop het contract is aangegaan en vervolgens wordt hun reële waarde periodiek opnieuw bepaald. De reële waarde wordt berekend door middel van het disconteren van de toekomstige kasstromen tegen de actuele rentecurve.

De winst of het verlies op het effectieve deel van het afdekkinginstrument wordt verwerkt in de cash flow hedge reserve in het eigen vermogen onder aftrek van belastingen. Een eventueel ineffectief gedeelte van de afdekking wordt onmiddellijk in de winst- en verliesrekening verwerkt.

Wanneer een afdekkinginstrument wordt afgewikkeld, blijft de winst of het verlies op het effectieve deel in het eigen vermogen opgenomen voor zover naar verwachting de onderliggende kasstroom nog zal plaatsvinden. Indien de onderliggende kasstroom niet langer verwacht wordt, wordt de winst of het verlies op het effectieve deel, dat is uitgesteld in het eigen vermogen, onmiddellijk ten gunste of ten laste gebracht van de winst-en-verliesrekening.

De afgeleide financiële instrumenten die aangewezen en effectief zijn in het kader van hedge accounting, worden verantwoord in lijn met het onderliggende contract. Afhankelijk van de aard en looptijd van het onderliggend contract vindt rubricering als langlopend of kortlopend plaats.

Overige afgeleide financiële instrumenten

De overige afgeleide financiële instrumenten die ter dekking van bestaande risico's worden gebruikt zoals renteswaps en valutatermijntransacties worden vanaf eerste opname gewaardeerd tegen reële waarde met verwerking van waardeverminderingen in de winst- en verliesrekening.

Indien de reële waarde positief is, wordt het instrument opgenomen onder 'overige vorderingen' en onder 'overige schulden' indien deze waarde negatief is. Afhankelijk van de aard en looptijd van het onderliggend contract vindt rubricering als langlopend of kortlopend plaats.

Nadere toelichting op de geconsolideerde balans

1. Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen

Algemeen

De vennootschap onderzoekt indien daartoe een aanleiding bestaat of er sprake is van een bijzondere waardevermindering van (im)materiële en financiële vaste activa.

Bij het uitvoeren van een onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen (impairment test) doet het management aannames, onder andere ten aanzien van ontwikkelingen in het relevante reguleringskader op korte en lange termijn, maakt zij schattingen van bijvoorbeeld de toekomstige kasstromen en stelt zij de disconteringsvoet vast. Deze aannames, schattingen en oordelen hebben een significante invloed op de indirecte opbrengstwaarde.

Er is sprake van een bijzondere waardevermindering indien de realiseerbare waarde van een actief of een groep van activa lager ligt dan de boekwaarde. De realiseerbare waarde is de hoogste van de directe en de indirecte opbrengstwaarde.

De indirecte opbrengstwaarde wordt berekend op basis van de door het management verwachte toekomstige kasstromen. Deze kasstromen zijn gebaseerd op het door de Raad van Bestuur goedgekeurde business plan voor de komende drie jaren en op een recente meerjarenprognose voor de periode daarna.

De Raad van Bestuur heeft in 2016 het impairment test model voor de gereguleerde gastransportdiensten gewijzigd teneinde het model beter te laten aansluiten bij de gereguleerde omgeving waarin netbeheerders opereren en aanvullend inzicht te krijgen in de gevolgen van investeringen, kosten en regulatoire toegestane inkomsten op de realiseerbare waarde. De wijziging betreft het overstappen van een model met verwachte specifieke kasstromen tot de economische horizon in 2070 zonder restwaarde, naar een model met een kortere periode met verwachte specifieke kasstromen (10 jaar) en daarna een restwaarde op basis van de (gecorrigeerde) RAB: de door de toezichthouder vastgestelde regulatoire boekwaarde van de activa. Het is deze laatste (boek)waarde van de investeringen, die de netbeheerder conform Europese regelgeving met een redelijk rendement via de tarieven mag terugverdienen.

Er zijn geen aanwijzingen dat de directe opbrengstwaarde hoger is dan de indirecte opbrengstwaarde.

In 2016 is de kapitaalkostenvergoeding van het bedrijf ('corporate WACC') herbeoordeeld. De corporate WACC is relevant bij het bepalen van de verwachte kapitaalkostenvergoeding en de disconteringsvoet van toekomstige reguleringsperioden. Gasunie hanteert afhankelijk van het risicoprofiel van het te waarderen actief een risico-opslag op deze corporate WACC.

De evaluatie van de corporate WACC heeft geleid tot een verlaging van deze WACC van 4,5% nominaal na belasting ultimo 2015 naar 4,0% nominaal na belasting ultimo 2016. De daling in 2016 wordt met name veroorzaakt door de ontwikkelingen op de kapitaalmarkt. In 2017 hebben zich geen ontwikkelingen voorgedaan die tot een aanpassing van de WACC hebben geleid.

Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen gastransportnetwerk in Nederland

Onderzoek 31 december 2016

De Autoriteit Consument & Markt (ACM) heeft de bevoegdheid om jaarlijks de tarieven vast te stellen die GTS maximaal in rekening mag brengen voor het transport, de aan transport gerelateerde taken, de aansluiting, balanceren en kwaliteitsconversie. ACM stelt daartoe de methode van regulering vast voor een periode van ten minste drie en ten hoogste vijf jaar. Dit methodebesluit vormt de basis voor de berekening van de toegestane omzet, de doelmatigheidskorting en de tarieven gedurende de reguleringsperiode.

De vorige reguleringsperiode is geëindigd op 31 december 2016. ACM heeft besloten om de methode van regulering voor vijf jaar vast te stellen. De nieuwe reguleringsperiode heeft derhalve betrekking op de jaren 2017 tot en met 2021.

Bij het bepalen van de realiseerbare waarde is uitgegaan van het reguleringskader zoals dat in het definitieve Methodebesluit 2017-2021 en in andere regelingen is vastgelegd.

Op grond van de beschikbare informatie heeft het management geconcludeerd dat er sprake was van een bijzondere waardevermindering van het gastransportnet in Nederland op 31 december 2016 ter grootte van € 450 miljoen. Voor een nadere toelichting op de uitgangspunten bij de bepaling van deze uitgangspunten verwijzen naar de geconsolideerde jaarrekening over 2016.

Onderzoek 31 december 2017

Het management ziet bij het opmaken van de jaarrekening 2017 geen aanleiding tot het uitvoeren van een cijfermatig onderzoek naar mogelijke bijzondere waardeveranderingen van het gastransportnetwerk in Nederland.

Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen gastransportnetwerk in Duitsland

Triggering event

Volgens Europese (EU 715/2009) en Duitse wetgeving worden de tarieven die Gasunie Deutschland in rekening brengen voor zijn diensten gereguleerd door de Duitse energieregulator (BNetzA) aan de hand van de toegestane omzet die om de vijf jaar wordt vastgesteld op basis van de kosten in een referentiejaar en verminderd met een eventuele efficiencykorting.

De volgende reguleringsperiode begint in 2018. Tijdens de laatste maanden van 2017 heeft BNetzA de overgrote meerderheid van de regulatoire parameters bepaald. Dit vormt een trigger event die leidt tot een test op de waarde van de activa van de Cash Generating Unit Gasunie Deutschland.

Basis van de test

De impairmenttest is uitgevoerd met behulp van een DCF-waardering op de verwachte kasstromen voor de komende 10 jaar. Daarna wordt de geregleerde activabasis gebruikt als een proxy voor de eindwaarde. Deze eindwaarde wordt verlaagd door de investeringssubsidies die Gasunie Deutschland na deze prognoseperiode nog moet terugbetalen.

De realiseerbare waarde wordt bepaald op basis van het regelgevingskader zoals vastgelegd in de BNetzA-beslissingen voor reguleringsperiode 2018-2022. De belangrijkste hiervan zijn:

1. *Toegestaan rendement op eigen vermogen*
De BNetzA heeft het rendement op eigen vermogen voor de derde regulatoire periode (2018-2022) vastgesteld op 6,91% voor nieuwe activa (met ingang van 01.01.2006 of later) en 5,12% voor oude activa (activering vóór 01.01.2006).
2. *Kostenbasis en individuele efficiëntieparameter (X-ind)*
De BNetzA heeft in 2017 de kostbasis voor de reguleringsperiode 2018-2022 voor Gasunie Deutschland vastgesteld. Net als in voorgaande perioden en zoals voorgeschreven in de Duitse wet, is de individuele efficiëntiedoelstelling gebaseerd op een benchmarkprocedure. BNetzA heeft besloten dat Gasunie Deutschland net zoals eerdere reguleringsperioden voor de periode 2018-2022 100% efficiënt is. Het management gaat ervan uit dat Gasunie Deutschland na deze periode 100% efficiënt blijft.
3. *Algemene efficiëntieparameter (X-gen)*
BNetzA heeft een algemene efficiëntieparameter gepubliceerd van 0,88%. Vanaf 2023 gaan we ervan uit dat de X-gen 1,0% bedraagt.

4. *Reguleringsrekening en investeringsmaatregelen*

In de loop van 2017 heeft BNetzA de gerealiseerde inkomsten van de jaren 2012-2016 vergeleken met de toegestane inkomsten voor die jaren. Verschillen worden op de reglementaire rekening opgenomen, waarvan het saldo vervolgens in de tarieven van toekomstige jaren wordt verrekend. BnetzA heeft als onderdeel van het besluit over de toegestane inkomsten 2018-2022 het saldo van de reguleringsrekening voor Gasunie Deutschland vastgesteld.

Het Duitse reguleringsstelsel bevat een vergoeding voor kosten van uitbreidingsinvesteringen, de zogenaamde investeringsmaatregelen. Een deel van deze investeringssubsidies wordt terugbetaald via de tarieven (claw-back) na ingebruikname van de activa over een periode van 20 jaar. BnetzA heeft als onderdeel van het besluit over de toegestane inkomsten 2018-2022 het te verrekenen saldo van de investeringsmaatregelen voor Gasunie Deutschland vastgesteld.

Algemene aannames

De verwachte kasstromen worden verdisconteerd aan de hand van een disconteringsvoet die gerelateerd is aan de regulatoire kapitaalkostenvergoeding voor de betreffende periode. Voor de jaren 2018-2022 is de disconteringsvoet 3,9% nominaal na belasting. Voor de periode vanaf 2023 is een disconteringsvoet van 4,0% nominaal na belastingen toegepast.

Test op bijzondere waardevermindering van joint ventures en deelnemingen

In de CGU Gasunie Deutschland is ook het belang van in NETRA opgenomen, dat is gepresenteerd onder de financiële vaste activa. Omdat NETRA net zoals GUD Duitse TSO-activiteiten in Duitsland onderneemt, worden de algemene en regulatoire aannames die worden toegepast op Gasunie Deutschland ook op deze entiteit toegepast.

Resultaat van de test

Op basis van de beschikbare informatie heeft het management geconcludeerd dat de bijzondere waardevermindering van het gastransportnetwerk in Duitsland op 31 december 2017 € 150 miljoen bedraagt. Dit bedrag is voor € 117,0 miljoen toegewezen aan de materiële vaste activa en voor € 33,0 miljoen aan de financiële vaste activa, zijnde het aandeel van Gasunie in NETRA, dat is opgenomen in de kasstroomgenererende eenheid Gasunie Deutschland.

Onzekerheden in het onderzoek

In onderstaande tabel is indicatief het effect aangegeven van een wijziging van een belangrijke veronderstelling op de realiseerbare waarde.

Wijziging in de aanname	Ter grootte van	Wijziging in de realiseerbare waarde
1. Lagere dividend uitkering Joint Ventures	€ 10 miljoen	- € 10 miljoen
2. Herziene indexering van de gereguleerde activa waarde	0%	- € 12 miljoen
3. Efficiëncyscore lager dan 100%	- 5%-punt	- € 14 miljoen

Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen EnergyStock activa

Triggering event

In november 2017 heeft het management van Energystock haar opslagstrategie herzien als basis voor de bedrijfsveronderstellingen voor de lange termijn van EnergyStock. Deze update toonde belangrijke ontwikkelingen op de Nederlandse gasmarkt en de rol van opslagplaatsen in deze markt. Dit vormt een trigger event die leidt tot een test op de waarde van de activa van de kasstroom genererende eenheid Energystock.

Basis van de test

De test op bijzondere waardevermindering werd uitgevoerd met behulp van een DCF-waardering op de verwachte kasstromen tot 2035. Daarna is verondersteld dat de activiteiten zullen worden stopgezet en dat het kussengas in de cavernes zal worden geproduceerd en verkocht. Bij het berekenen van de realiseerbare waarde heeft het management veronderstellingen gemaakt over de verwachte marktwaarde van de diensten van Energystock en de verwachte verkochte capaciteiten.

Resultaat van de test

Op basis van de momenteel beschikbare informatie is het management tot de conclusie gekomen dat de realiseerbare waarde van Energystock op 31 december 2017 boven de boekwaarde van de activa van Energystock ligt.

Onderzoek naar bijzondere waardeverminderingen BBL activa

Het management ziet bij het opmaken van de jaarrekening 2017 geen aanleiding tot het uitvoeren van een cijfermatig onderzoek naar mogelijke bijzondere waardeveranderingen van de activa van BBL Nederland.

2. Acquisities

In de tweede helft van 2017 heeft Gasunie Duitsland met de Duitse gastransportnetbeheerders Gascade Gastransport GmbH, Fluxys Deutschland GmbH en ONTRAS Gastransport GmbH een overeenkomst getekend voor de verwerving van een aandeel van 16,5% in het EUGAL (Europäische Gas-Anbindungsleitung)-pijpleidingproject. Deze nog aan te leggen leiding in Duitsland heeft een lengte van ca. 485 kilometer. Het eerste leidingdeel wordt naar verwachting eind 2019 in gebruik genomen. Voor de boekhoudkundige verwerking van deze acquisitie verwijzen wij naar de toelichting onder noot 4.

3. Materiële vaste activa

<i>In miljoenen euro's</i>	Boekwaarde per 1 jan. 2017	Investerings	Desinvesterings	Afschrijvingen	Bijzondere waarde- veranderingen
Bedrijfsgebouwen en terreinen	130,4	3,6	0,6	6,9	-0,4
Compressorstations	897,3	46,2	0,1	52,6	-18,3
Installaties	1 023,9	57,0	1,0	67,5	-15,3
Hoofdtransportleidingen c.a.	4 932,4	15,1	0,3	103,6	-80,4
Regionale transportleidingen c.a.	771,5	80,6	2,5	22,3	
Ondergrondse gasopslag	508,4	2,4	-	17,4	
Andere vaste bedrijfsmiddelen	188,1	29,1	-	33,8	-2,3
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	213,3	26,2	-	-	
Totaal voor boekjaar 2017	8 665,3	260,2	4,5	304,1	-117,0

<i>In miljoenen euro's</i>	Boekwaarde per 1 jan. 2016	Investerings	Desinvesterings	Afschrijvingen	Bijzondere waarde- veranderingen
Bedrijfsgebouwen en terreinen	96,5	48,3	0,1	5,3	-9,0
Compressorstations	941,6	51,0	1,0	47,9	-46,4
Installaties	1 055,2	96,5	3,2	70,9	-53,3
Hoofdtransportleidingen c.a.	5 301,0	19,2	1,3	107,5	-279,0
Regionale transportleidingen c.a.	769,5	82,3	4,1	20,9	-55,3
Ondergrondse gasopslag	527,5	1,7	4,8	16,0	
Andere vaste bedrijfsmiddelen	194,0	36,8	-	36,1	-6,0
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	248,7	-35,4	-	-	
Totaal voor boekjaar 2016	9 134,0	300,4	14,5	304,6	-450,0

<i>In miljoenen euro's</i>	Aanschafwaarde per 31 dec. 2017	Cumulatieve afschrijvingen *) per 31 dec. 2017	Aanschafwaarde per 31 dec. 2016	Cumulatieve afschrijvingen *) per 31 dec. 2016
Bedrijfsgebouwen en terreinen	219,2	93,2	216,3	85,9
Compressorstations	1 424,2	551,7	1 388,5	491,2
Installaties	1 824,1	826,8	1 777,2	753,3
Hoofdtransportleidingen c.a.	7 283,8	2 520,6	7 270,9	2 338,5
Regionale transportleidingen c.a.	1 118,9	291,6	1 060,1	288,6
Ondergrondse gasopslag	598,3	104,8	595,8	87,4
Andere vaste bedrijfsmiddelen	602,9	422,5	574,3	386,2
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	239,5	-	213,3	-
Totaal	13 310,9	4 811,2	13 096,4	4 431,1

*) inclusief eventuele bijzondere waardeveranderingen

Afschrijvingstermijnen

Eind 2014 heeft de vennootschap de economische horizon, die maatgevend is voor de resterende afschrijvingstermijn van de transportleidingen bepaald op 2070. De boekwaarde per 1 januari 2015 en de investeringen vanaf deze datum in transportleidingen worden afgeschreven tot aan 2070.

Voor compressorstations en installaties geldt een afschrijvingstermijn van (gemiddeld) 30 jaar.

De afschrijvingstermijnen van de andere componenten zijn als volgt:

- Bedrijfsgebouwen: 50 jaar
- Andere vaste bedrijfsmiddelen: 5 tot 20 jaar

Afschrijvingstermijnen ondergrondse gasopslag

Gebaseerd op een marktstudie heeft het Management geconcludeerd dat de verwachte economische levensduur van de activa ten behoeve van ondergrondse gasopslag naar beneden dient te worden bijgesteld, van 2050 naar 2035. De afschrijvingstermijnen van de betreffende activa dalen hiermee van 40 naar 25 jaar. Voor een nadere toelichting op deze marktstudie verwijzen wij naar de toelichting onder noot 1.

De herziening van de afschrijvingstermijnen resulteert in hogere afschrijvingslasten ter hoogte van 1,6 mln. in 2017 en 10 mln. per jaar vanaf 2018.

Afschrijvingstermijnen enkele specifieke activa bij GTS

Eind 2017 heeft het management besloten om een beperkt aantal specifieke installaties op termijn buiten gebruik te stellen doordat de inzet van onze infrastructuur verandert. Het aandeel van duurzame bronnen als

wind en zon en van gassen als groen gas en waterstof zal sterk toenemen en de vraag naar aardgas neemt af. Daarnaast verandert de richting van de gasstromen. Er komt steeds minder gas afkomstig uit het Groningenveld en steeds meer uit buitenlandse bronnen.

Deze ontwikkelingen hebben geleid tot het beoordelen van de veronderstelde resterende gebruiksduur en de daarmee samenhangende afschrijvingstermijnen van deze specifieke installaties. Dit heeft geleid tot het wijzigen van de resterende afschrijvingstermijn van deze installaties waarbij deze installaties worden afgeschreven tot het moment van buitengebruikstelling. Mogelijk worden er in de toekomst nog meerdere specifieke installaties buiten gebruik gesteld. Bij de wijze van buiten gebruik stellen wordt er rekening mee gehouden dat deze installaties mogelijk op de lange termijn weer ingezet kunnen worden voor transportdoeleinden, bijvoorbeeld voor het transport van groen gas of waterstof.

Het management heeft tevens onderzocht of de omstandigheden die bij deze specifieke installaties spelen ook een rol kunnen spelen bij de gebruiksduur van andere materiele activa. Dit is niet het geval. Daarom blijft de afschrijvingstermijn van de overige installaties en de compressorstations geldt (gemiddeld) 30 jaar.

Het aanpassen van de afschrijvingstermijnen voor de specifieke buiten gebruik te stellen installaties leidt indicatief in 2017 tot ca. € 8 mln hogere afschrijvingskosten en loopt in de jaren daarna af naar 0,4 mln in 2023.

Op terreinen, gas- en stikstofvoorraden wordt niet afgeschreven.

4. Investerings in joint operations

De N.V. Nederlandse Gasunie heeft rechtstreeks of via haar groepsmaatschappijen belangen in de volgende joint operations:

Naam van de vennootschap	Zetel	Aandeel in kapitaal	
		op 31 december	
		2017	2016
BBL Company V.O.F.	Groningen	60%	60%
Arbeitsgemeinschaft GOAL/Fluxys NEL-Projektphase	Hannover, Duitsland	51,3%	51,3%
European Gas Pipeline Link (EUGAL)	Kassel, Duitsland	16,5%	-

BBL Company V.O.F. exploiteert een gaspijpleiding tussen Balgzand in Nederland en Bacton in het Verenigd Koninkrijk. De vennootschap heeft (indirect) een 60% belang in BBL Company V.O.F. Op grond van de overeenkomsten tussen de vennoten van BBL Company V.O.F. dienen significante besluiten genomen te worden met een meerderheid van 80%. Technisch gezien kwalificeert het 60% aandeel van de vennootschap in BBL Company V.O.F. niet als joint venture of joint operation onder IFRS 11 aangezien er geen unanieme beslissing benodigd is. In Nederland wordt een V.O.F. structuur echter gezien als een transparante structuur waarbij de partners een belang in de activa en verplichting van de V.O.F hebben. De juridische en economische realiteit van BBL Company V.O.F. is vergelijkbaar met een joint operation, en derhalve komt de verwerkingswijze van dit belang overeen met de verwerkingswijze van een joint operation.

In 2013 hebben Gasunie Ostseebündungsleitung (GOAL) GmbH en Fluxys Deutschland GmbH een samenwerkingsverband opgericht, in de vorm van een 'arbeitsgemeinschaft', welke verantwoordelijk is voor de afronding van de Nordeuropäische Erdgasleitung. In het samenwerkingsverband Arbeitsgemeinschaft GOAL/Fluxys NEL-Projektphase heeft de vennootschap geen beslissende zeggenschap. Dit samenwerkingsverband kwalificeert als joint operation.

Gasunie heeft met de Duitse gastransportnetbeheerders Gascade, ONTRAS en Fluxys een overeenkomst gesloten voor de verwerving van een aandeel van 16,5% in het EUGAL-pijpleidingproject. De deelname in het project betekent een uitbreiding van de transportcapaciteit van Gasunie Deutschland en versterkt de positie van Gasunie in de internationale transitstromen. De EUGAL (Europäische Gas-Anbindungsleitung) zal over een afstand van circa 485 kilometer van Greifswald aan de Oostzee naar het zuiden van Saksen lopen en van daar naar de Tsjechische grens. Het traject verbindt via aftakkingen in westelijke richting de gasmarkten in Duitsland, Nederland, België en Engeland. Eind 2020 moet het project gereed zijn, en in 2021 zal de totale capaciteit beschikbaar zijn. Gascade behoudt 50,5% in het project en is verantwoordelijk voor de bouw en het toekomstige beheer van de leiding. In het samenwerkingsverband EUGAL heeft de vennootschap geen beslissende zeggenschap. Dit samenwerkingsverband kwalificeert als joint operation.

5. Investerings in joint ventures

De N.V. Nederlandse Gasunie heeft rechtstreeks of via haar groepsmaatschappijen belangen in de volgende joint ventures:

Naam van de vennootschap	Zetel	Aandeel in kapitaal	
		op 31 december	
		2017	2016
Gate terminal C.V.	Rotterdam	50%	50%
Gate terminal Management B.V.	Rotterdam	50%	50%
DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH	Handewitt, Duitsland	75%	75%
DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH & Co. KG	Handewitt, Duitsland	33,4%	33,4%
JordgasTransport GmbH	Emden, Duitsland	50%	50%
NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale	Emstek/Schneiderkrug, Duitsland	50%	50%
NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale & Co. KG	Emstek/Schneiderkrug, Duitsland	44,1%	44,1%
Biogas Netwerk Twente B.V.	Almelo	50%	50%
SCW B.V. (Super Critical Water Gasification)	Alkmaar	50%	0%

De mutaties in de investeringen in joint ventures zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	233,2	157,4
Investerings	2,9	0,2
Acquisities	-	56,1
Rechtstreekse eigen vermogen mutaties	10,3	0,9
Terugbetaling kapitaal Joint Ventures	-18,0	-
Resultaat in joint ventures	3,3	31,2
Ontvangen dividend	-41,6	-12,6
Desinvesteringen	-	-
Bijzondere waardeveranderingen	-	-
Stand per 31 december	190,1	233,2

Joint venture in Gate terminal

De vennootschap heeft (indirect) een 50% belang in Gate terminal Management B.V. en Gate terminal C.V., welke een 100% belang heeft in Gate terminal B.V. Het betreft een samenwerkingsverband met Koninklijke Vopak N.V. met als doel om een terminal voor vloeibaar aardgas (LNG) op de Maasvlakte te exploiteren.

De vennootschap heeft gedurende het boekjaar € 19,2 miljoen (2016: € 12,0 miljoen) aan dividend ontvangen van Gate terminal C.V.

Geconsolideerde financiële informatie Gate terminal C.V.:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Vaste activa	869,5	909
<i>waarvan uitgestelde belastingvorderingen</i>	29,7	36,3
Vlottende activa	68,9	71,0
<i>waarvan belastingvorderingen</i>	-	-
<i>waarvan geldmiddelen en kasequivalenten</i>	61,8	62,5
Langlopende verplichtingen	709,1	778,5
<i>waarvan rentedragende leningen</i>	571,1	613,2
<i>waarvan uitgestelde belastingverplichtingen</i>	-	-
<i>waarvan afgeleide financiële instrumenten</i>	138,0	165,3
Kortlopende verplichtingen	62,4	60,4
<i>waarvan kortlopende financieringsverplichtingen</i>	44,2	42,7
<i>waarvan belastingverplichtingen</i>	1,7	1,0
Netto investering	166,9	141,1
Aandeel Gasunie	50%	50%
Boekwaarde	83,4	70,6

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Opbrengsten	156,0	147,8
Totale lasten	-62,8	-59,6
<i>waarvan afschrijvingen</i>	-34,0	-32,7
Financieringslasten	-34,7	-35,1
Belastingen	-15,1	-13,7
Resultaat na belastingen	43,4	39,4
Overige gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten	20,6	1,9
Totaal van de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten	64,0	41,2
Aandeel Gasunie in de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten	32,0	20,6

Overige joint ventures

N.V. Nederlandse Gasunie heeft in het tweede halfjaar van 2016 via Gasunie Deutschland Transportservices GmbH 50% van de aandelen van JordgasTransport GmbH verworven. De overige 50% is overgenomen door Open Grid Europe. N.V. Nederlandse Gasunie heeft op basis van de overeenkomsten gezamenlijke zeggenschap in JordgasTransport GmbH. Dit kapitaalbelangen kwalificeert als joint venture.

JordgasTransport GmbH heeft 30,8% in bezit van het NETRA (Nordeutsche Erdgas Transversale) netwerk systeem, dat bestaat uit ca. 350 km pijpleiding en twee compressorsstations. De overige aandeelhouders in NETRA zijn Gasunie Deutschland Transportservices GmbH en Open Grid Europe.

Het aandeel van N.V. Nederlandse Gasunie in de stemrechten van NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale en NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale & Co. KG bedraagt 44,1%. Gasunie heeft op basis van de overeenkomsten gezamenlijke zeggenschap. Deze kapitaalbelangen kwalificeren als joint venture.

In 2017 is Norddeutsche Erdgastransport Infrastruktur GmbH. gefuseerd met JordgasTransport GmbH. In het kader van deze fusie heeft een kapitaalreductie van € 18 mln. plaatsgevonden. Deze reductie is gerubriceerd onder Terugbetaling kapitaal. Het aandeel van Gasunie in JordgasTransport GmbH bedraagt 50%. Op grond van de overeenkomsten tussen de aandeelhouders van JordgasTransport GmbH heeft Gasunie gezamenlijke zeggenschap. Dit kapitaalbelang kwalificeert als joint venture.

DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH & Co. KG opereert een gaspijpleiding in Duitsland van de Itzehoe regio naar de Duits/Deense grens in de Flensburg regio. Het aandeel van Gasunie in de stemrechten van deze deelneming is 75%. Op grond van de overeenkomsten tussen de aandeelhouders van DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH heeft de vennootschap geen beslissende zeggenschap. Dit kapitaalbelang kwalificeert als joint venture.

Op 13 juli 2016 is Biogas Netwerk Twente B.V. opgericht. Het betreft een samenwerkingsverband met Cogas B.V. met als doel de aanleg en het beheer van leidingen en daarmee verbonden hulpmiddelen en de aanleg, het onderhoud en het ter beschikking stellen van installaties ten behoeve van biogas. Het aandeel van Gasunie in de stemrechten van deze deelneming is 50%. Gasunie heeft op basis van de bestaande overeenkomsten gezamenlijke zeggenschap.

Met SCW Systems B.V. is in maart 2016 een overeenkomst gesloten voor samenwerking om biogas te winnen uit natte biomassa door middel van superkritische watervergassing. De demonstratiefaciliteit wordt gerealiseerd om in de komende jaren de robuuste werking van de nieuwe technologie op industriële schaal aan te tonen. SCW Systems en Gasunie New Energy zijn ieder voor de helft aandeelhouder van de biogas-demonstratiefaciliteit. Gasunie heeft op basis van de overeenkomsten gezamenlijke zeggenschap.

Financiële informatie overige joint ventures:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Boekwaarde per 31 december	106,7	162,6
Aandeel Gasunie in resultaat na belastingen	-18,5	11,4
Ontvangen dividend	22,3	0,6

6. Investerings in geassocieerde deelnemingen

De N.V. Nederlandse Gasunie heeft rechtstreeks of via haar groepsmaatschappijen belangen in de volgende geassocieerde deelnemingen:

Naam van de vennootschap	Zetel	Aandeel in kapitaal	
		op 31 december	
		2017	2016
GASPOOL Balancing Services GmbH	Berlin, Duitsland	16,70%	16,70%
ICE Endex Holding B.V.	Amsterdam	-	20,90%

GASPOOL Balancing Services GmbH is een Noord-Duitse virtuele gashandelsplaats. Het aandeel van Gasunie in de stemrechten van deze deelneming is 20%.

Op 28 juni jl. heeft Gasunie haar aandeel van 20,9% in ICE Endex Holding B.V., een Europese energiebeurs in derivaten- en spotgas, verkocht aan Intercontinental Exchange (NYSE: ICE).

De mutaties in de investeringen in geassocieerde deelnemingen zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	11,5	12,4
Aandeel in resultaat na belastingen	1,3	2,8
Desinvestering Ice Endex Holding B.V.	-10,9	-
Ontvangen dividend	-1,2	-3,7
Stand per 31 december	0,7	11,5

Het totale aandeel van Gasunie in de gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten van geassocieerde deelnemingen is in 2017 € 1,3 miljoen (2016: € 2,8 miljoen).

7. Overige kapitaalbelangen

De mutaties in de overige kapitaalbelangen zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	470,2	434,9
Mutatie reële waarde rechtstreeks verwerkt in het eigen vermogen	20,5	35,3
Stand per 31 december	490,7	470,2

De overige kapitaalbelangen zijn een belang van 9% in Nord Stream AG, 12,7% in PRISMA European Capacity Platform GmbH en 12,5% in Energie Data Services Nederland (EDSN) B.V.

De belangen in PRISMA European Capacity Platform GmbH, EDSN B.V. en Nordstream AG worden gewaardeerd tegen reële waarde. N.V. Nederlandse Gasunie hanteert bij het bepalen van de reële waarde van relevante activa een disconteringsvoet die gebaseerd is op de risicovrije rente vermeerderd met een passende risico-opslag. Deze door Gasunie gehanteerde disconteringsvoet varieert van 4% tot 7% na belastingen, afhankelijk van het risicoprofiel van het te waarderen actief.

N.V. Nederlandse Gasunie heeft een belang van 9% in Nord Stream AG, welke twee gaspijpleidingen door de Baltische Zee van Rusland naar Duitsland opereert. Het kapitaalbelang in Nord Stream AG wordt gehouden door Gasunie Infrastructuur AG en is bedoeld als een investering met een duurzaam karakter die dienstbaar is aan de doelstellingen van de N.V. Nederlandse Gasunie.

De verwachte kasstromen zijn gebaseerd op contractueel gemaakte afspraken. Indien de disconteringsvoet wijzigt met 0,5%-punt, dan leidt dit indicatief (onder overige gelijkblijvende omstandigheden) tot een wijziging in de reële waarde van € 24 miljoen ultimo 2017 (2016: € 26 miljoen).

De waardering wordt gebaseerd op de contante waarde van de kasstromen gebruik makend van een calculatiemodel welke jaarlijks door Nord Stream AG wordt geactualiseerd in het kader van het business plan. Dit model wordt ter beoordeling en goedkeuring voorgelegd aan de aandeelhouders van Nord Stream AG. Het model wordt voorts door het management van de N.V. Nederlandse Gasunie getoetst aan de hand van de periodieke rapportages van Nord Stream AG.

In 2017 heeft de vennootschap dividend ontvangen van Nord Stream AG ter grootte van € 23,9 miljoen (2016: € 27,2 miljoen).

Vanwege de relatief beperkte materialiteit van de belangen in PRISMA European Capacity Platform GmbH en EDSN B.V is een gevoeligheidsanalyse van de reële waarde berekening van deze kapitaalbelangen niet vermeld.

8. Uitgestelde belastingvorderingen

De tijdelijke verschillen tussen de waardering in de jaarrekening en de fiscale jaarcijfers van Gasunie Nederland geven aanleiding tot het opnemen van de uitgestelde belastingvorderingen. Zij kunnen als volgt worden gespecificeerd:

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Door de Staat betaalde koopsom	1 427,6	1 480,4
Financiële instrumenten	-0,8	-1,0
Materiële vaste activa	-1 025,3	-1 056,2
Overige uitgestelde belastingvorderingen	0,5	6,6
Totaal uitgestelde belastingvorderingen	402,0	430,3

Van de uitgestelde belastingvordering heeft € 374,0 miljoen (2016: € 407,8 miljoen) een looptijd van meer dan 1 jaar.

Fiscale verwerking van de door de Staat betaalde koopsom

Bij de herstructurering van de N.V. Nederlandse Gasunie heeft in fiscale zin een informele kapitaalstorting in de vennootschap plaatsgevonden door de Staat der Nederlanden. Op grond hiervan heeft de N.V. Nederlandse Gasunie met ingang van 2005 een additioneel fiscaal afschrijvingspotentieel ontvangen in de vorm van een fiscale herwaardering van het netwerk.

De mutaties in de uitgestelde belastingvorderingen zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	430,3	322,5
Mutaties verwerkt in de winst-en-verliesrekening	-28,5	107,4
Mutaties verwerkt in het eigen vermogen	0,1	0,4
Stand per 31 december	402,0	430,3

De mutaties verwerkt in de winst- en verliesrekening en het eigen vermogen over 2017 zijn als volgt te specificeren:

<i>In miljoenen euro's</i>	Winst- en verliesrekening	Eigen vermogen
Door de Staat betaalde koopsom	-52,9	-
Financiële instrumenten	-	0,2
Materiële vaste activa	31,0	-
Overige uitgestelde belastingvorderingen	-6,6	
Totaal	-28,5	0,2

De mutaties verwerkt in de winst- en verliesrekening en het eigen vermogen over 2016 zijn als volgt te specificeren:

<i>In miljoenen euro's</i>	Winst- en verliesrekening	Eigen vermogen
Door de Staat betaalde koopsom	-52,9	-
Financiële instrumenten	-	0,4
Materiële vaste activa	153,6	-
Overige uitgestelde belastingvorderingen	6,7	-
Totaal	107,4	0,4

9. Voorraden

De voorraden met een waarde per 31 december 2017 van € 45,8 miljoen (2016: € 39,5 miljoen) bestaan nagenoeg volledig uit onderhoudsmaterialen en onderdelen die gewaardeerd zijn op basis van gemiddelde inkoopprijzen of lagere realiseerbare waarde. In de waardering is rekening gehouden met een afwaardering van € 8,9 miljoen (2016: € 8,1 miljoen) waarbij de mutatie in de afwaardering ad € 0,8 miljoen ten laste is gebracht van het resultaat.

10. Handels- en overige vorderingen

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Handelsvorderingen	97,2	148,5
Vorderingen op joint ventures	0,3	0,3
Vennootschapsbelasting	18,1	7,8
Overige belastingen	21,6	3,3
Overige vorderingen	24,0	22,9
Totaal handels- en overige vorderingen	161,2	182,8

De overige belastingen bestaan uit te vorderen omzet- en dividendbelasting.

Het totaal van de handelsvorderingen, de vorderingen op joint ventures en de overige vorderingen bedraagt € 121,5 miljoen (2016: € 171,7 miljoen). De ouderdomsanalyse van deze vorderingen op balansdatum is als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	Totaal	Niet vervallen en niet impaired	Vervallen en niet impaired				
			< 30 dagen	30-60 dagen	60-90 dagen	90-120 dagen	> 120 dagen
2017	121,5	119,5	1,9	-	-	-	0,1
2016	171,7	169,5	1,9	-	-	-	0,3

De mutaties in de voorziening voor oninbaarheid zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	1,2	1,1
Toevoegingen	-	0,1
Stand per 31 december	1,2	1,2

Voor de bepaling van de omvang van de voorziening worden de vorderingen individueel beoordeeld en hierbij wordt voornamelijk de ouderdom van de vordering en de kredietwaardigheid van de debiteur in beschouwing genomen.

11. Geldmiddelen en kasequivalenten

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Banken	32,0	36,0
Callgeld en deposito's u/g	9,2	202,4
Totaal	41,2	238,4

De banksaldi en callgeld kennen een rentevergoeding op basis van dagrente en de deposito's u/g kennen een marktconform rentetarief passend bij de individuele looptijd.

12. Eigen vermogen

Geplaatst kapitaal

Het maatschappelijk kapitaal op 31 december 2017 bedraagt € 756.000 en is verdeeld in 7.560 aandelen van elk € 100 nominaal. Hiervan zijn 1.513 aandelen geplaatst en volgestort. Voor een verdere toelichting wordt verwezen naar noot 4 van de vennootschappelijke jaarrekening.

Overige reserves

De onder de 'overige reserves' opgenomen posten hebben in IFRS-termen het karakter van ingehouden winsten.

13. Cash flow hedge reserve

De mutaties in de cash flow hedge reserve zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	-46,3	-46,2
Overgeboekt naar de winst- en verliesrekening,	-0,9	-1,3
waarvan vennootschapsbelasting	0,2	0,3
Mutaties met betrekking tot joint ventures	10,2	0,9
Stand per 31 december	-36,8	-46,3

De cash flow hedge reserve ultimo 2017 heeft evenals in 2016 betrekking op een tweetal cash flow hedges. Dit betreft de cash flow hedge van de N.V. Nederlandse Gasunie gerelateerd aan een tweetal obligatieleningen en de cash flow hedge van Gate terminal B.V., een 100%-groepsmaatschappij van de joint venture Gate terminal C.V.

<i>In miljoenen euro's</i>	31 december 2017	31 dec. 2016
Cash flow hedge N.V. Nederlandse Gasunie,	3,2	4,1
waarvan vennootschapsbelasting	-0,9	-1,1
	2,3	3,0
Cash flow hedge Gate terminal B.V.	-39,1	-49,3
Totaal	-36,8	-46,3

De cash flow hedge reserve van de N.V. Nederlandse Gasunie gerelateerd aan twee langlopende obligatieleningen betreft in 2006 afgewikkelde swaptie transacties, waarvan de resultaten in de cash flow hedge reserve zijn opgenomen en vervolgens worden overgeboekt naar de winst-en-verliesrekening gedurende de resterende looptijd van de onderliggende obligatielening. Het saldo van € 2,3 miljoen (2016: € 3,0 miljoen) valt lineair vrij tot en met 2021.

In juli 2008 is Gate terminal B.V., een 100%-groepsmaatschappij van de joint venture Gate terminal C.V., een onderhandse lening aangegaan met variabele rente. De variabele rente is omgezet naar vaste rente met behulp van een swaptransactie. Deze transactie heeft ten doel om de wijzigingen in de (rente)kasstromen als gevolg van wijzigingen in de marktrente grotendeels te compenseren. Deze transactie is daartoe door het management specifiek aangewezen.

14. Rentedragende leningen

Het totaalbedrag van € 2.842,9 miljoen (2016: € 3.164,3 miljoen) aan langlopende leningen bestaat voor € 2.250,0 miljoen (2016: € 2.550,0 miljoen) uit langlopende obligaties en voor € 592,9 miljoen (2016: € 614,3 miljoen) uit onderhandse leningen. Van de langlopende obligaties op balansdatum is een bedrag van € 2.250,0 vastrentend. De onderhandse leningen op balansdatum zijn voor € 550,0 miljoen (2016: € 550,0 miljoen) vastrentend en voor € 42,9 miljoen (2016: € 64,3 miljoen) variabel rentend. Het renterisico over de variabel rentende lening is niet afgedekt. Er worden geen open valuta posities ingenomen met betrekking tot rentedragende leningen.

Voor een toelichting op de financiële risico's die samenhangen met de rentedragende leningen en het financiële risicomanagement dat N.V. Nederlandse Gasunie toepast met het doel deze risico's te beperken verwijzen wij naar noot 20.

Mutatieoverzicht rentedragende leningen:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	3 164,3	2985,7
Getrokken op onderhandse faciliteiten en uitgegeven obligatieleningen	-	950,0
Aflossingsverplichtingen in volgend boekjaar	-321,4	-771,4
Stand per 31 december	2 842,9	3164,3

Overzicht toekomstige aflossingen:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Aflossingsverplichting in		
2017		771,4
2018	321,4	321,4
2019	321,5	321,5
2020	21,4	21,4
2021	800,0	800,0
2022	625,0	625,0
na 2022	1 075,0	1 075,0
Totaal van de aflossingsverplichtingen	3 164,3	3 935,7

Onderstaand volgt een overzicht van de langlopende leningen inclusief aflossingsverplichtingen.

Stand per 31 december 2017:

Restant hoofdsom oorspronkelijke lening	Looptijd	Effectieve rente- percentages	Rente herzienings- datum	Nominaal uitstaand bedrag in miljoenen euro's
125,0 miljoen	2008- 2023	4,804%	niet van toepassing	125,0
125,0 miljoen	2008- 2022	4,500%	niet van toepassing	125,0
125,0 miljoen	2009- 2024	4,266%	niet van toepassing	125,0
125,0 miljoen	2010- 2025	3,581%	niet van toepassing	125,0
64,3 miljoen	2013- 2020	0,000%	28 april en 28 oktober elk jaar	64,3
50,0 miljoen	2014- 2024	1,329%	niet van toepassing	50,0
300,0 miljoen	2006- 2021	4,500%	niet van toepassing	300,0
500,0 miljoen	2011- 2021	3,625%	niet van toepassing	500,0
500,0 miljoen	2012- 2022	2,625%	niet van toepassing	500,0
300,0 miljoen	2015- 2018	0,000%	per 16/01; per kwartaal	300,0
650,0 miljoen	2016- 2026	1,000%	niet van toepassing	650,0
300,0 miljoen	2016- 2019	0,000%	niet van toepassing	300,0
Totaal				3 164,3

Stand per 31 december 2016:

Restant hoofdsom oorspronkelijke lening	Looptijd	Effectieve rente- percentages	Rente herzienings- datum	Nominaal uitstaand bedrag in miljoenen euro's
300,0 miljoen	2006- 2021	4,500%	niet van toepassing	300,0
125,0 miljoen	2008- 2022	4,500%	niet van toepassing	125,0
125,0 miljoen	2008- 2023	4,804%	niet van toepassing	125,0
750,0 miljoen	2009- 2017	5,125%	niet van toepassing	750,0
125,0 miljoen	2009- 2024	4,266%	niet van toepassing	125,0
125,0 miljoen	2010- 2025	3,581%	niet van toepassing	125,0
500,0 miljoen	2011- 2021	3,625%	niet van toepassing	500,0
500,0 miljoen	2012- 2022	2,625%	niet van toepassing	500,0
85,7 miljoen	2013- 2020	0,000%	28 april en 28 oktober elk jaar	85,7
50,0 miljoen	2014- 2024	1,329%	niet van toepassing	50,0
300,0 miljoen	2015- 2018	0,059%	per 16/01; per kwartaal	300,0
650,0 miljoen	2016- 2026	1,000%	niet van toepassing	650,0
300,0 miljoen	2016- 2019	0,000%	niet van toepassing	300,0
Totaal				3 935,7

Indien de aandelen van de N.V. Nederlandse Gasunie niet meer voor 100% door de Nederlandse Staat worden gehouden, worden voor zes leningen, die zijn verstrekt door de Europese Investeringsbank van in totaal € 592,9 miljoen, de rentepercentages aangepast in overeenstemming met het kredietrisicobeleid van de geldverstrekker.

Het gewogen gemiddelde effectieve rentepercentage van de langlopende leningen bedroeg per balansdatum 2,3% (2016: 2,8%).

Inzake de rentedragende leningen zijn geen zekerheden gesteld door de N.V. Nederlandse Gasunie.

15. Uitgestelde belastingverplichtingen

De tijdelijke verschillen tussen de waardering in de jaarrekening en de fiscale jaarcijfers van Gasunie Deutschland geven aanleiding tot het opnemen van de uitgestelde belastingverplichtingen. Zij kunnen als volgt worden gespecificeerd:

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Materiële vaste activa	156,0	187,3
Financiële vaste activa	6,5	11,7
Voorzieningen inzake personeelsbeloningen	-15,5	-15,2
Voorziening voor opruimingskosten en saneringen	19,5	18,3
Voorziening verrekening tarieven	0,4	-
Overige uitgestelde belastingverplichtingen	0,1	0,4
Totaal uitgestelde belastingverplichtingen	166,9	202,5

Van de uitgestelde belastingverplichting heeft € 166,9 miljoen (2016: € 202,2 miljoen) een looptijd van meer dan 1 jaar.

De mutaties in de uitgestelde belastingverplichtingen zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	202,5	210,3
Mutaties verwerkt in de winst-en-verliesrekening	-35,9	-6,6
Mutaties verwerkt in het eigen vermogen	0,3	-1,2
Stand per 31 december	166,9	202,5

De mutaties verwerkt in de winst- en verliesrekening en het eigen vermogen in 2017 zijn als volgt te specificeren:

<i>In miljoenen euro's</i>	Winst- en verliesrekening	Eigen vermogen
Materiële vaste activa	-31,4	-
Financiële vaste activa	-5,3	-
Voorzieningen inzake personeelsbeloningen	-0,7	0,3
Voorziening voor opruimingskosten en saneringen	1,2	-
Voorziening verrekening tarieven	0,3	-
Overige uitgestelde belastingverplichtingen	-0,1	-
Totaal	-35,9	0,3

De mutaties verwerkt in de winst- en verliesrekening en het eigen vermogen in 2016 zijn als volgt te specificeren:

<i>In miljoenen euro's</i>	Winst- en verliesrekening	Eigen vermogen
Materiële vaste activa	3,4	-
Financiële vaste activa	-0,1	-
Voorzieningen inzake personeelsbeloningen	-0,7	-1,2
Voorziening voor opruimingskosten en saneringen	1,2	-
Voorziening verrekening tarieven	-10,3	-
Overige uitgestelde belastingverplichtingen	-0,1	-
Totaal	-6,6	-1,2

16. Personeelsbeloningen

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Pensioenverplichtingen Gasunie Deutschland	88,1	85,5
Jubileumuitkeringen	8,7	8,7
Secundaire arbeidsvoorwaarden na pensionering	6,0	6,2
Totaal	102,8	100,4

Voorzieningen voor pensioenverplichtingen

Meerjarenoverzicht (stand ultimo het jaar):

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016	2015	2014	2013
Contante waarde toegekende pensioenaanspraken	88,1	85,5	78	78,1	56,3
Pensioenvoorziening	88,1	85,5	78	78,1	56,3
Ervaringsaanpassingen verplichtingen van de regeling	-1,4	-2,4	0,3	-2,0	-1,8

Per 1 juli 2013 is een nieuwe pensioenovereenkomst van kracht voor de werknemers in Nederland. De nieuwe pensioenovereenkomst kwalificeert in IFRS-termen als een toegezegde bijdrageregeling, waardoor de voorziening voor pensioenverplichtingen die samenhangt met de oude pensioenovereenkomst per 1 juli 2013 is vrijgevallen.

Voorziening voor pensioenverplichtingen Gasunie Deutschland

De voorziening voor pensioenverplichtingen Gasunie Deutschland heeft betrekking op de pensioenregeling van de werknemers die voor 2012 in dienst zijn getreden bij Gasunie Deutschland en welke wordt behandeld als een toegezegd-pensioenregeling.

De voorziening is als volgt opgebouwd:

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Contante waarde toegekende pensioenaanspraken	88,1	85,5
Pensioenvoorziening	88,1	85,5

De gewogen gemiddelde looptijd van de pensioenverplichtingen bedraagt circa 20 jaar.

De aannames die ten grondslag liggen aan de berekening van de pensioenverplichtingen zijn als volgt:

	2017	2016
Disconteringsvoet	1,9%	1,9%
Verwachte toekomstige salarisverhogingen	2,7%	2,7%
Verwachte toekomstige pensioenverhogingen	1,7%	1,7%

Het verloop van de pensioenvoorziening is als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Contante waarde toegekende pensioenaanspraken		
Stand per 1 januari	85,5	78
Toename toegekende pensioenaanspraken	3,1	2,5
Oprenting	1,6	1,9
Actuarieel resultaat	-1,3	3,8
Betaalde pensioenuitkeringen	-0,8	-0,7
Stand per 31 december	88,1	85,5

De actuariële resultaten zijn als volgt opgebouwd:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Aanpassing in actuariële financiële veronderstellingen	-2,7	-6,2
Ervaringsaanpassingen	1,4	2,4
Totaal actuariële resultaat op pensioenaanspraken	-1,3	-3,8

Het totaal van rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkte actuariële resultaten over 2017 bedraagt € 1,3 miljoen nadelig (2016: € 3,8 miljoen nadelig).

Het cumulatieve saldo van de actuariële winsten en verliezen, die rechtstreeks in het eigen vermogen zijn verwerkt, bedraagt ultimo 2017: € 26,3 miljoen nadelig (2016: € 27,5 miljoen nadelig).

Indien de disconteringsvoet wijzigt met 0,1%-punt, dan leidt dit indicatief (onder overige gelijkblijvende omstandigheden) tot een wijziging in 'contante waarde toegekende pensioenaanspraken' van € 1,7 miljoen (2016: € 1,7 miljoen) en een wijziging in het totaal van rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkte actuariële resultaten van € 1,7 miljoen ultimo 2017 (2016: € 1,7 miljoen).

Indien de 'verwachte toekomstige salarisverhogingen' wijzigt met 0,1%-punt, dan leidt dit indicatief (onder overige gelijkblijvende omstandigheden) tot een wijziging in 'contante waarde toegekende pensioenaanspraken' van € 0,4 miljoen (2016: € 0,4 miljoen) en een wijziging in het totaal van rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkte actuariële resultaten van € 0,4 miljoen ultimo 2017 (2016: € 0,4 miljoen).

Indien de 'verwachte toekomstige pensioenverhogingen' wijzigt met 0,1%-punt, dan leidt dit indicatief (onder overige gelijkblijvende omstandigheden) tot een wijziging in 'contante waarde toegekende pensioenaanspraken' van € 1,3 miljoen (2016: € 1,3 miljoen) en een wijziging in het totaal van rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkte actuariële resultaten van € 1,3 miljoen ultimo 2017 (2016: € 1,1 miljoen).

De totale pensioenlasten uit hoofde van deze toegezegde-pensioenregeling in de winst- en verliesrekening bestaan uit:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Toename toegekende pensioenaanspraken	3,1	2,5
Oprenting	1,6	1,9
Totaal pensioenlasten	4,7	4,4

Voorziening voor jubileumuitkeringen

De voorziening heeft betrekking op de jubileumuitkeringen die de N.V. Nederlandse Gasunie uitkeert aan haar werknemers bij dienstjubilea.

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	8,6	8
Toevoegingen	0,6	1,1
Aanwending	-0,5	-0,5
Stand per 31 december	8,7	8,6

Voorziening voor kosten van de secundaire arbeidsvoorwaarden na pensionering voor postactieve en gepensioneerde werknemers

De voorziening heeft betrekking op de vergoeding die de N.V. Nederlandse Gasunie verstrekt aan haar werknemers na hun pensionering.

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	6,2	6,6
Toevoegingen	0,4	0,8
Aanwending	-0,6	-0,8
Vrijval	-	-0,4
Stand per 31 december	6,0	6,2

De voorziening heeft overwegend een langlopend karakter. De voorziening is niet afgefinancierd.

17. Voorzieningen

Voorziening voor opruimingskosten en saneringen

De mutaties in de voorziening zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	67,6	67,5
Toevoegingen	1,1	20
Aanwending	-7,8	-/- 14,8
Vrijval	-3,0	-/- 5,1
Stand per 31 december	57,9	67,6

Het kortlopend deel van de voorziening voor opruimingskosten en saneringen bedraagt ultimo 2017 € 14,7 miljoen (2016: € 10,6 miljoen).

De voorziening voor opruimingskosten en saneringen is in 2010 gevormd naar aanleiding van besluiten van het management om binnen afzienbare tijd specifieke activa buitengebruik te stellen, te verwijderen of te saneren, bijvoorbeeld naar aanleiding van nieuwe wetgeving. Zoals het Besluit Externe Veiligheid Buisleidingen dat per 1 januari 2011 van kracht is geworden. Dit besluit stelt (nieuwe) eisen aan het vervoer van gevaarlijke stoffen door buisleidingen. Op grond hiervan dient de vennootschap maatregelen te nemen om de effecten voor de gezondheid van de mens en het milieu te beperken.

De voorziening heeft betrekking op saneringen van plaatsgebonden en groepsgebonden knelpunten, verplichtingen om buitengebruik gestelde aftakkingen te ontkoppelen van het net en op het besluit om bepaalde leidingdelen te herontwikkelen of te vervangen. Het saneringsprogramma is in 2011 aangevuld met reeds ontkoppelde leidingen en in 2012 uitgebreid met in het verleden van derden overgenomen leidingen. Daarnaast heeft de voorziening betrekking op circa 4% (ongeveer 80 kilometer) van het regionale gastransportnet in Noord Nederland. Van deze leidingen is niet met zekerheid vast te stellen dat zij in het aardbevingsgebied in Groningen aardbevingen met een maximale kracht van 5,0 op de schaal van Richter kunnen doorstaan. Deze leidingen worden buiten bedrijf gesteld en verwijderd. Het is de planning dat in 2020 het laatste gedeelte van het saneringsprogramma (inclusief het project Magnitude) is uitgevoerd.

De omvang van de voorziening voor opruimingskosten wordt bepaald aan de hand van ervaringscijfers van gereed gekomen projecten.

Een voorziening voor algemene opruimingskosten op langere termijn wordt niet opgenomen omdat het thans niet aannemelijk wordt geacht dat het opruimen van transportleidingen en toebehoren aan de orde zal komen. Verwacht wordt dat de opbrengsten van een alternatieve aanwending (op termijn) verminderd met de kosten van conservering zullen opwegen tegen de (maatschappelijke) kosten van het opruimen.

18. Kortlopende financieringsverplichtingen

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Aflossingsverplichtingen op langlopende leningen	321,4	771,4
Kortlopende leningen	268,0	-
Kortlopende leningen aan joint ventures	13,3	23,5
Totaal kortlopende financieringsverplichtingen	602,7	794,9

De N.V. Nederlandse Gasunie heeft eind 2017 voor € 268 miljoen (2016: € 0,0 miljoen) aan kortlopende leningen opgenomen tegen marktconforme condities. Dit betreft opgenomen deposito's en commercial paper.

Om aan bovenstaande kortlopende financieringsverplichtingen te kunnen voldoen beschikt de N.V. Nederlandse Gasunie over een rekening-courant faciliteit van € 25 miljoen (2016: € 25 miljoen) en over een gecommiteerde kredietfaciliteit voor kortlopende financiering van € 680 miljoen (2016: € 750 miljoen) welke in 2020 afloopt. Ultimo 2017 en 2016 is onder deze faciliteiten geen geld opgenomen. De verschuldigde rente over een opgenomen deel van de faciliteiten betreft een marktconforme variabele rente. Inzake de kredietfaciliteiten zijn geen zekerheden gesteld door de N.V. Nederlandse Gasunie.

19. Handelsschulden en overige te betalen posten

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Handelsschulden	39,3	42,8
Afgeleide financiële instrumenten	-	9,5
Vennootschapsbelasting	48,4	59,3
Overige belastingen en premies sociale verzekeringen	12,0	28,1
Overige schulden en overlopende passiva	176,3	199,9
Handelsschulden en overige te betalen posten	276,0	339,6

De overige belastingen en premies sociale verzekeringen bestaan met name uit te betalen omzetbelasting, premies sociale verzekeringen, nog te betalen loonheffing en heffingsrente. De overige schulden en overlopende passiva bestaan met name uit opgelopen rente, te ontvangen facturen en ontvangen deposito's.

De handelsschulden en overige te betalen posten zijn niet rentedragend. Voor informatie met betrekking tot 'afgeleide financiële instrumenten' verwijzen wij naar punt 10 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.

20. Financiële risico's

Algemeen

De belangrijkste financiële risico's waaraan de N.V. Nederlandse Gasunie onderhevig is, zijn het marktrisico (bestaande uit renterisico en valutarisico), het kredietrisico en het liquiditeitsrisico. De N.V. Nederlandse Gasunie past financieel risicomanagement toe met het doel deze risico's te beperken door operationele en financiële maatregelen. Afhankelijk van de aard en omvang van de risico's worden daartoe zo nodig specifieke instrumenten ingezet.

De afdeling Treasury is verantwoordelijk voor het uitvoeren van het financiële risicomanagement op groepsniveau; het kredietrisico wordt primair bewaakt door de business units. De inzet van bepaalde risico-instrumenten behoeven de voorafgaande instemming van de Raad van Bestuur. De Raad van Bestuur wordt periodiek gerapporteerd over de aard en omvang van de risico's en de getroffen maatregelen.

Door de N.V. Nederlandse Gasunie kan gebruik worden gemaakt van afgeleide financiële instrumenten voor het beheersen van rente- en valutarisico's die voortvloeien uit de gewone bedrijfsuitoefening. Het risicobeleid met betrekking tot renterisico's is erop gericht om de effecten van de renteschommelingen op het resultaat te beperken en om op lange termijn de regulatoire vergoeding voor vreemd vermogen te volgen. Het risicobeleid met betrekking tot valutarisico's is erop gericht om de effecten van de koersschommelingen op het resultaat te beperken.

Financiële instrumenten worden alleen ingezet voor afdekking van risico's en niet voor handels- of andere doeleinden.

Voor de presentatie van valuta- en renterisico's vereist IFRS 7 gevoeligheidsanalyses die de financiële effecten van redelijkerwijs hypothetische veranderingen in relevante risicovariabelen laten zien op de winst- en verliesrekening en op het eigen vermogen. De effecten worden bepaald door de hypothetische veranderingen in de risicovariabelen te relateren aan de balanswaarde van de financiële instrumenten op verslagdatum. Hierbij wordt verondersteld dat de balanswaarde op verslagdatum een representatieve weergave is voor de gehele periode.

Renterisico

Het door de vennootschap gelopen renterisico betreft het risico dat toekomstige kasstromen zullen fluctueren door veranderingen in de marktrente van rentedragende leningen met een variabele rente en van kortlopende financieringsverplichtingen. Het renterisico op de variabel rentende leningen is niet afgedekt. Daarnaast loopt de vennootschap een renterisico in de periode tussen het besluit tot en de realisatie van de uitgifte van langlopende leningen met een vaste rente.

Het variabel rentedragende deel van de langlopende leningen inclusief aflossingsverplichtingen bedraagt ultimo 2017 € 364 miljoen (2016: € 386 miljoen). Bij een rentestijging/daling van 1%-punt stijgen/dalen deze rentelasten met € 3,6 miljoen (2016: € 3,9 miljoen) per jaar.

De kortlopende leningen ultimo 2017 en 2016 zijn variabel rentend. Bij een rentestijging/daling van 1%-punt stijgen/dalen deze jaarlijkse rentelasten met € 2,8 miljoen (2016: € 0,2 miljoen).

Valutarisico

Valutarisico's ontstaan, zoals gedefinieerd in IFRS 7, bij financiële instrumenten als deze zijn afgesloten in een valuta die ongelijk is aan de functionele valuta en als deze van een monetaire aard zijn. Het valutarisico dat de vennootschap loopt, betreft het risico dat toekomstige kasstromen van een financieel instrument, waaronder vorderingen en schulden, zullen fluctueren als gevolg van veranderingen in de wisselkoersen.

De N.V. Nederlandse Gasunie streeft er naar om valutarisico's te beperken. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van termijncontracten en valutaswaps. Valuta-instrumenten worden uitsluitend toegepast op basis van onderliggende posities. Valutarisico's worden volledig afgedekt voor zover er in voldoende mate zekerheid bestaat over de omvang en het tijdstip van de kasstromen in vreemde valuta.

Ultimo 2017 was er voor € 2,7 miljoen aan verplichtingen in vreemde valuta afgedekt met termijntransacties (2016: € 2,4 miljoen). De omrekening van de vreemde valuta naar euro heeft plaatsgevonden tegen de ultimo jaarkoers.

<i>In € miljoenen</i>	Positie	Stijging/ daling koers	Effect op resultaat voor belasting	Effect op eigen vermogen
2017				
Euro/GBP	0,7	+/- 30%	0,2	0,2
2016				
Euro/GBP	0,4	+/- 30%	-/+ 0,1	-/+ 0,1

In de gevoeligheidsanalyse wordt rekening gehouden met de bandbreedte waarbinnen zich koersbewegingen hebben voorgedaan. Deze bandbreedtes worden intern ook gehanteerd voor potentiële risico analyses. Er zijn geen andere vreemde valutaposities van significante omvang.

Kredietrisico

Het kredietrisico bestaat uit het verlies dat zou ontstaan indien op verslagdatum tegenpartijen volledig in gebreke zouden blijven en hun contractuele verplichtingen niet na zouden komen. De onderneming loopt geen belangrijk kredietrisico ten aanzien van een enkele individuele afnemer of tegenpartij.

Bij toepassing van afgeleide financiële instrumenten hanteert de onderneming ter beperking van het tegenpartijrisico per partij strikte limieten met betrekking tot de hoogte van het risico, dat op de partij mag worden gelopen. De onderneming heeft selectiecriteria opgesteld ten aanzien van tegenpartijen van financiële instrumenten. Deze criteria beperken het risico verbonden aan mogelijke kredietconcentraties en marktrisico's. Er is ter afdekking van het tegenpartijrisico op financiële instrumenten door tegenpartijen ultimo 2017 en 2016 geen onderpand afgegeven aan de N.V. Nederlandse Gasunie.

Ontvangen garantiestellingen

De N.V. Nederlandse Gasunie en haar groepsmaatschappijen hebben de volgende garantiestellingen ontvangen van derden:

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017		31 dec. 2016	
	Aantal	Waarde	Aantal	Waarde
Security Deposit	72	30,1	56	139,7
Bank Guarantee	53	132,1	53	34,6
Parent Company Guarantee	21	123,7	15	46,4
Letter of Awareness	6	192,4	23	117,6
Surety Agreement	13	38,1	9	29,2
Totaal ontvangen garantiestellingen	165	516,4	156	367,5

De ontvangen bankgaranties hebben voornamelijk betrekking op zekerstellingen van aannemers bij nieuwbouwactiviteiten. De ontvangen deposits en sureties betreffen zekerheden uit gastransportovereenkomsten. De deposits worden in geld aangehouden. De rente op deposits wordt aan de garantieverstrekker vergoed.

De looptijd van de ontvangen garantiestelling is over het algemeen kort van aard (1-3 jaar), maar enkele garanties kennen een looptijd van meer dan vijf jaar. De garantiestellingen zijn niet vrij overdraagbaar.

Liquiditeitsrisico

Het liquiditeitsrisico betreft het risico dat de onderneming over onvoldoende liquide middelen beschikt om aan de directe verplichtingen te voldoen. Het beleid van de N.V. Nederlandse Gasunie is het reduceren van dit risico tegen minimale kosten. De mogelijkheden tot reduceren van dit risico hangt samen met de solvabiliteit van de onderneming. Als solvabele onderneming is de N.V. Nederlandse Gasunie goed in staat om kredietfaciliteiten aan te trekken. Voor de kwantificering van het risico werkt de N.V. Nederlandse Gasunie met een meerjarenplanning voor de kapitaalslasten en een liquiditeitsprognose met een horizon van minimaal een jaar voor de operationele uitgaven.

De vennootschap heeft een rekening-courant faciliteit van € 25 miljoen (2016: € 25 miljoen), een gecommiteerde kredietfaciliteit van € 680 miljoen (2016: € 750 miljoen), een Commercial Paper programma ter grootte van € 750 miljoen (2016: € 750 miljoen) en een Medium Term Note (MTN) programma ter grootte van € 7,5 miljard (2016: € 7,5 miljard). Binnen het MTN programma is ultimo 2017 € 5,0 miljard beschikbaar voor nieuwe emissies.

Rating

Gasunie's lange termijn credit rating bij Standard & Poor's is AA-met een stable outlook en de korte termijn rating A-1+. Bij Moody's Investors Service is de lange termijn credit rating A2 met een stable outlook en de korte termijn rating P-1.

Dividendbeleid

De N.V. Nederlandse Gasunie streeft naar een verhouding tussen vreemd en eigen vermogen, die haar in staat stelt om haar strategie te kunnen realiseren en die leidt tot een zo hoog mogelijke credit rating welke aansluit bij de signatuur van de onderneming en het beleid van haar aandeelhouder.

Overzicht toekomstige kasstromen

Het overzicht van de vervaltermijnen van toekomstige kasstromen ter zake van langlopende en kortlopende verplichtingen uitstaand op balansdatum is als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	Totaal	Direct opeisbaar	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar
2017					
Langlopende verplichtingen					
- rentedragende leningen	2 842,9	-	-	1 767,9	1 075,0
Kortlopende verplichtingen					
- kortlopende financieringsverplichtingen	602,8	13,3	589,5	-	-
- handelsschulden	39,3	39,3	-	-	-
- belastingverplichtingen	60,3	7,1	16,5	-	36,7
- overige schulden en overlopende passiva	176,3	20,8	155,5	-	-
Rentebetalingen op verplichtingen	365,5	-	83,0	236,6	45,9
Totaal	4 087,1	80,5	844,5	2 004,5	1 157,6

<i>In miljoenen euro's</i>	Totaal	Direct opeisbaar	< 1 jaar	1-5 jaar	> 5 jaar
2016					
Langlopende verplichtingen					
- rentedragende leningen	3 935,7			2 235,7	1 700,0
Kortlopende verplichtingen					
- kortlopende financieringsverplichtingen	794,9	23,5	771,4	-	-
- handelsschulden	45,8	45,3	0,5	-	-
- belastingverplichtingen	87,5	12,3	18,3		56,9
- overige schulden en overlopende passiva	196,9	16,7	156,7	-	23,5
Rentebetalingen op verplichtingen	440,3	-	83,9	278,1	78,3
Totaal	5 501,1	97,8	1 030,8	2 513,8	1 858,7

Verstrekte garantiestellingen

De N.V. Nederlandse Gasunie en haar groepsmaatschappijen hebben de volgende garantiestellingen afgegeven aan derden:

In miljoenen euro's	31 dec. 2017		31 dec. 2016	
	Aantal	Waarde	Aantal	Waarde
Bankgaranties	4	4,6	4	4,6
Parent Company Guarantees	8	71,3	6	109,3
Sureties	4	34,5	2	30
Overig	2	61,0	-	-
Totaal verstrekte garantiestellingen	18	171,4	12	143,9

De zekerheden worden afgegeven voor een specifieke doelstelling en hebben hoofdzakelijk betrekking op investeringsprojecten. De garantiestellingen zijn niet vrij overdraagbaar.

De looptijd van de verstrekte bankgaranties zijn kort van aard (1-2 jaar).

Als onderdeel van de acquisitie van Jordgas heeft Gasunie een garantie afgegeven gerelateerd aan het nakomen van de bepalingen in de transactie-overeenkomst.

Ten behoeve van Gate terminal B.V., een 100%-groepsmaatschappij van de joint venture Gate terminal C.V., heeft de vennootschap zich garant gesteld voor de te betalen pachtbedragen van het Havenbedrijf Rotterdam ter grootte van € 35,0 miljoen ultimo 2017 (2016: € 38,5 miljoen) en twee Sureties verstrekt van in totaal € 30,0 miljoen (2016: € 30 miljoen) aan shippers. De resterende looptijd van de garantiestelling ten behoeve van het Havenbedrijf Rotterdam is 10 jaar en ten behoeve van de twee Sureties 18 jaar.

Reële waarde en boekwaarde van financiële instrumenten

De volgende methoden zijn toegepast door de N.V. Nederlandse Gasunie om de reële waarde van financiële instrumenten te benaderen:

- Handelsvorderingen, overige vorderingen, geldmiddelen en kasequivalenten, kortlopende financieringsverplichtingen exclusief aflossingsverplichtingen op langlopende leningen, handelsschulden en overige schulden en overlopende passiva benaderen met hun boekwaarde de reële waarde als gevolg van de korte vervalttermijn van deze instrumenten;
- De overige kapitaalbelangen zijn gewaardeerd tegen de reële waarde welke wordt gebaseerd op de contante waarde van de verwachte kasstromen. Bij de bepaling van de disconteringsvoet is rekening gehouden met het risicoprofiel, waaronder het kredietrisico, van de overige kapitaalbelangen;
- De rentedragende leningen en aflossingsverplichtingen op langlopende leningen betreffen obligaties met een notering op de beurs van Amsterdam en onderhandse leningen. De reële waarde van de obligaties betreft de marktwaarde tegen de slotkoers op balansdatum. De reële waarde van de onderhandse leningen is berekend door middel van het disconteren van de toekomstige kasstromen tegen de actuele rentecurve. Bij de bepaling van de disconteringsvoet is rekening gehouden met het eigen risicoprofiel, waaronder het kredietrisico; en
- De afgeleide financiële instrumenten die de vennootschap verplichten tot het leveren van financiële activa tegen een vooraf bepaalde prijs zijn gewaardeerd tegen de reële waarde van de onderliggende financiële activa, bepaald op basis van de contante waarde van de verwachte kasstromen, rekening houdend met de tussen partijen overeengekomen contractuele bepalingen over de te hanteren waarderingstechniek en andere belangrijke inputgegevens. Hierbij wordt ook rekening gehouden met het tegenpartijrisico.

De N.V. Nederlandse Gasunie hanteert de volgende hiërarchie van waarderingstechnieken voor het bepalen en waarderen van de fair value van de financiële instrumenten in de balans:

- Niveau 1: Op basis van op actieve markten genoteerde prijzen voor hetzelfde instrument;
- Niveau 2: Op basis van op actieve markten genoteerde prijzen voor vergelijkbare instrumenten of op basis van andere waarderingstechnieken waarbij alle significante benodigde gegevens zijn ontleend direct of indirect aan zichtbare marktgegevens; en
- Niveau 3: Op basis van waarderingstechnieken waarbij alle significante benodigde gegevens niet zijn ontleend aan zichtbare marktgegevens.

De in de balans op reële waarde gewaardeerde activa en passiva zijn volgens de volgende hiërarchie bepaald:

<i>In € miljoenen</i>	Totaal	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3
2017				
- overige kapitaalbelangen	490,7	-	-	490,7
- afgeleide financiële instrumenten	-	-	-	-
2016				
- overige kapitaalbelangen	470,2	-	-	470,2
- afgeleide financiële instrumenten	9,5	-	-	9,5

Op 28 juni jl. heeft Gasunie haar aandeel van 20,9% in ICE Endex Holding B.V., verkocht aan Intercontinental Exchange (NYSE: ICE), nadat ICE haar koopoptie heeft uitgeoefend. De vrijval van de negatieve waarde van de koop-/verkoopoptie van € 9,5 miljoen is gepresenteerd onder het resultaat desinvesteringen deelnemingen.

De mutaties in de overige kapitaalbelangen zijn als volgt:

<i>In € miljoenen</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	470,2	434,9
Mutatie reële waarde rechtstreeks verwerkt in het eigen vermogen	20,5	35,3
Stand per 31 december	490,7	470,2

Het deel van de langlopende leningen met een vaste rente bedraagt ultimo 2017 € 2.800 miljoen (2016: € 2.800 miljoen). Onderstaand is een vergelijking opgenomen van de financiële instrumenten waarvan de boekwaarde geen benadering is van de reële waarde:

<i>In € miljoen</i>	2017		2016	
	Boekwaarde	Reële waarde	Boekwaarde	Reële waarde
Rentedragende leningen	2 842,9	3 146,8	3 164,3	3 532,4
Kortlopend deel van de rentedragende leningen				
	321,4	322,2	771,4	781,2

De reële waarde van deze financiële instrumenten zijn volgens de volgende hiërarchie bepaald:

<i>In € miljoen</i>	Totaal	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3
2017				
- rentedragende leningen	3 146,8	2 434,8	712,0	-
- kortlopend deel van de rentedragende leningen	322,2	300,7	21,5	-
2016				
- rentedragende leningen	3 532,4	2 773,9	758,5	-
- kortlopend deel van de rentedragende leningen	781,2	759,8	21,4	-

Bij een rentestijging/daling van 1%-punt daalt/stijgt de reële waarde van deze financiële instrumenten met € 170,4 miljoen (2016: € 202,2 miljoen).

21. Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Investeringsverplichtingen

Ultimo 2017 heeft de N.V. Nederlandse Gasunie voor € 514 miljoen niet in de balans opgenomen verplichtingen inzake investeringsprojecten tegen € 60 miljoen in 2016. De toename hangt met name samen met de deelname in het EUGAL-project. In 2017 is in de investeringsverplichtingen begrepen een bedrag van € 73 miljoen (2016: € 54 miljoen) voor vervangingsinvesteringen.

Leaseverplichtingen (operational lease)

De totale leaseverplichtingen ultimo 2017 bedragen € 113 miljoen (2016: € 107 miljoen). Deze zijn als volgt te specificeren:

<i>In € miljoenen</i>	Verplichting	Verplichting
Looptijd	per 31 dec. 2017	per 31 dec. 2016
0 – 1 jaar	10	9
1 – 5 jaar	21	18
> 5 jaar	82	81

Deze verplichtingen hebben met name betrekking op de operational leaseovereenkomsten van bedrijfsterreinen en van bedrijfswagens en personenauto's. De vaste leasevergoeding van bedrijfswagens en personenauto's is mede gebaseerd op de waarde van het leaseobject en de verwachte exploitatiekosten op basis van een genormeerde kilometrage per jaar. Daarnaast geldt een variabele vergoeding per kilometer indien het aantal genormeerde kilometers wordt overschreden. De gemiddelde resterende looptijd van de leaseverplichtingen van de bedrijfswagens en personenauto's is circa 2 jaar. De leaseverplichting voor de bedrijfsterreinen eindigt in 2048.

De werkelijke operational leasekosten betreffende bedrijfsterreinen, bedrijfswagens en personenauto's over 2017 bedroegen € 9,9 miljoen (2016: € 9,3 miljoen).

Overige verplichtingen

De overige verplichtingen ultimo 2017 bedragen € 197 miljoen (2016: € 374 miljoen). Deze verplichtingen zijn als volgt samengesteld:

Looptijd	Contractwaarde	Contractwaarde
	per 31 dec. 2017	per 31 dec. 2016
0 – 1 jaar	€ 57 miljoen	€ 73 miljoen
1 – 5 jaar	€ 134 miljoen	€ 238 miljoen
> 5 jaar	€ 6 miljoen	€ 63 miljoen

De overige verplichtingen hebben betrekking op verplichtingen die zijn aangegaan bij leveranciers ten behoeve van het uitvoeren van bedrijfsactiviteiten.

Nadere toelichting op de geconsolideerde winst- en verliesrekening

22. Personeelskosten

<i>In € miljoenen</i>	2017	2016
Salarissen	159,1	154,3
Sociale lasten	17,3	16,9
Pensioenkosten	29,7	28,7
Totaal personeelskosten	206,1	199,9

De 'pensioenkosten' van de toegezegde bijdrageregelingen bedragen € 25,0 miljoen (2016: € 24,2 miljoen).

Bezoldiging van bestuurders en commissarissen

I. Bestuurder(s) van de vennootschap

<i>In €</i>	Salaris	Variabele beloning	Beloning	Beloning betaalbaar op termijn	Sociale lasten	Overige emolumenten	Totaal
Vast + variabel							
2017							
Raad van Bestuur							
J.J. Fennema, voorzitter	303 018	42 423	345 441	64 288	9 059	22 404	441 192
I.M. Oudejans	279 621	39 147	318 768	59 492	9 059	20 900	408 219
A.J. Krist 1)	60 601	10 017	70 618	12 966	2 265	8 179	94 028
U. Vermeulen	242 405	33 937	276 342	51 863	9 059	16 426	353 690
B.J. Hoevers 2)	66 667	9 333	76 000	14 390	3 020	1 550	94 960
Totaal	952 312	134 857	1 087 169	202 999	32 462	69 459	1 392 089

1) Afgetreden per 1 april 2017, 2) Aangetreden per 1 september 2017

Bovengenoemde variabele beloningen zijn gebaseerd op het bereiken van de afgesproken doelstellingen gedurende het verslagjaar. Zij bestaan uit collectieve Gasunie-doelstellingen en uit lange termijn strategische doelstellingen, zoals verwoord in het hoofdstuk 'Remuneratiebeleid Raad van Bestuur'. De collectieve Gasunie-doelstellingen hebben betrekking op te behalen financiële- en operationele resultaten over 2017. Per 1 juli 2013 is de pensioenovereenkomst van de medewerkers van de N.V. Nederlandse Gasunie gewijzigd. Deze pensioentoezegging houdt in dat de vennootschap zich verplicht heeft tot het betalen van een vaste, vooraf vastgestelde premie. Deze premie is gebaseerd op een voorwaardelijk middelloonsysteem. Deze pensioenovereenkomst is per 1 juli 2013 ook van toepassing op de leden van de Raad van Bestuur.

De vergoeding begrepen onder de post 'Overige emolumenten' met betrekking tot de heer Fennema is de verkoop in augustus 2017 van de niet genoten verlofdagen in 2017 ad € 19.480 en de werkgeversbijdrage levensloop ad € 2.924.

In augustus 2017 heeft een uitkering plaatsgevonden aan de heer Oudejans als gevolg van verkoop van niet genoten verlofdagen uit het jaar 2017 ter grootte van € 17.976. Ook is de werkgeversbijdrage levensloop ad € 2.924 inbegrepen. Deze bedragen zijn opgenomen in de kolom 'Overige emolumenten'.

De vergoedingen begrepen onder de post 'Overige emolumenten' met betrekking tot mevrouw Krist zijn de uitkering van het flexibiliseringsbudget van € 3.130, de uitkering in het kader van de hypotheekregeling van € 634 en de verkoop van niet genoten verlofdagen ad € 4.415.

De vergoeding begrepen onder de post 'Overige emolumenten' met betrekking tot de heer Vermeulen is de uitkering van het flexibiliseringsbudget van € 16.426.

De vergoeding begrepen onder de post 'Overige emolumenten' met betrekking tot de heer Hoevers is de uitkering van het flexibiliseringsbudget van € 1.550.

Aan de leden van de Raad van Bestuur wordt een voor de uitoefening van hun functie passende leaseauto ter beschikking gesteld.

In €	Salaris	Variabele beloning	Beloning	Beloning betaalbaar op termijn	Sociale lasten	Overige emolumenten	Totaal
Vast + variabel							
2016							
Raad van Bestuur							
Ir. J.J. Fennema, voorzitter	301 212	48 386	349 598	63 880	8 822	22 344	444 644
I.M. Oudejans RA	277 954	44 650	322 604	59 112	8 822	20 843	411 381
A.J. Krist 1)	160 961	25 805	186 766	34 418	5 881	17 739	244 804
U. Vermeulen 1)	160 961	25 805	186 766	34 418	5 881	17 392	244 457
Totaal	901 088	144 646	1 045 734	191 828	29 406	78 318	1 345 286

1) Aangetreden per 1 mei 2016

Bovengenoemde variabele beloningen zijn gebaseerd op het bereiken van de afgesproken doelstellingen gedurende het verslagjaar. Zij bestaan uit collectieve Gasunie-doelstellingen en uit functiespecifieke doelstellingen, zoals verwoord in het hoofdstuk 'Remuneratiebeleid Raad van Bestuur'. De collectieve Gasunie-doelstellingen hebben betrekking op te behalen financiële en operationele resultaten over 2016.

II. Commissarissen van de vennootschap

De bezoldiging van de leden van de Raad van Commissarissen (RvC) wordt mede bepaald door hun bijdrage in de verschillende commissies: Audit Commissie (AC) en Belonings-, Selectie & Benoemingscommissie (BBC). Hiernaast is in de bezoldiging de afgedragen premie in het kader van de Zorgverzekeringswet (ZVW) opgenomen.

In €	RvC	AC	BBC	Premie ZVW	Bezoldiging
2017					
R. de Jong RA, voorzitter	30 908		2 064		32 972
Drs. D.J. van den Berg	22 668		2 064	1 645	26 377
Mr. M.M. Jonk	20 608		2 064		22 672
Drs. M.J. Poots-Bijl RC	20 608	5 152		1 713	27 473
Dr. W.J.A.H. Schoeber	20 608	5 152		1 713	27 473
Ir. J.P.H.J. Vermeire	20 608	5 152		1 713	27 473
Totaal	136 008	15 456	6 192	6 784	164 440
2016					
R. de Jong RA, voorzitter	30 722		2 048		32 770
Drs. D.J. van den Berg	22 530		2 048	1 659	26 237
Mr. M.M. Jonk	20 482		2 048		22 530
Drs. M.J. Poots-Bijl RC	20 482	5 120		1 728	27 330
Dr. W.J.A.H. Schoeber	20 482	5 120			25 602
Ir. J.P.H.J. Vermeire	20 482	5 120			25 602
Totaal	135 180	15 360	6 144	3 387	160 071

23. Overige bedrijfslasten

<i>In € miljoenen</i>	2017	2016
Kosten uitbesteed werk en andere externe kosten	218,3	227,7
Kosten van netwerkbeheer	110,3	109,8
Overige bedrijfslasten	45,6	71,3
Totaal overige bedrijfslasten	374,2	408,8

De lagere overige bedrijfslasten hangen met name samen met incidentele lasten in 2016.

De toevoegingen en de vrijval in de voorziening voor opruimingskosten en saneringen van € 1,1 miljoen (2016: € 14,8 miljoen) en de toevoegingen in de voorziening voor incourante voorraden van € 2,7 miljoen (2016: € 0,5 miljoen) zijn onder de 'overige bedrijfslasten' opgenomen.

24. Financieringsbaten

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Rentebaten	7,8	2,0
Resultaten op vreemde valuta	0,1	0,2
Totaal financieringsbaten	7,9	2,2

De rentebaten hebben betrekking op uitgezette gelden en vorderingen.

25. Financieringslasten

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Rentelasten	82,7	123,4
Resultaten op vreemde valuta	0,5	0,6
Overige financieringslasten	2,3	3,2
Totaal financieringslasten	85,5	127,2

De lagere rentelasten hangen samen met de aflossing van langlopende leningen in 2017.

De rentelasten van de financiële verplichtingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs bedragen € 82,3 miljoen (2016: € 122,6 miljoen). De rentebaten met betrekking tot kortlopende financieringen bedragen € 1,0 miljoen (2016: € 2,0 miljoen nadelig). Van de rentelasten is in 2017 in totaal € 3,1 miljoen geactiveerd (2016: € 2,7 miljoen) rekening houdend met een gewogen gemiddelde rentevoet van 2,6% (2016: 3,2%).

26. Belastingen

De belastinglast over het resultaat in de geconsolideerde winst- en verliesrekening bestaat uit de volgende componenten:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Verschuldigde vennootschapsbelasting over het boekjaar	56,8	159,0
Verschuldigde vennootschapsbelasting over voorgaande jaren	-7,9	-9,0
Mutatie in uitgestelde belastingen	-7,4	-114,1
Totale belastinglast	41,5	35,9

De aansluiting tussen het effectieve belastingtarief en het toepasselijke belastingtarief voor de geconsolideerde jaarrekening is als volgt:

<i>In procenten</i>	2017	2016
Winst-en-verliesrekening		
Toepasselijk belastingtarief Nederland	25,0	25,0
Effect van belastingtarieven in andere landen	-1,9	-
Aanpassingen uit voorgaande jaren	-5,1	-4,8
Effect tariefswijziging op de uitgestelde belastingen	0,5	0,8
Effect innovatiebox	-1,1	-1,1
Overige verschillen	-3,6	-3,5
Effectief tarief	13,8	16,4
Uitgestelde belastingen		
Toepasselijk tarief (voor volgende boekjaren)	25,0	25,0
Effectief tarief (voor volgende boekjaren)	25,0	25,0

De aanpassingen uit voorgaande jaren hebben met name betrekking op de definitieve uitkomsten van het boekenonderzoek over de periode 2007-2012 door de Duitse belastingdienst. De overige verschillen betreffen niet-belaste bedragen als gevolg van toepassing van de deelnemingsvrijstelling.

27. Aantal werknemers

De gemiddelde personeelsbezetting in fulltime-equivalenten bedraagt voor 2017 1.772 (2016: 1.759). De personeelsbezetting bedraagt ultimo 2017 1.763 fulltime-equivalenten (2016: 1.771).

28. Uitgekeerd en voorgesteld dividend

De Raad van Bestuur stelt voor om van de winst over 2017 € 0,7 miljoen toe te voegen aan de algemene reserve en € 258,8 miljoen aan de aandeelhouder uit te keren. Dit dividendvoorstel is niet verwerkt in de balans per 31 december 2017 en de toelichting. De winst over 2016 bedroeg € 183,5 miljoen en hiervan is € 110,1 miljoen als dividend uitgekeerd in 2017.

29. Financiële informatie per segment

De informatie wordt gesegmenteerd naar de activiteiten van de groep. De operationele segmenten weerspiegelen de managementstructuur van de groep. De volgende segmenten worden onderscheiden:

- **Gasunie Transport Services**
Dit segment beslaat het netbeheer in Nederland en is verantwoordelijk voor de aansturing van transport, de ontwikkeling van leidingnet en bijbehorende installaties en het bevorderen van de marktwerking. Dit segment omvat de entiteiten Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V.
- **Gasunie Deutschland**
Dit segment beslaat het netbeheer Duitsland en is verantwoordelijk voor de aansturing van transport, de ontwikkeling van leidingnet en bijbehorende installaties en het bevorderen van de marktwerking.
- **Participations**
Dit segment richt zich op het optimaal benutten van de bestaande deelnemingen en het faciliteren van de komst van nieuwe gasstromen naar Noordwest-Europa via LNG-aanvoer en lange afstandspijpleidingen. Deelname in (inter)nationale projecten op het gebied van aardgasinfrastructuur in Nederland en Duitsland maakt hiervan eveneens deel uit. Onder dit segment vallen tevens de joint arrangements voor pijpleidingen die het Gasunie-transportnet verbinden met buitenlandse markten, zoals de BBL-leiding naar het Verenigd Koninkrijk.

De grondslagen van waardering en resultaatbepaling van de segmenten wijken niet af van de grondslagen zoals die in de geconsolideerde en vennootschappelijke jaarrekening worden gehanteerd.

De activa, verplichtingen, opbrengsten en resultaten van een segment omvatten zowel posten die rechtstreeks tot dat segment behoren als posten die redelijkerwijs aan dat segment kunnen worden toegerekend. De transactie prijzen voor leveringen tussen segmenten worden bepaald op zakelijke basis.

I. Informatie over activa

<i>In € miljoen</i>	Activa	
	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Segmenten		
- Gasunie Transport Services	6 554,2	6 489,2
- Gasunie Deutschland	1 292,4	1 459,8
- Participations	1 334,7	1 431,1
Segmententotaal	9 181,3	9 380,1
Niet-gealloceerde activa	650,3	891,1
Totaal geconsolideerde activa	9 831,6	10 271,2

De gealloceerde activa bevat de materiële vaste activa, de immateriële vaste activa, de investeringen in joint ventures, de investeringen in geassocieerde deelnemingen en de overige kapitaalbelangen. De niet-gealloceerde activa bevat de uitgestelde belastingvorderingen en de vlottende activa.

II. Informatie over opbrengsten en resultaat

<i>In miljoenen euro's</i>	Opbrengsten		Segmentresultaat	
	2017	2016	2017	2016
Segmenten				
- Gasunie Transport Services	927,9	1 208,5	296,1	80,5
- Gasunie Deutschland	224,2	235,2	-20,4	102,3
- Participations	123,7	213,0	55,8	100,4
Inter-segment	-34,4	-108,9		
Segmententotaal	1 241,4	1 547,80	331,5	283,2
Niet-gealloceerde financiële baten en lasten			-30,5	-63,8
Resultaat vóór belastingen			301,0	219,4
Belastingen			-41,5	-35,9
Opbrengsten en resultaat na belastingen over de periode	1 241,4	1 547,8	259,5	183,5

Gedurende 2017 heeft het segment Gasunie Transport Services voor € 7,3 miljoen (2016: € 27,1 miljoen), het segment Gasunie Deutschland voor € 0,5 miljoen (2016: € 0,5 miljoen) en het segment Participations voor € 26,5 miljoen (2016: € 81,3 miljoen) aan inter-segment diensten geleverd. De verschuiving tussen Gasunie Transport Services en Participations hangt grotendeels samen met de fusie van de Peakshaver B.V. met Gasunie Transport services B.V.

III. Overige segmentinformatie

De vermelde vaste activa bevat de materiële vaste activa, de immateriële vaste activa, de investeringen in joint ventures, de investeringen in geassocieerde deelnemingen en de overige kapitaalbelangen.

<i>In miljoenen euro's</i>	Investerings in vaste activa	
	2017	2016
Segmenten		
- Gasunie Transport Services	207,3	266,2
- Gasunie Deutschland	42,8	80,2
- Participations	8,0	10,0
Segmententotaal	258,1	356,4

<i>In miljoenen euro's</i>	Afschrijvingen		Andere materiële niet-geldelijke posten dan afschrijvingen	
	2017	2016	2017	2016
Segmenten				
- Gasunie Transport Services	-243,7	235,6	-9,0	467
- Gasunie Deutschland	-34,4	34,8	-112,2	4,4
- Participations	-26,0	34,2	0,0	0,2
Segmententotaal	-304,1	304,6	-121,2	471,6

De 'andere materiële niet-geldelijke posten dan afschrijvingen' betreft de bijzondere waardervermindering van € 117 mln. in het segment Gasunie Deutschland en dotaties aan en vrijval van voorzieningen. Voor de bijzondere waardevermindering verwijzen wij naar de toelichting in noot 1.

<i>In miljoenen euro's</i>	Investerings in joint ventures en geassocieerde deelnemingen		Aandeel in het vermogen van joint ventures en geassocieerde deelnemingen	
	2017	2016	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Segmenten				
- Gasunie Transport Services	-	-	-	-
- Gasunie Deutschland	-	-	104,3	163,1
- Participations	2,9	0,2	86,5	81,6
Segmententotaal	2,9	0,2	190,8	244,7

<i>In miljoenen euro's</i>	Acquisities in joint ventures en geassocieerde deelnemingen		Aandeel in resultaat joint ventures en geassocieerde deelnemingen	
	2017	2016	2017	2016
Segmenten				
- Gasunie Transport Services	-	-	-	-
- Gasunie Deutschland	-	56,1	-18,5	11,4
- Participations	-	-	23,1	22,5
Segmententotaal	-	56,1	4,6	33,9

Het negatieve resultaat in Joint Ventures bij het segment Gasunie Deutschland hangt voornamelijk samen met de bijzondere waardevermindering van € 33 mln. Hiervoor verwijzen wij naar de toelichting in noot 1.

30. Informatie over producten en diensten

<i>In miljoenen euro's</i>	Opbrengsten van derden	
	2017	2016
Gastransport	1 157,6	1 440,8
Overige activiteiten	83,8	107,0
Totaal	1 241,4	1 547,8

31. Geografische informatie

Bij het bepalen van de opbrengsten van derden en de vaste activa per geografisch gebied wordt primair bepaald aan de hand van het gebied, waar de activiteiten plaatsvinden. De N.V. Nederlandse Gasunie heeft activiteiten in twee geografische gebieden: in Nederland en buiten Nederland.

<i>In miljoenen euro's</i>	Opbrengsten van derden		Vaste activa	
	2017	2016	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Nederland	980,8	1 237,3	7 184,9	7 190,1
Buiten Nederland	260,6	310,5	1 996,4	2 190,0
Totaal	1 241,4	1 547,8	9 181,3	9 380,1

De vermelde vaste activa bevat de materiële vaste activa, de immateriële vaste activa, de investeringen in joint ventures, de investeringen in geassocieerde deelnemingen en de overige kapitaalbelangen.

32. Belangrijke cliënten

De vennootschap behaalde in 2017 en 2016 tenminste 10% van haar externe opbrengsten ter zake van gastransport bij één enkele externe cliënt.

33. Verbonden partijen

De dienstverlening tussen de N.V. Nederlandse Gasunie en haar verbonden partijen vindt plaats op zakelijke gronden (at arm's length).

GasTerra B.V. is een verbonden partij, omdat de Staat der Nederlanden direct en indirect invloed van betekenis heeft. De groepsmaatschappij Gasunie Transport Services B.V. verleent gastransportdiensten aan GasTerra B.V. Deze diensten worden uitgevoerd in overeenstemming met het bepaalde in de Gaswet waarbij Gasunie Transport Services B.V. is gehouden om non-discriminatoir te handelen en conform aanvraag zaken te doen. De in rekening gebrachte tarieven zijn vastgesteld door de Nederlandse toezichthouder (ACM), welke onafhankelijk is van de Staat der Nederlanden. GasTerra B.V. kan als belangrijke cliënt worden gekwalificeerd.

De dienstverlening tussen de N.V. Nederlandse Gasunie en haar joint ventures en geassocieerde deelnemingen is niet van materiële omvang.

De Raad van Bestuur kwalificeert ook als verbonden partij. Voor de bestuurdersbeloning van de bestuurders wordt verwezen naar noot 22 van de geconsolideerde jaarrekening.

34. Honoraria externe accountant

Ten laste van de rechtspersoon zijn in het boekjaar de volgende honoraria gekomen ter zake van werkzaamheden die door de accountantsorganisatie zijn uitgevoerd die belast is met het onderzoek van deze jaarrekening. In deze opgave zijn mede begrepen de overeenkomstige honoraria bij de geconsolideerde dochtermaatschappijen.

<i>In miljoenen euro's</i>	Totaal PricewaterhouseCoopers		Waarvan PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.	
	2017	2016	2017	2016
Onderzoek van de jaarrekening	0,7	0,7	0,5	0,6
Andere controleopdrachten	0,2	0,2	0,2	0,2
Adviesdiensten op fiscaal terrein	-	-	-	-
Andere niet-controlediensten	-	-	-	-
Totaal honoraria externe accountant	0,9	0,9	0,7	0,8

Samenvatting van de door de accountant verleende diensten naast de controle van de financiële overzichten

Onze accountant, PwC NL heeft voor de periode waarop de wettelijke controle betrekking heeft, naast de controle van de statutaire jaarrekening de volgende diensten aan de vennootschap en haar gecontroleerde entiteiten geleverd:

<i>Andere controleopdrachten vereist vanuit wet- of regelgeving</i>	
Controle van financiële verantwoordingen ten behoeve van een toezichthouder	0,1
	0,1
<i>Andere controleopdrachten</i>	
Controle van subsidieverantwoordingen	< 0,1
Assurance-opdracht inzake MVO-verslag	< 0,1
Assurance-opdracht inzake bestuurdersbeloning	< 0,1
Beoordelingsopdracht inzake een statutaire jaarrekening van een dochtermaatschappij	< 0,1
	0,1
Totaal andere controleopdrachten	0,2
<i>Adviesdiensten op fiscaal terrein</i>	
Niet van toepassing	-
	-
<i>Andere niet-controlediensten</i>	
Overeengekomen specifieke werkzaamheden met betrekking tot financiële informatie ten behoeve van de toezichthouder	< 0,1
	< 0,1

Onderzoek van de jaarrekening

Het honorarium voor de statutaire jaarrekeningcontroles van dochtermaatschappijen bedraagt € 0,1 miljoen en is opgenomen in het totaal van € 0,7 miljoen.

De jaarrekening van Gasunie is opgesteld in miljoenen euro's, indien een bedrag afgerond op nul uitkomt, is dit aangeduid met < € 0,1 miljoen.

35. Gebeurtenissen na de balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na de balansdatum met belangrijke financiële gevolgen.

Vennootschappelijke jaarrekening

Vennootschappelijke financiële overzichten

Vennootschappelijke balans per 31 december (vóór winstbestemming)

<i>In miljoenen euro's</i>	Nadere toelichting	2017	2016
Activa			
Vaste activa			
- materiële vaste activa	1	2,2	3,1
- financiële vaste activa	2	9 751,5	9 860,4
		9 753,7	9 863,5
Vlottende activa			
- voorraden		40,8	35,2
- handels- en overige vorderingen		41,8	15,2
- vorderingen op groepsmaatschappijen	3	14,9	37,8
- vorderingen op joint ventures		0,3	0,3
- geldmiddelen en kasequivalenten		39,2	228,6
		137,0	317,1
Totaal		9 890,7	10 180,6

<i>In miljoenen euro's</i>	Nadere toelichting	2017	2016
Passiva			
Eigen vermogen			
- geplaatst kapitaal	4	0,2	0,2
- herwaarderingsreserve	5	1 702,9	1 761,1
- wettelijke reserve deelnemingen	6	278,8	381,8
- algemene reserve	7	3 540,9	3 275,3
- resultaat boekjaar	8	259,5	183,5
		5 782,3	5 601,9
Voorzieningen	9	115,3	112,8
Langlopende verplichtingen			
- rentedragende leningen		2 842,9	3 164,3
Kortlopende verplichtingen			
- kortlopende financieringsverplichtingen		589,4	771,4
- handelsschulden en overige te betalen posten	10	174,4	220,1
- schulden aan groepsmaatschappijen		386,4	310,1
Totaal		9 890,7	10 180,6

Vennootschappelijke winst- en verliesrekening

<i>In miljoenen euro's</i>		Nadere toelichting	2017	2016
Opbrengsten			495,9	538,1
Personeelskosten	13		-177,4	-170,9
Overige bedrijfslasten	14		-328,7	-373,7
Afschrijvingskosten			-0,7	-0,6
Totale lasten			-506,8	-545,2
Bedrijfsresultaat			-10,9	-7,1
Financieringsbaten- en lasten	16		30,9	37,8
Resultaat (des)investeringen geassocieerde deelnemingen	6		18,6	0,0
Aandeel in resultaat groepsmaatschappijen en geassocieerde deelnemingen	17		231,2	164,5
Resultaat vóór belastingen			269,8	195,2
Belastingen	18		-10,3	-11,7
Resultaat ná belastingen	8		259,5	183,5

Toelichting op de vennootschappelijke financiële overzichten

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

De vennootschappelijke jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met in Nederland algemeen aanvaarde grondslagen voor de financiële verslaggeving en de wettelijke bepaling inzake de jaarrekening (NL GAAP) waarbij gebruik is gemaakt van de in Burgerlijk Wetboek 2 artikel 362 lid 8 geboden mogelijkheid om in de vennootschappelijke jaarrekening de waarderingsgrondslagen toe te passen die ook worden toegepast in de geconsolideerde jaarrekening. Dit betreffen de bepalingen van de IFRS, zoals bekrachtigd door de Europese Unie.

Voor de grondslagen voor de waardering van de activa en passiva en voor de bepaling van het resultaat wordt verwezen naar de toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening. In deze toelichting worden de aanvullingen op de toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten vermeld.

Belangen in groepsmaatschappijen worden gewaardeerd op netto-vermogenswaarde. Indien en voor zover de vennootschap niet zonder beperking uitkering van de resultaten aan haar kan bewerkstelligen, worden de resultaten in een wettelijke reserve opgenomen.

Nadere toelichting op de vennootschappelijke balans

1. Materiële vaste activa

<i>In € miljoen</i>	Boekwaarde per 1 jan. 2017	Investerings	Afschrijvingen	Boekwaarde per 31 dec. 2017
Andere vaste bedrijfsmiddelen	2,80	-	0,7	2,1
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	0,30	-0,2	-	0,1
Totaal voor boekjaar 2017	3,1	-0,2	0,7	2,2

<i>In € miljoen</i>	Boekwaarde per 1 jan. 2016	Investe- ringen	Afschrijvingen	Boekwaarde per 31 dec. 2016
Andere vaste bedrijfsmiddelen	2,2	1,3	0,7	2,8
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	0,4	-0,1	-	0,3
Totaal voor boekjaar 2016	2,6	1,2	0,7	3,1

<i>In € miljoen</i>	Aanschaf- waarde per 31 dec. 2017	Cumulatieve afschrijvingen *) per 31 dec. 2017	Aanschaf- waarde per 31 dec. 2016	Cumulatieve afschrijvingen *) per 31 dec. 2016
Andere vaste bedrijfsmiddelen	3,8	1,7	3,8	1,0
Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering	-	-	0,3	-
Totaal	3,8	1,7	4,1	1,0

*) Inclusief eventuele bijzondere waardeverminderingen

2. Financiële vaste activa

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Groepsmaatschappijen		
Kapitaalsbelang per 1 januari	5 627,3	5 312,4
Mutaties		
- Investerings	99,3	749,7
- Acquisities	-	-
- Rechtstreekse eigen vermogen mutaties	31,8	33,6
- Resultaat groepsmaatschappijen	229,9	161,6
- Desinvesteringen	-	-4,7
- Terugbetaling agio	-40,0	-
- Ontvangen dividend	-252,7	-625,3
Kapitaalsbelang per 31 december	5 695,6	5 627,3
Financiering per 1 januari	4 222,3	5 258,4
Mutaties		
- Verstrekte langlopende leningen	154,7	101,7
- Aflossing langlopende leningen	-321,1	-1 137,8
Financiering per 31 december	4 055,9	4 222,3
Balans per 31 december	9 751,5	9 849,6
Investerings in geassocieerde deelnemings	-	10,8
Totaal financiële vaste activa	9 751,5	9 860,4

In het eerste halfjaar van 2017 is het belang in de geassocieerde deelneming ICE Endex holding verkocht aan ICE Endex. Hiervoor verwijzen wij naar de toelichting onder nummer 6 in de geconsolideerde jaarrekening.

Het kortlopend deel van de langlopende leningen bedraagt ultimo 2017 € 20 miljoen (2016: € 20 miljoen). Dit bedrag is in bovenstaande tabel opgenomen in de financiering van de groepsmaatschappijen.

De rentevoet over de verstrekte langlopende leningen aan groepsmaatschappijen bedraagt de gewogen gemiddelde rentekostenvoet van de lange leningenportefeuille van de N.V. Nederlandse Gasunie met een opslag van 12,5 basispunten.

De verstrekte langlopende lening aan Gasunie Transport Services B.V. bedraagt ultimo 2017 € 3.054 miljoen (2016: € 3.208 miljoen). Dit betreft een leningfaciliteit van € 6 miljard, welke ter beschikking is gesteld op 1 januari 2014. De looptijd van deze faciliteit eindigt op 31 december 2029 en heeft een mogelijkheid tot verlenging. De partijen zijn overeengekomen dat tussentijds op de faciliteit kan worden getrokken dan wel afgelost. Er is geen aflossingsschema vastgesteld.

Per 1 januari 2016 heeft Gasunie Transport Services B.V. het eigendom van het regionaal gastransportnetwerk in Nederland en de daarmee samenhangende activa, passiva en activiteiten tegen boekwaarde afgesplitst naar Gasunie Grid Services B.V. De N.V. Nederlandse Gasunie heeft de afsplitsing van het regionaal gastransportnetwerk intern gefinancierd door het verstrekken van eigen vermogen aan Gasunie Grid Services B.V.

Gasunie Transport Services B.V. is de netbeheerder van het landelijk gastransportnet in de zin van de Gaswet. De minister heeft regels gesteld ten aanzien van goed financieel beheer door een netbeheerder in het 'Besluit Financieel Beheer Netbeheerder'. Deze regels bestaan uit een aantal financiële ratio's waaronder een eigenvermogensminimum. Per kwartaal wordt beoordeeld, rekening houdend met de bepalingen in het 'Besluit Financieel Beheer Netbeheerder', of er afgelost dan wel getrokken moet worden op de faciliteit.

De verstrekte langlopende leningen aan Gastransport Noord-West Europa Holding B.V. bedragen ultimo 2017 € 631 miljoen (2016: € 604 miljoen). De looptijd van deze leningen eindigen op 31 december 2022 en 2023. De partijen zijn voor alle leningen overeengekomen dat gehele of gedeeltelijke tussentijdse aflossingen mogelijk zijn.

De verstrekte langlopende lening aan EnergyStock B.V. bedraagt ultimo 2017 € 205 miljoen (2016: € 225 miljoen). De looptijd van deze lening eindigt op 1 december 2028 en wordt vanaf 2014 twee keer per jaar afgelost met € 10 miljoen tot de lening volledig is afgelost. Hiernaast bestaat de mogelijkheid twee keer per jaar vrijwillig af te lossen met een maximum van € 25 miljoen.

De verstrekte langlopende leningen aan Gasunie BBL B.V. bedragen ultimo 2017 € 165 miljoen (2016: € 128 miljoen). Dit betreft onder andere een leningfaciliteit van € 200 miljoen, welke ter beschikking is gesteld op 12 december 2014. De looptijd van deze faciliteit eindigt op 1 december 2024 en heeft een mogelijkheid tot verlenging. De partijen zijn overeengekomen dat tussentijds op de faciliteit kan worden getrokken dan wel afgelost. Er is geen aflossingsschema vastgesteld. Hiernaast waren twee langlopende leningen verstrekt. Beide leningen zijn geheel vervroegd afgelost in 2015.

Er zijn geen overige bijzondere voorwaarden overeengekomen tussen de N.V. Nederlandse Gasunie en de groepsmaatschappijen met betrekking tot de verstrekte langlopende leningen.

Voor een toelichting op de investeringen in geassocieerde deelnemingen verwijzen wij naar punt 6 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans in de geconsolideerde jaarrekening.

3. Vorderingen op groepsmaatschappijen

Dit betreft vorderingen samenhangend met de uitvoering van bedrijfsactiviteiten voor de groepsmaatschappijen en nog te ontvangen dividenden. Over het saldo van deze vorderingen wordt 0% rente per jaar berekend (2016: 0%).

4. Geplaatst kapitaal

Het maatschappelijk kapitaal bedraagt € 756.000 en is verdeeld in 7.560 aandelen van elk € 100 nominaal. Hiervan zijn 1.513 aandelen geplaatst en volgestort.

De geplaatste aandelen worden gehouden door de Staat der Nederlanden.

De mutaties in het geplaatst kapitaal zijn als volgt:

<i>In euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	151 300	151 300
Mutaties	-	-
Stand per 31 december	151 300	151 300

5. Herwaarderingsreserve

De mutaties in de herwaarderingsreserve zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	1 761,1	1 957,2
Effect tariefswijziging op de uitgestelde belastingen	-	-
Gerealiseerd deel van de ongerealiseerde herwaardering	-57,5	-195,1
Overgeboekt naar de winst- en verliesrekening,	-0,9	-1,3
waarvan vennootschapsbelasting	0,2	0,3
Stand per 31 december	1 702,9	1 761,1

De herwaarderingsreserve ultimo 2017 heeft evenals in 2016 betrekking op de herwaardering van de materiële vaste activa per 1 januari 2004, welke per 1 januari 2014 is overgedragen aan Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Peakshaver B.V. en in 2017 aan Gasunie Grid Services B.V., en de cash flow hedge van de N.V. Nederlandse Gasunie gerelateerd aan een tweetal obligatieleningen.

<i>In miljoenen euro's</i>	31 dec. 2017	31 dec. 2016
Herwaardering van de materiële vaste activa per 1 januari 2004	1 700,6	1 758,1
Cash flow hedge N.V. Nederlandse Gasunie,	3,1	4,0
waarvan vennootschapsbelasting	-0,8	-1,0
	2,3	3,0
Totaal	1 702,9	1 761,1

6. Wettelijke reserve deelnemingen

De mutaties in de wettelijke reserve deelnemingen zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	381,8	213,1
Mutatie in cash flow hedge reserve met betrekking tot joint ventures	10,3	0,9
Mutatie van tegen reële waarde gewaardeerde overige kapitaalbelangen	20,5	35,3
Aandeel in niet zonder beperking uitkeerbare ingehouden winsten	-133,8	132,5
Stand per 31 december	278,8	381,8

Ultimo 2016 gold er een beperking van de uitkering van ingehouden winsten aan N.V. Nederlandse Gasunie door Gasunie Transport Services, de beheerder van het Nederlandse gastransport netwerk. Deze beperking vloeide voort uit de regels die de minister heeft gesteld ten aanzien van goed financieel beheer door een netbeheerder in het 'Besluit Financieel Beheer Netbeheerder' bestaande uit een aantal financiële ratio's. Ultimo 2017 geldt de beperking uit hoofde van deze regels niet meer. Het gedeelte in de wettelijke reserve met betrekking tot GTS is toegevoegd aan de algemene reserve.

7. Algemene reserve

De mutaties in de algemene reserve zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	3 275,3	2 994,1
Bestemming resultaat voorgaand boekjaar	73,4	221,2
Saldo van actuariële winsten		
en verliezen terzake van personeelsbeloningen,	1,3	-3,8
waarvan vennootschapsbelasting	-0,3	1,2
Gerealiseerd deel van de ongerealiseerde herwaardering	57,5	195,1
Mutaties wettelijke reserves	133,7	-132,5
Stand per 31 december	3 540,9	3 275,3

8. Resultaat na belastingen

De mutaties in het resultaat boekjaar zijn als volgt:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Stand per 1 januari	183,5	552,9
Uitgekeerd dividend	-110,1	-331,7
Bestemming van het resultaat	-73,4	-221,2
Resultaat over het boekjaar	259,5	183,5
Stand per 31 december	259,5	183,5

Dividend

De Raad van Bestuur stelt voor om van de winst over 2017 € 0,7 miljoen toe te voegen aan de algemene reserve en € 258,8 miljoen aan de aandeelhouder uit te keren. Dit dividendvoorstel is niet verwerkt in de balans per 31 december 2017 en de toelichting. De winst over 2016 bedroeg € 183,5 miljoen en hiervan is € 110,1 miljoen als dividend uitgekeerd in 2017.

	2017	2016
Uit te keren slotdividend (in € miljoenen)	258,8	110,1
Dividend per aandeel (in € duizenden)	102,9	72,8

9. Voorzieningen

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Voorziening voor uitgestelde belastingverplichtingen	101,2	98,5
Voorziening voor jubileumuitkeringen	8,2	8,1
Voorziening voor secundaire arbeidsvoorwaarden na pensionering	5,9	6,2
Totaal voorzieningen	115,3	112,8

Voor een nadere specificatie van deze voorzieningen verwijzen wij naar punt 9 en 17 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans in de geconsolideerde jaarrekening.

10. Handelsschulden en overige te betalen posten

De handelsschulden en overige te betalen posten zijn als volgt te specificeren:

<i>in € miljoenen</i>	2017	2016
Handelsschulden	39,1	42,1
Afgeleide financiële instrumenten	-	9,5
Belastingverplichtingen	7,3	12,5
Overige schulden en overlopende passiva	128,0	156,0
Totaal	174,4	220,1

De overige schulden en overlopende passiva bestaan met name uit opgelopen rente, ontvangen deposito's en nog te ontvangen facturen.

De reële waarde van de handelsschulden en overige te betalen posten benadert de boekwaarde vanwege het kortlopende karakter ervan.

11. Schulden aan groepsmaatschappijen

De schulden aan groepsmaatschappijen betreffen met name door de vennootschap opgenomen callgelden van haar groepsmaatschappijen. Over het saldo van de callgelden wordt een interest vergoed van 0% - 1%, afhankelijk van de groepsmaatschappij.

12. Overige posten

Voor een toelichting op de overige posten in de vennootschappelijke balans verwijzen wij naar de toelichting op de desbetreffende geconsolideerde posten in de geconsolideerde jaarrekening. Ook voor de niet in de balans opgenomen verplichtingen wordt verwezen naar de toelichting bij de geconsolideerde jaarrekening aangezien deze verplichtingen nagenoeg geheel betrekking hebben op de vennootschap.

Nadere toelichting op de vennootschappelijke winst- en verliesrekening

13. Personeelskosten

<i>In € miljoenen</i>	2017	2016
Salarissen	138,6	133,1
Sociale lasten	14,1	13,7
Pensioenkosten	24,8	24,1
Totaal personeelskosten	177,5	170,9

De toelichting op de bezoldiging van bestuurders en commissarissen is opgenomen in de toelichting op de geconsolideerde financiële overzichten.

14. Overige bedrijfslasten

<i>In € miljoenen</i>	2017	2016
Kosten uitbesteed werk en andere externe kosten	188,9	194,5
Kosten van netwerkbeheer	105,4	151,2
Overige bedrijfslasten	34,4	28
Totaal overige bedrijfslasten	328,7	373,7

15. Honoraria externe accountant

Voor een toelichting op de honoraria van de externe accountant verwijzen wij naar noot 34 van de geconsolideerde jaarrekening.

16. Financieringsbaten en -lasten

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Rentebaten	116,0	163,9
Totaal financieringsbaten	116,0	163,9
Rentelasten	-82,8	-122,9
Overige financieringslasten	-2,3	-3,2
Totaal financieringslasten	-85,1	-126,1
Saldo	30,9	37,8

17. Resultaat deelnemingen

Het aandeel in het resultaat van de op nettovermogenswaarde gewaardeerde deelneming ICE Endex holding in het eerste halfjaar van 2017 bedraagt € 1,3 miljoen (2016: € 2,9 miljoen). Daarna is deze deelneming verkocht aan ICE Endex. Hiervoor verwijzen wij naar de toelichting onder nummer 6 in de geconsolideerde jaarrekening.

18. Belastingen

De belasting in de winst- en verliesrekening is als volgt te onderbouwen:

<i>In miljoenen euro's</i>	2017	2016
Verschuldigde vennootschapsbelasting over het boekjaar	43,0	117,5
Terug te ontvangen vennootschapsbelasting over voorgaande jaren	-8,3	-9,4
Verschuldigde vennootschapsbelasting fiscale eenheid	34,7	108,1
Mutaties in uitgestelde belastingen	28,5	-107,4
Belastinglast fiscale eenheid	63,2	0,7
Verantwoord bij Gasunie Transport Services B.V.	-52,9	3,9
Verantwoord bij Gasunie Grid Services B.V.	-	7,1
Totale belastinglast	10,3	11,7

Tussen de N.V. Nederlandse Gasunie en haar Nederlandse 100%-groepsmaatschappijen bestaat een fiscale eenheid. Met deze groepsmaatschappijen is overeengekomen dat geen vennootschapsbelasting wordt doorbelast, met uitzondering van Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V. De in de vennootschappelijke winst-en-verliesrekening opgenomen belastinglast van N.V. Nederlandse Gasunie heeft betrekking op alle tot de fiscale eenheid behorende vennootschappen, met uitzondering van Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V.

De belastinglast ad € 10,3 miljoen (2016: € 11,7 miljoen) heeft voor € 10,4 miljoen (2016: € 18,7 miljoen) betrekking op resultaten uit deelnemingen binnen de fiscale eenheid van N.V. Nederlandse Gasunie en voor een bate van € 0,1 miljoen (2016: bate € 7 miljoen) betrekking op het zelfstandige resultaat van de vennootschap. De belastinglast ad € 10,3 miljoen is exclusief de bij Gasunie Transport Services B.V. en Gasunie Grid Services B.V. verantwoorde belastinglast ad € 52,9 miljoen (2016: bate € 11 miljoen).

N.V. Nederlandse Gasunie maakt deel uit van een fiscale eenheid voor de Nederlandse vennootschapsbelasting en de omzetbelasting. Op grond hiervan is de vennootschap hoofdelijk aansprakelijk voor de schulden inzake de vennootschapsbelasting en omzetbelasting van de fiscale eenheid.

19. Overige posten in de vennootschappelijke winst- en verliesrekening

Voor een toelichting op de overige posten in de vennootschappelijke winst- en verliesrekening verwijzen wij naar de toelichting op de desbetreffende geconsolideerde posten in de geconsolideerde jaarrekening.

De gemiddelde personeelsbezetting in fulltime-equivalenten bedraagt voor 2017 1.532,8 (2016: 1.538,3), waarvan 3,1 in het buitenland (2016: 6,8).

20. Gebeurtenissen na de balansdatum

Er zijn geen gebeurtenissen na de balansdatum met belangrijke financiële gevolgen.

Overzicht deelnemingen

Naam van de vennootschap	Zetel	Aandeel in kapitaal op 31 dec. 2017
<i>Groepsmaatschappijen</i>		
Gasunie Transport Services B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa Holding B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 1 B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 2 B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 3 B.V.	Groningen	100%
Gastransport Noord-West Europa Services 4 B.V.	Groningen	100%
Gasunie BBL B.V.	Groningen	100%
Gasunie Engineering B.V.	Groningen	100%
Gasunie New Energy B.V.	Groningen	100%
Gasunie LNG Holding B.V.	Groningen	100%
Gasunie Peakshaver B.V.	Groningen	100%
Gasunie Underground Storage (GUUS) B.V.	Groningen	100%
Vertogas B.V.	Groningen	100%
Gasunie Deutschland GmbH & Co. KG	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Waterstof Services B.V.	Groningen	100%
Gasunie Deutschland Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Deutschland Technical Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Deutschland Transport Services GmbH	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Deutschland Transport Services Holding GmbH	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Deutschland Verwaltungs GmbH	Hannover, Duitsland	100%
Gasunie Infrastruktur AG	Zug, Zwitserland	100%
<i>Joint operations</i>		
BBL Company V.O.F.	Groningen	60%
Arbeitsgemeinschaft GOAL/Fluxys NEL-Projektphase	Hannover, Duitsland	51,30%
EUGAL	Kessel, Duitsland	16,50%
<i>Joint ventures</i>		
Biogas Netwerk Twente B.V.	Almelo	50%
Gate terminal C.V.	Rotterdam	50%
Gate terminal Management B.V.	Rotterdam	50%

DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH	Handewitt, Duitsland	75%
DEUDAN - Deutsch/Dänische Erdgastransport-GmbH & Co. KG	Handewitt, Duitsland	33,30%
JordgasTransport GmbH	Emden, Duitsland	50%
NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale	Emstek/Schneiderkrug, Duitsland	50%
NETRA GmbH Norddeutsche Erdgas Transversale & Co. KG	Emstek/Schneiderkrug, Duitsland	44,10%
SCW B.V. (Super Critical Water Gasification)	Alkmaar	50%
<i>Geassocieerde deelnemingen</i>		
GASPOOL Balancing Services GmbH	Berlin, Duitsland	16,70%

Ondertekening

De Raad van Bestuur,

J.J. Fennema*, voorzitter

I.M. Oudejans*

U. Vermeulen

B.J. Hoevers (vanaf 1 september 2017)

De Raad van Commissarissen,

R. de Jong, voorzitter

D.J. van den Berg

M.M. Jonk

M.J. Poots-Bijl

W.J.A.H. Schoeber

J.P.H.J. Vermeire

Groningen, 28 maart 2018

*Statutair bestuurder

Overige gegevens

Statutaire regeling omtrent de winstbestemming

De Raad van Bestuur acht een reservering van de winst op grond van artikel 39 lid 2 van de Statuten niet noodzakelijk. Hierdoor staat de winst over het boekjaar ter vrije beschikking van de Algemene Vergadering van Aandeelhouders.

De vennootschap kan aan de aandeelhouders en andere gerechtigden tot de voor uitkering vatbare winst slechts uitkeringen doen voor zover haar eigen vermogen groter is dan het bedrag van het geplaatste kapitaal vermeerderd met de reserves die krachtens de wet moeten worden aangehouden.

Controleverklaring en assurance-rapport

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de algemene vergadering en de raad van commissarissen van N.V. Nederlandse Gasunie

Verklaring over de jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel:

- geeft de geconsolideerde jaarrekening van N.V. Nederlandse Gasunie een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van de groep op 31 december 2017 en van het resultaat en de kasstromen over 2017, in overeenstemming met de International Financial Reporting Standards zoals aanvaard binnen de Europese Unie (EU-IFRS) en met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW);
- geeft de vennootschappelijke jaarrekening van N.V. Nederlandse Gasunie een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van de vennootschap op 31 december 2017 en van het resultaat over 2017 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017 N.V. Nederlandse Gasunie te Groningen ('de vennootschap') gecontroleerd. De jaarrekening omvat de geconsolideerde jaarrekening van N.V. Nederlandse Gasunie en haar dochtermaatschappijen (samen: 'de groep') en de enkelvoudige jaarrekening.

De geconsolideerde jaarrekening bestaat uit:

- de geconsolideerde balans per 31 december 2017;
- de volgende overzichten over 2017: de geconsolideerde winst-en-verliesrekening, het geconsolideerde overzicht van gerealiseerde en niet-gerealiseerde resultaten, het geconsolideerde mutatieoverzicht eigen vermogen en het geconsolideerde kasstroomoverzicht; en
- de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De vennootschappelijke jaarrekening bestaat uit:

- de vennootschappelijke balans per 31 december 2017;
- de vennootschappelijke winst- en verliesrekening over 2017; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de geconsolideerde jaarrekening is EU-IFRS en de relevante bepalingen uit Titel 9 Boek 2 BW en het stelsel dat is gebruikt voor het opmaken van de vennootschappelijke jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van N.V. Nederlandse Gasunie zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Onze controle-aanpak

Samenvatting en context

Nederlandse Gasunie is een Europees gasinfrastructuurbedrijf dat het transport van gas in Nederland en Duitsland verzorgt. De opbrengstenstromen uit deze activiteiten worden door de respectievelijke toezichthouders gereguleerd. Daarnaast heeft N.V. Nederlandse Gasunie niet gereguleerde activiteiten, onder andere gericht op het aanbieden van gasopslagcapaciteiten aan de markt. De groep bestaat uit verschillende groepsonderdelen en daarom hebben wij de reikwijdte en aanpak van de groepscontrole overwogen zoals uiteengezet in de paragraaf 'De reikwijdte van onze groepscontrole'. We hebben in het bijzonder aandacht besteed aan de gebieden die gerelateerd zijn aan de specifieke bedrijfsactiviteiten van de groep.

Het financiële jaar 2017 kenmerkte zich door de bijzondere waardevermindering op het Duitse gereguleerde gastransportnetwerk van € 150 miljoen. Dit had invloed op de bepaling van materialiteit alsmede onze controle-aanpak zoals beschreven in de sectie 'Materialiteit' en 'De kernpunten van onze controle'.

Als onderdeel van het ontwerpen van onze controle-aanpak hebben wij de materialiteit bepaald en het risico van materiële afwijkingen in de jaarrekening geïdentificeerd en ingeschat. Wij besteden bijzondere aandacht aan die gebieden waar de raad van bestuur belangrijke schattingen heeft gemaakt, bijvoorbeeld bij significante schattingen waarbij veronderstellingen over toekomstige gebeurtenissen worden gemaakt die inherent onzeker zijn. In paragraaf 'Oordelen en schattingen door het management' van de jaarrekening heeft de entiteit de schattingsposten en de belangrijkste bronnen van schattingsonzekerheid uiteengezet. Vanwege de significante schattingsonzekerheid en het gerelateerde hogere inherente risico verbonden aan de waardering van het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland, hebben wij deze aangemerkt als kernpunt zoals uiteengezet in de paragraaf 'De kernpunten van onze controle'.

Andere aandachtsgebieden in onze controle, die niet als kernpunten zijn aangemerkt, waren de specifieke reguleringsaspecten ten aanzien van de omzet, de bijzondere waardeverminderingstoets ten aanzien van de vaste activa bij EnergyStock en de aanpassing van levensduur voor enkele activacategorieën in de materiële vaste activa.

Bij al onze controles besteden wij aandacht aan het risico van het doorbreken van de interne beheersingsmaatregelen door de raad van bestuur waaronder het evalueren van risico's op materiële afwijkingen als gevolg van fraude op basis van een analyse van mogelijke belangen van de raad van bestuur.

Wij hebben er voor gezorgd dat de controleteams, zowel op groepsniveau als op het niveau van de groepsonderdelen, over voldoende specialistische kennis en expertise beschikten die nodig zijn voor de controle van een internationaal gasinfrastructuurbedrijf. Wij hebben daarom specialisten op het gebied van IT, waardering van activa en vennootschapsbelasting in ons team opgenomen

De hoofdlijnen van onze aanpak waren als volgt:

Materialiteit

- Materialiteit: € 22 miljoen, gebaseerd op 5% van het resultaat voor belastingen genormaliseerd voor de bijzondere waardevermindering van € 150 miljoen.

Reikwijdte van de controle

- We hebben controlewerkzaamheden van de significante Nederlandse onderdelen uitgevoerd op één locatie en gebruik gemaakt van een buitenlandse accountant voor de controlewerkzaamheden bij het segment Gasunie Deutschland
- Dekking controlewerkzaamheden: 97 % van de geconsolideerde omzet, 96 % van het geconsolideerde balanstotaal en 92 % van het geconsolideerde resultaat voor belastingen.

Kernpunt

- Waardering van het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland

Materialiteit

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip 'materieel' wordt toegelicht in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij bepalen, op basis van ons professionele oordeel, kwantitatieve grenzen voor materialiteit waaronder de materialiteit voor de jaarrekening als geheel, zoals uiteengezet in onderstaande tabel. Deze grenzen, als ook de kwalitatieve overwegingen daarbij, helpen ons om de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden voor de individuele posten en toelichtingen in de jaarrekening te bepalen en om het effect van onderkende afwijkingen, zowel individueel als gezamenlijk, op de jaarrekening als geheel alsmede op ons oordeel, te evalueren.

Materialiteit voor de groep	€ 22 miljoen (2016: € 32 miljoen).
Hoe is de materialiteit bepaald	Wij bepalen de materialiteit op basis van ons professionele oordeel. Als basis voor deze oordeelsvorming gebruikten we 5% van het resultaat voor belastingen genormaliseerd voor de bijzondere waardevermindering van gereguleerde gastransportnetwerk Duitsland. De verlaging van de materialiteit ten opzichte van voorgaand jaar wordt verklaard door het lagere genormaliseerde resultaat voor belastingen als gevolg van lagere omzet in Nederland door het nieuwe methodebesluit.
De overwegingen voor de gekozen benchmark	We gebruikten het genormaliseerde resultaat voor belastingen als de primaire benchmark, op basis van onze analyse van de gemeenschappelijke informatiebehoeften van gebruikers van de jaarrekening. Op basis daarvan zijn wij van mening dat het genormaliseerd resultaat voor belastingen een belangrijk kengetal is voor de financiële prestaties van de vennootschap. Het genormaliseerd resultaat betreft het resultaat voor belasting exclusief de bijzondere waardevermindering op de gereguleerde transportnetwerken in Duitsland van € 150 miljoen, zoals toegelicht in punt 1 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans.
Materialiteit voor groepsonderdelen	Aan elk groepsonderdeel, binnen de reikwijdte van onze controle, is, op basis van onze oordeelsvorming, een materialiteit toegerekend die lager ligt dan de materialiteit voor de groep als geheel. De materialiteit die we hebben toegerekend aan de groepsonderdelen lag tussen de € 4 miljoen en € 22 miljoen. Een aantal groepsonderdelen zijn door het groepsteam gecontroleerd met de statutaire materialiteit op basis van een verplichte lokale controle die ook lager was dan de materialiteit voor de groep als geheel.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de raad van commissarissen overeengekomen dat wij aan de raad van commissarissen tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de € 1 miljoen (2016: € 2 miljoen) op het resultaat en € 5 miljoen voor reclassificaties in de balans rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De reikwijdte van onze groepscontrole

N.V. Nederlandse Gasunie staat aan het hoofd van een groep van entiteiten. De financiële informatie van deze groep is opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening van N.V. Nederlandse Gasunie.

Wij hebben de reikwijdte van onze controle zodanig bepaald dat we voldoende controlewerkzaamheden verrichten om in staat te zijn een oordeel te geven over de jaarrekening als geheel. Daarbij hebben wij, onder meer, in aanmerking genomen de managementstructuur van de groep, de aard van de activiteiten van de groepsonderdelen, de bedrijfsprocessen en interne beheersingsmaatregelen en de bedrijfstak waarin de vennootschap opereert. Op grond hiervan hebben wij de aard en omvang van de werkzaamheden bepaald op het niveau van de groepsonderdelen die noodzakelijk waren om door het groepsteam en door de accountants van groepsonderdelen te worden uitgevoerd.

De groepscontrole heeft zich voornamelijk gericht op de significante onderdelen: N.V. Nederlandse Gasunie, het segment Gasunie Transport Nederland, het segment Gasunie Deutschland en EnergyStock B.V. Bij deze vier groepsonderdelen zijn controles van de volledige financiële informatie uitgevoerd omdat deze groepsonderdelen individueel een significante financiële omvang hebben.

Daarnaast zijn voor een additioneel groepsonderdeel specifieke controlewerkzaamheden verricht op individuele posten om voldoende dekking te verkrijgen voor de controle van individuele posten van de geconsolideerde jaarrekening

In totaal hebben wij met het uitvoeren van deze werkzaamheden de volgende dekking over onderstaande jaarrekeningposten verkregen:

Omzet	97%
Balanstotaal	96%
Genormaliseerd resultaat voor belasting	92%

De groepsonderdelen die niet onder de reikwijdte van de controle vallen vertegenwoordigen geen van allen meer dan 3% van de geconsolideerde omzet of het geconsolideerde balanstotaal. Op de financiële informatie van deze resterende groepsonderdelen hebben we op groepsniveau, onder meer, cijferanalyses uitgevoerd om onze inschatting, dat deze onderdelen geen significante risico's op materiële fouten bevatten, te bevestigen.

Bij de groepsonderdelen N.V. Nederlandse Gasunie, het segment Gasunie Transport Nederland en EnergyStock B.V. hebben wij zelf controlewerkzaamheden uitgevoerd. Wij hebben gebruik gemaakt van andere accountants bij de controle van het onderdeel segment Gasunie Deutschland.

Waar controlewerkzaamheden zijn uitgevoerd door accountants van groepsonderdelen, hebben wij de mate waarin onze betrokkenheid noodzakelijk was bepaald om in staat te zijn een conclusie te trekken of voldoende en geschikte controle-informatie betreffende deze onderdelen is verkregen als basis voor ons oordeel bij de geconsolideerde jaarrekening als geheel.

Wij hebben meerdere gesprekken gevoerd met het management en de accountant van het segment Gasunie Deutschland en de werkzaamheden van de accountant van dit groepsonderdeel beoordeeld.

De consolidatie van de groep, de toelichtingen in de jaarrekening en een aantal complexe aspecten waaronder de bijzondere waardevermindering op het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland zijn door het groepsteam gecontroleerd.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij (groeps)onderdelen, gecombineerd met aanvullende werkzaamheden op groepsniveau, zijn wij in staat geweest om voldoende en geschikte controle- informatie met betrekking tot de financiële informatie van de groep te verkrijgen als basis voor ons oordeel over de jaarrekening.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens de controle van de jaarrekening. De kernpunten hebben wij met de raad van commissarissen gecommuniceerd. De kernpunten vormen geen volledige weergave van alle risico's en punten die wij tijdens onze controle hebben geïdentificeerd en hebben besproken. Wij hebben in deze paragraaf de kernpunten beschreven met daarbij een samenvatting van de op deze punten door ons uitgeoefende werkzaamheden.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen en observaties ten aanzien van individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten of over specifieke elementen van de jaarrekening.

Ten opzichte van voorgaand jaar hebben wij de waardering van het gereguleerde gastransportnetwerk in Nederland niet aangemerkt als kernpunt in onze controle daar er geen sprake is van aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen in 2017. De waardering van het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland is dit jaar aangemerkt als nieuw kernpunt in onze controle gegeven de wijzigingen in het Duitse regulatorische kader.

Kernpunten	Onze controlewerkzaamheden op de kernpunten
<i>Waardering van het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland [punt 1 van de nadere toelichting op de geconsolideerde balans]</i> Gasunie heeft een gereguleerd gastransportnetwerk in Duitsland met een waarde van € 1.188 miljoen verantwoord onder de materiële vaste activa en een investering in een joint venture met gereguleerde activiteiten van € 51 miljoen. In 2017 heeft de BundesNetzAgentur (hierna BNetzA) een nieuw 'inkomstenbesluit' voor de reguleringsperiode 2018 – 2022 gepubliceerd. In dit inkomstenbesluit zijn een aantal aspecten opgenomen die gevolgen hebben voor de toekomstige opbrengsten uit de gastransportdiensten in Duitsland. Gasunie heeft vervolgens een onderzoek naar een bijzondere waardevermindering uitgevoerd. De raad van bestuur heeft een waardevermindering- berekening opgesteld op basis van een 'value-in-use' waarderingsmodel waarbij de realiseerbare waarde van het gereguleerde gastransportnetwerk wordt bepaald op basis van de geschatte toekomstige kasstromen voor twee reguleringsperiodes waarna voor de restperiode wordt verondersteld dat de dan	Onze controlewerkzaamheden bestonden uit het toetsen van de toegepaste waarderingsmethode, de veronderstellingen gehanteerd in het waarderingsmodel en het toetsen van de onderliggende berekeningen. Met behulp van experts op het gebied van waarderingen hebben wij de belangrijkste veronderstellingen getoetst. Wij hebben kennisgenomen van het nieuwe inkomstenbesluit 2018-2022 en de aanwezige correspondentie met de BNetzA. De aannames van de raad van bestuur ten aanzien van de rendementsvergoeding op het eigen vermogen in de bepaling van de toegestane omzet hebben wij getoetst aan de door de BNetzA bepaalde vergoeding voor de reguleringsperiode 2018-2022 en de geschatte vergoeding voor de periode 2023-2027 beoordeeld op plausibiliteit (welke relevant is voor de overige kasstromen 2023 – 2027). De aannames ten aanzien van de disconteringsvoet nominaal na belastingen hebben wij getoetst met behulp van onder andere externe marktdata. Tevens hebben wij de gehanteerde disconteringsvoet getoetst aan de door de BNetzA bepaalde vergoeding voor de reguleringsperiode 2018-2022, gezien deze redelijkerwijs tot elkaar in relatie behoren te staan.

aanwezige regulatorische activa waarde kan worden terugverdiend. De belangrijkste veronderstellingen bij deze schatting zijn:

- de rendementsvergoeding op het eigen vermogen in de bepaling van de toegestane omzet in de reguleringsperiode 2018 – 2022 (zgn. toegestaan rendement op het eigen vermogen);
- de disconteringsvoet nominaal na belastingen in de reguleringsperiode 2018-2022;
- de kostenbasis en individuele efficiëntieparameter (zgn. X-ind.) alsmede de algemene efficiëntieparameter (zgn. X-gen) in de reguleringsperiode 2023-2027 en de periode na 2027;
- overige kasstromen gedurende de reguleringsperiodes 2018-2022 en 2023-2027.
- restwaarde van de activa is gelijk aan de regulatorische activa waarde op dat moment

Gegeven het materiële belang van het gereguleerde gastransportwerk in Duitsland en de significante schattingen van management in de berekening van de bijzondere waardevermindering van €150 miljoen, hebben wij dit onderwerp als kernpunt in de controle aangemerkt.

De kostenbasis, individuele en algemene efficiëntieparameter voor de reguleringsperiode 2018- 2022 hebben wij aangesloten op het besluit zoals gepubliceerd door de BNetzA. Voor de aannames voor de reguleringsperiode 2023-2027 en de periode na 2027 hebben wij het management bevraagd op de rationale achter gedane aannames en deze getoetst aan de gevoeligheid van een wijziging in deze aannames. De belangrijkste gevoeligheden zijn ook opgenomen in de sensitiviteitsanalyse ten aanzien van de bijzondere waardeverminderingstoets voor het gereguleerde gastransportnetwerk in Duitsland.

De overige kasstromen gedurende de reguleringsperiodes 2018-2022 en 2023-2027 hebben wij aangesloten op onderliggende begrotingen, (investerings)plannen en rapportages van de raad van bestuur en wij hebben de raad van bestuur bevraagd op de aannames in deze geschatte kasstromen.

Wij hebben de berekening en aannames van de regulatorische activa waarde beoordeeld en geconcludeerd dat deze op juiste wijze zijn berekend en onderbouwd op basis van de regulering.

Wij achten de significante aannames van de raad van bestuur in de bijzondere waardeverminderingstoets van het gastransportnetwerk in Duitsland en de daaruit resulterende bijzondere waardevermindering van € 150 miljoen redelijk en aanvaardbaar. Op basis van de door ons uitgevoerde werkzaamheden en verkregen controle informatie hebben wij geen materiële verschillen geconstateerd.

Wij hebben tevens de toereikendheid onderzocht van de toelichting in de jaarrekening met betrekking tot de (impact van gevoeligheid op de waardering van de) veronderstellingen, gelet op het belang van deze informatie voor gebruikers van de jaarrekening, gezien de schattingsonzekerheid besloten in de waardering van gereguleerde activa. Hierbij hebben wij geen materiële verschillen geconstateerd.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- de kernresultaten;
- het bericht van de raad van bestuur;
- de hoofdstukken 'Over ons', 'Onze rol in de markt', 'Ons risicoprofiel', 'Onze resultaten', 'Governance', 'Onze omgeving', 'Bestuursverklaring' en de 'Bijlagen'
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De raad van bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verklaring betreffende overige door wet- en regelgeving gestelde vereisten

Onze benoeming

Wij zijn, op basis van voordracht door de raad van commissarissen, in 2014 door de algemene vergadering benoemd als externe accountant van N.V. Nederlandse Gasunie met ingang van het boekjaar 2015. Wij zijn nu drie jaar accountant van de vennootschap.

Geen verboden diensten

Wij hebben, naar ons beste weten en overtuiging, geen verboden diensten, als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, geleverd.

Geleverde diensten

De diensten die wij, in aanvulling tot de controle van de jaarrekening, hebben geleverd aan de vennootschap en haar dochtermaatschappijen, in de periode waarop onze wettelijke controle betrekking heeft, zijn toegelicht in punt 34 van de toelichting van de jaarrekening.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van de raad van bestuur en de raad van commissarissen voor de jaarrekening

De raad van bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met EU-IFRS en met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die de raad van bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de raad van bestuur afwegen of de vennootschap in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemde verslaggevingsstelsels moet de raad van bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de raad van bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. De raad van bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van commissarissen is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de vennootschap.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Ons controleoordeel beoogt een redelijke mate van zekerheid te geven dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Groningen, 28 maart 2018

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Orgineel getekend door drs. W.A. Schouten RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2017 van N.V. Nederlandse Gasunie

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze doelstelling is om een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen dat de jaarrekening vrij van materiële afwijkingen als gevolg van fouten of fraude is. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de vennootschap.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de raad van bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door de raad van bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de vennootschap haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de groepscontrole. In dit kader hebben wij de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden voor de groepsonderdelen bepaald om te waarborgen dat we voldoende controlewerkzaamheden verrichten om in staat te zijn een oordeel te geven over de jaarrekening als geheel. Bepalend hierbij zijn de geografische structuur van de groep, de omvang en/of het risicoprofiel van de groepsonderdelen of de activiteiten, de bedrijfsprocessen en interne beheersingsmaatregelen en de bedrijfstak waarin de vennootschap opereert. Op grond hiervan hebben wij de groepsonderdelen geselecteerd waarbij een controle of beoordeling van de financiële informatie of specifieke posten noodzakelijk was.

Wij communiceren met de raad van commissarissen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. In dit kader geven wij ook een verklaring aan de auditcommissie op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan de raad van commissarissen dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met hen over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening vanuit alle zaken die wij met de raad van commissarissen hebben besproken. Wij beschrijven deze zaken in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang is van het maatschappelijk verkeer.

Assurance-rapport van de onafhankelijke accountant

Aan: de raad van bestuur van N.V. Nederlandse Gasunie

Assurance-rapport bij de duurzaamheidsinformatie 2017

Onze conclusie

Op grond van onze beoordelingswerkzaamheden is ons niets gebleken op basis waarvan wij zouden moeten concluderen dat de duurzaamheidsinformatie opgenomen in het Jaarverslag 2017 van N.V. Nederlandse Gasunie, niet in alle van materieel belang zijnde aspecten, een betrouwbare en toereikende weergave geeft van:

- het beleid en de bedrijfsvoering ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen; en
- de gebeurtenissen en de prestaties op dat gebied voor het jaar eindigend op 31 december 2017, in overeenstemming met de Sustainability Reporting Standards van het Global Reporting Initiative (GRI) en de intern gehanteerde verslaggevingscriteria.

Wat we hebben beoordeeld

De duurzaamheidsinformatie omvat een weergave van het beleid en de bedrijfsvoering van N.V. Nederlandse Gasunie, Groningen (hierna: "Gasunie") ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen en van de gebeurtenissen en de prestaties op dat gebied gedurende 2017.

Wij hebben de duurzaamheidsinformatie beoordeeld voor het jaar eindigend op 31 december 2017, zoals opgenomen in de volgende secties in het Jaarverslag 2017 (hierna: "de duurzaamheidsinformatie"):

- Over ons;
- Trends & Ontwikkelingen;
- Onze strategie;
- Onze belangrijkste thema's;
- Connectiviteitsmatrix en SWOT-analyse;
- Onze resultaten;
- Bijlagen Verslaggevingsprincipes, Overige data veiligheid, ketenverantwoordelijkheid en milieu, Overige informatie medewerkers.

De verwijzingen naar externe bronnen of websites in de duurzaamheidsinformatie maken geen onderdeel uit van de duurzaamheidsinformatie zelf dat door ons is beoordeeld. Wij verstrekken derhalve geen zekerheid over de informatie buiten de duurzaamheidsinformatie.

De basis voor onze conclusie

Wij hebben onze beoordeling uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse Standaard 3810N 'Assurance-opdrachten inzake maatschappelijke verslagen' valt. Deze beoordeling is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van de duurzaamheidsinformatie'.

Wij vinden dat de door ons verkregen assurance-informatie voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.

Onafhankelijkheid en kwaliteitsbeheersing

Wij zijn onafhankelijk van Gasunie zoals vereist in de 'Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO)' en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de 'Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA)'.

Wij passen de 'Nadere voorschriften kwaliteitssystemen' toe. Op grond daarvan beschikken wij over een samenhangend stelsel van kwaliteitsbeheersing inclusief vastgelegde richtlijnen en procedures inzake de naleving van ethische voorschriften, accountantsstandaarden en andere relevante wet- en regelgeving.

Verslaggevingscriteria

Gasunie heeft haar verslaggevingscriteria ontwikkeld op basis van de Sustainability Reporting Standards van Global Reporting Initiative (GRI), zoals toegelicht in bijlage Verslaggevingsprincipes in het Jaarverslag 2017. De informatie waarop deze opdracht betrekking heeft dient te worden gelezen in de context van deze verslaggevingscriteria. Het bestuur is verantwoordelijk voor de selectie en toepassing van deze verslaggevingscriteria. Het ontbreken van gevestigde praktijken ter beoordeling en meting van niet-financiële informatie biedt de mogelijkheid verscheidene, acceptabele meettechnieken toe te passen. Hierdoor kan de vergelijkbaarheid tussen entiteiten en in de tijd beïnvloed worden.

Inherente beperkingen

In de duurzaamheidsinformatie is toekomstgerichte informatie opgenomen zoals verwachtingen ten aanzien van ambities, strategie, plannen, ramingen en risico-inschattingen. Inherent aan deze informatie is dat de werkelijke uitkomsten in de toekomst waarschijnlijk zullen afwijken van deze verwachtingen door veranderingen in de veronderstellingen. De hieruit voortvloeiende afwijkingen kunnen van materieel belang zijn. Wij geven geen zekerheid bij de veronderstellingen en de haalbaarheid van toekomstgerichte informatie in de duurzaamheidsinformatie.

Verantwoordelijkheden voor de duurzaamheidsinformatie en de beoordelingsopdracht

Verantwoordelijkheden van het bestuur

Het bestuur van de Gasunie is verantwoordelijk voor het opstellen van de duurzaamheidsinformatie in overeenstemming met de Sustainability Reporting Standards van GRI en de intern gehanteerde verslaggevingscriteria zoals toegelicht in bijlage Verslaggevingsprincipes in het Jaarverslag 2017, inclusief het identificeren van de beoogde gebruikers, het bepalen van materiële onderwerpen en het toepasbaar zijn van de gehanteerde criteria voor de doelstellingen van de beoogde gebruikers. De door het bestuur gemaakte keuzes ten aanzien van de reikwijdte van de duurzaamheidsinformatie en het verslaggevingsbeleid zijn uiteengezet in bijlage Verslaggevingsprincipes in het Jaarverslag 2017. Het bestuur is verantwoordelijk voor het bepalen of de toegepaste verslaggevingscriteria acceptabel zijn in deze situatie.

Het bestuur is ook verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de duurzaamheidsinformatie mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude of fouten.

Onze verantwoordelijkheden voor de beoordeling van de duurzaamheidsinformatie

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een beoordelingsopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte assurance-informatie verkrijgen voor de door ons af te geven conclusie.

Deze beoordelingsopdracht is gericht op het verkrijgen van een beperkte mate zekerheid. De werkzaamheden die worden verricht bij het verkrijgen van een beperkte mate van zekerheid zijn gericht op het vaststellen van de plausibiliteit van informatie en zijn geringer in diepgang dan die bij een controleopdracht gericht op het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid. De mate van zekerheid die wordt verkregen bij beoordelingsopdrachten is daarom ook aanzienlijk lager dan de zekerheid die wordt verkregen bij controleopdrachten.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van onregelmatigheden, waaronder fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de duurzaamheidsinformatie nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze beoordelingswerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op onze conclusie.

Uitgevoerde werkzaamheden

Wij hebben deze beoordeling professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse Standaard 3810N, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze werkzaamheden bestonden onder andere uit:

- Het uitvoeren van een omgevingsanalyse en het verkrijgen van inzicht in de relevante maatschappelijke thema's en kwesties en de kenmerken van de organisatie.
- Het identificeren van gebieden in de duurzaamheidsinformatie waar waarschijnlijk afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude zich zullen voordoen, het bepalen en uitvoeren van assurance-werkzaamheden om in te spelen op deze gebieden en het verkrijgen van assurance-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor onze conclusie.
- Het in overweging nemen van de interne beheersing die relevant is voor de assurance-opdracht met als doel assurance-werkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze overweging heeft niet als doel om een conclusie uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte verslaggevingscriteria, waaronder het evalueren van de uitkomsten van de dialoog met belanghebbenden, en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de duurzaamheidsinformatie staan.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de duurzaamheidsinformatie en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de duurzaamheidsinformatie de onderliggende transacties en gebeurtenissen zonder materiële afwijkingen weergeeft.
- Het afnemen van interviews met management (of relevante medewerkers) verantwoordelijk voor de strategie, het beleid en de prestaties op het gebied van maatschappelijk verantwoord ondernemen.
- Het afnemen van interviews met relevante medewerkers verantwoordelijk voor:
 - het aanleveren van informatie voor;
 - het uitvoeren van interne controles op; en,
 - de consolidatie van gegevens in de duurzaamheidsinformatie.
- Het beoordelen van relevante interne en externe documentatie, op basis van beperkte deelwaarnemingen, om de betrouwbaarheid vast te stellen van de duurzaamheidsinformatie.
- Toetsen van de consistentie tussen de informatie in de duurzaamheidsinformatie en de overige informatie in het Jaarverslag 2017 buiten de reikwijdte van onze beoordelingsopdracht.
- Toetsen of het verslag is opgesteld "in overeenstemming met" GRI.

Groningen, 28 maart 2018

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Orgineel getekend door drs. W.A. Schouten RA

Bijlagen

Verslag van de Ondernemingsraad

Na het aantreden van het nieuwe OR-team per april 2016 was 2017 het eerste volledige kalenderjaar voor deze raad. We hebben naast een aantal formele trajecten van adviesaanvragen en instemmingsverzoeken ook tijd besteed aan andere zaken waar de onderneming of de medewerkers mee te maken hebben gekregen. In het oog springen vooral de verdere uitwerking van het duurzame HRM- en arbeidsvoorwaardenbeleid en de cao die voor vier jaar werd afgesloten. Maar ook de verdere uitbesteding van werkzaamheden, efficiencymaatregelen en de geplande sluiting van Oldeboorn kregen onze aandacht. Leidraad bij al ons handelen is het vinden van de juiste balans tussen de belangen van de onderneming en die van de medewerkers. De tijdige en voldoende betrokkenheid van medewerkers is daarvoor van groot belang. Bij het uitwerken van onderdelen van de arbeidsvoorwaarden waren de dynamoteams hiervoor een nuttige vorm.

Ook in 2017 hebben we als OR actief deelgenomen aan het Kernteam. Samen met de bestuurder en vakorganisaties is weer een grote hoeveelheid werk verzet. We zullen ook in de komende periode actief blijven samenwerken met en in het Kernteam om zo maximaal profijt te hebben van deze samenwerking.

Op het gebied van HRM en arbeidsvoorwaarden zijn er in 2017 veel stappen gemaakt. Zo is het Loopbaancentrum Flow geopend, waar medewerkers kunnen sparren over eventuele volgende carrièrestappen. Ook hebben veel collega's deelgenomen aan de ABC workshops. Beide initiatieven ondersteunen de gewenste actievare houding t.a.v. de eigen loopbaan. Voor de benodigde interne mobiliteit zijn ook de spelregels van de workforce principes van belang. Naast de centrale regie bij werving & selectie worden de kansen voor de eigen medewerkers hiermee versterkt. Een nog ontbrekend element in 2017 was het strategisch personeelsplan. Hierin moet niet alleen de formatie-ontwikkeling zichtbaar worden, maar ook de verschuivingen in de vaardigheden die Gasunie in de toekomst nodig heeft.

De bestuurder heeft ons in 2017 advies of instemming gevraagd voor een achttal onderwerpen: de afschaffing van de rol van GT3 specialist, de reorganisatie binnen unit L, het terugdraaien van de splitsing van GTS in twee bv's, het aangaan van een nieuwe lening, de reorganisatie van unit I, het onderbrengen van de personeelsadministratie bij het corporate service center, de aanstelling van een preventiemedewerker en de nieuwe opzet van de RI&E. Voor de sluiting van compressorstation Oldeboorn is ons geen advies gevraagd.

Daarnaast hebben we voor een grotere buitenlandse investering een ongevraagd advies afgegeven, waarin we aandacht hebben gevraagd voor zowel de interne als externe communicatie rond deze investering. Bij een andere buitenlandse investering was de verstrekte informatie aanleiding om af te zien van een formeel advies.

In een aantal andere gevallen hebben we ervoor gekozen om geen formeel traject te doorlopen, omdat de betrokkenheid van medewerkers al voldoende was, of omdat het om relatief kleine aanpassingen ging. Voorbeelden hiervan zijn het onderbrengen van de peakshaver bij GTS en de wijzigingen binnen de units T en V.

De gewijzigde aanpak van uitbesteding van aanpassingsprojecten (VIA) heeft veel aandacht gevergd, mede omdat er vele vragen en zorgen leefden bij onze collega's. Deze zorgen hadden betrekking op de borging van de interne deskundigheid, maar ook op de gevolgen voor de werkgelegenheid. Diverse gesprekken met het management en aanvullende communicatie hebben veel zorgen kunnen wegnemen.

Ook in 2017 organiseerden we het jaarlijkse gesprek met de Raad van Commissarissen. Als thema's hadden we 'de formatie fit voor de toekomst' en 'de rol van Gasunie in de energietransitie' gekozen. Het bleek wederom geslaagd en gaf mogelijkheden om in een open en geanimeerde sfeer met elkaar van gedachten te wisselen over diverse onderwerpen.

In 2018 zullen we als OR de handen weer flink uit de mouwen moeten steken. De rol van Gasunie in het snel veranderende energielandschap biedt vele uitdagingen, zowel voor de onderneming als voor medewerkers. Hierbij zijn interne samenwerking en ieders betrokkenheid van groot belang. De ondernemingsraad zal hier zijn bijdrage zo goed mogelijk blijven geven.

Verslaggevingsprincipes

We geven in ons verslag een toelichting op onderwerpen die wij van materieel belang achten en waarvan onze stakeholders hebben aangegeven dat zij ze relevant vinden. In 2017 hebben wij opnieuw onze materiële thema's bepaald aan de hand van een online survey welke door interne en externe stakeholders is ingevuld.

We hebben een aantal stappen doorlopen in het materialiteitsproces:

Stap 1: Actualiseren van relevante onderwerpen

In 2017 heeft een actualisatie van de materiële onderwerpen plaatsgevonden. Als eerste stap is een lijst ('longlist') van 169 onderwerpen opgesteld bestaande uit verschillende thema's die mogelijk relevant zijn voor Gasunie. Om deze lijst terug te brengen tot een shortlist, is de lijst gescand tegen externe relevante frameworks zoals de GRI Standards, SASB en ISO 26000, interne documenten en strategiestukken en de jaarverslagen van peers. Na deze toetsing is een handzame short list tot stand gekomen met de meest prominente onderwerpen.

Stap 2: Bepalen rapportage prioriteit

De prioritering van de shortlist onderwerpen hebben we bepaald aan de hand van een online survey waaraan 34 externe stakeholders vanuit diverse stakeholdergroepen hebben deelgenomen. Intern is de survey ingevuld door de volledige Raad van Bestuur en drie aanvullende sleutelpersonen in de organisatie. De interne en externe scores zijn in de analyse even zwaar meegewogen.

Stap 3: Opstellen materialiteitsmatrix

Op basis van deze prioritering is de materialiteitsmatrix tot stand gekomen en opgenomen in het hoofdstuk "Onze belangrijkste thema's". De 6 onderwerpen met de hoogste score worden in dit jaarverslag behandeld als materiële onderwerpen. Deze onderwerpen vormen de basis van dit geïntegreerde jaarverslag. De nieuwe materialiteitsmatrix is voorgelegd aan en goedgekeurd door de CFO en lid van de Raad van Bestuur.

Verslaggevingsbeleid

Bij dit verslag hebben we zoveel mogelijk de Transparantiebenchmark-criteria van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat gevolgd. Daarnaast is het verslag opgesteld in overeenstemming met de GRI Standards, toepassingsniveau Core en hanteren we de principes van Integrated Reporting van de International Integrated Reporting Council. Onze ambitie is om ten aanzien van de Transparantiebenchmark in de kopgroep te blijven.

Om verdere non-financiële verslaggeving te stimuleren heeft de EU in 2014 de EU-richtlijn op niet-financiële verslaggeving (EU NFRD – 2014/95/EU) gepubliceerd. Deze richtlijn is in de Nederlandse wetgeving verankerd in twee losse regelgevingen: bekendmaking niet-financiële informatie en bekendmaking diversiteitsbeleid. De eerstgenoemde bekendmaking vraagt organisaties groter dan 500 medewerkers en van openbaar belang inzicht te geven in hoe zij in hun eigen bedrijfsvoering en waardeketen omgaan met milieu-, sociale en personeelsaangelegenheden, eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping. Daarbij moet worden ingegaan op beleid, resultaten, voornaamste risico's en beheersmaatregelen, en niet-financiële KPI's ten aanzien van deze gebieden. De tweede bekendmaking vraagt om toelichting ten aanzien van het diversiteitsbeleid voor de Raad van Bestuur en Raad van Commissarissen.

Uit de onderstaande tabel blijkt hoe wij aan beide genoemde bekendmakingen voldoen.

Thema	Materieel onderwerp Gasunie	Verwijzing
Milieu	Energietransitie Footprintreductie	• Het gevoerde beleid: Strategie – MVO-speerpunten en meerjarenplan • De resultaten van het gevoerde beleid: Resultaten Energietransitie, Resultaten milieu • De voornaamste risico's en beheersing van deze risico's; Ons risicoprofiel, Connectiviteitsmatrix • Essentiële niet-financiële prestatie-indicatoren: Connectiviteitsmatrix
Sociale- en personeelsaangelegenheden	Veiligheid Medewerkers	• Het gevoerde beleid: Strategie – MVO-speerpunten en meerjarenplan; Medewerkers, Resultaten Veiligheid • De resultaten van het gevoerde beleid: Medewerkers, Resultaten Veiligheid, Bijlagen • De voornaamste risico's en beheersing van deze risico's; Ons risicoprofiel, Connectiviteitsmatrix • Essentiële niet-financiële prestatie-indicatoren; Connectiviteitsmatrix
Eerbiediging van mensenrechten	Maatschappelijk verantwoord inkopen	• Het gevoerde beleid: Bijlage 3 Product & Leveranciersinformatie • De resultaten van het gevoerde beleid: Bijlage 3 Product & Leveranciersinformatie • De voornaamste risico's en beheersing van deze risico's: Op dit moment heeft Gasunie nog geen inzicht in de specifieke risico's ten aanzien van mensenrechten. • Essentiële niet-financiële prestatie-indicatoren: Op dit moment hanteert Gasunie nog geen specifieke KPI op het gebied van mensenrechten.
Bestrijding van omkoping en corruptie	Medewerkers Corporate Governance	• Het gevoerde beleid: Medewerkers (paragraaf Gedragscode); Bijlage 3 Product & Leveranciersinformatie • De resultaten van het gevoerde beleid: Resultaten Energietransitie, Resultaten milieu • De voornaamste risico's en beheersing van deze risico's; Ons risicoprofiel • Essentiële niet-financiële prestatie-indicatoren: Medewerkers (paragraaf Gedragscode, paragraaf Melden van misstanden), KPI: Aantal gevallen van omkoping en corruptie, meldingen van een 'vermoeden van een misstand'

Diversiteit Raad van Bestuur en Raad van Commissarissen	Corporate Governance	- Het gevoerde beleid: Bijlage 5 - Diversiteit - Doelstellingen en resultaten: Bijlage 5 - Diversiteit
---	----------------------	---

We rapporteren over de meest relevante prestatie-indicatoren (KPI's) die voortvloeien uit onze strategie. Daaronder vallen indicatoren op het gebied van financiën, gezondheid, veiligheid en milieu, zoals zichtbaar in de Connectiviteitsmatrix en in het hoofdstuk Managementaanpak van onze materiële thema's.

Transparantie

We willen transparant zijn over onze doelen en de weg daar naartoe. In ons jaarverslag vertellen we daarom over onze activiteiten en resultaten, waarbij we niet alleen toelichten wat er goed ging, maar ook vertellen wat er minder goed ging en wat we eraan doen om dit te verbeteren. We meten onze transparantie op basis van onze score in de Transparantiebenchmark. In 2016 hebben we onze doelstellingen voor de komende jaren vastgesteld, waarbij we onze positie ten opzichte van Staatsdeelnemingen hebben aangescherpt. We streven ernaar circa 185 punten te behalen en minimaal binnen de top 30 van het totale deelnemersveld te eindigen.

Ambitie Transparantiebenchmark	Totaalscore	Subcategorie Energie, olie & gas	Staatsdeelnemingen (33)
Verslagjaar 2015	Top 30 (circa 185 punten)	Top 3	Top 10
Verslagjaar 2016	Top 30 (circa 185 punten)	Top 3	Top 8
Verslagjaar 2017	Top 30 (circa 185 punten)	Top 3	Top 8
Verslagjaar 2018	Top 30 (circa 185 punten)	Top 3	Top 8

Onze totaalscore voor het 2016 Jaarverslag bedroeg 194 punten, waarmee de doelstelling van 185 punten is gehaald.

In december 2017 is bekend gemaakt dat de opzet van de Transparantiebenchmark verandert vanaf 2018. De frequentie van de benchmark gaat van jaarlijks naar tweejaarlijks. De eerstvolgende editie is in 2019 en ziet terug op de verslagen van 2018. Aanpak en uitvoering blijven hetzelfde. Wel komen er in 2018 geactualiseerde criteria, met meer aandacht voor ketentransparantie en de Sustainable Development Goals. Voor het jaarverslag 2017 zal, door het ontbreken van de officiële benchmarkresultaten, een vergelijking met andere deelnemende bedrijven niet mogelijk zijn.

Ons jaarverslag komt elk jaar uit. Dit verslag betreft verslagjaar 2017, dat loopt van 1 januari 2017 tot en met 31 december 2017. Relevante ontwikkelingen in 2018 die plaatsvinden voor het uitkomen van het verslag worden hierin ook vermeld.

Reikwijdte & afbakening

Met de materialiteitsanalyse selecteren we onderwerpen die relevant zijn voor onze stakeholders, en waarop wij als bedrijf impact hebben. Dit bepaalde mede de reikwijdte van dit verslag.

We rapporteren in dit verslag over Gasunie in Nederland, Gasunie in Duitsland, GTS, GGS en deelnemingen zoals BBL Company, waarin Gasunie een meerderheidsdeelname van 60% heeft ten aanzien van de kapitaalverschaffing. De gegevens van deze bedrijfsonderdelen zijn in de totale cijfers en resultaten meegenomen, voor zover beschikbaar.

Ten aanzien van onderwerpen op het gebied van veiligheid, gezondheid en milieu worden in Nederland en Duitsland niet dezelfde gegevens bijgehouden, wat soms wordt veroorzaakt door verschillen in wetgeving. Daar waar mogelijk zijn de gegevens uit Nederland en Duitsland gecombineerd weergegeven. Als dit niet mogelijk was, dan zijn de gegevens separaat gepresenteerd. Deelnemingen waarin we een minderheidsdeelname hebben ten aanzien van de kapitaalverschaffing, zijn buiten beschouwing gelaten. Dochterondernemingen GTS en GGS hebben een eigen jaarverslag, waarin uitgebreider over hun specifieke resultaten wordt gerapporteerd.

We rapporteren over onze rol als aardgastransporteur en aanbieder van aanverwante diensten en als eigenaar en operator van het landelijke gastransportnet, alsook relevante interne en externe ontwikkelingen die op onze organisatie van invloed zijn. Daarnaast hebben we in dit verslag onderwerpen opgenomen die van belang zijn in onze waardeketen, maar waarop we niet rechtstreeks invloed hebben, zoals aardbevingen en veranderende gassamenstelling. Veiligheid is een van onze belangrijkste prioriteiten, daarom hebben we in dit verslag ook in beperkte mate de veiligheidsprestaties van onze aannemers opgenomen.

Andere gegevens, zoals van toeleveranciers, hebben we buiten beschouwing gelaten. Gegevens over acquisities en desinvesteringen worden conform wettelijke verplichten meegenomen in het verslag over het jaar waarin deze hebben plaatsgevonden.

Proces van dataverzameling

Bij het proces van dataverzameling worden zowel interne als externe bronnen geraadpleegd, waaronder handboeken, managementinformatiesystemen en gegevens van derden. Bij het verkrijgen van de niet-financiële gegevens voor dit verslag worden de afdelingen betrokken die eindverantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de speerpunten van ons beleid. Dat betreft globaal de afdelingen Veiligheid, Financiën, Personeelszaken, Communicatie en Public Affairs, zowel in Nederland als in Duitsland. Zij leveren gegevens aan die door onze financial control afdeling worden geverifieerd als onderdeel van de interne controlewerkzaamheden.

Meet- en registratiesystemen

Het meten en registreren van de milieugegevens van Gasunie in Nederland vindt in hoofdlijnen als volgt plaats:

- De energie- en waterverbruik gegevens zijn ontleend aan opgaven van de energie- en waterleveranciers van onze grootste locaties. De gegevens van de overige locaties zijn geschat aan de hand van normverbruik en/of ontleend aan rekeningen van derden;
- Emissies worden grotendeels geregistreerd met behulp van het computersysteem *Olympus*. Dit registratiesysteem is ontwikkeld voor het vastleggen van compressorgegevens. Op basis van het continu gemeten brandstofverbruik van de machines worden de CO₂-, CH₄- en NO_x-emissies berekend. Elke machine heeft zijn eigen emissiekarakteristiek die in *Olympus* is vastgelegd. Op deze registratie is een handmatige correctie gedaan voor het starten en stoppen van de compressoren;
- Sluipende emissies zijn verkregen uit recente metingen volgens de EPA21 methode en historisch onderzoek naar de emissies op bepaalde type locaties;
- De HFK-emissies worden berekend op basis van de hoeveelheidsregistratie (in kg) die in de logboeken op de desbetreffende locaties wordt bijgehouden;
- Alle milieuafwijkingen worden per oorzaak geregistreerd in databasesysteem Accident. De gerapporteerde gegevens zijn hieraan ontleend;
- Opgaven van grondstoffen zijn gebaseerd op inkoopgegevens, met uitzondering van het verbruik van odorant; dit laatste wordt berekend;
- Opgaven van stikstof zijn gebaseerd op inkoopgegevens en op eigen registratie van locaties Ommen en Kootstertille.
- Data ten aanzien van onze veiligheids KPIs komt ons rapportagesysteem Accident.
- Algemene HR data (zoals FTE) wordt verkregen uit SAP.

De milieugegevens van Gasunie in Duitsland zijn op verschillende manieren verzameld: door directe metingen (elektriciteit, waterconsumptie en emissies), indirecte metingen (berekeningen van onder meer CO₂- en NO_x-emissies van brandstofgas) en registratie (afval van een externe dienstverlener). Alle gegevens zijn opgenomen in onze milieu-database. Deze database is de bron van alle vormen van milieurapportage, inclusief de emissiehandel die jaarlijks wordt gecontroleerd en gecertificeerd door een onafhankelijke derde (controle en certificering geldt alleen voor het onderdeel emissiehandel). Alhoewel we zorgvuldig omgaan met onze meet- en registratiesystemen, erkennen we dat onderdelen van de informatie onderworpen zijn aan een element van onzekerheid, dat inherent is aan beperkingen bij meetplaats en berekeningstermijnen.

Wijzigingen in definities en meetmethodes

Er hebben het afgelopen verslagjaar geen wijzigingen plaatsgevonden in de definities die wij hanteren voor de KPI's.

Ten aanzien van emissiemetingen van sluipende lekkages zijn we bezig om de metingen nauwkeuriger te maken. We vergelijken daarom de gemeten emissies van de huidige (wettelijk) voorgeschreven methode, de EPA21, met meer nauwkeurige meetmethoden. Door dit te doen kunnen we wellicht in de toekomst voorstellen doen om de wettelijke voorschriften aan te passen om een meer nauwkeurig resultaat te verkrijgen.

Verificatie

Onze jaarrekening wordt in overeenstemming met wettelijke bepalingen door een externe accountant gecontroleerd. Daarnaast wordt de duurzaamheidsinformatie in het jaarverslag beoordeeld door een externe accountant. We laten deze duurzaamheidsinformatie beoordelen omdat we het belangrijk vinden dat er een beperkte mate van zekerheid aan deze informatie wordt toegevoegd voor de gebruiker van deze informatie. Hierbij wordt beoordeeld of de duurzaamheidsinformatie is opgesteld in overeenstemming met de GRI Standards, toepassingsniveau Core. De externe accountant rapporteert haar bevindingen middels een accountantsverslag en een assurance-rapport aan de Raad van Bestuur. Waar nodig neemt de Raad van Bestuur maatregelen om de rapportageprocessen omtrent niet-financiële informatie en de duurzaamheidsverslaggeving te verbeteren.

Het jaarverslag wordt opgesteld door de Raad van Bestuur en de daarin opgenomen jaarrekening wordt gecontroleerd door de externe accountant. Het jaarverslag wordt vervolgens ter beoordeling aangeboden aan de Raad van Commissarissen. Na een positief oordeel adviseren zij de Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AvA) de opgemaakte jaarrekening ongewijzigd vast te stellen. Het jaarverslag inclusief de jaarrekening wordt gepubliceerd binnen enkele dagen na behandeling in de AvA.

Managementsystemen

We volgen de (inter)nationale wetgeving die op ons bedrijf van toepassing is. Daarnaast hanteren we eigen strenge eisen: in de 'Gasunie Technische Standaards' zijn onze technische standaarden vastgelegd, in het 'Commitment voor Veiligheid, Gezondheid en Milieu' onze VGM-standaarden en in onze 'Gedragscode' staat wat we van onze medewerkers verwachten ten aanzien van integer, veilig en verantwoord handelen.

We beschikken over een klokkenluidersregeling (Regeling voor het omgaan met een vermoeden van een misstand) en hebben hiervoor een vertrouwenspersoon aangesteld. We hebben een klachtencommissie ingericht waar medewerkers terecht kunnen met eventuele klachten. Daarnaast kennen we vertrouwenspersonen voor diverse gebieden, onder meer ten aanzien van ongewenste omgangsvormen. Ook met de afhandeling van klachten uit onze omgeving gaan we zorgvuldig om.

Ons beleid op het gebied van veiligheid en milieu is ISO 14001 gecertificeerd.

We stimuleren standaarden binnen onze keten door deelname aan (inter)nationale werkgroepen, bijvoorbeeld op het gebied van groene netten en methaanemissies. Daarin doen we onderzoek en wisselen we kennis uit, met als doel van elkaar te leren. Sinds 2016 bekleden we het voorzitterschap van een Marcogaz-werkgroep die studies doet naar methaanemissies binnen de gastransportketen.

Verankering en verantwoordelijkheid MVO-beleid

Ons beleid en activiteiten op het gebied van MVO sluiten integraal aan bij onze strategische doelstellingen. De verantwoordelijkheid voor het MVO-beleid ligt bij het hoofd van de afdeling Strategie en Organisatie.

Business units en afdelingen zijn zelf verantwoordelijk voor de inhoud en uitvoering van MVO-beleid binnen hun aandachtsgebied. Als gevolg van de oprichting van de Regieteams onder de Raad van Bestuur is de MVO Task Force opgeheven. De verantwoordelijkheid voor twee MVO-speerpunten, footprintreductie en Maatschappelijk Verantwoord Inkopen, is belegd bij het Regieteam Asset. De andere twee speerpunten, energietransitie en duurzame mobiliteit, zijn ondergebracht bij de afdeling Organisatie & Strategie. In 2017 is een MVO-coördinator aangesteld als aanspreekpunt binnen en buiten de organisatie, proces- en voortgangsbewaker bij de dagelijkse uitvoering van MVO en als aanjager in diverse werkgroepen.

De Raad van Bestuur stelt het beleid en de doelstellingen vast en draagt de verantwoordelijkheid voor beleid en prestaties op MVO-gebied. Het beleid wordt afgestemd met de Raad van Commissarissen. De Raad van Bestuur monitort en evalueert de voortgang van de resultaten door middel van rapportages en targets, en stuurt bij ten aanzien van materiële maatschappelijke aspecten waar nodig. De Raad van Commissarissen ziet hierop, en op de externe verslaggeving, toe.

Product- en leveranciersinformatie

Afzetmarkt en afnemers

Onze belangrijkste afzetmarkten zijn Nederland en Duitsland. Daarnaast transporteren we gas door naar andere landen. Onze klanten en afnemers bestaan voornamelijk uit shippers, traders en direct aangesloten (industrieën, regionale netbeheerders, private netbeheerders, buitenlandse netbeheerders, gasproducenten, operators van gasbergingen en operators van LNG plants).

Productiefactoren

De belangrijkste producten en diensten om onze diensten te kunnen aanbieden zijn:

- bouw, beheer en onderhoud van leidingnetwerk en installaties;
- verkrijgen materialen t.b.v. bouw, beheer en onderhoud van leidingnetwerk en installaties;
- gas, elektriciteit en stikstof;
- ICT-netwerk om planning en uitvoering van gastransport efficiënt te laten verlopen;
- facilitaire diensten en tijdelijk personeel.

Herkomst grondstoffen, materialen, producten en diensten

Van hetgeen we inkopen komt het merendeel uit de Europese Unie. Globaal onderverdeeld naar land komt 80% uit Nederland, 15% uit Duitsland, 1% uit België, 1% uit Engeland en 3% uit overige landen.

Leveranciersselectie

Voordat we een contract afsluiten met een grote nieuwe leverancier, doen we onderzoek naar zijn integriteit, solvabiliteit en de samenstelling van zijn klantportfolio. Dit laatste om een te grote klantafhankelijkheid te voorkomen.

In de selectiefase passen we het volgens de wet verplicht gestelde model *Uniform Europees Aanbestedingsdocument* toe, om na te gaan of er omstandigheden zijn die leveranciers uitsluiten van aanbestedingen. Uitsluitingsgronden zijn deelneming aan criminele organisaties, corruptie, fraude, terroristische misdrijven, witwassen van geld en kinderarbeid en andere vormen van mensenhandel.

We hanteren een code of conduct voor leveranciers. In deze gedragscode is onder andere aandacht voor veiligheid, gezondheid en milieuaspecten. De code of conduct is in lijn met de gedragscode die voor onze eigen medewerkers geldt en is een onderdeel van het selecteren van nieuwe leveranciers.

We beoordelen leveranciers regelmatig op hun veiligheids- en kwaliteits-performance. Bij aanhoudend onderpresteren verbreken we de samenwerking met een toeleverancier.

Categorieën leveranciers

We classificeren onze product- en dienstgroepen in de volgende categorieën:

- **Strategisch:**
Een product en/of dienst waarbij we zware eisen stellen aan de leverancier van het product en/of dienst. Deze eisen stellen we in verband met enerzijds de grootte van het afbreukrisico en anderzijds met de kosten die verbonden zijn aan het overgaan van een leverancier op een andere leverancier.
- **Kritisch:**
Een product en/of dienst waarbij we lichte eisen stellen aan de leverancier van het product en/of dienst. Deze eisen stellen we in verband met de kosten die verbonden zijn aan het overgaan van een leverancier op een andere leverancier. De grootte van het met de opdracht verbonden afbreukrisico is beperkt.
- **Niet-strategisch / Niet-kritisch:**
Hierin vallen de product-/dienstgroepen die niet behoren tot de categorieën strategisch en kritisch.

Verdeling van de opdrachten naar categorie	2017	2016
<i>(procentueel aandeel in de aanbestede bedragen)</i>		
Bouw, beheer en onderhoud leidingnetwerk	30%	22%
Bouw, beheer en onderhoud installaties	7%	8%
Materialen	10%	11%
Brandstofgas, elektriciteit en stikstof	30%	32%
ICT	8%	10%
Facilitaire diensten en tijdelijk personeel	15%	17%

Overige data veiligheid, ketenverantwoordelijkheid en milieu

Veiligheidsbewustzijn blijven stimuleren

We streven ernaar dat er geen enkel ongeval of incident plaatsvindt tijdens onze werkzaamheden. We hanteren daarom strenge regels ten aanzien van veilig en verantwoord werken. We besteden veel aandacht aan het veiligheidsbewustzijn om te bewerkstelligen dat onze medewerkers deze regels goed toepassen. We hebben een top tien van meest voorkomende risico's tijdens onze werkzaamheden gemaakt; voor elk van deze risico's hebben we inzichtelijk gemaakt hoe we deze het beste kunnen vermijden. Dit noemen we de Golden Rules of Safety, die altijd bij alle activiteiten en werkzaamheden moeten worden nageleefd. Deze regels zijn beschikbaar in het Nederlands, Duits, Engels, Frans, Italiaans, Spaans en Pools. De regels dragen bij aan het vergroten van het risico- en veiligheidsbewustzijn en aan het voorkomen van onveilige situaties. Ze maken duidelijk dat er grenzen zijn die niet mogen worden overschreden.

De e-learning Poortinstructie Golden Rules of Safety voor medewerkers van derden is in het verslagjaar geheel vernieuwd. Voor eigen medewerkers is de training eveneens als e-learning beschikbaar in onze eigen leeromgeving.

Voorkomen is beter dan genezen

We kiezen voor een proactieve benadering om ongevallen en incidenten tijdens werkzaamheden te voorkomen, zowel wat betreft onze eigen medewerkers als medewerkers van derden. Iedereen die voor ons werkt, is verplicht dit volgens wet- en regelgeving én onze aanvullende eisen te doen. Bij meldingen van ongevallen, incidenten en gevaarlijke situaties worden deze onderzocht om te bepalen welke maatregelen noodzakelijk zijn om vergelijkbare voorvallen in de toekomst te voorkomen. De Safe@Gasunie Experience heeft ons geïnspireerd om te onderzoeken of incidentonderzoek gebaseerd op de veiligheidsbuffer uit de Experience bijdraagt aan een betere analyse en gedragen verbetermaatregelen uit een incidentonderzoek. We besteden veel aandacht aan het creëren van een gezonde en veilige werkplek, zowel op kantoor als in het veld. In onze instructies hebben we daarvoor voorschriften opgenomen. Die hebben bijvoorbeeld betrekking op arbeidsplaatsen voor kantoorpersoneel die ergonomisch verantwoord zijn en het handelen door medewerkers in het veld.

Omdat we willen dat onze medewerkers niet alleen op de werkplek maar ook onderweg veilig handelen, hebben we in onze gedragscode regels opgenomen ten aanzien van telefoneren tijdens het autorijden. Daarin hebben we een algemeen verbod opgenomen, ook op handsfree bellen. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen (calamiteiten) mag hiervan worden afgeweken.

Risico Inventarisatie & Evaluatie (RI&E)

De basis voor alle maatregelen die we nemen om veilig en gezond te werken ligt in de RI&E. De RI&E is dit jaar geheel geactualiseerd. Voor de inventarisatie zijn door het hele land medewerkers geïnterviewd en locaties bezocht. In het plan van aanpak dat volgt uit de RI&E zijn voor de komende jaren tal van nieuwe activiteiten opgenomen die er voor moeten zorgen dat daar waar restrisico's nog (te) hoog zijn of verder kunnen worden verlaagd, worden aangepakt. Over de uitvoering van het plan van aanpak wordt door de preventiemedewerker gerapporteerd aan het management en de ondernemingsraad.

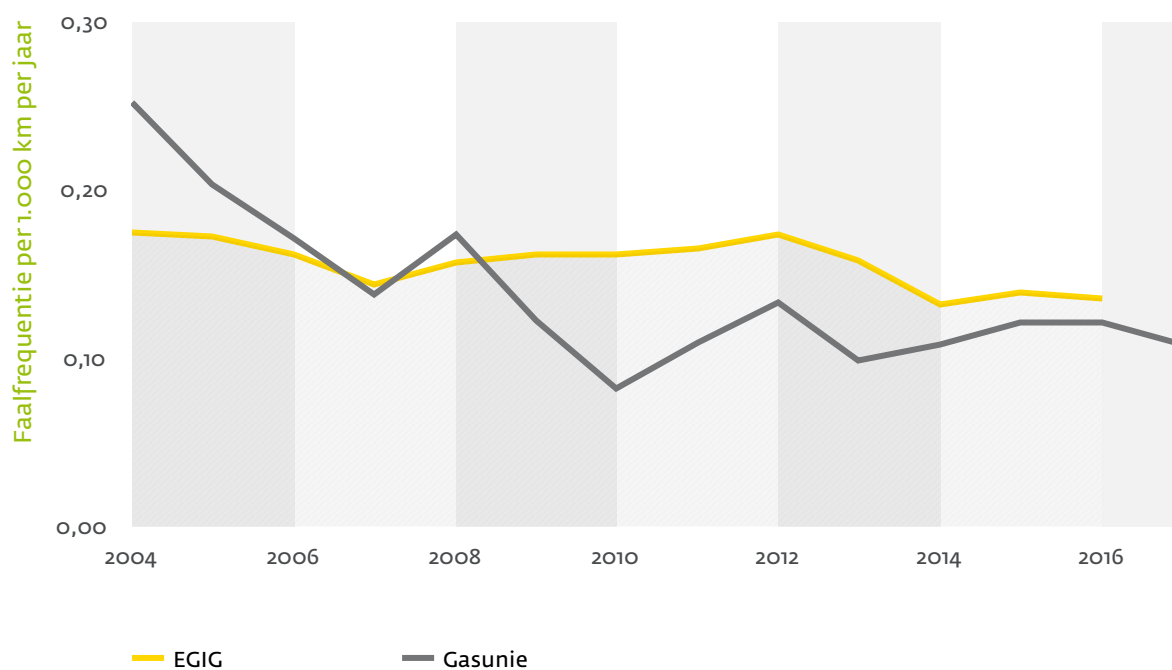
Ongevallen in 2017

Het aantal reportable ongevallen daalde in 2017 ten opzichte van 2016 van 19 naar 16. In het hoofdstuk Resultaten Veiligheid wordt dit nader toegelicht. Hieronder is het overzicht weergegeven van het aantal ongevallen dat plaatsvond bij Gasunie-medewerkers en bij onze aannemers tijdens werkzaamheden voor Gasunie.

	2016 NL	2016 DU	2016 totaal	2017 NL	2017 DU	2017 totaal
Aantal reportable ongevallen						
Reportable ongevallen met verzuim						
- Gasunie-medewerkers	4	0	4	1	1	2
- Derden	6	0	6	4	1	5
Reportable ongevallen zonder verzuim						
- Gasunie-medewerkers	2	1	3	4	0	4
- Derden	6	0	6	5	0	5
Totaal reportable ongevallen	18	1	19	14	2	16
Frequentie-index reportable ongevallen						
(aantal ongevallen per 1 miljoen werkuren)						
Reportable ongevallen met verzuim						
- Gasunie-medewerkers	1,6	0,0	1,4	0,4	2,5	0,7
- Derden	2,7	0,0	2,4	2,1	4,8	2,4
Reportable ongevallen zonder verzuim						
- Gasunie-medewerkers	0,8	2,3	1,0	1,6	0,0	1,4
- Derden	2,7	0,0	2,4	2,6	0,0	2,4
Total frequentie-index	3,8	1,3	3,5	3,2	3,3	3,2

Europese benchmark leidingincidenten (EGIG)

Europese gastransportbedrijven registreren hun leidingincidenten op eenzelfde manier, waardoor de prestaties onderling goed te vergelijken zijn. De registratie vindt plaats binnen de European Gas Pipeline Incident data Group (EGIG), waar zowel leidinglengtes als leidingincidenten met gasuitstroom worden geregistreerd. Met deze gegevens wordt een zogenaamde faalfrequentie bepaald. Dit is de frequentie (per 1.000 km per jaar) van leidingincidenten met gasuitstroom door onder andere graafwerkzaamheden, corrosie, constructiefouten en materiaal fouten. Ten aanzien van leidingincidenten met gasuitstroom scoren wij iets beter dan het Europese gemiddelde. De laatste jaren zijn de prestaties in de sector steeds verder verbeterd. De gemiddelde score komt voor Gasunie in 2017 rond de 0,11 incidenten per 1.000 kilometer per jaar uit.

* Het EGIG-gemiddelde van het jaar 2017 was nog niet bekend op het moment van het uitkomen van dit verslag

Grafiek: 5 jaar voortschrijdend gemiddelde van de faalfrequentie.

CO₂-emissies volgens het GHG Protocol

We rapporteren volgens de standaard van het Greenhouse Gas Protocol (GHG Protocol). Dit protocol voor broeikasgassen onderscheidt verschillende categorieën (scopes), gerangschikt naar herkomst van het broeikasgas.

Emissiebron	2013	2014	2015	2016	2017
<i>(in kiloton CO₂-equivalenten)</i>					
Lease- en dienstauto's	4	3	4	5	4
Gasverbruik gebouwen	2	1	2	2	2
Netwerkverliezen	255	210	195	181	124
SF6	-	-	-	-	-
Gasverbruik installaties	314	165	142	119	124
Noodaggregaten	-	-	-	-	0
Koelmiddelen	-	-	-	-	6
Totaal scope 1	575	379	343	307	260
Warmtegebruik gebouwen	-	-	-	-	-
Elektriciteitsverbruik gebouwen	3	3	3	4	3
Elektriciteitsverbruik installaties	169	161	236	313	267
Totaal scope 2	172	164	239	317	270
Dienst-, vlieg- en treinreizen	1	1	1	1	1
Woon-/werkverkeer	1	1	1	1	2
Inkoop N ₂	2	3	78	113	112
Totaal scope 3	4	5	80	115	115
Totaal scope 1+ 2 + 3	751	548	662	739	645

Scope 1

Hieronder vallen alle emissies die direct het gevolg zijn van onze eigen activiteiten, zoals de CO₂-uitstoot van gasgestookte compressoren en motoren die voor de compressie worden ingezet, eigen gasverbruik voor verwarming van gebouwen en eigen gasverbruik voor de verwarmingsketels op gasontvangststations. In deze categorie worden ook de CO₂-equivalenten door methaanuitstoot meegenomen. Binnen deze categorie valt ook de emissie van fluorkoolwaterstoffen (HFK's) die worden gebruikt bij koelingsprocessen.

Scope 2

Onder scope 2 vallen de indirecte emissies van de energie die is ingekocht, bijvoorbeeld van een elektriciteitsbedrijf. Voor ons bedrijf worden deze scope 2 CO₂-equivalenten met name bepaald door het gebruik van elektriciteit voor onze elektrische compressoren en voor de productie van stikstof. Ook de elektriciteit die we verbruiken op onze kantoren en installatiegebouwen valt binnen deze categorie.

Scope 3

Hieronder vallen alle overige indirecte emissies die het gevolg zijn van onze bedrijfsactiviteiten, bijvoorbeeld emissies als gevolg van autorijden, vlieguren en treinreizen en ook de benodigde energie voor de productie van de door ons ingekochte stikstof.

Van verbruik naar CO₂-equivalenten

In onderstaande tabel geven wij van de grootste emissiebronnen de berekening van de CO₂-equivalenten voor 2017 weer, gesplitst naar Nederland en Duitsland. De conversiefactor voor het elektriciteitsverbruik is gebaseerd op de opgave van de energieleverancier (brandstof mix 2016). De conversiefactor voor de netwerkverliezen is ontleend aan het IPCC Fourth Assessment Report "Climate Change 2007" (Direct Global Warming Potential, Methaan, tijdshorizon 100 jaar).

Van verbruik naar CO ₂ -equivalenten		Verbruik		CO ₂ -equivalenten	Vergroend met	kiloton CO ₂ -equivalenten	
		NL	DU	conversie factor	certificaten	NL	DU
Scope 1							
Netwerkverliezen	ton methaan	4 619	354	25 kg CO ₂ /kg CH ₄	0%	115,5	8,9
Gasverbruik gebouwen en installaties	mln m ³ methaan	53	22	circa 1,8 kg CO ₂ /m ³	0%	95,5	30,4
Mobiliteit (eigen)	brandstof					4,1	0,1
Overig	diverse					5,5	-
Subtotaal						220,6	39,4
Scope 2							
Elektriciteitsverbruik NL	miljoen kWh	690		0,66 kg CO ₂ /KWh	40%	270,4	
Elektriciteitsverbruik DU	miljoen kWh		8	0,46 kg CO ₂ /KWh	100%		-
Subtotaal						270,4	-
Scope 3							
Inkoop N ₂	miljoen kWh	273		0,66 kg CO ₂ /KWh	40%	112,4	
Mobiliteit (derden)	brandstof				12%	2,1	0,2
Subtotaal						114,5	0,2
Scope 1+2+3						605,5	39,6

NO_x-emissies

Onze NO_x-emissies over de afgelopen 5 jaar zijn als volgt:

NO _x -emissies	2013	2014	2015	2016	2017
(in ton)					
Nederland	365	130	89	70	83
Duitsland	101	40	47	29	29
Totaal	466	170	136	99	112

Onze NO_x-emissies zijn de afgelopen jaren afgenomen. Deze afname wordt met name veroorzaakt doordat elektrisch aangedreven compressoren worden ingezet in plaats van gasgedreven compressoren. In 2017 is de NO_x-emissie toegenomen door de inzet van gascompressie, met name op de compressorstations Ravenstein en Ommen.

Aardgasverbruik

Ons aardgasverbruik over de afgelopen 5 jaar ziet er als volgt uit:

Aardgasverbruik	2013	2014	2015	2016	2017
<i>(in miljoenen m³)</i>					
Nederland	111,9	67,1	51,3	50,4	53,1
Duitsland	64,3	27,8	31,2	23,5	22,1
Totaal	176,2	94,9	82,5	73,9	75,2

Ons aardgasverbruik is met name afhankelijk van de vraag naar aardgas en de weersomstandigheden gedurende het jaar. Opvallend is dat het aardgasverbruik de afgelopen jaren is afgenomen. Deze afname is mede te verklaren door de toegenomen inzet van elektrisch aangedreven compressoren.

Elektriciteitsverbruik

Ons elektriciteitsverbruik over de afgelopen 5 jaar ziet er als volgt uit:

Elektriciteitsverbruik	2013	2014	2015	2016	2017
<i>(in miljoenen kWh)</i>					
Nederland	441,2	431,3	548,9	685,9	690,2
Duitsland	7,4	5,8	6,9	7,3	7,5
Totaal	448,6	437,1	555,8	693,2	697,7

Ons elektriciteitsverbruik is afhankelijk van de inzet van onze elektrisch aangedreven compressoren en de benodigde energie voor de productie van stikstof. Een klein deel van het elektriciteitsverbruik is benodigd binnen onze kantoren. In 2017 is er ten opzichte van 2016 een vergelijkbare hoeveelheid elektriciteit verbruikt.

Milieuafwijkingen

We houden een administratie bij van milieuafwijkingen om hiervan te leren en daar waar mogelijk adequaat actie te kunnen ondernemen om milieuschade in de toekomst te beperken. Van de in totaal 157 milieuafwijkingen zijn er door onszelf bij 12 geen afwijkingen geconstateerd. Het aantal gemelde milieuafwijkingen per aandachtsgebied voor Gasunie Nederland en Duitsland ziet er als volgt uit:

Milieuafwijkingen	2016	2017
Afwijking van wet- en regelgeving	2	-
Afwijking milieuzorgsysteem	-	-
Milieu-incidenten	64	54
Milieuklachten	101	103
Totaal	167	157

Significante boetes milieu wet- en regelgeving

Er is in 2017 één boete ontvangen en betaald door Gasunie, ad € 563.415,00. Het betrof hier een boete door de Nederlandse Emissieautoriteit (Nea), opgelegd voor het niet tijdig indienen van gegevens over de CO₂-emissiehandel bij de Nea in de jaren 2012 tot en met 2014.

Overige informatie medewerkers

We hebben hightechinstallaties en slimme computers, maar het zijn de medewerkers die ons bedrijf maken wat het is. Zij maken het verschil en zijn de sleutel tot succes. We lichten ons sociaal beleid in onderstaande paragraaf verder toe.

Profiel van onze medewerkers

Het aantal medewerkers daalde in 2017 ten opzichte van 2016 van 1.821 naar 1.816 medewerkers. Daarvan zijn 234 collega's in dienst van de unit GTS, 236 van de unit Gasunie Deutschland en 1.346 medewerkers bij de rest van het bedrijf. De daling in personeelsaantal in 2017 wordt veroorzaakt doordat relatief veel medewerkers uit dienst zijn gegaan. Maar het totale effect daarvan blijft beperkt doordat we relatief veel medewerkers in vaste dienst hebben genomen uit de flexibele schil.

De onderverdeling naar leeftijd is als volgt:

Leeftijdscategorie	Nederland		Duitsland	
	aantal medewerkers	%	aantal medewerkers	%
15-25	2	0%	0	0%
25-35	159	10%	44	19%
35-45	394	25%	56	24%
45-55	583	37%	71	30%
55-65	432	27%	65	28%
65-99	10	1%	0	0%
Totaal	1 580		236	

In onderstaande tabel is een onderverdeling gemaakt per type arbeidsovereenkomst (vast en tijdelijk) en naar man/vrouw:

	Man	Vrouw	Totaal
Vaste arbeidsovereenkomst	1 482	273	1 755
Tijdelijke arbeidsovereenkomst	34	27	61
Totaal	1 516	300	1 816

In onderstaande tabel is een onderverdeling gemaakt per type arbeidsovereenkomst (vast en tijdelijk) en naar Nederland/Duitsland:

	Nederland	Duitsland	Totaal
Vaste arbeidsovereenkomst	1 529	226	1 755
Tijdelijke arbeidsovereenkomst	51	10	61
Totaal	1 580	236	1 816

In onderstaande tabel is een onderverdeling gemaakt in full-/part-time dienstverband en naar man/vrouw:

	Man	Vrouw	Totaal
Full-time	1 378	153	1 531
Part-time	138	147	285
Totaal	1 516	300	1 816

Arbeidsvoorwaarden

Nederland

Alle medewerkers van Gasunie vallen onder de cao. Hiervoor geldt een jaarlijkse individuele loonsverhoging tussen de 0 en 5%, totdat het maximumsalaris is bereikt. Daarnaast zijn we met vakorganisaties en de ondernemingsraad een collectieve loonsverhoging overeenkomen. Per 1 januari 2017 is een structurele loonsverhoging van 0,2% toegekend. Deze verhoging is in december 2016 overeengekomen in een cao met een looptijd tot 1 januari 2018.

Duitsland

Gasunie Deutschland past de collectieve cao toe die is overeengekomen tussen het Duitse BVEG (vereniging voor exploratie en productie van aardgas) en de IG BCE (vakorganisatie), die specifieke salarisafspraken hebben gemaakt voor de gastransportsector. 164 Medewerkers vallen hieronder (69% van de 236 medewerkers). 70 Medewerkers in hogere functies vallen onder een overeenkomst die is afgesloten tussen Gasunie Deutschland en de ondernemingsraad.

Diversiteit

Veel onderzoeken hebben uitgewezen dat het werken in divers samengestelde teams tot betere resultaten leidt. Daarom willen wij diversiteit verder stimuleren. We werken sinds een aantal jaren met instroomstreefcijfers om meer vrouwen aan te nemen. We streven ernaar de instroom van nieuwe medewerkers een afspiegeling te laten zijn van de uitstroom van voor ons relevante opleidingen op verschillende gebieden. Dit wordt periodiek vastgesteld en getoetst.

Over 2017 was van de instroom van medewerkers 46% vrouw, bij de uitstroom was dit 26%. We streven er, conform wetgeving, naar vanaf 2016 een vrouwelijke bezetting van 30% in ons bestuur te hebben. We hebben, onder andere in dat kader, de afgelopen 2 jaar deelgenomen aan het Professional Boards Forum. Dat is een initiatief om het wettelijke streefcijfer van 30% te realiseren.

Eind 2017 is 16% van onze senior managers vrouw. In dit kader organiseerden we eind 2016 een leiderschapswerkshop voor vrouwen. Hierin is aandacht besteed aan de verschillende oriëntaties van mannen en vrouwen, de redenen van deze verschillen en de uitwerking daarvan in de manier van samenwerken.

Voor de Raad van Bestuur en de Raad van Commissarissen is deze verhouding eind 2017 respectievelijk 0% en 33% (tegen 0% en 0% in 2009).

Medewerkersonderzoek

In maart 2016 hebben we ons tweejaarlijkse medewerkersonderzoek uitgevoerd. Daarin waarden medewerkers belangrijke onderwerpen binnen Gasunie als tevredenheid, leiderschap, betrokkenheid en samenwerking. De Raad van Bestuur heeft de uitkomsten op organisatieniveau besproken, en ook op afdelingsniveau zijn de resultaten geëvalueerd. Wij zijn trots op de uitkomsten. Op de algemene vraag 'Hoe tevreden ben je over het werken bij Gasunie?' geven onze medewerkers het rapportcijfer 8. Dit is zelfs hoger dan twee jaar geleden toen we op deze vraag met een mooie 7,8 werden gewaardeerd.

Ook gebruiken we het onderzoek om te kijken hoe we volgens medewerkers scoren op gebied van Operational Excellence. Dit doen we door te kijken naar de scores op de thema's Klantgerichtheid, Efficiëntie, Bevlogenheid en Samenwerking tussen afdelingen. De Raad van Bestuur heeft zich tot doel gesteld de scores op deze thema's te verbeteren, zodanig dat we ons in 2018 kunnen meten met de top 3 van de groep bedrijven waarmee we onze onderzoeksresultaten vergelijken. Daarnaast heeft de Raad van Bestuur rolduidelijkheid binnen Gasunie als verbeterpunt aangemerkt.

Medewerkers derden

Naast haar eigen personeel biedt Gasunie werkgelegenheid aan inleenpersoneel en aan medewerkers van derden. Gasunie werkt veel samen met aannemers. Dit betreft vooral operationeel werk onder andere bij nieuwbouw en bij het onderhoud van onze infrastructuur. In 2017 bedraagt het aantal uren uitbesteed aan aannemers naar schatting ruim 1,1 miljoen (2016: 1,4 miljoen). Ook voor inleenpersoneel en de medewerkers van aannemers worden de strengste veiligheidsnormen gehanteerd. Ongevallen bij medewerkers van derden zijn meegenomen in onze TRFI data.

Overige informatie stakeholders

De feedback van onze stakeholders is waardevol voor ons. Het helpt ons onze dienstverlening nog beter af te kunnen stemmen op hun behoeften. Feedback halen wij op in alle contactmomenten. Daarnaast houdt GTS regelmatig een klanttevredenheidsonderzoek. Meer informatie over dit onderzoek staat in de paragraaf Klanttevredenheid. Hieronder geven wij een beknopt overzicht van onze verschillende stakeholders, hun belangen en de manier waarop wij daarmee rekening houden bij de uitvoering van onze strategie, ons beleid en onze activiteiten:

Stakeholder	Belangen/verwachtingen van stakeholders	Manier van betrekken & frequentie	Bespreekpunten & uitkomsten 2017
<i>Medewerkers</i>	Goed werkgeverschap	Intranet (dagelijks)	Nieuwe cao en programma voor duurzame inzetbaarheid waarbij medewerkers zelf actief input hebben geleverd
		Dynamoteams (thematische inspraakteams/denktanks) (frequentie naar behoefte)	
		Rondje Land (RvB) (jaarlijks)	
		Gasunie Groot (halfjaarlijks)	
		Koers (magazine over businessplan) (jaarlijks)	
	Veilige en gezonde werkomgeving	Medewerkersonderzoek (tweejaarlijks)	Programma Safe@Gasunie, waarbij rekening is gehouden met belang van de maatschappij die baat heeft bij betrouwbaar, veilig en betaalbaar gastransport.
	Ontwikkelingsmogelijkheden	Via ondernemingsraad (maandelijks)	Veilige en gezonde werkomgeving, programma voor duurzame inzetbaarheid
<i>Ondernemingsraad (OR)</i>	Helderheid omtrent voorgenomen plannen en activiteiten	Overleg met bestuur (tweemaandelijks)	Nieuwe cao en programma voor duurzame inzetbaarheid waarvoor de OR input heeft geleverd
	Belang medewerkers goed vertegenwoordigd	Commissies (maandelijks)	Nieuwe business plan
		Werkgroepen t.b.v. Adviesaanvragen (periodiek)	
		Unit overleggen (kwartaalbasis)	

<i>Omwonenden</i>	Veilige omgeving	Open dagen (variërend)	Tijdige voorlichting over activiteiten die impact hebben op omgeving
	Informatie over werkzaamheden	Nieuwsbrieven & brieven (periodiek)	Strengere veiligheidsmaatregelen tijdens werkzaamheden
	Vooraf betrekken bij nieuwe plannen/projecten	Voorlichtingsavonden (variërend)	Indien nodig op maat gesneden oplossingen voor tijdelijke overlast
		Scholenpakket voorlichtingsmateriaal	
		Websites & social media (dagelijks)	
<i>Aandeelhouder (de Staat)</i>	Solide rendement	Periodiek overleg en rapportage	Solide resultaten
	Veilige, betrouwbare en duurzame energievoorziening	Jaarlijkse aandeelhoudersvergadering	Remuneratiebeleid
	Strategie Gasunie	Periodiek overleg	Goedkeuring herijkte strategie
<i>Klanten en aangeslotenen</i>	Producten en diensten die beantwoorden aan marktvraag en/of Europese wet- en regelgeving	Persoonlijke contacten (dagelijks)	Hoge transportzekerheid
	Transportzekerheid	Customer desk (dagelijks)	Op basis van onder andere marktvraag en wet- en regelgeving ontwikkelde producten en diensten
		Shippermeetings (2x per jaar)	
		Website (dagelijks)	
		Stakeholderevenement (jaarlijks)	
<i>Leveranciers</i>	Langetermijnrelatie	Persoonlijke contacten (dagelijks)	Langetermijncontracten
	Goede prijs en meeste waarde toevoegend	Audits (varieert, gemiddeld 10x per jaar)	Offerteaanvragen in concurrentie
		Website (dagelijks)	Onafhankelijke audits
			Verbeterplannen leveranciers op basis van uitkomsten audits
<i>Ministerie EZK/Tweede Kamer</i>	Veilige, betrouwbare en duurzame energievoorziening	Werkbezoeken (incidenteel)	Informatievoorziening (in het bijzonder ten behoeve van het Groningendossier en energietransitie)
	Goed functionerende energiemarkt	Regulier overleg (4x per jaar)	Voortgang Energietransitie

	Betaalbare energievoorziening	Lobby (structureel)	Energiedialoog en Energieagenda
		Stakeholderevenement (jaarlijks)	Strategie en activiteiten die bijdragen aan veilige, betrouwbare, betaalbare en duurzame energievoorziening
		Deelname beleidsconsultaties (periodiek)	
		Input via position papers (periodiek)	
<i>Maatschappelijke organisaties</i>	Veilige, betrouwbare en duurzame energievoorziening	Stakeholderevenement (jaarlijks)	Duurzame initiatieven zoals op het gebied van groen gas, waterstof en warmte
	Zo min mogelijk milieu-impact	Maatschappelijke podia zoals Springtij (jaarlijks)	Samenwerking en aangaan nieuwe initiatieven gericht op verduurzaming energievoorziening
		Aanwezig op duurzaamheidsplatform SummerLabb (meerdere keren per jaar)	Voorlichting breed publiek over verduurzaming energievoorziening
		Werkbezoeken en overleg (periodiek)	Samenwerking en aangaan nieuwe initiatieven gericht op verduurzaming energievoorziening
		Coalitievorming zoals NVDE	
<i>Toezichthouders</i>	Goed functionerende gasmarkt	Overleg (periodiek)	Nieuwe methodebesluit ACM
	Marktconforme tarieven	Klankbordgroepen (periodiek)	BNetzA besluit kostenallocatie
			Doorvoering tariefregulering
			Efficiencymaatregelen